



Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sanat Tarihi Anabilim Dalı

19. YÜZYILDA İNGİLİZ KADIN RESSAMLARIN GÖZÜNDEN OSMANLI DÜNYASI: VAM SEARİHT KOLEKSİYONU

Zekiye Reyhan ASLAN

Doktora Tezi

Ankara, 2022

**19. YÜZYILDA İNGİLİZ KADIN RESSAMLARIN GÖZÜNDEN
OSMANLI DÜNYASI: VAM SEARİHT KOLEKSİYONU**

Zekiye Reyhan ASLAN

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sanat Tarihi Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2022

KABUL VE ONAY

Z. Reyhan Aslan tarafından hazırlanan “19. Yüzyılda İngiliz Kadın Ressamların Gözünden Osmanlı Dünyası: VAM Searight Koleksiyonu” başlıklı bu çalışma, 11.01.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Filiz YENİŞEHİRLİOĞLU (Başkan)

Doç. Dr. A. Pelin Şahin TEKİNALP (Danışman)

Doç. Dr. Zeynep Yasa YAMAN (Üye)

Doç. Dr. Seza Sinanlar USLU (Üye)

Doç. Dr. Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 6 ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

Zekiye Reyhan Aslan

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Doç. Dr. A. Pelin şahin TEKİNALP danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Zekiye Reyhan Aslan

Beni bugünlere getiren sevgili anneme ve babama...



TEŞEKKÜR

Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi bölümüne girdiğim günden bugüne; lisans tezimden başlayarak tüm akademik süreçlerde bana önderlik eden, araştırmalarım sırasında yol gösteren, içinden geçtiğim zorlu dönemlerde desteğini her zaman hissettiren sevgili danışmanım Doç. Dr. A. Pelin Şahin Tekinalp'e bana kattıkları, gösterdiği anlayış ve sabrı için çok teşekkür ederim. Bana verdiği moral ve motivasyon olmasa bu çalışmanın tamamlanması mümkün olamazdı.

Yüksek lisans tezim sırasında merak uyandıran yorumlarından yola çıktığım bu çalışmada, her aşamada katkısı olan, farklı bakış açıları kazandıran; eşsiz bilgi birikimine, üretkenliğine, çalışma disiplinine, zekâsına, enerjisine hayranlık duyduğum ve öğrencisi olmaktan her zaman gurur duyduğum değerli hocam Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu'na ilgisi ve anlayışı için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Uzun soluklu tez izleme komitelerinde çalışmaya vakit ayıran, yorumlarıyla zenginleştiren, sorularıyla katkı sağlayan, yayın önerileriyle yol gösterici olan sevgili hocam Doç. Dr. Zeynep Yasa Yaman'a tüm öğretim hayatıma kattıkları ve gönülden desteği için çok teşekkür ederim.

Tez savunma jürisine katılım sağlayan Doç. Dr. Seza Sinanlar Uslu'ya ilgisi ve çalışmaya katkı sağlayan önerileri için çok teşekkür ederim. Uzun süre önce alanında özverili çalışmalarına tanık olduğum ve jüri sırasında bir araya gelmekten büyük mutluluk duyduğum değerli meslektaşım Nurdan Küçükhasaköylü'ye her konuda desteği, değerli görüşleri ve güzel yorumları için çok teşekkür ederim. Aynı camianın içinde bulunmaktan büyük bir mutluluk duyduğum, unutamadığım dersleriyle ve engin bilgisiyle Prof. Dr. Serpil Bağcı'ya konuyla ilgili yayın önerileri ve yıllardır her konuda bana gösterdiği ilgi ve alakadan ötürü teşekkür ederim.

Paris Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales'den Dr. Frédéric Hitzel'e, bu süreçte iletişime geçilen VAM, RA, BM, NPG, TATE Museum, National Museum, Sir John Soane's Museum, VAM National Art Library, Christie's, Sothebys's, İAE Kütüphanesi vd. kurumlarda iletişime geçtiğim tüm çalışanlara katkıları için teşekkür ederim. Tezin tamamlanması adına beni yüreklendiren değerli meslektaşım Hasan Karakaya'ya, Pera Müzesi'nden meslektaşlarım Barış Kıbrıs ve Begüm Akkoyunlu Ersöz'e, sağladığı

kaynaklar ve desteğiyle Doç. Dr. Ebru Güzel’e, çevirilerdeki yardımlarıyla Burcu Selen’e, Hacettepe Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü camiasına, çalışanlarına ve tüm dostlarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Gönülden sevgilerini ve desteklerini her zaman arkamda hissettiğim sevgili Füsun, Deniz, Erhan ve Irmak’a her konuda beni yreklendirdikleri; ilgileri ve anlayışları için çok teşekkür ederim.

Koşulsuz sevgiyi ve anlayışı bana her zaman hissettiren, benim için her türlü fedakrlığı tereddütsüz yapan sevgili anneme, babama ve ağabeyim Gökhan’a, bu süreçte bana olan inançları, gönülden birliktelikleri, verdikleri destek, moral ve yardımlar için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Son olarak doğduğu günden bu yana çalışmanın en yakın tanığı olan, bana verdiği gle, mutlulukla, ışıltısıyla ve eşsiz sevgisiyle en değerli varlığım; koca yürekli kğm, canım kızım Ela’ya hayatıma getirdiği tüm güzellikler için teşekkür ederim.

ÖZET

ASLAN, Z. Reyhan. 19. Yüzyılda İngiliz Kadın Ressamların Gözünden Osmanlı Dünyası: VAM Searight Koleksiyonu, Doktora Tezi, Ankara, 2022.

Bu çalışma, çeşitli nedenlerle Doğu coğrafyasında bulunan İngiliz kadınların, Victoria & Albert Müzesi (VAM) Searight Koleksiyonu'nda yer alan Doğu konulu resimleri üzerinden, kadınların Oryantalizmini, Doğu'ya ve Doğulu hemcinsine olan yaklaşımını ele almaktadır. Çalışmanın amacı, Searight Koleksiyonu öncelikli olmak üzere, kadın gezginlerin Doğu serüveninin izlerini sürmek, yerli halk ve kültürlerle olan ilişkisini belirlemek, bunların kadın belleğinin yazılı ve görsel kayıtları üzerindeki yansımalarına ışık tutmak, bunları veriler üzerinden belgelemek ve değerlendirmektir.

Sanayileşme atılımlarıyla dünyanın en güçlü İmparatorluğu haline gelen 19. yüzyıl İngiltere'sine damgasını vuran romantizm ve Oryantalizm akımlarının etkisi, Doğu-Batı ilişkilerinin ve iki kültür arasındaki yakın temasın giderek artmasını ve bunları karşılamak üzere eserler üreten bir sanatçı grubunun oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bir akım olmaktan çok, Doğu konulu olması bakımından ayrı bir kategoride yer alan ve zaman içinde kendine has özellikleriyle gelişim gösteren Oryantalist eserler, kimi zaman sanatçıların Doğu seyahati deneyimi olmaksızın hayali tasvirler üzerinden üretilen, belirli imgeler aracılığıyla yerel toplulukları hedef alan bir ötekileştirmenin ve ayrımcılığının hissedildiği örnekler olmuştur. Batılı hegemonyanın kurguladığı tasvirlerde durağan, bakımsız, sefil, vahşi, egzotik ve erotik imgeleriyle sunulan Doğu sahneleri, eril gözün bir yansıması olarak çeşitli biçimlerde varlığını göstermiştir. Doğu kadını da bu yerleşik anlayıştan payını alarak odalık figürlerinde, hamam sahnelerinde, köle pazarlarında, cariyelerin günlük yaşam sahnelerinde Batılı erkin bakış açısı üzerinden temsil edilen bir özellik kazanmış, 20. yüzyıla uzanan tarihi süreçte yerleşik bir imge haline gelmiştir.

Çalışmada, geçmişten beri Batılı erkek gezginlerin egemenlik alanı olan Doğu kentlerinde, 19. yüzyılın ortalarından itibaren kendine yer bulmaya başlayan Batı kadınının, bu Oryantalist geleneğe olan tavrı ve Doğulu hemcinsiyle olan ilişkisinin eserler üzerindeki yansımalarının belirlenmesine çalışılmıştır. Bu amaçla VAM'da eserleri olduğu tespit edilen kadın sanatçıların biyografileri, eğitimleri, seyahat

metinlerinde neleri kayıt altına aldıkları, Doğu topraklarına geliş nedenleri ve eserlerine ilişkin detayları, dönemin siyasi ve kültürel koşulları göz önüne alınarak aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: 19. Yüzyıl, Doğu-Batı İlişkileri, Oryantalizm, Kadın Seyyahlar, İngiliz Kadın Ressamlar



ABSTRACT

ASLAN, Z. Reyhan. Ottoman World From the Perspective of British Women Painters in the 19th Century: VAM Searight Collection, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2022.

This study discusses the approach to Orientalism, East and Eastern women by British women in The Orient at the time for various reasons; through Orient themed drawings and paintings in Victoria & Albert Museum (VAM) Searight Collection. The aim of this dissertation is to track down the Orient adventure of women travellers, to determine their relationship with the native population, local culture and its effects on the written and visual records of female memory, as well as documenting all those based on visual arts data by prioritizing Searight Collection.

The presence impacts of the Orientalist movement, interest in exoticism as the trend of the period, society's likes, interests and demands in the Europe, along with the marginalisation and discriminations targeting local communities; is seen via certain images in the artworks created over imaginary depictions rather than a physical experience. Portrayed with miserable, wild, exotic and erotic images in accordance with the Western hegemony, *Oriental art*; in many ways shows traces of the male perspective. *The Oriental woman*, has been reflecting this prevalent notion of male-point -of -view Orientalism in odalisque figures, Turkish bath scenes, slave market, daily life in harem compositions, and become a prevalent image in art that reached 20th century.

This study determines where the Western women position themselves against the Orientalist representations of colonial power and how their relationship with Oriental women affects the artworks. To this end; the women artists identified having works in VAM and their biographies, travel writing records, reasons for their Orient visits and details about the paintings are being clarified considering the political and cultural conditions of the period. Furthermore; features such as the subject or technique of the pieces, the roadmap of Victorian era British women travellers, their impressions on Ottoman culture and lifestyle are also brought to light based on the data acquired from these artworks.

Key words: 19th Century, East-West relations, Orientalism, Women Travellers, British Women Artists

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xiii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: 19. YÜZYILDA İNGİLTERE.....	14
1.1. SANAYİ DEVRİMİ SÜRECİNDE İNGİLTERE.....	14
1.2. KÜLTÜR VE SANAT ORTAMI.....	16
1.2.1. Romantizmin etkileri.....	17
1.2.2. Sanat Eğitimi.....	19
1.3. KADIN HAREKETLERİ VE FEMİNİZM	21
2. BÖLÜM: OSMANLI-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ.....	26
2.1. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE İKİLİ İLİŞKİLER.....	26
2.2. KIRIM SAVAŞI DÖNEMİ (1853-1856).....	31
2.2.1. Savaşın Nedenleri ve Muharebeler.....	32
2.2.2. Savaş Sürecinde Kültürel Etkileşimler.....	33
3. BÖLÜM: ORYANTALİST SÖYLEM VE DOĞU-BATI İLİŞKİLERİ.....	41
3.1. TARİHİ SÜREÇTE ORYANTALİZM.....	41
3.2. EDWARD SAID VE ORYANTALİST SÖYLEM	45
3.3. ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR.....	47
4. BÖLÜM: DOĞU TOPRAKLARINDA İNGİLİZ KADINLAR.....	55
4.1. VİKTORYA DÖNEMİ'NDE İNGİLİZ KADIN GEZGİNLER.....	55
4.2. İNGİLİZ KADINLARIN DOĞU SEYAHATLERİ	59
5. BÖLÜM: OSMANLI TOPRAKLARINDA İNGİLİZLER.....	68
5.1. MODERNLEŞME SÜRECİNDE KÜLTÜREL ETKİLEŞİMLER.....	69

5.2. OSMANLI BAŞKENTİNDE İNGİLİZ KADINI VE GÖZLEMLERİ....	73
5.2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU’NDA SEYAHAT İZİNLERİ.....	85
6. BÖLÜM: KATALOG.....	87
6.1. İNGİLİZ KADINLARIN VAM SEARIGHT KOLEKSİYONU’NDA YER ALAN DOĞU KONULU ESERLERİ.....	87
6.2. DİĞER KOLEKSİYONLARDAN ÖRNEKLER.....	281
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	333
KAYNAKÇA.....	367
EK 1: SANATÇI BİYOGRAFİLERİ	409
EK 2: OSMANLI TOPRAKLARINA GELDİĞİ DÜŞÜNÜLEN İNGİLİZ KADIN SANATÇILAR.....	424
EK 3: GÖRSELLER.....	437
EK 4: TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU	457
EK 5: ORJİNALLİK RAPORU	458

KISALTMALAR DİZİNİ

ABC	Artists of Bosphorus and Constantinople
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
akt.	Aktaran
Bkz.	Bakınız
BM	British Museum
c.	Cilt
civ.	Cıvarı
cm.	santimetre
Çev.	Çeviren
DTCF	Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Ed.	Editör
Env.	Envanter
FNM	Florence Nightingale Museum
Gör. Tar.	Görülme Tarihi
Haz.	Hazırlayan
hük.	Hükümdarlık Süresi
İAE	İstanbul Araştırmaları Enstitüsü
ILN	Illustrated London News
İt.	İtalyanca
Kat.	Katalog
Kol.	Koleksiyon
Lev.	Levha
M.E.B.	Milli Eğitim Bakanlığı
MUTAD	Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi
NPG	National Portrait Gallery
NYPL	New York Public Library
No.	Numara
PDP	Paintings, Drawings and Printings

pl.	Plate
Res.	Resim
s.	Sayfa
sa.	Sayı
SKK	Searight Koleksiyonu Kataloğu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TTK	Türk Tarih Kurumu
t.y.	Tarihi Yok
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization,
üzr.	Üzerine
VAM	Victoria & Albert Museum
v.d.	Ve Diğerleri
Yn.	Yunanca
URL	Uniform Resource Locator

GÖRSELLER DİZİNİ

Görsel 1: W. Thomas, *Paris Barış Konferansı*, 1856, gravür. (Dora, 2016, s.132)

Görsel 2: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu sınırlarını gösteren harita.

Görsel 3: Henrietta Le Mesurier, *İzmir (Smyrna) İngiliz Hastanesi*, Ismeer or Smyrna And Its British Hospital in 1855'ten kapak resmi. (Daşçı, 2011, s. 22)

Görsel 4: Isambard Kingdom Brunel, *Renkioi Hastanesi* planı.

<https://www.biusante.parisdescartes.fr/ishm/vesalius/VESx2004x10x02x055x060.pdf>

Görsel 5: J. Needham, *The British Hospital and Military Cemetery at Scutari*.

<https://wellcomecollection.org/works/su2g6zbn>

Görsel 6: Jerry Barrett, *Queen Victoria Visiting Soldiers Wounded in the Crimean War*, 1857, tuval üzr. yağlıboya, 14.2 x 21.3 cm, NG 6202, National Portrait Gallery.

<https://www.npg.org.uk/collections/search/portraitExtended/mw08508/The-Mission-of-Mercy-Florence-Nightingale-receiving-the-Wounded-at-Scutari>

Görsel 7: Joseph Austin Benwell, *Florence Nightingale in the Military Hospital at Scutari*, 1856, NAM. 1978-10-57-1, National Army Museum.

<https://collection.nam.ac.uk/detail.php?acc=1978-10-57-1>

Görsel 8: Jerry Barrett, *Portrait of Florence Nightingale*, karakalem, kalem ve mürekkep ve suluboya, 1856, National Portrait Gallery.

<https://www.npg.org.uk/collections/search/use-this-image/?mkey=mw04678>

Görsel 9: *Nurses Tower*; Kırım Savaşı sırasında Selimiye Kışlası'nda İngilizlere tahsis edilen kuleden düzenlemeleri gösteren plan.

http://www.florence-nightingale-avenging-angel.co.uk/blog/?page_id=3527

Görsel 10: Kırım Harbi sırasında Üsküdar'da İngiliz Ordusu'na Tahsis Edilen Hastane ve Değişen Sokak İsimlerini Gösteren Harita. (Özcan, 2004, s. 111)

Görsel 11: Constantine Guys, *Üsküdar'da Mezarlığın Cebelitarık Piskoposu Tarafından Kutsanması*, kalem, mürekkep, suluboya, 18.4 x 42.9 cm. (ILN, 9 Haziran 1855). (Dora, 2016, s. 56)

Görsel 12: Constantine Guys, *Hafif Süvari Tugayı'nın Taarruzu, Balaklava*, 1855, kağıt üzr. kalem, mürekkep suluboya, 32 x 39 cm, Özel Kol. (Dora, 2016, s. 54)

Görsel 13: Constantin Guys, *Hafif Süvari Tugayı'nın Taarruzu, Balaklava*. (ILN, 18 Kasım 1854). (Dora, 2016, s. 55)

Görsel 14: William Simpson, *The embarkation of sick persons at the harbor in Balaklava*, 24 Nisan 1855.

<https://www.msxlab.org/forum/sanat-ww/383399>

Görsel 15: William Simpson, *Hastane ve Üsküdar'da Mezarlık*, taşbaskı, 56 x 34 cm. (Dora, 2016, s. 57)

Görsel 16: William Simpson, *Plan of Sebastopol, Sketches made during the Campaign of 1854-55 in the Crimea, Circassia and Constantinople*, 58 x 44.4 cm, kağıt üzr. suluboya, D.63-1900, VAM PDP Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O893080/sketches-made-during-the-campaign-drawing-simpson-william-ri/>

Görsel 17: Emily Anne (Beaufort) Strangford'un katkılarıyla kurulan Bulgaristan Batak Hastanesi'nden, 1877.

<http://www.antiquaprintgallery.com/bulgaria-the-eastern-question-lady-strangfords-hospital-at-batak-print-1877-143919-p.asp>

Görsel 18: Amadeo Preziosi, *The Bosphorus with the Allied Fleets at Anchor*, 1854, kağıt üzr. suluboya, 25.9 x 36.3 cm, SD 825, VAM Searight Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O148086/the-bosphorus-with-the-allied-watercolour-preziosi-alloysius-rosarius/>

Görsel 19: Amadeo Preziosi, *The Bosphorus from Pera, looking towards Scutari*, 1855-1860, kağıt üzr. suluboya, 18.5 x 34.3 cm, SD 827, VAM Searight Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O148088/the-bosphorus-from-pera-looking-watercolour-preziosi-alloysius-rosarius/>

Görsel 20: Amadeo Preziosi, *The Cemetery of Crimean Heroes, Scutari*, 1865, kağıt üzr. suluboya, 29.5 x 44.5 cm, SD 828, VAM Searight Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O148089/the-cemetery-of-crimean-heroes-watercolour-preziosi-alloysius-rosarius/>

Görsel 21: Selina Bracebridge, *Atina Panoraması, Notes Descriptive of a Panoramic Sketch of Athens, taken may, 1839: Sold in aid of the Funds of the London Benevolent Repository*, London: W.H. Dalton. 26.5 x 27.1 cm, NAL 0113, VAM National Art Library.

Görsel 22: Jerry Barrett, *The Mission of Mercy; Florence Nightingale receiving the wounded at Scutari*, 1857, tuval üzr. yağlıboya, 141 x 212 cm, National Portrait Gallery, 6202.

<http://www.npg.org.uk/collections/search/person/mp06120/selinabracebridge?search=sas&sText=selina>

Görsel 23: Samuel Bellin, *The Mission of Mercy; Florence Nightingale receiving the wounded at Scutari*, 1858 (1857), gravür, 60.9 x 93.6 cm (Thomas Agnew & Sons Ltd), National Portrait Gallery, D43044.

<https://www.npg.org.uk/collections/search/portrait/mw253269/Florence-Nightingale-at-Scutari-A-Mission-of-Mercy?LinkID=mp06118&role=sit&rNo=3>

Görsel 24: Henrietta Le Mesurier, İngiliz Hastanesi'nden Hastane Kıyafeti (İzmir), *Ismeer or Smyrna And Its British Hospital in 1855*'ten, s.90. (Daşçı, 2011, s. 25)

Görsel 25: *Gorkiewicz Ailesi*. (<http://levantineheritage.com/testi67.htm>).

Görsel 26: C.G. Curtis ve M. A. Walker tarafından hazırlanan *Broken Bits of Byzantium* (1861, London), kapak sayfası. (İnankur, 2001, s. 203)

Görsel 27: C.G. Curtis ve M. A. Walker tarafından hazırlanan *Broken Bits of Byzantium* (1861, London) kitabından. (İnankur, 2001, s. 203)

Görsel 28: Blackwood, 1881, *A Narrative of Personal Experiences & Impressions During a Residence on the Bosphorus Throughout the Crimean War*'dan kapak sayfası.

Görsel 29: Nil nehri üzerinde yer alan 6 tarihi akanak noktasını gösteren harita.

Görsel 30: Henrietta Le Mesurier, Yahudi Mezarlığından Smyrna, *Ismeer or Smyrna And Its British Hospital in 1855*'ten. (Daşçı, 2011, s. 23)

<https://collections.vam.ac.uk/item/O148089/the-cemetery-of-crimean-heroes-watercolour-preziosi-alloysius-rosarius/>

Görsel 31: Henry Aston Barker, *Galata Kulesi'nden İstanbul'un Panoramik Görünüşü İstanbul*, 1830, kağıt üzr. suluboya, 53.1 x 91 cm. Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu, DB1958.

Görsel 32: William Purser, *A Muslim Funeral*, 16.7 x 24.7 cm, BM Prints & Drawings Kol, kağıt üzr. suluboya, British Museum.

Görsel 33: William Page, *Armenian Woman*, 1810 sonrası, karakalem ve suluboya, 33.9 x 25.5 cm, SD 739, VAM Searight Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O147791/an-armenian-woman-watercolour-page-william/>

Görsel 34: William Page, *A Turkish Lady in Walking Dress*, 1828 öncesi, karakalem ve suluboya, 37 x 26.2 cm, SD 732, VAM Searight Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O147733/a-turkish-lady-in-walking-watercolour-page-william/>

Görsel 35: George Scharf, *Tophana*, 1844, kağıt üzr. karakalem, 18.3 x 24.4 cm, SD 921, VAM Searigh Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O151920/tophana-drawing-scharf-george-sir/>

Görsel 36: C. F. Stanfield, *Sardis (Sard)*, 1834-1835, karakalem, suluboya ve guvaş, 23.3 x 35.3 cm, SD 1000, VAM Searight Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O152282/sardis-one-of-the-seven-watercolour-stanfield-clarkson-ra/>

Görsel 37: Mr. Maude, *Sardis (Sard)*, 1830-1835 civarı, SD 639, VAM Searight Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O146557/sardis-watercolour-maude-mr/>

Görsel 38: David Roberts, *The Mosque of Omar and Dome of the Rock, Jerusalem, 1839*, 13.8 x 20.8 cm.

Görsel 39: Luigi Mayer, *View of the Straits with the Second Fortress of the Dardanelles*, 1780-1790, kağıt üzerine suluboya, 39 x 55 cm, SD 656, VAM Searight Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O147042/view-of-the-straits-with-watercolour-mayer-luigi/>

Görsel 40: Henriette Browne, *Une Visite (Ziyaret)*, 1861, tuval üzr. yağlıboya, 86 x 114 cm, Özel Kol. (Inge, 2010, pl. 4; s. 87)

Görsel 41: Henriette Browne, *Une joueuse de flute*, 1861, tuval üzr. yağlıboya, Bibliothèque Nationale de France, Paris. (Inge, 2010, Pl. 5; s. 88)

Görsel 42: Elisabeth Jerichau Baumann, *Prenses Nazlı Hanım, İstanbul*, 1875, tuval üzr. yağlıboya, 132 x 158 cm. (Inge, s. 97)

Görsel 43: P. Sébah, *Princess Nazlı Hanım*, tarihsiz, tuval üzr. yağlıboya, Özel Kol, Danimarka. (Roberts 2006, s. 84)

Görsel 44: *Ahmed Rıza Bey ve Prenses Nazlı Hanım*, Paris, 1896 civ. (Özuncay, 2005; Roberts 2014, s. 476)

Görsel 45: Margaret Murray Cookesley, *Smoking The Pipe*, 1893, tuval üzr. yağlıboya. (Lewis 1996, pl. 23; s. 126-127; Kuehn, 2011)

Görsel 46: Margaret Murray Cookesley, *Entertainment in the Harem*, 1894, tuval üzr. yağlıboya. Sotheby's Belgravia Sales Catalogue (17 June 1980). (Kuehn, 2011)

Görsel 47: Auguste Renoir, *Odalisque*, 1870, tuval üzr. yağlıboya, 69.2 x 122.6 cm, National Gallery of Art, Washington D.C.

<https://www.nga.gov/collection/art-object-page.46682.html>

Görsel 48: 19. Yüzyıl sonlarında İngiltere'nin sömürge coğrafyalarını gösteren harita.

Görsel 49: M. A. Walker, *Washing Hands*. Lady E. Hornby'nin *Constantinople during the Crimean War* kitabından. (Londra: Richard Bentley, 1863, s. 321)

Görsel 50: M. A. Walker, Lady E. Hornby'nin *Constantinople during the Crimean War* (Londra: Richard Bentley, 1863) kitabından başlıksız illüstrasyon. (İnankur, 2011, s. 207)

Görsel 51: M. A. Walker, *Haremde Kadınlar*, Lady E. Hornby'nin *Constantinople during the Crimean War* kitabından. (Londra: Richard Bentley, 1863, s. 244)

Görsel 52: Henriette (Sophie) Bouteiller Browne, *Dancers in an Arab Courtyard*, sol altta 'Htte Browne' imzalı, karakalem, 30.3 x 41.6 cm. (Bonhams, 2 Mart 2010)

Görsel 53: Elisabeth Jerichau Baumann, *An Egyptian Fella Woman with her Baby*, 1872, tuval üzr. yağlıboya, 98.5 x 129.2 cm, National Gallery of Denmark.

<https://open.smk.dk/en/artwork/image/KMS8589>

Görsel 54: Elisabeth Jerichau Baumann, *An Egyptian Pot Seller at Gizeh*, 1876-1878, tuval üzr. yağlıboya, 92 x 114 cm, National Gallery of Denmark.

<https://open.smk.dk/artwork/image/KMS8791>

Görsel 55: Elisabeth Jerichau Baumann, *A Turkish Boy Responsible For Pipe Cleaning (Tschibuktschi/Çubukçu)*, 1869-1881, tuval üzr. yağlıboya, 62 x 50 cm, Özel Kol.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elisabeth_Jerichau_Baumann_En_ty rkisk_pibedreng,_Tschibuktschi.png

Görsel 56: Margaret Murray Cookesley, *Negotiation in the Souk*, 1887, Christie's, London. (Kuehn, 2011).

Görsel 57: William Page, *Constantinople*, 1830'lar, kağıt üzr. karakalem ve sulandırılmış kahverengi mürekkep, 16.4 x 25 cm, VAM Searight Kol. SD 749.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O147859/constantinople-drawing-page-william/>

Görsel 58: James Skene, *Constantinople from Pera*, 1858, kağıt üzerine suluboya, 30.4 x 48.4 cm, SD 980, VAM Searight Kol.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O152125/constantinople-from-pera-watercolour-skene-james/>

Görsel 59: William Page, *View of Büyükdere and the Bosphorus*, 1828-1840 civ, tuval üzr. suluboya, 20.8 x 28.8 cm, VAM Searight Kol. SD 743.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O147795/view-of-b%C3%BCy%C3%BCkdere-and-the-watercolour-page-william/>

Görsel 60: William Simpson, *The Aqueduct, Ephesus* (Efes), 1877, tuval üzr. suluboya, 26 x 33.9 cm, VAM Searight Kol. SD 974.

<https://collections.vam.ac.uk/item/O152105/the-aqueduct---ephesus-watercolour-simpson-william/>

GİRİŞ

18. yüzyıl ortalarından itibaren gelişmeye başlayan ve sonraki yüzyılda tüm hızıyla varlığını hissettiren Sanayileşme süreciyle birlikte, dünyanın en büyük sömürge gücü haline gelen Britanya İmparatorluğu'nun merkezi İngiltere'de ekonomik gelişime paralel olarak idari, askeri, teknik, toplumsal ve kültürel bakımdan hızlı bir değişim süreci yaşanmıştır.¹ Tarım üretimine dayalı geleneksel toplum yapısından, modern toplum düzenine geçişin yaşandığı Sanayi Devrimi sürecinde başlayan hızlı kentleşme, sanayi üretimi ve ticaret, giderek zenginleşen yeni bir kentsoylu sınıfın (burjuvazi) ülkede etkin bir konuma gelmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle Viktorya Dönemi'nde (1837-1901) ticari faaliyetlerin artmasıyla birlikte sömürge topraklarına ulaşımın eskisinden daha önemli hale geldiği İngiltere'de, yüzyılın ikinci yarısından itibaren yeni pazar arayışları hız kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte güçlenen burjuvazinin yaşam standardının gelişmesi, dini, ahlaki, sosyal ve kültürel ortak değerlerin yanı sıra yaşama biçimlerinin değişimindeki başlıca nedenlerden biri olmuştur.

19. yüzyılda Napoleon'un Mısır Seferi (1798), Osmanlı-Rus mücadeleleri, Yunan Bağımsızlık Savaşı (1821-1830), Fransa'nın Cezayir'i işgali (1830), Kırım Savaşı'nın (1853-1856) yanı sıra ticari, askeri ve diplomatik ilişkilerin sıklaşması, uluslararası fuarların düzenlenmeye başlaması gibi gelişmeler Avrupa'nın Doğu'yla yakın temasının artmasında etkili olmuştur. Seyahat olanaklarının; demiryolu ve deniz yolu ulaşımında yaşanan gelişmeler, uzak coğrafyalara yapılan seyahatlerin giderek artmasını; ilerleyen süreçte adeta bir moda haline gelerek yalnız aristokratlar için değil girişimci burjuvazi tarafından da ulaşılabilir hale gelmesini sağlamıştır.

Aydınlanma felsefesinin getirisi olan bilimsel yaklaşımlarla antik Mısır ve Yunan kültür-sanatına, geçmiş köken arayışlarına, dini konulara, antik kent ve yerleşimlere, arkeoloji ve tarihe ilgi duyan Batılı gezginler, izleyiciye bilinmeyen yerlerin gelenek ve

¹ 18. yüzyıldan itibaren dünyanın en büyük ekonomi merkezi ve sömürge İmparatorluğu olan İngiltere'nin sahibi olduğu zengin hammadde altyapısı, sanayi için gerekli kaynağın temini ve üretimi açısından büyük bir pazara sahip olmasını sağlamıştır. İngiliz donanmasının ve güçlü ticaret filolarının taşımacılığı daha kolay hale getirdiği ülkenin konumu itibarıyla bir ada ülkesi olması da, Avrupa'daki derebeylik mücadeleleri ve savaşlardan uzak kalmasında etkili olmuştur.

göreneklerini, farklı yaşam tarzlarını, kıyafetlerini ve manzaralarını sunmak amacıyla Doğu'nun çeşitli bölgelerine seyahat etmişlerdir. Özellikle İngiltere'de Sanayi Devrimi'nin getirilerine bir tepki olarak ortaya çıkan Romantizm ve Oryantalizm akımının etkisiyle doğaya, bilinmeyene, maneviyata yönelen sanatçılar için yeni içerik ve malzeme zenginliğiyle merak konusu haline gelen Doğu coğrafyası, en popüler destinasyonlar olarak önem kazanmıştır.

Diplomatların, elçilik heyetlerinin yanı sıra, tüccar, asker, gazeteci, sanatçı, misyoner, bilim adamı, arkeolog, araştırmacı ve yazar gibi çeşitlilik gösteren İngiliz gezgini için gemi ile ulaşımın kolay olduğu İstanbul, Kahire, Kudüs gibi kentler jeopolitik konumları, kültürel ve tarihi geçmişleriyle ilgi duyulan bölgeler olmuştur. Bu geziler sırasında hazırlanan seyahatnameler, resimli albümler, gravürler, tarih ve anı kitapları gibi genellikle gezginlerin ülkelerine dönüşünün ardından çok sayıda basımları yapılan yazılı ve görsel kaynaklar, Avrupa'da Osmanlı imgesinin tarihi süreçteki değişiminin izlenebildiği birincil eserler olarak öne çıkmıştır.

Osmanlı coğrafyasında gezginlerin büyük çoğunluğu Batılı erkeklerden oluşmakta ise de, yakın zamanda toplumsal cinsiyet ve kadın tarihi çalışmalarında yapılan araştırmalar, 19. yüzyılda hatırı sayılır bir oranda kadının Doğu'nun çeşitli bölgelerindeki varlığına ve bilinenin ötesindeki etkinliğine işaret etmektedir. Avrupa'nın Doğu ile olan siyasi, askeri ve ticari ilişkilerinin hızla arttığı bu dönemde, Oryantalizmin tüm kıtada yaygın hale gelmesi, üniversitelerde Doğu kürsülerinin kurulması, bilimsel, tarihi ve dini köken araştırmaları yapan kuruluşların artması kadınların Doğu seyahatlerinin artışını etkileyen unsurlar olmuştur.

Özellikle Viktorya döneminin kendine has yapısı içinde hızla değişen yaşam koşulları, kadınların kentlerde iş hayatına katılması, feminizm hareketleri gibi gelişmelerle birlikte eğitim, sağlık, evlilik, boşanma, miras gibi yasal hakların ön plana çıkması, İngiliz kadının Doğu'daki etkinliğinin bir prestij ve sosyal statü sembolü olmasına zemin hazırlayan gelişmeler olmuştur. Bu süreçte ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu tutulan kadınlar için seyahat, kimliğini görünür kıldığı ve -sınırlı da olsa- özgürleştiği bir alan haline gelmeye başlamıştır. Çoğunlukla üst sınıfa mensup olmanın ayrıcalığı ile erkek

gezinlerin giremediği Doğu'ya has mahrem yaşam alanlarına kabul edilen Batılı kadınların seyahatlerine dair kayıtlar, gezginlerin ülkelerine dönüşlerinin ardından, toplumun ilgi ve talepleriyle çoğu kez yeniden baskısı yapılan edebiyat ürünleri olarak oldukça popüler hale gelmiştir. Bu dönemde başlayan turizm hareketleriyle birlikte kadın seyyahların sayısının artması, erkek egemen bakışın Oryantalist araştırmalarına yeni bir soluk getirmekle birlikte, tarihi süreçte kendi içinde çeşitlilik kazanan metinler aracılığıyla seyahatname kültürünün zenginleşmesine de katkı sağlamıştır.

KONU, KAPSAM VE AMAÇLAR

“19. yüzyılda İngiliz Kadın Ressamların Gözünden Osmanlı Dünyası” başlıklı çalışma, çeşitli nedenlerle Doğu coğrafyasına seyahat etmiş olan İngiliz kadınların, Victoria & Albert Müzesi (VAM) Searight Koleksiyonu'nda yer alan Doğu konulu resimleri üzerinden, kadınların Oryantalizmini, Doğu'ya ve Doğulu hemcinsine yaklaşımını ele almaktadır. Çalışmanın amacı, Searight Koleksiyonu öncelikli olmak üzere, elde edilen görsel veriler ışığında kadın gezginlerin, Doğu serüveninin izlerini sürmek, yerli halk ve kültür ile olan ilişkisini belirlemek, bu ilişkilerin kadın belleğinin yazılı ve görsel kayıtları üzerindeki yansımalarına ışık tutmak ve belgelemektir.

19. yüzyılda Avrupa'da yaşanan Oryantalizm akımının etkileri, dönemin modası ve egzotizm merakı, toplumun ilgi, beğeni ve talepleri gibi koşulların etkisiyle birlikte kimi zaman Doğu seyahati deneyimi olmaksızın hayali tasvirler üzerinden üretilen eserlerde, belirli imgeler aracılığıyla yerel toplulukları hedef alan ötekileştirmenin ve ayrımcılığının varlığı hissedilmektedir. Batılı hegemonyanın ürettiği bilgi ve söylemler üzerinden kurguladığı tasvirlerde bakımsız, sefil, vahşi, egzotik ve erotik imgeleriyle sunulan Doğu konulu eserler, eril gözün bir yansıması olarak çeşitli biçimlerde varlığını göstermiştir. Müslüman kadını da bu yerleşik anlayıştan payını alarak odalık figürlerinde, hamam sahnelerinde, köle pazarlarında, cariyelerin günlük yaşam sahnelerinde Batılı erkin bakış açısını yansıtan Oryantalist dilin bir yansıması olmuş, 20. yüzyıla uzanan tarihi bir süreçte yerleşik bir imge haline gelerek eserlerde yer almıştır. Çalışmada, geçmişten beri Batılı erkek gezginlerin egemenlik alanı olan Doğu kentlerinde, 19. yüzyılın ortalarından itibaren kendine yer bulmaya başlayan Batı kadınının, sömürgeci erkin Oryantalist

temsilleri karşısında kendini nerede konumlandığı ve Doğulu hemcinsiyle olan ilişkisinin eserler üzerindeki yansımalarının belirlenmesine çalışılmıştır.

Viktorya Dönemi'nde İngiltere'deki sosyo-kültürel dinamiklerin, toplumda kadının yeri, kadın hakları, feminizm ve kadın hareketleri çerçevesinden ele alınması, kadınların seyahatleri öncesi beklentilerinin, seyahate çıkma nedenlerinin ve Doğu coğrafyalarında kendilerine has ortak tavrın daha net görünür kılınmasını sağlamıştır. Doğu kültürüne ilgi duyan çok sayıda kadının varlığının bilinmesi, bir sanat hareketi olarak Oryantalizmin incelenmesi söz konusu olduğunda, Batılı kadının konu kapsamında önemini yansıtmaktadır.

Bu amaçla söz konusu koleksiyonda eserleri olduğu tespit edilen kadın sanatçıların biyografileri, eğitimleri, Doğu topraklarına geliş nedenleri ve eserlerine ilişkin detayları, dönemin siyasi ve kültürel koşulları göz önüne alınarak aydınlatılmaya çalışılmıştır. Elde edilen görsel verilerden yola çıkarak, Viktorya döneminde İngiliz kadınlarının başta Osmanlı coğrafyası olmak üzere, Doğu'nun hangi bölgelerine gittiği, ne tür konuları resimledikleri, neleri kayıt altına aldıkları, Osmanlı kültür ve yaşamına dair izlenimlerinin neler olduğu, Müslüman toplum yaşamına ve Doğulu hemcinsine olan yaklaşımları araştırılmıştır.

Söz konusu eserlerin, aynı koleksiyonda ve yakın tarihlerde İngiliz erkek sanatçılar tarafından gerçekleştirilen örnekleri ile konu, üslup özellikleri açısından karşılaştırılması, İngilizlere has ortak özelliklerin ve genel karakterin anlaşılmasında yol gösterici olmuştur. Çalışmada ayrıca, diğer milletlere mensup kadın sanatçıların yaklaşık aynı dönemlerde gerçekleştirdiği sınırlı sayıda Osmanlı haremi tasviri üzerinden, kadınların Doğu temsiliinin kendi içindeki ortak özelliklerinin belirlenmesine ve bunların Oryantalist imgeler yoluyla gelenekselleşen hayali Doğu manzaraları ile olan ilişkisinin ortaya konmasına çalışılmıştır. Böylece, Avrupa hanedanlıklarının taleplerine yönelik üretilen harem, hamam, köle pazarları, savaş sahnelerinin yanı sıra, Doğu kadınının cariyeye ve odalık olarak sunulduğu "Oryantalist" eserlerin Batılı kadının dünyasındaki yansımalarının belirlenmesi ve farklı milletlerden kadın sanatçılar arasında anlamlı bir farklılık veya benzerlik olup olmadığı sorularına açıklık getirilmesi amaçlanmıştır.

Konunun seçilmesinde, Batılı erkek sanatçıların eserleri üzerinden ele alınan 19. yüzyıl Oryantalist resmi konusunda mevcut literatüre rağmen, kadınların Doğu hemcinslerini temsili ile ilgili verilerin ve araştırmaların yetersizliği ve bilinmezliği etkili olmuştur. Kaynaklarda, çoğunlukla devlet görevlisi elçi eşleri olarak geri plana itilen ve Doğu'daki etkinliğinin yalnızca seyahatname benzeri edebi metinler üzerinden görünür kılındığı Batılı kadının görsel sanatlar üretimlerinin neredeyse yok denecek kadar az sayıda araştırmaya konu olması sanat tarihi açısından bir eksiklik olarak görülmektedir.²

2009 yılında Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı için hazırlanan *Sultan II. Mahmud Dönemi'nde Türkiye Topraklarına Gelen İngiliz Sanatçılar* başlıklı yüksek lisans tezi, çalışmaya kapı aralayan bir ön araştırma niteliğinde olmuştur. Searight Koleksiyonu'nda eserleri bulunan ikisi kadın olmak üzere toplam yirmi iki İngiliz sanatçı ve eserlerinin incelendiği çalışmada, Osmanlı topraklarına gelen az sayıda kadın sanatçının tespit edilmesi, akıllara ileride yapılacak araştırmalarla bunlara yenilerinin eklenmesinin mümkün olabileceğini getirmiştir.

İngiliz kadınının Doğu topraklarındaki serüvenini, seyyah ressam ve eserleri özelinde inceleyen bu çalışmada öncelikli olarak mercek altına alınan VAM Searight ve PDP Koleksiyonlarında, on kadın sanatçının 193 eseri tarih, konu, teknik, malzeme, üslup vb. özellikleriyle derlenerek kataloglar halinde bir araya getirilmiştir. Ayrıca, söz konusu koleksiyonun dışında kalan, ancak dönem ve konu bakımından ortak özellikler gösteren kadın sanatçıların diğer müze/koleksiyonlarda yer alan eserleri çalışmaya dahil edilerek toplam on dört İngiliz kadının gözünden yağlıboya, suluboya, karakalem, gravür vb. biçimlerde gerçekleştirilen 245 eser incelenmiştir. Kimi zaman seyahatnamelerde veya gravür albümlerinde yer aldığı görülen tasvirlerin, diğer müze ve koleksiyonlarda kayıtlı örnekleriyle birlikte incelendiği çalışmada, elde edilen görsel veriler tarih, konu, teknik, malzeme, üslup vb. özellikleriyle katalog bölümünde bir araya getirilmiştir.

² 2008 yılında ABD'de Yale Center, Londra'da Tate Museum ve İstanbul'da Pera Müzesi'nde gerçekleştirilen ve her ülkede büyük ilgi gören *Doğu'nun Cazibesi (The Lure of the East)* sergisinde yalnız iki Avrupalı kadın sanatçı; Fransız Henriette Browne (Madame de Saux, 1829–1901) ve Edith Holman Hunt (1846–1931) yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tromans, Kıbrıs ve Güngör (Ed.), 2008. Benzeri diğer sergileme etkinliklerinde de, kadın sanatçıların geri planda kaldığı bir görülmektedir.

Çalışma, VAM Searight Koleksiyonu'nda yer alan sanatçı ve eserlerle sınırlandırılmıştır. 16. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan geniş bir tarih aralığında Doğu coğrafyasına ilişkin 7000'i aşkın suluboya, guvaş, mürekkep, karakalem, eskiz, baskı (gravür, litografi) resimli seyahatnamenin yer aldığı Searight Koleksiyonu, çoğunluğu 19. yüzyıla tarihlenen görsel malzeme zenginliği nedeniyle öncelikli olarak değerlendirilmiştir. Konu seçiminde, Doğu ile Batı dünyası arasında gelişen kültürel etkileşimin izlerinin okunabildiği ve bu açıdan önemli bir belleğe ev sahipliği yapan koleksiyonda yer alan eserlerin büyük çoğunluğunun İngiliz sanatçılar tarafından gerçekleştirilmiş olması etkili olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyıldaki sınırlarına öncelikli olarak yer verilen araştırma kapsamında Anadolu, Balkanlar, Yakın ve Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Arap Yarımadasını yansıttığı düşünülen görsel malzemeye yer verilmekle birlikte, Uzak Doğu, Çin ve Hindistan coğrafyası kapsam dışı bırakılmıştır. Dönemin siyasi ve kültürel ortamı içinde geçmiş dönem kadın gezginlerin dünyasına kapı açan çalışmanın, mevcut akademik birikime atılmış bir adım olarak, bundan sonra yapılacak olan araştırmalara katkı sağlaması hedeflenmektedir.

YÖNTEM

Çalışmanın ilk aşamalarında, tarihi süreçte, erkek egemen Doğu literatürünün gerisinde kalan ve tarihi süreçte bir bakıma görmezden gelindiği düşünülen kadın edebiyatı örnekleri olan seyahatnameler, mektuplar, gezi günlükleri, anılar vb. Doğu izlenimlerinin, feminist söylemi açısından incelendiği çalışmalara dair okumaların yapılması, konunun bu çerçeveden ele alınmasını düşündürmüştür. Oryantalist söyleme kimi zaman eleştirel yaklaşan, kurgusal ve kavramsal yaklaşımlar içeren bu araştırmaların incelenmesi, kadın araştırmaları ve toplumsal cinsiyet araştırmaları açısından ele alan mevcut bilgi birikimine kapı aralamakla birlikte, Batılı kadının Doğu geçmişinin görsel sanatlar üzerinden aydınlatılması noktasında feminist bakış açısının alternatif bir yöntem olabileceğini düşündürmüştür.

Toplumsal tarih, kadın çalışmaları ve toplumsal cinsiyet konularına katkı sağlaması düşünülen bu çalışmada, konunun disiplinler arası bir perspektiften ele alınmasına

çalışılmıştır. Bununla birlikte, tezin soru(n)ları ile örtüşmediği görülen feminist bakışın, elde edilen malzemenin analizinde yetersiz kaldığının anlaşılmasıyla, araştırma yöntemi olarak tarihi bakış açısından faydalanılmıştır. Araştırma kapsamında, Osmanlı ve Doğu coğrafyalarına ait birer belge niteliği taşıyan görüntülerin tarih, konu, malzeme, teknik, ekol ve üslup vb. bilgilerin istatistiki verileri, grafikler halinde bir araya getirilmiştir.

LİTERATÜR

Konu kapsamında yapılmış olan akademik yayınlar oldukça sınırlıdır. Araştırmalarımız sırasında paylaştığı bilgilerle çalışmaya katkıda bulunan Filiz Işık'ın "*Sultan Abdülmecid Dönemi'nde (1839–1861) Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Ressamlar: Victoria & Albert Müzesi Searight Koleksiyonu*" başlıklı doktora tezi³, 19. yüzyılda Osmanlı topraklarına gelmiş olan İngiliz sanatçılara ilişkin kapsamlı bir çalışmadır. Elvan Günay Topallı'nın *19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışan İngiliz Oryantalist Ressamlar*⁴ başlıklı doktora tezi, çeşitli yayınlarda eserlerine sıklıkla yer verilen yirmi İngiliz Oryantalist (Thomas Allom, Sir William Allan, W. Henry Bartlett, J. Frederic Lewis, Edwin Long, Lord Frederic Leighton, Edward Lear vb.) konu edilmiştir. Didem Vural'ın *Oryantalist Dönemde Avrupa'dan Türkiye'ye Gelen Yabancı Ressamlar ve Türk Resim Sanatına Etkileri* başlıklı doktora tezinde⁵ farklı milletlere mensup (Rus, Cezayirli, Fransız, Avusturyalı, Alman, İsviçreli, İtalyan, İngiliz, İspanyol, Macar) Batılı Oryantalistlerin Doğu konulu eserleri, biçim, teknik, konu ve üslup özelliklerine göre incelenmiştir. Kenneth Bendiner'in *The Portrayal of the Middle East in British Painting 1835-1860* başlıklı doktora tezi⁶ konuyu dört İngiliz Oryantalist; David Roberts, David Wilkie, John Frederic Lewis ve William Holman Hunt üzerinden ele almaktadır. Megan McDaniel'in *Re-Presenting The Harem: Orientalist Female Artists and The 19th Century Ottoman Empire*⁷ makalesi Mary Adelaide Walker, Henriette Browne, Elisabeth Jerichau-Baumann, Ella Ferris Pell ve Evie A. Todd'un Oryantalist çalışmalarındaki farklılaşan harem tasvirlerinin ardındaki çeşitli unsurları konu etmektedir.

³ Işık, 2004.

⁴ Topallı, 2001.

⁵ Vural, 1999.

⁶ Bendiner, 1979..

⁷ McDaniel, 2014.

Filiz Barın Akman'ın *Batılı Kadın Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını*⁸ başlıklı akademik çalışması, İngiliz gezgin kadınların seyahatname metinleri arasından seçilen Osmanlı kadınına yönelik yorumlar üzerinden, Müslüman Doğu kadınının İngiliz hemcinsine göre toplumdaki avantajlı konumuna ve yasal haklar konularına odaklanmıştır. İngiliz kadınının Osmanlı üst düzey harem kadınları ile olan ilişkisinin ve bakış açılarının ele alındığı çalışmada, sınırlı sayıda seyahatnameden belirli metinlerin alıntılanması yoluyla İslam hukukunun 19. yüzyıl Osmanlı kadınına yönelik koruyuculuğuna vurgu yapılmaktadır. Osmanlı toplumunun sosyo-kültürel yaşantısına ışık tutan çalışma Doğu'ya karşı önyargılı yaklaşımları kadının gözünden ele almakla birlikte, Müslüman kadının, sahip olduğu hak ve özgürlükler anlamında Avrupalı kadına oranla gelişmişliğine ve Osmanlı kadınının harem, evlilik, boşanma, mülk edinme, nafaka vb. konulardaki görece üstün konumuna dikkat çekmektedir.

Walker'ın Osmanlı topraklarında geçirdiği kırk yılı aşkın sürede kaleme aldığı seyahatnameler ve gravürler üzerinden, Osmanlı İmparatorluğu'nun döneme özgü kültürel ve toplumsal yaşantısı ortaya koyan Seda Ağırbaş, çalışmasında⁹ başkentte uzun süre yerleşik yaşayan Batılı bir kadının Osmanlı kadınlara yönelik gözlemlerini ve sanatçının Oryantalizmin geleneksel önyargılarını kıran harem sahnelerini ele almaktadır. Yazarın *Batılı Kadın Seyyahların Anlatımlarında Osmanlı Kadını*¹⁰ başlıklı makalesi de benzer bir açıdan; Batılı kadın seyyahlarının gözünden Osmanlı kadınına odaklanmaktadır.

Batılı kadının gözünden Doğu coğrafyasından izlenimlerini aktaran en önemli kaynaklar arasında, kimi zaman eskizler, gravürler ve fotoğraflar içeren seyahatnameler, günlükler, mektuplar ve gezi notları gibi birinci el edebi eserler gelmektedir. Bunların en erken tarihli örneği, 1717-1718 yıllarında diplomatik görevi nedeniyle Edward Wortley Montagu ile birlikte başkent İstanbul'a gelen İngiliz aristokratı Lady Montagu'nun kaleme aldığı *Turkish Embassy Letters*'dir.¹¹ Batılı bir kadın gözünden Osmanlı toplumuna ve kadınına dair gözlemlerini çarpıcı biçimde aktaran Lady Montagu'nun

⁸ Barın Akman, 2011.

⁹ Ağırbaş, 2019a.

¹⁰ Ağırbaş, 2019b.

¹¹ Montagu, t.y. Ayrıca bkz. Chung, 2011; Çolak, 2010, s. 386-403.

izlenimleri, 18. yüzyıl Osmanlı tarihi araştırmalarındaki başvuru kaynaklardan biri olarak da ayrı bir önem taşımaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan ressamlardan, Lady Alicia Blackwood'un kaleme aldığı *Scutari, The Bosphorus and the Crimea I-II* (1857) ve *A Narrative of Personal Experiences & Impressions During a Residence on the Bosphorus Throughout the Crimean War* (1881) başlıklı seyahatnameler, Kırım Savaşı sırasında Osmanlı başkentinde yabancı kadınların etkinliğinin izlenebildiği resimli kayıtlar olarak öne çıkmaktadır. Searight Koleksiyonu'nda çok sayıda eserinin bulunduğu görülen ressam Selina Bracebridge'in *Notes Descriptive of A Panoramic Sketch of Athens* (1836) başlıklı Atina panoraması Londra'daki araştırmalar sürecinde National Art Library'de incelenen kaynaklar arasındadır. Kırım Savaşı sırasında İstanbul'da uzun süre kalan başhemşire Florence Nightingale'in *Letters From the Crimea* (1854) ve *Ever Yours, Selected Letters* (1989) eserleri, Osmanlı-İngiliz ilişkilerinin yanı sıra, Kırım Savaşı sırasında Osmanlı'daki sağlık sistemini Batılı bir hemşirenin bakış açısıyla gözler önüne sermektedir. Nightingale'in gözlemleri, savaş sırasında Selimiye Hastanesi'nin düzenlenmesi sırasında yapılan çalışmalarda kendisine eşlik ettiğini belirttiği İngiliz hemşire ve rahibe kadınlar hakkında bilgiler içermesi bakımından çalışmaya katkı sağlamıştır.

VAM'da yer alan Oryantalist sanatçılar ve eserlerinin bir araya getirildiği *Searight Koleksiyonu Kataloğu* birinci el bilgiler içermesi nedeniyle öncelikli başvuru kaynaklarından biri olmakla beraber, çalışmanın katalog bölümüne temel alınmıştır. *The Middle East: Watercolors and Drawings by British and Foreign Artists and Travellers, 1750-1900*; *Voyages and Visions: Nineteenth-Century European Images of the Middle East from the Victoria & Albert Museum*; *Doğu'nun Cazibesi (The Lure of the East)*; *Mekanın Poetikası, Mekanın Politikası Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi* başlıklı müze ve sergi katalogları koleksiyondan örnekler içermesi bakımından konuya ışık tutmuştur.

Çalışmada yer alan sanatçılara ait biyografik araştırmalar ve sanatçı sözlükleri¹² konuya tarihi bağlamda ışık tutan yayınlar olmuştur. Ayrıca, R. Schiffer, *Oriental Panorama: British Travellers in 19th Century Turkey*; Germaner ve İnankur, *Oryantalizm ve Türkiye ve Oryantalistlerin İstanbulu*, G. Celkan, *19. Yüzyılda Osmanlı Topraklarında Dolaşan Kadın Seyyahlar ve Eserlerindeki Türklerle İlgili İntibaları*; L. A. Lughod, “Orientalism” and Middle East Feminist Studies, Sarah Searight, *The British in the Middle East* ve *Women Travellers in the Near East* çalışma kapsamında incelenen başlıca kaynaklar arasındadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Batılı gezgin kadının geçmişten gelen metinlerinin, Batı iktidarının sömürgeci eril gözün Oryantalist kalıpları karşısındaki konumuna odaklanan ve farklı disiplinlerden gelen okumaların yapılması, konunun kavramsal çerçevesinin ortaya konmasında önemli olmuştur. Buradan hareketle kadın gezginlerin Doğu edebiyatı ürünleri üzerinden ele alan analizlerin, elde edilen görsel veriler üzerindeki etkilerinin incelenmesine, oryantalizm ve feminizm bağlamında Doğu kadınının temsili, Batılı kadının seyahat metinleri aracılığıyla Müslüman Doğu kadınına olan yaklaşımı ve ortaya koyduğu farklı bakış açıları, mevcut akademik araştırmalar ve görsel veriler ışığında tartışılmıştır.

19. yüzyılda Batılı kadın seyyahların Doğu gezileri sonrası kaleme aldığı eserler geçmişte göz ardı edilen bir alan olmuştur. Ortadoğulu kadınlar üzerine 1960’lı yıllardan itibaren yapılan bilimsel araştırmalar kadının toplumsal rol ve statüsü gibi konulara odaklanmış, 1970’lerin sonlarından itibaren ise daha çok antropoloji, sosyoloji ve tarih konuları çerçevesinden değerlendirilerek, Ortadoğu’nun çeşitli bölgelerindeki kadın ve cinsiyetler arası ilişkiler hakkında bilinenleri zenginleştirmiştir (Lughod, 2001, s. 101-104).

Son dönemde, toplumsal cinsiyet ve kadın araştırmaları konularının gündeme gelmesiyle birlikte kadınların geçmiş dönem kayıtları, rolleri ve deneyimlerine odaklanan araştırmalar, Batılı erkin mevcut tarih yazımına alternatif kaynaklar olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Batılı kadının gözünden Doğu’ya odaklanan birinci el kayıtlar olan bu metinler son yıllarda disiplinler üstü bir yöntemle, emperyalizm, oryantalizm,

¹² Cherry, 1993; Clayton, 1876; Dunford, 1990; Gray, 2009; Nunn, 1987; Petteys, 1985.

feminizm, sömürgeleşme, cinsiyetçilik gibi kavramlar üzerinden incelenmekte ve Said'in Oryantalist söylem eleştirilerinin merkezinde yer almaktadır (Herath, 2016, s. 31-32).

Doğu hakkında değer yargıları üreten Batı kaynaklı kurumsal faaliyetler olan Oryantalizm (Fr. orientalisme), bir düşünce biçimi ve uzmanlık alanı olarak Avrupa ve Asya arasında değişken tarihi ve kültürel ilişkiyi; 19. yüzyıldan itibaren Doğulu kültürleri, gelenekleri; Doğu hakkındaki ideolojik varsayımları ve imgeleri içeren Batı bilimi olarak tanımlanmaktadır. Post-kolonyal çalışmalar disiplininin doğuşuna kaynaklık eden Oryantalizmin, toplumsal cinsiyet konularına nasıl eklemlendiği konusu öne çıkması ve Avrupa'nın Doğu tartışmalarını nasıl şekillendirdiği konusunun gündeme gelmesiyle birlikte, Avrupalı kadınlarının Doğu temsili ön plana çıkmaya başlamıştır (Herath 2016, s. 31-33). Batılı tasvirleri yeniden değerlendiren sanat tarihçiler, yerel ile Avrupalı sanatçılar arasında yaşanan kültürel etkileşimin tekrar gözden geçirilmesi yoluyla Said'in Oryantalizm içinde konumlandığı görsel kültüre yeni yaklaşımlar getirmektedir. Cinsiyet araştırmaları konusu da içine alan bu çalışmalar, Said'in cinsiyet ve cinselliği göreceli olarak göz ardı etmiş olmasını belirtmekle birlikte, Oryantalizm'i araştırmalar için sağlam bir referans olarak değerlendirmişlerdir. "Doğu Kadını" klişelerinin, bölgenin ve yerel kültürlerin olumsuz imajı üzerinde etkili olduğu görüşünden hareketle, bölgedeki kompleks cinsiyet ve kadın gerçekliklerini ortaya çıkarmaya çalışmıştır (Lughod, 2001, s. 105; Herath, 2016, 31-32).

ÇALIŞMA PLANI

Çalışma planı doğrultusunda ilk olarak online araştırma motorları, web siteleri, açık erişim veri tabanları, arşivler, koleksiyonlar, e-dergiler ve kütüphanelerin yanı sıra ulusal tez merkezi gibi çeşitli kaynaklar aracılığıyla konu taramaları gerçekleştirilmiş, ardından 2016 yılında Londra'da öncelikle söz konu koleksiyon başta olmak üzere, ilgili koleksiyon, müze, galeri, arşiv ve kütüphane ziyaretleri yapılmıştır. Çalışmanın odak noktasını oluşturan Victoria & Albert Müzesi (VAM) katalogları ve konuyla ilgili diğer kaynaklardan yazılı ve görsel kayıtlar taranmış, müze yetkililerinden alınan özel izinle müze arşivinde çalışmalar gerçekleştirilmiştir. İlerleyen süreçte müzenin Paintings, Drawings and Prints (PDP) Koleksiyonu da konu kapsamına alınmış, Haziran 2018'de ikinci kez ziyaret gerçekleştirilmiştir. Bu sırada Alicia Blackwood'un *Scutari, The*

Bosphorus and the Crimea ve Selina Bracebridge'e ait *Palestine* başlıklı litograf albümleri de yerinde incelenerek çalışmaya dahil edilmiştir.

VAM PDP ve Searight Koleksiyonları dışında, sanatçıların eserlerine ulaşabildiğimiz diğer koleksiyonlar; British Museum, Birmingham Art Museum, London Royal Academy of Arts, Australian War Memorial, VAM National Art Library, Suna-İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü ve Pera Müzesi Koleksiyonları olmuştur. National Portrait Gallery, National Gallery, Imperial War Museum, Manchester Art Gallery, Tate Gallery, RIBA, London Courtauld Institute, Leighton House, Mathaf Gallery, Sir John Soane's Museum, Oxford Ashmolean Gallery, Wellcome Library, Wallace Collection, Christie's ve Sotheby's müzayede evlerinin yanı sıra, Topkapı Sarayı Müzesi, Dolmabahçe Sarayı, Pera Müzesi, Sabancı Müzesi Resim Koleksiyonları araştırma yapılan diğer kurum ve kuruluşlardır.

Birinci bölümde 19. yüzyılda İngiltere'de, Sanayi Devrimi'yle birlikte ülkedeki ekonomik, iktisadi, teknolojik, sosyo-kültürel değişimlere yer verilmiş, üretim biçimleri, değişen yaşam koşulları ve buna bağlı olarak oluşan toplumsal roller çerçevesinde dönemin atmosferi yansıtılmaya çalışılmıştır. Viktorya döneminin kendine özgü yapısı içinde toplumsal ve kültürel değişimin aktörü olan kadınların toplumdaki yerinin aydınlatılmasına çalışılmış, buradan hareketle kadın hareketlerindeki tetikleyici unsurlar incelenerek 19. yüzyılda artışa geçen kadın seyahatlerine olan yansıması ve Doğu gezileri üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Osmanlı-İngiliz İlişkileri başlıklı ikinci bölümde, ikili ilişkilerle ilgili tarihi arka plana yer verilmekle birlikte, özellikle 19. yüzyılda yaşanan karşılıklı askeri, diplomatik, ekonomik, siyasi, kültürel gelişmeler incelenmiştir. Savaşların ülkelerarası etkileşimler konusunda çok boyutlu etkilerinin olması nedeniyle, Avrupa coğrafyasında büyük yankıları olan Kırım Savaşı sürecinde yaşanan gelişmeler ayrı bir başlık halinde ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Oryantalizmin tarihi gelişimi ve İngiliz Oryantalizmi konusu mercek altına alınmıştır. Edward Said'in ortaya koyduğu Oryantalist yöntem üzerinden

temellendirilen yeni bakış açılarına ve bu kapsamda getirilen eleştirel görüşlere yer verilmekle birlikte, oryantalizm, feminizm ve toplumsal cinsiyet konularından hareketle Said'in Oryantalizminin sosyal bilimlerin farklı alanlarına kaynaklık eden çok yönlü yapısının ortaya konmasına çalışılmıştır.

Doğu Topraklarında İngiliz Kadınlar başlıklı dördüncü bölümde, tarihi süreçte kadın gezginlere ve kadın hareketleri paralelinde seyahat etme fikrinin ön plana çıktığı Viktorya dönemi kadınlarına odaklanılmış, kadınların Doğu'ya yaptığı seyahatlerin sayıca artmasındaki tetikleyici unsurlar mercek altına alınmıştır. Ayrıca ilgi duyulan coğrafyalara, seyahat nedenlerine, gezilen rotalara, hangi toplumsal sınıftan kadınların çoğunluğu oluşturduğuna açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. yüzyılda içinde bulunduğu koşullar, siyasi, askeri, toplumsal ve kültürel gelişmeler ve reformlarla birlikte yaşananlar değişimler ele alınmış, Batılı gezginlerin Osmanlı coğrafyasındaki etkinliklerine yakından bakılmıştır. Bu kapsamda, İngiliz kadın gezginler için adeta bir cazibe merkezi haline gelen başkent İstanbul'daki hareketliliği, Osmanlı haremine ve kadınına dair izlenimleri, hemcinsine olan bakış açısı ve seyahatnamelerde yer verdikleri gözlemlerine odaklanılmış; İngiltere'nin sömürgecilik faaliyetleri ekseninde kadın gezginlerin yeri tartışılmıştır.

Eserlerin her birinin ayrı birer katalog verisi olarak bir araya getirildiği altıncı bölümde, kataloglar, iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Katalog-1'de VAM Koleksiyonlarında kayıtlı olan eserlere, Katalog-2'de 19. yüzyılda Osmanlı topraklarına geldiği bilinen diğer İngiliz kadın sanatçılardan Mary Adalaide Walker, Mary Anne Postans Young, Elizabeth Thompson Butler'ın farklı müze/koleksiyonda bulunan eserlerine. Kataloglarda eserlerin adı, tarihi, boyutları, malzeme ve tekniği, yeri, envanter numarası, sanatçı imzası, koleksiyona geliş biçimi ve dijital erişim (web) adreslerine yer verilmiştir. Konuyla ilgili fotoğraf, harita, resim vb. doküman Görseller kısmında bir araya getirilmiştir. Çalışmada adı geçen İngiliz sanatçı-gezinlere ilişkin biyografik bilgiler ekler halinde çalışmanın sonuna eklenmiştir.

1. BÖLÜM

19. YÜZYILDA İNGİLTERE

18. yüzyılda başlayan teknik keşiflerin ve sanayi atılımlarının bir devamı olarak yaşanan Sanayi Devrimi sürecinde İngiltere’deki ekonomik gelişmeler, toplumsal ve kültürel açıdan hızla yaşanan değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, köylerden kentlere göçlerin olduğu, günlük yaşamda ve dini pratiklerde yeni uygulamaların görüldüğü, yeni bir kentli orta sınıfın doğduğu, eğitimden sanata, aile yaşamından kadının toplumsal alandaki konumuna hızlı bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Doğu’ya seyahat eden kadınların içinden çıktığı kültürün anlaşılmasında önemli olması nedeniyle iki ayrı alt başlık altında detaylarıyla ele alınan bu bölümde söz konusu açılardan dönemin atmosferinin aydınlatılmasına çalışılmıştır.

1.1. SANAYİ DEVRİMİ SÜRECİNDE İNGİLTERE

18. yüzyılda atılımları yapılan bilimsel, endüstriyel ve teknolojik ilerlemenin sonucu olarak, başta İngiltere olmak üzere tüm Avrupa’da gerçekleşen Sanayi Devrimi, 19. yüzyıla damgasını vuran, ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel açıdan köklü değişimlere açılan bir süreç olarak yeni bir dünya düzenini beraberinde getirmiştir.¹³ Sanayi Devrimi’nin İngiltere’de başlamasının nedenlerinden ilki, 19. yüzyılın en büyük sömürge İmparatorluğu olarak geniş bir coğrafyaya sahip olan ülkenin, sömürgelerine hammadde olarak pazarlayabileceği kömür ve demir yönünden zengin yer altı kaynaklarına sahip olmasıdır. Ayrıca kömürün madenlerden çıkarılması için güçlü buharlı makineler üretilmesi ve nakliyesi için tramvay ya da demiryolu gibi ekonomik çözümlerin uygulanması dönemin iki önemli atılımı olarak İngiltere’nin ön plana çıkmasına kaynaklık etmiştir¹⁴ (Hobsbawn, 2003, s. 24, 35-37; Marks, 2007, s. 108-110).

Tarım ve zanaata dayalı kapalı köy ekonomisinden, makine üretimine dayalı sanayi toplumuna geçişin yaşandığı Sanayi Devrimi sürecinde, hızla artan fabrikalaşma ve

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bourne, 1915.

¹⁴ 1830-1850 yılları arasında İngiltere’de tren yolu yapımında kullanılan demir ve kömür üretiminin üç kat artması ve sonraki yıllarda kitlesel çelik üretimine geçilmesi, sanayileşme döneminde kaynak kullanımı ve endüstrinin gelişimini gösteren örneklerdir (Hobsbawn, 2003, s. 38).

üretim, kısa sürede çok sayıda düşük maliyetle üretim yapılmasına ve talebin artmasına neden olurken, üretim-tüketim zincirindeki hızlanma, malların kolay ve ucuz bulunduğu endüstri merkezlerine doğru bir göç hareketini de beraberinde getirmiştir. 19. yüzyıl ortalarından itibaren köyden kente göçlerin hızlanmasıyla, demografik yapıda, toplum yaşamında, ekonomik, sosyal, dini ve kültürel dengelerde bozulmalar başlamış; tarımsal üretimin zayıflaması ve sermayenin hızla el değiştirmesiyle kentlerde ekonomik olarak güçlenmeye başlayan yeni bir orta sınıf (burjuvazi) ortaya çıkmıştır.

Büyükşehirlerde ekonomik gelişmelere paralel olarak hızla artan nüfus, mevcut yerleşik düzende ve standartlarda bozulmaya, sağlık, barınma, gıda vb. ihtiyaçların karşılanmasında çeşitli sorunlara yol açmakla birlikte, zamanla merkezin dışında oluşan yaşam alanlarında, çoğunluğu fabrikalarda çalışan işçi ailelerinin oluşturduğu, yeni bir aile düzeni ve yaşam biçimini de beraberinde getirmiştir (Stevenson, 1993, s. 229-253; Yaşdağ, 2013, s. 18). Tüm bu gelişmeler, “kapitalist bunalım dönemi” olarak adlandırılan 1830-1840’lı yıllarda İngiliz ekonomisini derinden etkileyen krizlere neden olmuş, ülke büyümesinde yavaşlama ve milli gelirden düşüşün yanı sıra, sosyal alanlarda çeşitli sıkıntılar baş göstermiştir. Yaşanan ekonomik dengesizliklere karşı ayaklanan yoksul sınıfın tepkisine küçük iş adamları ve burjuvazi gibi kesimlerin de dahil olmasıyla başlayan toplumsal çöküntü derinleşmiştir (Hobsbawn, 2003, s. 32-33, 48).

Kraliçe Viktorya’nın (1819-1901) Büyük Britanya Krallığı’nın başına geçmesi ile başlayan ve tarihe Viktorya Dönemi (1837-1901) olarak geçen altmış dört yıl boyunca, yeni kurallar ve kavramlarla birlikte reformların gerçekleştiği, sanayi üretiminde ve ekonomide zirveye çıkan bir dönem yaşanmıştır. Ekonomik krizin aşılması amacıyla 1851 yılında düzenlenen Büyük Londra Fuarı¹⁵ (The Great Exhibiton) dünyanın ilk uluslararası fuarı olarak ülkeye önemli katkılar sağlamıştır (Purbrick, 2001, s. 2). Sanayileşmeyle birlikte büyüyen ekonomisiyle refahın arttığı Viktorya Dönemi İngiltere’inde yaşanan tüm bu gelişmeler, ülkede toplumsal uçurumların ve sosyal

¹⁵ Dünyanın ilk uluslararası nitelikte, tanıtım ve ticaret organizasyonu olarak 1 Mayıs-15 Ekim 1851 tarihleri arasında, Hyde Park’da Crystal Palace (Kristal Saray)’da düzenlenen sergi, Sanayi Devrimi’yle birlikte hızla artan ürün ve ürün çeşitliliği sonucu oluşan ihtiyaca yönelik olarak gerçekleşmiştir. Çeşitli tarım ve sanayi ürünlerinin yanı sıra, kültür-sanat eserlerinin de yer aldığı etkinlik, yoğun bir katılımı altı milyona yakın izleyici tarafından ziyaret edilmiştir. Üreticiler tarafından ideal bir endüstri dünyasının sunulduğu sergi aracılığıyla İngiltere’nin ekonomik ve teknolojik üstünlüğü ortaya konulmuştur (Purbrick, 2001, s. 2-4).

adaletsizliklerin ortaya çıkmasına engel olamamış; keskin bir ayrımla çeşitli sınıfsal tabakalara bölünen halk, maruz kaldığı dini baskıların yanı sıra, erkek egemen muhafazakar bir toplum yapısı içine girmiştir. Bilim ve teknolojiadaki ilerleme halkın inanç sisteminde kırılmalara zemin hazırlamış, Kraliçenin katı ve baskıcı tutumu nedeniyle Hristiyanlık kendi içinde çeşitli mezheplere bölünmüştür. İngiltere tarihindeki en muhafazakar dönemlerden biri sayılan Viktorya dönemi boyunca, refah ve yoksulluğun bir arada olduğu, insani ve ahlaki değerlerin çatıştığı, aile ve kadının toplumdaki rolünün yeniden şekillendiği çelişkilerle dolu bir süreç yaşanmıştır. Kadın-erkek, zengin-fakir, dindar olan-olmayan gibi ayrımlarla sınıf farklılıklarının toplum üzerindeki etkileri daha belirgin hale gelmiştir (Yaşdağ, 2013, s. 24-27).

Viktorya döneminde İngiliz halkı, eğitim seviyesi, geliri, mesleği gibi özelliklerine göre üç sınıfa ayrılmıştır; asiller, zenginler ve soyluları temsil eden üst sınıf (highclass), burjuvaziyi temsil eden orta sınıf (middleclass) ve gecekonduvarlarda yaşayan işçi sınıfını temsil eden alt sınıf (lowclass). Alt sınıflar için hayat koşullarının daha da zorlaştığı bu süre zarfında, yoksulluk ve adaletsizlikten en fazla etkilenen kesim olan işçi kadınlar fabrikalarda veya zenginlerin evlerinde; çocukları da küçük yaşlardan itibaren fabrika ve maden ocaklarında ağır koşullarda çalışmak durumunda kalmıştır. Orta sınıf ise, gün geçtikçe itibar ve güç kazanan, çalışma hayatı ve paranın ön planda olduğu çoğunluğu tüccar olan kesimi temsil etmekteydi. Bu sınıfa mensupların kendi kimliğini aristokrasi ile ilişkilendirmesi, toplumda zamanla erkek egemen bir anlayışın oluşmasına neden olmuş, aristokrat kadınların bile özgürlükleri erkeklerin çıkarları doğrultusunda alınan kararlar ile sınırlandırılmaya başlamıştır (Fraser, 2003, s. 52; Goldman, 2004, s. 341; Yaşdağ, 2013, s. 32-34).

1.2. KÜLTÜR VE SANAT ORTAMI

19. yüzyılda Kraliçe'nin tahta geçmesiyle başlayan Viktorya Dönemi ile birlikte ticari faaliyetleriyle zenginleşen burjuva sınıfının beğeni ve zevkleri, toplumun kültür-sanat anlayışının biçimlenmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde kültürel açıdan söz sahibi olmayan başlayan yeni alıcı kitlesinin talepleri doğrultusunda, sanat eserlerinde ahlaki mesajlar içeren, mizahi, öykücü, aile yaşamının kutsallığını yansıtan eserler görülmeye

başlamıştır. Alım gücü artan orta sınıfa mensup tüccar-koleksiyonlerin, genç yeteneklerle profesyonel olarak ilgilenmeye başlaması, sanat etkinliklerinin ve sanatçı gelirlerinin artmasını sağlamıştır. Ayrıca, başarılı görülen sanatçılara Kraliyet tarafından çeşitli unvanların verilerek koleksiyonlara alınmasıyla birlikte, sanatçıların aristokrasi ile yakınlaşmaları söz konusu olmuştur (Barnes, 1998, s. 94; Işık, 2004, s. 98-100; Treuherz, 1997, s. 6, 24, 33-36).

Romantizme damgasını vuran edebiyat eserleri toplumun ilgisi doğrultusunda son derece popüler hale gelmiştir. Cervantes (1547-1616), Shakespeare (1564-1616), Moliere (1622-1673) gibi klasik dönem edebiyat eserlerinin yanı sıra, William Tackeray (1811-1863), Charles Dickens (1812-1870), Walter Scott (1771-1832), George Byron (1788-1824) gibi popüler yazarlara ait kitapların çok sayıda basılmasıyla, eğitilmiş aileler arasında tarih kitapları, popüler romanlar veya İncil'den pasajlar okuma faaliyetleri yaygın hale gelmiş, halk arasında roman ve şiir türünün bilinirliği artmıştır (Treuherz, 1997, s. 34). Edebiyat ürünlerinden esinlenen sahneler resmedilmeye başlanan bu dönemde, toplumda aile, ev, din gibi muhafazakar konular öne çıkmış, Kraliçe ve eşi orta sınıfın ahlaki değerlerini temsil eden figürler haline gelmiştir (Barnes, 1998, s. 24; Işık, 2004, s. 99).

1.2.1 Romantizmin Etkileri

19. yüzyılın ilk yarısında sanayileşmenin sancılarının en şiddetli hissedildiği İngiltere, Romantizm sanat akımının en önemli temsilcisi olmuştur. Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu özgürlük, eşitlik ve ulus olma gibi giderek tüm Avrupa'da yayılan yeni düşünce akımlarının da etkisiyle, Neoklasizme karşı bir duruş olarak ortaya çıkan Romantizm¹⁶ zamanla tüm Avrupa'da kendine özgü biçimlerle farklı sanat hareketlerinde; felsefede, edebiyatta, resimde, müzikte, mimaride¹⁷ bir akım haline gelerek döneme damgasını vurmuştur. İngiltere'de Sanayi Devrimi'yle başlayan kentleşme, hızlanma ve kaosa karşı bir tavır olarak toplumsal ve kültürel değişimin temelini oluşturan Romantik dönemde

¹⁶ Neo-Klasik bir biçim anlayışı ve antikite hayranlığı içinde yetişen sanatçıların çoğu, sanatın kaçınılmaz değişiminin yansıması olarak kendilerine -sınırları net olmamakla birlikte- yeni ve ortak bir dil yaratmışlardır (Claudon, 1999, s. 37).

¹⁷ Ekonomik gücü artan orta sınıf, sahibi olduğu topraklarda kır evleri (cottage) yaptırmaya başlamıştır. Aristokrasinin tercihi olan mimari unsurların daha ucuz bir işçilikle uygulandığı bu evlerde pitoresk anlayışın etkisiyle, manzaraya ve doğaya dahil edilen cepheler ön plana çıkmıştır. Bu özellikler zamanla diğer İngiliz kolonilerinde de uygulanmıştır (Kalafatoğlu, 2009, s. 22-24).

sanatçılar yaşadıkları karmaşaya karşı tepkilerini Romantizmin temel özellikleri olan “var olana karşı hoşnutsuzluk, duygusallık, akıl dışılık, bireysellik, heyecan, içgüdü, doğayla özdeşlik, geçmişe, geleceğe ya da ütopyaya kaçış, yalnızlık” gibi kavramlarla göstermiş, sanatsal açıdan yeni bir ifade dili yaratmışlardır (Bulut, 2002, s. 107; Claudon, 1999, s. 16, 21, 27; İnankur, 1997b, s. 1575).

Resim sanatına çeşitli yenilikler getiren Romantizm, 18. yüzyılda yaşanan Aydınlanma düşüncesinden, John Locke (1632-1704) ve David Hume’un (1711-1776) felsefi metinlerinden, antik dönem sanatına hayranlığıyla bilinen Alman arkeolog Johann Joachim Winckelmann’ın (1717-1768), ideal güzelin yakalanabilmesi için doğaya açılmanın gerektiğini belirten anlayışından etkilenmiştir (Claudon, 1999, s. 46). Daha önceki yıllarda bir fon olarak geri planda kalan manzara resmi, ilk kez bu dönemde önem kazanarak Akademi’nin geleneksel figüratif resim anlayışının önüne geçmiş ve tek başına resmin konusu haline gelmiştir. Romantizmin temel özelliklerinden biri olan doğa, manzara resminde kendine yer bularak izleyiciye “kendi ruh durumunu incelemeye, onun kendi duyguları üzerindeki etkisini çözümlemeye yönelten bir etki”ye kavuşmuştur. Doğaya yakın olma isteğinin bir uzantısı olarak suluboya tekniği yaygınlaşmış ve Paul Sandby (1730-1809), John Crome (1768-1821), Thomas Girtin (1775-1802), William Turner (1775-1851), John Constable (1776-1837) gibi önemli suluboya ressamı romantik manzara resmini doruk noktasına taşımışlardır. Ayrıca teknik ve üslup bakımından yarattıkları “doğalcılık”la modern manzaranın gelişimine de katkıda bulunmuşlardır (İnankur, 1997b, s. 1575; Schiffer, 1999, s. 105).

Yunanistan’ın bağımsızlık mücadelesiyle (1821-1829) başlayan süreçte, ulusların özgürlük arayışları İngiltere’deki düşünce biçimlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bu mücadeleye katılan Yunan hayranı Lord George Gordon Byron’ın (1788-1824) pagan idealizmi, şiirleriyle Romantik dönem edebiyatına damgasını vurmuştur (Armaoğlu, 1997, s. 114-115; Claudon, 1999, s. 16, 27).

1840’lardan itibaren İngiltere’de romantizm gerilemeye başlamış, yerini Pre-Raphaelitler’in öncülüğünde yeni bir akıma (Pre-Rafaelit kardeşliği) bırakmıştır. John Ruskin’in (1819-1900) manzara ressamlarını konu alan *Modern Painters* adlı çalışması,

1850’li yıllarda Pre-Raphaelite birliğin temel taşlarından biri olarak kuramsal altyapısına zemin oluşturmuştur. John Everett Millais (1829-1896), William Holman Hunt (1827-1910), Dante Gabriel Rossetti (1828-1882), William Michael Rossetti (1829-1919), James Collinson (1825-1881), Frederic George Stephens (1827-1907), Thomas Woolner’ın önderliğinde 1848 yılında kurulan Pre-Raphaelite birliği üyeleri, Akademi’nin sanat anlayışının dışına çıkan¹⁸ Birlik temsilcileri, ışığın eserdeki etkisini artıran farklı bir teknik kullanmışlardır. Beyaz zemin üzerine ince bir tabaka halinde transparan cıltanın sürülmesiyle meydana gelen ışığın güçlü yansıması, konunun daha çarpıcı bir biçimde izleyiciye ulaşmasında etkili olmuştur.

eserlerinde, doğaya, gerçeğe ve gözleme dayalı bir anlayış içinde olmuşlardır. Eski Yunan kültürüne, Roma’nın pagan sanatına ve İtalyan ortaçağına öykünen Pre-Raphaelite’ler, resmettikleri konuları bizzat yerinde kopyalamayı, mitolojik ve dini sahnelerde detaylara ve alegorilere yer vermeyi ilke edinmişlerdir. 1850’li yılların sonlarında dağılan birlik, kendinden sonraki akımlar üzerinde de etkili olmuştur (Claudon, 1999, s. 50; Treuherz, 1997, s. 71-72, 75-78; Yaşdağ, 2017, s. 171-172).

1.2.2. Sanat Eğitimi

18. yüzyılın sonlarına kadar, Avrupa ve Amerika’da kadınların sanat eğitimi -İtalya hariç- yok denecek kadar azdı. Fransa’da 1780’li yıllarda Akademi’nin (Académie Royale de Peinture et de Sculpture) imkanlarından sınırlı olarak faydalanabilen birkaç kadın ressam -Adélaïde Labille Guizard (1749–1803), Anne Vallayer Coster (1744–1818) ve Élisabeth Louise Vigée Le Brun (1755–1842)- dışında, sanat eğitimi almak için Jacques-Louis David (1748-1825), Jean-Baptiste Greuze (1725-1805), Abel Pujol (1785-1805) gibi ünlü sanatçıların atölyelerine başvurulmaktaydı (Keser, 2013, s. 81).

Sanayi ve ticarette Avrupa’nın en önemli gücü olan İngiltere’de ise Royal Academy (RA) kapılarının kadınlara kapalı olduğu Viktorya döneminin ortalarına (1850-1879’lara) kadar sanat eğitimi, üst ve orta sınıf ailelerin kızlarına sağladığı imkanlar dışında oldukça

¹⁸ Birlik temsilcileri, ışığın eserdeki etkisini artıran farklı bir teknik kullanmışlardır. Beyaz zemin üzerine ince bir tabaka halinde transparan cıltanın sürülmesiyle meydana gelen ışığın güçlü yansıması, konunun izleyiciye daha çarpıcı bir biçimde ulaşmasında etkili olmuştur.

yetersizdi. Bu dönemde aristokrat ailelerin tercihi olan Oxford veya Cambridge gibi köklü kurumların düşünsel altyapısının yetersiz kaldığı bir eğitim ortamında, Lancashire’lı Quaker aileler ve Anglikan rahipleri tarafından başlatılan seferberliğe dek -muhalif mezheplerce kurulan akademiler haricinde- yok denecek kadar sınırlıydı (Hobsbawn, 2003, s. 25).

19. yüzyılda resim sanatına duyulan ilginin artmasıyla birlikte, genç sanatçıların eğitimlerini sürdürebileceği ve üretilen eserlerin sergilenebileceği kurumlara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.¹⁹ Yüzyılın ilk çeyreğinde, bu ihtiyaca yönelik olarak Royal Academy of Arts (Kraliyet Sanat Akademisi) en önemli eğitim kurumu olarak yerini almıştır. Mesleki eğitimler ve sergiler aracılığıyla sanatçıları desteklemek adına 1768 yılında Kral III. George (1738-1820) tarafından kurulan kurumun amacı, akademisyenlerin ve önemli İngiliz ressamalarının tüm dünyada değerini ve bilinirliğini artırmak, bu amaca hizmet edecek genç sanatçıları yetiştirmek, kendilerine finansman sağlayacak baniler bulmalarını ve söz sahibi olabilecekleri bir ortamın oluşmasını sağlamaktır. Yaşanan sosyal, ekonomik ve kültürel değişikliklerin toplum üzerinde yarattığı etkilerin İngiliz resim sanatına yansımaları, Akademi’nin mutlak otoritesi altında şekillenmiştir. Sanat piyasasının belirleyicisi olarak zamanla halkın ortak zevklerini geliştiren Akademi aynı zamanda ülkedeki kültür sanat hareketlerinin belirleyicisi haline gelmiştir (Germaner ve İnankur, 2002, s. 39; Yaşdağ, 2013, s. 38-40; 2017, s. 172).

RA’nin kuruluşunda Kraliçe Viktorya’nın destekleriyle iki kadın sanatçı; Angelica Kauffman (1741-1807) ve Mary Moser (1744-1819) yer almışsa bile kadınların düzenli eğitimi, Laura Herford’ın (1831-1870) yalnızca adının baş harflerini kullanarak imzaladığı eserlerinin tesadüfi kabulü sayesinde başlamıştır. Herford’un bu girişiminin feminist bir başkaldırı olduğu düşünülmeyle birlikte, Akademi tarihinde kadın sanatçıların da yer aldığı yeni dönemi başlatan bir dönüm noktası olmuş, bu sayede 1863’te okulda eğitim alan yalnız on kadın varken, 1870’lerde kırklı sayılara çıkmıştır (Bluett, 2015; Grey, 2009, s. 135-136).

¹⁹ RA’nin kurulmasından önce, 18. yüzyılda genç sanatçıların eğitimi için faaliyet gösteren sınırlı sayıda oluşumlardan biri olan *Society of Arts*, 1760-1761 yıllarında sanatçılara destek olmak amacıyla ücretsiz sergiler düzenlemiş, 1765 yılında kurumsal bir yapıya kavuşarak RA’nin kuruluşunda da etkili olmuştur (Reynolds, 2007, s. 4; Yaşdağ, 2013, s. 39).

İlerleyen dönemlerde, kadınların eğitim mücadelesi ve ısrarlı talepleri sonucunda yükseköğrenim veren diğer sanat okulları da açılmıştır. Bu okullardan en çok tercih edilen Slade School of Art ve Birmingham School of Art olmuştur. Ayrıca yerel ustaların, ünlü ressamların atölyelerinde ders alan kadınların sayısı artmış, zamanla profesyonel anlamda sanat eserleri üreten kadınların sayısı 1852’de 548 iken, 1871’de 1000’lere ulaşmıştır²⁰ (Marsh vd., 1997, s. 11-12).

Yaşanan bu gelişmelere rağmen Akademi’nin resim eğitimindeki haksız uygulamalar uzun süreler devam etmiş, kadın ressamların sayısındaki artışa rağmen, kariyer bakımından erkek meslektaşlarına göre çok daha geri planda kalmışlardır. RA’de canlı modelden yapılan atölye derslerine katılım hakkı tanınmayan kadın sanatçılar, erkeklere özgü olduğu düşünülen büyük boyutlu yağlıboyalar yerine; ufak tuvallere, nakışa, illüstrasyona, el işlerine ve zanaat ürünlerine yönlendirilmişlerdir. Ayrıca, açık havada çalışması hoş karşılanmayan kadınların eserlerinde yağlıboya yerine suluboya, karakalem ve tebeşir kullanmalarının uygun olduğu düşünülmekteydi (Arslan, 2002, s. 523; Nunn, 1982, s. 10-18).

1.3. KADIN HAREKETLERİ VE FEMİNİZM

Sanayi Devrimi’yle birlikte ülkede yaşanan değişimlerden biri, toplumun temeli olan aile yaşantısında olmuştur. Kraliçe Viktorya döneminde burjuvazinin güçlenmesiyle birlikte, muhafazakâr orta sınıfın her geçen gün zenginleşmesi, erkek egemen bir anlayışın baskın hale gelmesi ve göçlerle değişen kent yaşamı, özellikle orta ve alt sınıf İngiliz kadınlarının kişisel hak ve özgürlükler bakımından giderek zayıfladığı bir süreci de beraberinde getirmiştir. Kadınların evde eş, annelik ve ev kadını rolleriyle çevrelendiği ve kamusal alanda geri planda bırakıldığı bu dönemde, kadın-erkek rollerinde birtakım değişimler yaşanmıştır. Kadının mutluluğu, isteklerinin yanı sıra sevgi ve birliktelik gibi kavramların

²⁰ Londra’da belli başlı kültür sanat oluşumları olan RA, British Institution, Old Watercolor Society, New Watercolor Society, Society of British Artists ve National Institution 19. yüzyıl ortalarından itibaren kadınlara açık hale gelmiştir (Nunn, 1987, s. 85). 1857 yılında The Society of Female Artists ile ilk örnekleri görülen kadın sanatçılara yönelik sergileme etkinlikleri, Dudley (1864), Grosvenor (1877) ve New Gallery (1888) gibi yeni galeriler tarafından sürdürülmüş olsa da, sanat alıcısı tüccar ve koleksiyonerlerin kadın sanatçıları tercih etme oranı düşüktü (Arslan, 2002, s. 524).

önemsiz hale geldiği yeni aile biçiminde, erkin, aile birliğinin ve soyun devamı yüceltilmiştir (Yaşdağ, 2013, s. 24).

Dokuz kez doğum yapmış olan Kraliçe Viktorya'nın muhafazakar yönetim biçimlerinin sonucu olarak kadını ev içi alanla sınırlayan ve sosyal yaşamın dışında bırakan anlayış, toplumda egemen bir tavır olarak yerleşik hale gelmiştir. Ülke yönetiminin ve halkın ahlaki değerlerine göre doğum yapmakla ve eşine hizmet etmekle yükümlü tutulan orta sınıf İngiliz kadını, toplumsal rollerin içine sıkıştırıldığı ataerkil düzen içinde, kendine uygun eşi bularak evlenme ideali içinde, sadık bir kadın ve iyi bir anne olmak üzere yetiştirilmiştir. Dini ve muhafazakar kurallarla çevrili bir toplum yapısı içinde, kutsal görülen hamileliği boyunca bedenini etrafta göstermesi ve evden dışarı çıkması uygun görülmeyen kadınlar, erkeksilikten uzak olmalı, kendisini çekici gösteren elbiseler, vücut kıvrımlarını öne çıkaran kabarık etekler ve dekolteler içinde, eşinin beklentilerini karşılamalı ve ona kendini beğendirmeliydi²¹ (Taşdelen ve Koca, 2015, s. 210).

Toplumda hakim olan katı muhafazkarlıktan ve ataerkil düzenden en çok etkilenen kesim, erkek meslektaşlarına oranla daha az ücret alan, fabrikalarda ve orta-üst sınıfın evlerinde işçi olarak çalışan alt sınıfa mensup kadınlar olmuştur. Evlerinin ve ailelerinin bakımından sorumlu tutulan kadınlar, çeşitli vardiyalı işlerde çalışarak çocuklarının bakımını üstlenmiş, bu düzenin dışında kendine ait bir yaşam kurmak isteyenler günahkar olarak toplumdan dışlanmışlardır (Herbert, 2009, s. 101-102; Taşdelen ve Koca, 2015, s. 209). Orta sınıf kadının evi, kocası ve ailesiyle sınırlandıran, alt sınıf kadının ise eşine bağlı, çalışmak durumunda bırakan Viktorya dönemi toplum yapısında, kadının bedensel, ahlaki ve zihinsel olarak alt seviye olduğu düşüncesi hakimdi (Fraser, 2003, s. 52; Yaşdağ, 2013, s. 32-33). İngiliz toplum yapısında yüzyıllardır belirli toplumsal rollerin dışına çıkamayan üst ve orta sınıf kadınlar, çocukluktan itibaren iyi bir eş ve anne olmak üzere yetişmeleri nedeniyle, mesleki anlamda profesyonel öğretim alan erkeklerin gerisinde kalmaktaydı.

²¹ 1870'lerin ortalarında Saturday Review dergisinde yer alan "Womenliness" başlıklı bir yazıda, Viktorya dönemindeki kadın ideali dile getirilmiş; kadının sahip olması gereken özellikler arasında özverili, sabırlı, şefkatli, hassas, narin, duyarlı, erkeğine sadık, adaletli, dayanıklı gibi -kadına özgü olduğu düşünülen- kavramlar sıralanmıştır (Nunn, 1982, s.11).

Sanayileşmeyle birlikte orta sınıfın yaşam standardının yükselmesi, yaşanan hızlı kentleşme, ev’le sınırlandırılan İngiliz kadının, erkeklerin yanında iş hayatına katılması gibi gelişmeler, 1850’li yıllardan sonra kadın hakları ve kadınların eğitim hakkı gibi konuların gündeme geldiği ve ilk feminist hareketlerin varlığını göstermeye başladığı bir süreci beraberinde getirmiştir.²² Toplumda cinsiyet ayrımcılığına dayalı politikaların uygulanması, kadınlararası bir tepki olarak başlayan kadın dayanışmasının ve yasal hak arayışlarının en önemli tetikleyicisi olmuştur. Toplumun ileri gelen kadınlarının desteğiyle, birlik olan ve dayanışma içine giren Viktorya dönemi kadınları, yüzyılın ikinci yarısından itibaren feminizm hareketlerindeki yükselişle birlikte sosyo-kültürel kazanımlar elde etmeye ve meslek sahibi olmaya başlamışlardır (Arslan, 2002, s. 525; Foster, 1990, s. 8).

Kadınların feminist mücadelesinde en etkili grup olan orta ve üst sınıfa mensup kadınlar, bu dönemden itibaren verdikleri mücadeleleriyle ataerkil bir toplum düzeninde kadının temsil edilme, eğitim, imza ve oy hakkı gibi konularda ses getirmişlerdir. Bu süreçte kırsaldan büyük kentlere göç eden kadınlar, ilk feminist kadın hareketlerine yakından tanık olmuş ve eylemlerde rol almıştır. Alt sınıf kadınların yaşadıkları maddi-manevi ayrımcılığa karşı direnişe geçen ve kentlerdeki sağlık uygulamalarının artmasında etkili olan kadınlar, çocuk işçiler için çıkarılan koruyucu yasalarla, çocukların eğitim, sağlık ve güvenlik gibi ihtiyaçlarına yönelik konularda düzenlemelerin yapılmasını sağlamıştır²³ (Kadıoğlu, 2005, s. 11-15, 25).

Kadın haklarının kazanımında katkı sağlayan önemli unsurlardan biri, merkeziyetçi (uniter) aile geleneği olmuştur. Örneğin Helen Allingham’ın (1848-1926) sanatçı kimliği

²² 19. yüzyıl boyunca İngiltere’de yaşanan feodal düzenin sona ermesi, özgürleşmeye başlayan bireyin önem kazanması, geleneksel sisteminden kentlerde oluşan modern yaşama geçilmesi, sanayi ve ekonomik dönüşümler gibi gelişmelerin bir yansıması olan ilk feminizm hareketleri, kadın-erkek arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, iş dünyası, siyaset, kültür vb. kavramlar ekseninde sorgulayan ve değiştirmeyi amaçlayan bir özgürlük ve eşitlik hareketi olarak ortaya çıkmıştır (Çakır, 1996, s. 3). Kadınlara dayatılmış kimlik ve rollerin dışına çıkan, gerçek anlamda özgürleşmeyi savunan, ataerkilliğin erkek egemen imge ve kurallarını sorgulayan ve eril merkezli toplumsal değerleri sona erdirmeyi hedefleyen ilk feminist hareketler, kadınların toplumdaki bireysel ve sosyal kimliklerini dönüştürme mücadelesinin simgesi olmuştur. Kadınların oy kullanma, yönetime katılma, meslek edinme ve eğitim hakkı adına mücadele veren ilk dönem feministleri, devlet yönetimi, iş yaşamı, eğitim gibi pek çok alanın toplumsal cinsiyet kavramıyla olan ilişkisini ortaya koymuşlardır (Aktaş, 2013, s. 53-60).

²³ Mücadelelerle birlikte zamanla ülkedeki ölüm oranlarında azalma ile yaşam süresi de artmaya başlamış, 1890’larda ortalama yaşam süresi kırk dört iken, 1920’lere gelindiğinde bu sayı altmışlara ulaşmıştır (Kadıoğlu, 2005, s. 14).

kazanma yolunda en önemli dayanağı, ailesi ve teyzesi gibi kadın sanatçıların varlığı olmuştur.²⁴ Özgürlükleri ve yasal hakları konusunda destek gören, iyi eğitilmiş üst sınıfa mensup olanlar kadar, Quaker ailelerin kadının eğitim ve kariyerlerine olan ilerici ve teşvik edici yaklaşımları bu dönemde feminist hareketin önemli dayanaklarından biri olmuştur (Cherry, 1993, s. 28-29).

Londra’da Quaker bir doktor ailesinde yetişmiş olan sanatçı Sophia Beale’in (1837-1920) kaleme aldığı günlüğü, *-Recollections of a Spinster Aunt-* 1840-1870 yılları arasında kentteki kadınların yasal haklarını ve sosyal yaşamlarını yansıtması açısından ilginçtir.²⁵ Bu dönemde sık sık meslektaşlarıyla bir araya gelen kız kardeşler, RA’de kadın öğrenci ve eğitimcilerin yer alabilmesi adına çalışmalar yaparak, kadın derneklerinden beklentilerini ortaya koymuşlardır (Beale, 1908; Cherry, 1993, s. 28-29).

Ayrıca güçlü akrabalık ilişkileriyle birbirine bağlı Yahudi kökenli aileler, ilk dönem feminist hareketlerde etkin bir rol oynamıştır. Nancy ve Rose Rayner²⁶ (1828-1921), Frances Margaret (1845-1932), Evelyn Leslie Redgrave (1849-1932), Mary L. Gow (1851-1929) ve Margaret J. Dicksee (1858-1903) aileleri tarafından sanat eğitimi alan ve profesyonel yaşama katılmış kadınlar arasındadır (Cherry, 1993, s. 47). Dönemin varlıklı ailelerinden birine mensup olan Evelyn (Pickering) de Morgan (1855-1919), Pre-Rafaelist bir sanatçı olan dayısı aracılığıyla başladığı sanat eğitimine, 1873-1876 yılları arasında yeni kurulan South Kensington National Art Training School’da (bugünkü adıyla Royal College of Art) aldığı profesyonel eğitimlerle devam etmiştir.

²⁴ Birmingham School of Design’da eserleriyle ödüller kazanan Allingham, burada başarıyla tamamladığı eğitiminin ardından 1866 yılında Female School of Art, bir sonraki sene RA’ye girme şansı yakalamıştır. Sanatçı, Londra’da Eliza Parkes ve teyzesi Laura Herford’un desteğiyle 1870-1874 yılları arasında *The Graphic* dergisinde illüstratör olarak çalışmış, bu sayede hem annesine, hem de kız kardeşi Caroline’e sanat okulundaki eğitimini tamamlamasında destek olmuştur (Cherry, 1993, s. 29).

²⁵ Sophia, kız kardeşi Ellen ile birlikte Queen’s College’da sanat eğitimi almış, National Gallery ve BM koleksiyonlarındaki eserlerin kopyaları üzerinde çalışmalar yapmıştır. Kitabında 1850’lerin sonlarında Londra ve civarını özgürce keşfetme tutkusundan ve çağdaşı pek çok kadın gibi burjuva ev yaşantısından duyduğu rahatsızlığı dile getiren yazar, ailesinin desteğiyle seçimlerinde özgür bırakılmanın ve atölyesinde serbestçe çalışma imkanına sahip olmanın önemini dile getirmektedir. Bkz. Beale, 1908.

²⁶ Gençlik yıllarında seramik üretimleri yapan Rayner, ilerleyen yıllarda suluboyalara ağırlık vererek çeşitli resim sergilerine katılmıştır. 1854-1866 yılları arasında RA’de eserlerini sergileyen Rayner, kariyerini resim öğretmenliği yaparak sürdürmüştür (Rose Rayner, t.y.).

İtalya'daki sanat eserlerinden etkilenen sanatçı, eşi aracılığıyla Londra'nın entelektüel çevrelerine girmiş, John Ruskin, Lord Byron, Elizabeth Fry gibi dönemin aydınlarıyla yakın ilişkiler geliştirmiştir. Güçlü bir kadın hakları savunucusu olarak 1889'daki kadınların oy kullanma hakkı için yayınlanan deklarasyonun imzacılarından biri olan Morgan, kadın hareketlerinde aktif diğer hemcinsleri gibi Akademi'yi boykot amacıyla Grosvenor, Dudley ve New Gallery gibi galerilerde eserlerini sergilemiştir (Evelyn de Morgan, t.y.).

Viktorya döneminde mirasları ve kazançları üzerinde tüm yetkiye sahip olan az sayıdaki bekar kadınların, evlilerin aksine kadın hareketlerinde daha ön planda yer aldığı görülmektedir. 1840'ların sonlarında Barbara Bodichon (1827-1891), Anna Mary Howitt (1824-1884), Eliza Fox (1824-1903), Bessie Rayner Parkes (1829-1925) gibi genç profesyoneller, kadın haklarına duyarlı yaklaşımlarıyla dikkat çeken isimler olmuştur. Feminist tarihçiler, bu isimlerin kadın hareketleri içindeki önemine dikkat çekmekte ve yüzyılın ikinci yarısında oluşturulmaya başlayan feminist politikaların, kadınların profesyonel sanat üretimleri için önemini vurgulamaktadır. Kadın hakları savunucusu Emily Ford (1850-1930) gibi etkili isimlerce yönetilen ve bir araya gelen sanatçı toplulukları zamanla hareket alanlarını genişletmişlerdir. 1880'lerle birlikte, genellikle büyük şehirlerde ve Londra'nın kuzey ve batısında yer alan "entelektüel" bölgelerde güçlü iletişim ağları kuran ve kazançlarıyla masraflarını karşılayan bağımsız pek çok bekar sanatçı, kadın dernekleri aracılığıyla bir araya gelme imkanı bulmuşlardır. Kimi zaman ortak kiraladıkları evleri ve stüdyoları paylaşan kadınlar, ekonomik zorluklara rağmen görece daha özgür olabildikleri bir yaşam sürdürmüşlerdir (Cherry, 1993, s. 47-48).

İlk dönem feminizm hareketleri kadının özel ve kamusal alanı üzerine sorgulayıcı ve dönüştürücü olmakla birlikte, 1960'ların sonlarında yeni bir boyut kazanmış, Simone de Beauvoir'ın (1908-1986) görüşlerinin etkisiyle biçimlenen ikinci dalga feministler, cinsiyetler arası var olduğunu kabul ettikleri farklılıkların, kadının özgürleşmesinin temeli olduğu görüşünü ön plana çıkarmışlardır (Aktaş, 2013, s. 60-61).

2. BÖLÜM

OSMANLI-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

Tarihsel süreçte Osmanlılarla İngilizler arasında karşılıklı yaşanan askeri, diplomatik, ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler, İngiliz gezgin-sanatçıların Doğu'ya geliş nedenlerinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Teze konu sanatçıların büyük çoğunluğu, 19. yüzyılda yaşanan siyasi ve askeri gelişmeler nedeniyle bu topraklarda bulunan isimlerdir. Bu nedenle ayrı bir başlık altında Kırım Savaşı sürecinde yaşanan gelişmelere detaylarıyla yer verilmiş, kadın gezginlerin gezi metinlerinde ve eserlerinde izlerini gördüğümüz; dönemin olaylarının geçtiği mekânların, kentlerin ve konuların tarihi bir çerçeveden ele alınması açısından ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

2.1. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE İKİLİ İLİŞKİLER

15. yüzyılda İngiltere dahil olmak üzere tüm Avrupa'dan Kudüs'e gelen hacı kabilelerinin Akdeniz'deki güzergâhları boyunca Türklerle karşılaşmış oldukları bilinmekte ise de, Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasındaki ikili ilişkilerin 16. yüzyılın ortalarında başladığı bilinmektedir²⁷ (Şahin, 2007, s. 49). Bu dönemde geniş topraklara hakim önemli bir Akdeniz gücü olan Osmanlı İmparatorluğu ile dış pazar ihtiyacı arayışları içindeki İngiltere ile gelişen ticari ilişkiler yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ticari faaliyetler gerçekleştirmek amacıyla İmparatorluğa gelen İngiliz tüccar Anthony Jenkinson'a ticaret serbestisi verilmesi, ikili ilişkileri başlatan ilk girişim olarak değerlendirilmektedir (Aksoy, 1990, s. 31-34; Burian, 1951a, s. 6; 1992, s. 567-569; Kurat, 1952, s. 5; 1953, s. 11; Searight, 1979, s. 16; Yıldız, 1992a, s. 41; 2002a, s. 923).

1578 yılında İngiltere'nin Edward Osborne, Richard Straper ve William Harborne²⁸ adlı temsilcilerini İstanbul'a göndermesi, Osmanlı-İngiliz ilişkileri için önemli bir başlangıç olmuştur. Dört ay boyunca İstanbul'da bulunan Harborne'un girişimleriyle 1580 yılında tüccarlara serbest dolaşım hakkı veren ilk kapitülasyonları elde eden İngiltere, bu gelişme

²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Burian, 1951a; Kurat, 1953; Meram, 1969.

²⁸ William Harborne ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Skilliter, 1985.

sonrasında Osmanlı pazarlarında ticaret yapmaya ve başkentte sürekli elçi bulundurmaya başlamıştır (Aksoy, 1990, s. 34-35; Bağış, 1985a, s. 15; Burian, 1992, s. 569; Kurat, 1952, s. 5-6; 1953, s. 19-23).

1581 yılında kurulan Levant Company (Türkiye Tüccarları/Kumpanyası) iki ülke arasındaki ticaretin gelişiminde önemli bir adım olmuş, 1583'te İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk temsilci sıfatıyla İstanbul'a gelen William Harborne'la birlikte ikili ilişkiler resmi olarak başlamıştır²⁹ (Aksoy, 1990, s. 35; Bağış, 1985b, s. 43; Burian, 1951a, s. 9-10; Kurat, 1952, s. 6; Yıldız, 1992a, s. 41; 2002a, s. 924).

Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere'ye temsilci göndermesi; 1580 yılında Osmanlı Sarayı'na gerekli olan malzemeleri aldirmek üzere resmi tüccar sıfatıyla Garabet, Ahmed ve Nikola adlı üç tüccarın Londra'ya gönderilmesiyle gerçekleşmiştir. I. Ahmet döneminde (hük. 1603-1617) 1610 yılında İngiltere'ye gönderilen Mütferrika Ağalarından El-Hac İbrahim Ağa resmi sıfatlı ilk Türk elçisi olmakla birlikte,³⁰ daimi elçiliklere 18. yüzyılın sonlarından itibaren geçilmiştir. 1793 yılından itibaren İngiltere ile ilk kez diplomatik düzeyde başlayan ilişkilerle, "Büyükelçi" ünvanı veren Yusuf Agâh Efendi,³¹ üç yıl süreyle Londra'ya tayin edilen ilk daimi Türk elçisi olmuştur (Aksüt, 1955, s. 4208; Ertuna ve Ökse, 1975, s. 13-14; Girgin, 1992, s. 41; Kurat, 1952, s. 8; Yalçinkaya, 2014, s. 23-36).

1580-1799 yılları arasında genişletilen kapitülasyonlarla İngiltere'nin lehine sürdürülen ikili ilişkiler,³² 18. yüzyılın sonlarından itibaren İngiliz Hükümeti'nin siyasi çıkarlarına

²⁹ 1583'de İngiliz tüccarları temsilen İstanbul'a gelen Harborne, Osmanlı padişahının huzurunda getirdiği değerli hediyeleri (değerli taşlar ve bezemeler barındıran gümüş bir saat, gümüş ibrik ve leğen, altın varaklı tabaklar, kaseler, şişeler, içki kupaları vb.) sunmuştur. Bundan sonraki her üç yılda bir yeni elçinin Osmanlı Sarayı'na ahitnamelerin yenilenmesi için Padişaha, Valide Sultan'a ve üst düzey yöneticilere hediyeler getirmesi bir gelenek olarak II. Mahmud Dönemi'ne dek sürmüştür (Walsh, 1836, s. 297; Yıldız, 1992a, s. 41-42; 2002a, s. 924). Harborne'un İstanbul'a yerleşmesinin ardından, İskenderiye, Halep, Cezayir ve İzmir gibi ticaret ağı içindeki şehirlerde açılan konsolosluklara atanan İngiliz elçi, papaz, sekreter ve doktorların maaş ödemelerinin yanı sıra, konsolosluk, fabrika ve diğer işletmelerin bakım masrafları şirket tarafından karşılanmaya başlamıştır. Kapitülasyonlarla genişleyen ticari ayrıcalıklar şirketin faaliyetlerin artırmışsa da, 19. yüzyıldan itibaren sanayideki hızlı büyüme ve ekonomik dengelerdeki değişim şirketin sonunu getirmiştir (Bağış, 1985b, s. 43; Burian, 1951a, s. 9-12; 1992, s. 570).

³⁰ 1607 yılında Kral I. James'in Sarayı'na gönderilen Mustafa Çavuş'un elçiliği, kısa bir süre olması nedeniyle resmîyet kazanmamıştır (Burian, 1992, s. 570).

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yalçinkaya, 2014, s. 23-36.

³² İki ülke arasında 1580, 1593, 1603, 1606, 1622, 1641, 1662, 1675, 1774, 1799 yıllarında imzalanan 11 kapitülasyon, İngiltere için kazançlı sonuçlar yaratmıştır (Meram, 1969, s. 34). 1675 yılına kadar her

yönelik politikaları etrafında biçimlenmiştir. Bu dönemde başta Avusturya ve Rusya olmak üzere Osmanlı'nın diğer ülkelerle olan ilişkilerinde arabuluculuk görevini üstlenen³³ İngiltere, 19. yüzyıldan itibaren Rusya'nın Boğazlara inmesini ve sömürgesi Hindistan'a giden yolların tehlikeye girmesini önlemek amacıyla Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü koruma prensibi içinde olmuştur. Ayrıca Napoleon'un 1798 Mısır Seferiyle bölgeyi ele geçirme girişimleri, İngilizleri Osmanlıların yanında Fransa'ya karşı bir ittifak yapmak için bir araya getirmiştir³⁴ (Bağış, 1985a, s. 15-16; 1985b, s. 45-46; Kurat, 1952, s. 8-14; Tuncer, 2000, s. 38; Yıldız, 1992a, s. 41-42; 2002a, s. 925).

1820 yılında Mora'da bağımsızlık isyanıyla ayaklanan Yunanistan, İngiltere dahil tüm Avrupa'nın desteğini kazanmıştır. İngiltere, Rusya ile yakınlaşacağını ve Akdeniz için tehlike yaratacağı düşüncesiyle Yunanistan'a yardımda bulunarak Fransa ve Rusya ile birlikte Osmanlı'ya karşı baskısını artırmıştır. 1826 yılında bir araya gelen üç ülke Yunanistan'ın özerk bir hükümetle yönetilmesi konusunda protokol imzalamış,³⁵ ancak Osmanlı İmparatorluğu Yunanistan'ı kendi iç meselesi olarak gördüğünden, bu antlaşmayı reddetmiştir. 1827 yılında Navarin'de Osmanlı-Mısır donanmasını yakılmasının³⁶ ardından imzalanan Edirne Antlaşması'yla Erivan ve Nahçıvan'ı topraklarına katan Rusya, İngiltere için giderek daha büyük bir tehdit haline gelmeye

saltanat değişiminde yenilenen bu imtiyazlar, kimi zaman İngilizlerin tek taraflı istekleri üzerine genişletilmiştir. Örneğin 1601 yılında İngiliz tüccarların ödedikleri gümrük vergisi, %5'den %3'e indirilmiş, aynı hak Avusturyalılara 1616'da, Fransızlara ise 1673'de verilmiştir (Kütükoğlu, 1985, s. 53).

³³ Osmanlı-Avusturya arasında Karlofça (1699), Pasarofça (1718) Antlaşmalarının imzalanmasında ve 1784-1792 Osmanlı-Rus anlaşmazlığının çözümünde İngiltere önemli rol oynamıştır (Bağış, 1985a, s. 15; 1985b, s. 45-46; Kurat, 1952, s. 10-11).

³⁴ Napoleon'un Mısır işgali üzerine Akdeniz'deki çıkarlarının ve güvenliğinin tehlikeye girdiğini gören İngiltere ile Osmanlı topraklarının Fransa'nın eline geçmesinden endişelenen Rusya, Osmanlıların yanında yer alarak ittifak anlaşmaları imzalamışlardır. 1799 yılında yapılan İngiliz-Osmanlı ittifakında, taraflar birbirlerinin toprak bütünlüğünü garanti altına almış; İngiliz kuvvetleri İskenderiye'de Mısır donanmasını yakmış ve Fransızları Mısır'dan uzaklaştırmıştır (Armaoğlu, 1973, s. 37; Meram, 1969, s. 42;). Osmanlı'nın limanlarını kapatmasıyla büyük ölçüde sona eren Fransız ticareti, bölgede İngiliz tüccarlara işlerini geliştirmeleri için büyük bir fırsat olmuş ve savaş süresince İngilizler Osmanlı pazarlarında tek el haline gelmişlerdir. Napoleon tehlikesinin önlenmesinin ardından İngiltere siyasi uğraşlarının ardından 1803 yılında Mısır'ı bırakmaya razı olmuştur (Armaoğlu, 1997, s. 88; Bağış, 1985a, s. 16; 1985b, s. 48; Ertuna ve Ökse, 1975, s. 16-18).

³⁵ Yunan isyanını fırsat bilen Rusya'nın 1826 yılında Osmanlı Hükümeti ile imzaladığı Akkerman Antlaşması'na kendi çıkarlarına yönelik maddeler koymasından endişelenen İngiltere, Rusya ile imzaladığı protokolle Osmanlı'ya vergiyle bağlı bir Yunanistan kurulması yönünde ortak bir görüşe karar vermişlerdir (Armaoğlu, 1973, s. 104).

³⁶ 19. yüzyılda sonuçları bakımından Osmanlı'nın en büyük felaketi olan Navarin Deniz Savaşı, ülke donanmasına büyük darbe indirmiştir. Eğitimli üç yüz askerden iki yüzünün şehit olduğu savaşın sonunda, Akdeniz'deki hakimiyetini yitiren Osmanlı'nın gücü ve prestiji daha da zayıflamıştır (Örenç, 2012, s. 79).

başlamıştır (Armaoğlu, 1973, s. 104-106; Dönmez, 2014, s. 311; Ertuna ve Ökse, 1975, s. 20-21; Meram, 1969, s.73-74; Tuncer, 2000, s. 31).

Osmanlı'nın zayıflığını fırsat bilen Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Mora'da 1831'de Yunanistan'daki karışıklığı bastırması için görevlendirildiği sırada, kendi topraklarında bir isyan başlatmış, oğlu İbrahim Paşa ile birlikte İmparatorluktan bağımsız hareket ederek 1831 yılında Suriye'yi, 1832 yılında Anadolu'ya ilerleyerek Konya, Adana, Urfa ve Maraş'ı işgal etmiştir. Bunun üzerine, Namık Paşa'yı elçi olarak İngiltere'ye gönderen Osmanlı, beklediği yardımı alamamış,³⁷ yerine Rusya'dan yardım almak durumunda kalmıştır. Bu gelişme sonucu imzalanan Kütahya ve Hünkâr İskelesi Antlaşmaları (1833) ile Rusya, Osmanlı'ya sağladığı destek karşılığında Boğazlarda üstün konuma gelmiştir. İngiltere'nin çıkarlarını tehdit eden bu antlaşma ikili ilişkilerde bir dönüm noktası olmuş, bundan sonraki süreçte İngiltere, Osmanlı'yı Rusya'ya karşı himaye edecek bir politika yürütmüştür. 1832'de İngiltere'nin özel elçisi olarak İstanbul'da bulunan Lord Stratford Canning'in (1786-1880) Osmanlı'nın çöküşe sürüklenmesi nedeniyle müdahale edilmesine ilişkin Lord Palmerston'a gönderdiği raporlar, Osmanlıları korumaya yönelik politika uygulanmasında etkili olmuş, David Urquhart ve Henry Ellis gibi diplomatlar bu sürece katkıda bulunmuşlardır (Dönmez, 2014, s. 312; Stratford Canning, t.y.).

Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın giderek artan gücü karşısında zayıflayan Osmanlı yönetimi, verdiği ödünler karşılığında İngiltere'nin siyasi ve askeri desteğini almak ve toprak bütünlüğünü koruma çabası içine girmiştir³⁸ (Armaoğlu, 1973, s. 111-113, 117-120; Bağış, 1985a, s. 16; Dönmez, 2014, s. 312; Meram, 1969, s. 85; Pamuk, 1988, s. 39; Tuncer, 2000, s. 32-35; Yücekök, 1968, s. 399-400). Mısır'ın 1838'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından imzalanan ve Osmanlı topraklarında ticaret yapan İngilizlere büyük kolaylıklar getiren Balta Limanı Antlaşması ile Osmanlı hazinesinin iktisadi olarak çöküşü hızlanmış, borçlanmalar nedeniyle siyasi ve ekonomik baskıların altına

³⁷ İngiltere Başbakanı Lord Palmerston (1784-1865) yardımın yapılması taraftarı olmuşsa da, bu sırada kendi iç sorunlarıyla uğraşan İngiliz kabinesi tarafından onaylanmamıştır. Bu durum Osmanlı'nın Rusya'dan donanma ve askeri destek almasına neden olmuş, İngiltere ve Fransa'yı tedirgin ederek harekete geçirmiştir (Armaoğlu, 1973, s. 117; Yücekök, 1968, s. 399-401).

³⁸ Mehmet Ali Paşa meselesinde Fransa'nın müdahale etmeyerek olayın dışında kalması, bu konuda Osmanlı İmparatorluğu'nu destekleyen İngiltere ile yaklaşmasına neden olmuş, Tanzimat'ın ilanı da bu yaklaşma sonucu gerçekleşmiştir (Ortaylı, 2006, s. 100).

girilmesine neden olmuştur.³⁹ Ayrıca, Osmanlı'nın kendi gümrük vergisi oranlarını Avrupa devletleriyle birlikte kararlaştırmayı ilke olarak kabul etmesi de, bağımsız bir dış ticaret politika uygulama şansını ortadan kaldırmıştır (Koloğlu, 1988, s. 35; Kütükoğlu, 1985, s. 57-58; Pamuk, 1988, s. 38 Yücekök, 1968, s. 396-406).

Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, İngiltere'nin Osmanlı politikasında askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda ülkeyi güçlendirmeye yönelik reformlar gerçekleştirmeye gayret etmiştir.⁴⁰ Sultan II. Mahmud döneminden itibaren uygulanmaya başlanan Batılılaşma hareketleri de, bu politikaya karşılık verecek biçimde örtüşmüştür. Tanzimat döneminde gerçekleştirilen reformlarla yakından ilgilenen İngiltere, bu sürece verdiği destekle Osmanlı modernleşmesinde etkin bir politika izlemiş, Kırım Savaşı sırasında bu tutumunu sürdürmüştür (Dönmez, 2013, s. 300; 2014, s. 313-319).

1878 yılına dek Rusya'nın gücüne karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan İngiltere, Rusya'nın Karadeniz'deki üstünlüğünün sona ermesi ve Boğazlar sorunun çözülmesinin ardından, zayıflayan Osmanlı toprakları üzerinde küçük devletler kurma amacıyla 1878'de Kıbrıs'ı, 1882'de Mısır'ı işgal etmiş, Doğu Anadolu toprakları üzerinde bağımsız Ermeni ve Kürt devletlerinin destekçisi olmuştur (Armaoğlu, 1997, s. 255; Karal, 1983, s. 109).

³⁹ Antlaşmanın getirdiği düzenlemeler, 1838 yılına dek uygulanan tekeller sistemini kaldırmakta ve Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticarete vergi veya sınırlama koyma hakkını elinden alıyordu. Ayrıca ihracattan alınan verginin artıp, ithalattan alınan verginin azaltılması ve yerli tüccarların iç gümrüklerini ödemeye devam ederken yabancı tüccarların bu uygulamanın dışında bırakılması, yabancılara önemli bir ayrıcalık tanımaktaydı. Sözleşme sonucunda ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişi serbest bırakılmış, Osmanlı limanlarında gemiden gemiye yapılan mal aktarmalarından ve transit geçişten hiç bir ücret alınmaması kararlaştırılmıştır (Pamuk, 1988, s. 38; Yücekök, 1968, s. 405). "Ölüm Fermanı" olarak değerlendirilen yeni kurallar, Osmanlı'nın 1854 yılında yapacağı ilk borçlanmanın başlıca sebeplerinden biri olarak yalnız bürokratların işine yaramıştır (Yerasimos, 2001, s. 8).

⁴⁰ İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Palmerston, 1835-1839 yılları arası Osmanlı'nın ordu ve donanmasında modernleşme projesini uygulamak istemiş ve İngiliz subayların da Osmanlı ordusunda görevlendirilmesi adına girişimlerde bulunmuşsa da, bu talep II. Mahmud tarafından reddedilmiştir. Palmerston, Mehmet Ali Paşa'ya karşı operasyon sürdürürken, Osmanlı'ya çok sayıda askeri uzman ve subay göndermiş, ancak Mısır meselesi çözüldükten sonra Babıali tarafından ülkede kalmaları uygun görülmemiştir. Bu sırada Lord Ponsoby, yabancı subayların Osmanlı ordusunda görevlendirilmesi hususunda arabuluculuk yapmış, 1841 yılı sonunda ülkedeki görevinden ayrılmadan önce, Osmanlılar için uygun milli bir Osmanlı ordusu oluşturulması adına bir dizi askeri reform önerisini sunmuş ve Osmanlı yönetiminin takdirini kazanmıştır (Dönmez, 2014, s. 314, 318).

2.2. KIRIM SAVAŞI DÖNEMİ (1853-1856)

Tez kapsamında ele aldığımız kadın sanatçıların büyük çoğunluğu Kırım Savaşı sürecinde Osmanlı topraklarında bulunmuş olan isimlerdir. Savaş zamanı Osmanlı topraklarının ve özellikle başkentte Üsküdar'dan yaşanan gelişmelerin anlaşılması, eserlerde savaşa dair izlerin okunduğu sahnelerin tarihsel bir çerçeveden ele alınmasında yol gösterici olmuş, bu nedenle konunun iki başlık halinde detaylı olarak incelenmesine çalışılmıştır.

2.2.1. Savaşın Nedenleri ve Muharebeler

Ekim 1853 ile Ocak 1856 tarihleri arasında yaşanan ve Avrupa tarihinin dönüm noktalarından biri olan Kırım Savaşı,⁴¹ 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik tarihine damgası vuran en önemli olaylardan biridir. Türk tarih yazımında geri planda kalan ve ihmal edilen Kırım Savaşı, yedi cephede gerçekleşen, büyük çaplı etkileri bakımından Avrupa'yı derinden sarsan olayların başında gelmektedir⁴² (Badem, 2017, s. 2-3).

18. yüzyılda, Rusya'nın Kırım'ı ele geçirerek Karadeniz'de büyük bir limana sahip olma ve devamında Boğazlarda hâkimiyet kurma hedefiyle gerçekleşen 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşlarının ardından Ruslar, İngiltere'nin de desteğiyle, Karadağ, Mora ve Girit ile bazı Ege adalarındaki Ortodoks halkı Osmanlı Devleti aleyhine ayaklandırmıştı. Ancak Rusya'nın Boğazlarda kurmak istediği hâkimiyet, Avrupa devletlerinde tedirginlik yaratıyordu. Ayrıca Kutsal Yerler sorunu ve devamında Fransa ile Rusya'nın aralarındaki anlaşmazlıkların büyümesi sonrası, Osmanlı Devleti, Rusya'nın kutsal topraklarla ilgili taleplerini kabul etmiş, ancak bu olumlu yaklaşıma rağmen, Rusya isteklerini giderek artmıştı. Son olarak Rusya'nın “savunma ittifakı” talebi, Osmanlı'nın giderek Rusya'nın

⁴¹ Kırım Savaşı'yla ilgili olarak bkz. Akbulut, 2014; Andıç ve Andıç, 2002; Badem, 2017; Figes, 2012; Keleş, 2009; Palmer, 1987; Slade, 2012.

⁴² Napoleon Savaşları ile Birinci Dünya Savaşı arasındaki yüzyıllık dönemde yaşanan Kırım Savaşı, 19. yüzyılda Osmanlıların Rusya'yı yendiği tek savaş olmakla birlikte, Osmanlı'yı Avrupa devletler sistemine (Concert de Europe) sokmuştur. Askeri yeniliklerin uygulanması bakımından modern dünya savaşların ilki sayılan savaş süresince, ilk telgrafla haberleşme, ilk savaş fotoğrafçılığı ortaya çıkmış, bu sırada maliyesi Fransa'dan aldığı dış borçla ağır bir ekonomik yük altına giren Osmanlı, göç sorunuyla bu sırada tanışmıştır (Badem, 2017, s. 2; Ünalp, 2013, s. 14).

himayesine girmesini de beraberinde getireceğinden ötürü geri çevrilmişti (Akbulut, 2014, s. 339-340).

Ancak bu durumu bahane eden Rusya'nın savaş ilanı etmeden Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesiyle çözümsüzlüğe giden durum üzerine, Avusturya İngiltere ve Fransa'nın katılımıyla Viyana'da bir konferans düzenlenmiş, Osmanlı'yı Ruslara karşı ağır yaptırımlara tabi tutan kararlar alınmıştır. 8 Ekim 1853'te İngiltere ve Fransa, Çanakkale Boğazı önündeki donanmalarını içeri sokmuş ve Rusya'dan geri çekilmesini istemiştir. Rusya'nın bu talebi reddetmesi üzerine Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı savaş ilan etmiştir. Bu sırada Rus filosunun, Batum'daki Türk kuvvetlerine lojistik destek götürmekte olan Osmanlı filosunu ani bir baskınla yakması ve şehri top ateşine tutmasıyla yaşanan Sinop Deniz Savaşı, (1853) Türk deniz savaşları içinde en ağır darbe alınan baskınlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Osmanlı filosunun tamamen yok edildiği saldırı sonucunda, filo komutanı esir düşmüş, dört bine yakın mürettebatın yarısı yok olmuş⁴³ ve İstanbul denizden Rus işgaline açık hale gelmiştir⁴⁴ (Akbulut, 2014, s. 341).

Müttefik devletlerin Sivastopol'u ele geçirme planı üzerine, Kırım'a çıkan İngiliz ve Fransız birliklerine yedi bin kişilik Osmanlı kuvveti de katılmıştır. Eylül 1854'te başlayan harekâta, ağır kayıplar verilmiştir. İngilizler, artan asker ihtiyacı nedeniyle Piyemonte'den (Sardunya) asker istemiş ve İngiltere-Fransa ittifakına katılan Piyemonte Krallığı, 1855 yılında Osmanlı ile imzaladığı antlaşmayla İngiltere ile Fransa'ya tanınan tüm ayrıcalıklara sahip olmuştur. 1855 baharında yapılan savaşta Rus ve Osmanlı ordusu ağır kayıplar vermiş, sonunda ise müttefiklerin geri çekilmesiyle sonuçlanan Balaklava Muhaberesi yaşanmıştır.⁴⁵ Ruslar, müttefik devletleri karşısında Kafkas cephesinde Türklere karşı savaşmıştır. Osmanlı askerinin teslim olmasıyla 1856'da Rusya ile Viyana

⁴³ Savaşın başlangıcında Sinop'ta vapurda olan ve savaş başlayınca kaçarak İstanbul'a gelen Sir Adolphus Slade, (1804-1877) Sinop yenilgisini haber vermiş ancak kendi ifadesine göre, o sırada Osmanlı nazırları kendisini kayıtsızlıkla dinlemişlerdir. Slade, savaşın ardından hasarı tespit edip yaralılara yardım etmek amacıyla yeniden Sinop'a gitmiş, burada Lord Stratford Canning'e felaketi aktarmıştır. Bunun üzerine Canning, Abdülmecid'i tedbirler alması konusunda uyarmış, böylece bazı buharlı gemiler Babıali yakınlarına getirilmiştir (Badem, 2011, s. 130-131; 2017, s. 132).

⁴⁴ Savaşın İngiltere ve Fransa'daki yansımaları farklı şekillerde olmuştur. Fransız basını olayı soğukkanlı bir tutum içinde ele alırken, İngiliz gazeteleri Sinop muharebesini "katliam" olarak nitelendirmiş, şehre ve sivil halka verilen zararları dile getirerek ölü sayısı dört bin olarak açıklamıştır. *London Times* gazetesi hükümetin etkisiyle savaş yanlısı bir tutum içinde, Londra, Manchester, Derby, Hanley, Sheffield, Leicester belediye binalarında Osmanlı'ya destek amaçlı toplantılar düzenlenmiştir (Badem, 2017, s.133).

⁴⁵ Bkz. Görsel 12-14.

protokolü imzalanmış ve savaş sonlanmıştır. Paris Barış Kongresi'nde,⁴⁶ Kars Osmanlı'ya, Kırım Rusya'ya bırakılmış ve Karadeniz'in iki tarafa da kapalı olması kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte, Rusya'nın Karadeniz'de üstünlük kurarak Akdeniz'e inme planı ortadan kalkmıştır (Akbulut, 2014, s. 344-345; Ünalp, 2013, s. 4-8).

2.2.2. Savaş Sürecinde Kültürel Etkileşimler

Kırım Savaşı boyunca Avrupa ülkeleri ile yapılan temaslar artmış, başta İngilizler olmak üzere, çok sayıda asker, diplomat, tüccar, gezgin, ressam, yazar, rahibe ve hemşire Osmanlı başkentinde bulunmuştur. Savaş sırasında Osmanlı'nın müttefiki İngiltere'den ve diğer devletlerden yaklaşık yüz elli bin askerin Osmanlı topraklarına geldiği, bunların yaklaşık kırk bininin İngiliz askeri olduğu tahmin edilmektedir. Bu süreçte, Selimiye Kışlası civarında ve Üsküdar'daki kiralık evlere yerleştirilen güçlü İngiliz nüfus, bölgede derin kültürel izler bırakmış olsa da, çoğunluğu Müslüman olan yerli halk arasında Fransız ve İngiliz askerlerinin ülkeyi işgal ettiği söylentilerinin yayılmasıyla çeşitli sürtüşmeler yaşamıştır⁴⁷ (Badem, 2017, s. 314; Özcan, 2004, s. 106, 109).

Osmanlı yönetimi, savaş sırasında İngiltere'nin askerler için kışla ve hastane olarak kullanılmak üzere devlete ait bazı binaların kendilerine tahsis edilmesi talebi üzerine, ihtiyaçları karşılamak üzere kentteki kimi kamu binalarını düzenleme gayreti içinde olmuştur. Bu süreçte, Harbiye, Bahriye, Tıbbiye binalarında İngilizler tarafından beş bin yataklı hastane düzeni oluşturulmuştur (Karayaman, 2008, s. 60-61, Keleş, 2009, s. 261; Özcan, 2004, s. 106).

Selimiye Kışlası'nda ve yakınında 1800 yataklı barakadan oluşan hastane İngilizlere tahsis edilmiş, Himalaya gemisiyle Kavak İskeleye⁴⁸ getirilen yaralı askerlerin tedavisi

⁴⁶ ILN, 15 Mart 1856 tarihli sayısında Paris Barış Kongresi'nden çift sayfa gravüre yer vermiş, figürlerin altında sadece yüzleri görülen Ali Paşa, Baron de Bourqueney, Kont Walewski, Lord Cowley, Kont Buol, Clarendon Kontu, Baron Brunnow, Kont De Cavour ve Kont Orlov'un isimleri kaydedilmiştir (Dora, 2016, s. 132). Bkz. Görsel 1.

⁴⁷ Slade anılarında, yabancı askerlerin Karacaahmet ve diğer mezarlıklardaki oymalı mezar taşlarına zarar verdiklerini, namaz sırasında camilerde dolaştıklarını, hayvanlara zarar verdiklerini, örtülü hanımlara kötü gözle baktıklarını, ezan okuyan müezzinle alay ettiklerini aktarmaktadır (Slade, 1943, s. 213-217'den akt. Özcan, 2011).

⁴⁸ Boğaz'da ve Haliç'te tabya ve istihkam niteliği taşıyan bölgelere Kavak denmekteydi. Selimiye'deki Kavak İskeleyi de adını buradan almış, bölgede bulunan Kavak Kışlası'nın 1794 yılında yanması sonrası

burada yapılmıştır. Askeri depoların yetersiz kalması üzerine, Çengelköy’de Kuleli Kışlası,⁴⁹ Tarabya’da Sultan Köşkü, İngiliz Hastanesi (Royal Naval and Marine Hospital), bir İngiliz (Bombay) ve bir Osmanlı (Memduhiye) gemileri de İngilizlere tahsis edilmiştir (Ekim, 2016b, s. 105; Karayaman, 2008, s. 60-61; Terzioğlu, 1991, s. 43).

Ayrıca 1855 yılında İzmir’de Konak Meydanı’ndaki Sarıkışla binası, İngiliz Askeri Hastanesi’ne⁵⁰ dönüştürülmüş, durumu iyileşen hastalar, askeri hastane yakınındaki Karantina binasına⁵¹ gönderilerek tedavilerine burada devam edilmiştir. Hastanede görevlendirilen sağlık personeli Türk ve Rum evlerinin yanı sıra, 1851’de açılan Gurebayı Müslimin⁵² binasında ikamet etmiştir.

Nightingale’in İngilizlere sunduğu raporlarda, koşulların zayıflığından söz etmesi üzerine, İngiltere Hükümeti Kırım’dan Batı Anadolu’ya uzanan çeşitli bölgede hastaneler kurmuştur. Bunlardan biri de, Çanakkale’de Renkioi’de (Erenköy) yapılan 1.000 yataklı

yerine Selimiye Kışlası’nın yapımına başlanmıştır (Bayrak, 2004, s. 225; Ekim, 2016a, s. 140, 144-147; Sakaoğlu, 2003, s. 496). Kırım Harbi sırasında İngiliz sanatçılar tarafından yapılan eserlerde, savaş sırasında yıkıldığı düşünülen Kavak İskelesi Camii ve hemen yakınında sonradan İngiliz mezarlığı olarak kullanılacak olan arazideki Osmanlı mezar taşları görülmektedir (Ekim, 2016b, s. 104-105). Seyyahlarca resmedilen bu türden kent ve mimari görünüşleri, döneme dair bilgiler içermesi bakımından belge niteliğindedir.

⁴⁹ Kırım savaşı sırasında müttefik askerlerince kullanılmış olan Kuleli Kışlası ve Hastanesi, savaşın sonunda yabancı askerlerin büyük tahribatı nedeniyle Sultan Abdülaziz (hük. 1861-1876) döneminde amacına uygun olarak onararak bugünkü halini almıştır. 1872 yılından itibaren Mekteb-i Şâhâne (askerî lise) olarak kullanılmaya başlayan bina, 1877-1878 Osmanlı-Rus ve Balkan Savaşları sırasında yeniden hastane olarak kullanılmıştır (Çürük, 2011, s. 355-356).

⁵⁰ Bkz. Görsel 3, 24.

⁵¹ Karantina uygulamasının başlamasında, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa’nın başlatmış olduğu sağlık uygulamaları ve Balkanlardaki karantina önlemleri etkili olmuştur. Karantinahane, 1840 yılında deniz yoluyla gelenler için ilk olarak Sarıkışla’nın yakınında kurulmuş, ancak yeni binanın tamamlandığı 1846 yılına dek, su basmaları, içme suyu yetersizliği gibi sorunlar nedeniyle sınırlı şekilde kullanılabilmiştir. 7 Ağustos 1855 tarihli *London Times* gazetesinde savaş zamanı kamuoyunu rahatlatma amacıyla yer alan yazıda, kışlanın yakınında bulunan İzmir Karantina binasına ilişkin olarak “...Karantinanın ilk bakışta vebalılara mahsus bir hastane olduğu sanılabilir. Oysa durum böyle değildir. Binanın karantina olarak kullanıldığı dokuz yıl zarfında, orada görevli olan bir doktor, çoğu yaşlı olan ve gemilerden doğrudan doğruya buraya çıkarılmakta olan halk kitlesi içinde herhangi bir salgın hastalık vakası ile karşılaşmadığını söylemiştir. Aksine, bu kişilerin burada güç kazanarak, birkaç gün içinde bahçede dolaşır bir duruma geldikleri ifade edilmiştir...” yorumlarına yer verilmiştir. Sarıkışla’daki İngiliz hastanesi hekimi George Rolleston, savaş sırasında İngiliz hastalardan bir kısmının nekahat dönemlerini geçirebilmeleri için burada kalmış olduklarını belirtmektedir (Böke, 2009, s. 145-146; Rolleston, 2010).

⁵² İngilizlere ait bir mezarlık alanı olan arazinin, ölülerin nakledilmesiyle boş kalması ve dönemin İngiliz konsolosu tarafından yerine hastane yapılması koşuluyla bırakması üzerine 1851 yılında kurulan ilk Müslüman hastanesi Gurebayı Müslimin, Kırım Savaşı sırasında personel lojmanı haline getirilmiş, bir buçuk yıl sonra yeniden hizmet vermeye devam etmiştir (Altun, 2014, s. 427-428).

ağşap hastanedir.⁵³ Yaralı sayısındaki artışla birlikte, Balaklava’da bulunan dört İngiliz, iki Fransız ve bir Türk hastanesi yeterli gelmediğinden, yaralılar Kırım’dan gemilerle İstanbul, Çanakkale, Renköyü ve İzmir’deki hastanelere taşınmak zorunda kalmıştır (Terzioğlu, 1991, s. 41; Keleş, 2009, s. 327, 343).

İki yıldan uzun süren savaş boyunca Fransız ordusundan 85.375, İngiliz ordusundan 19.427’e ulaşan sayıda kayıp gerçekleşmiştir. Artan ölümler karşısında⁵⁴ Kuleli Kışlası yakınlarındaki mezarlık uzak kaldığından, Haydarpaşa Askeri Hastanesi ile deniz arasındaki boş arazi, Kavak İskeleyi yakınlarındaki boş arazi ve Topçu Kışlası civarındaki mezarlıklar da İngilizlere tahsis edilmiştir. Bu süreçte askerlerin kimi zaman Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı’nın Askeri Hastane duvarlarına yakın kısımlarında açılan çukurlara toplu halde, kimi zaman da denize yakın yerlere teker teker gömüldükleri bilinmektedir⁵⁵ (Keleş, 2009, s. 269-270).

Müttefik askerlerinin yetersiz sağlık koşulları karşısında Batılı kamuoyundan gelen tepkiler, İstanbul’daki İngiliz hastanelerinin durumunun araştırması için bir parlamento komisyonunun oluşmasını ve yardım kampanyaları yapılmasını sağlamış, hasta subaylar dul bir albay eşi olan Bayan Moore idaresinde Haydarpaşa’daki Şehzade Köşkü’ne yerleştirilmiştir (Karayaman, 2008, s. 61-62). Olayları yakından takip eden Kraliçe Viktorya, savaş sırasında askerlerin gemilerle Kırım’a gönderildiği törenlere katılmış ve hastaneleri ziyaret etmiştir.⁵⁶ İlk kez kahramanlık madalyası Viktorya Nişanı ile onurlandırılan ordudaki rütbesiz askerler Buckingham Sarayı’na davet edilmiştir. Kraliçe’nin bu tutumu, toplumda vatanseverlik duygularını kabartmış, savaşan askerlerin sadakatinin övüldüğü yeni temalar üretilmesiyle, İngiliz resminin savaş karşıtlığı kırılmıştır. Savaş süresince savaşın haklılığının ve propagandasının yapıldığı İngiliz

⁵³ Bkz. Görsel 4. Dünyanın ilk prefabrik hastane uygulaması örneği olması bakımından dikkat çeken proje Isambard Kingdom Brunel tarafından yapılmış, Sivastopol’un müttefik kuvvetlerince ele geçirilmesinden sonra 1856 yılında Osmanlı Hükümeti’ne satılmıştır (Dora, 2016, s. 137).

⁵⁴ Rusya’nın soğuk iklimi ve bulaşıcı hastalıklar, müttefik askerlerine ağır darbe vurmuş, sağlık koşullarının yetersizliğinin yanı sıra, kolera, tifo, dizanteri gibi salgın hastalıklara karşı gereken önlemlerin alınamaması nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Ölümlerin yüzde sekseninin savaşta değil, salgın hastalıklar nedeniyle gerçekleşmiş olması, hastane koşullarının yetersizliğini göstermesi açısından önemlidir (Karayaman, 2008, s. 61).

⁵⁵ Bkz. Görsel 5.

⁵⁶ Bkz. Görsel 6.

gazetelerinde sıklıkla Türk-İngiliz dostluğunun sembollerine ve Türk temalarına yer verilmiştir⁵⁷ (Dora, 2016, s. 86-95).

Viktorya dönemi İngiltere'sinin önde gelen kadınlarından biri olan Florence Nightingale,⁵⁸ bu sırada kendi isteğiyle İngiliz Hükümeti tarafından başhemşire sıfatıyla İstanbul'a gönderilmiştir. Lady Alicia Blackwood, Selina Bracebridge, Mary Seacole, Frances Taylor, Margaret Goodman, Sarah Ann Terrot, Mary Aloysius, Mary Stanley, Elizabeth Davis gibi isimlerin⁵⁹ de içinde olduğu on beş gönüllü, rahibe ve hemşireden oluşan kırk kişilik ekibe başkanlık eden Nightingale, hastalara yapılacak her türlü müdahaleden sorumlu olarak, Selimiye Kışla Hastanesi (Barrack Hospital) ve Haydarpaşa'da Askeri Hastanesi'nin düzenlenmesi, hijyen koşullarının düzenlenmesi ve yenilikçi tedavilerin uygulanması yönündeki çalışmalarıyla İngiliz asker ve ailelerine sağlık hizmetlerinde bulunmuştur. Rahibelerin, hastane personeli olan profesyonel hemşirelerin yanı sıra, eğitimsiz gönüllülerden oluşan ilk grupta yer alan bu isimler, fırtınalı ve yorucu geçen bir seyahat sonrasında İstanbul'a ulaşmış ve Selimiye Kışlası'na yerleştirilmişlerdir.⁶⁰ (Manley, 2001, s. 16-18; Yüksel, 1998, s. 175).

İstanbul'da yaptığı çalışmaları İngiliz Harbiye Bakanı Sidney Herbert'a raporlar halinde sunarak kendisinden aldığı destekle, farklı hastalıklara yakalanan askerlerin aynı koşu yatırılması uygulamasına son veren Nightingale, hijyen konusu titizlikle ele alarak, ölüm oranlarında dörtte üç oranında azalma sağlamayı başarmıştır. İstanbul'un ardından 1855 yılında Balaklava'ya giderek, yaralı askerlerin diğer hastanelere nakli sırasında hayati önlemlere yönelik düzenlemeler yaptığı sırada tifoya yakalanan hemşire, hastanede geçirdiği iki haftanın ardından İstanbul'a dönmüştür (Keleş, 2009, s. 342-343).

⁵⁷ Savaş öncesinde, Londra'daki Guildhall binasında Ömer Paşa ve Padişah resimlerinin olduğu bayraklar asılmış, bina girişine Kraliçe Viktorya, Napoleon ve Sultan Abdülmecid'in madalyonları içinde resimleri yerleştirilmiştir. Bu görüntüler savaşın haklılığına yönelik etkin bir politika yürütülmesinde de etkili olmuştur (Yıldız, 1992b, s. 24).

⁵⁸ Nightingale hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Huxley, 1975; Görsel 7-8.

⁵⁹ Bu isimler arasında, tez kapsamında incelediğimiz Alicia Blackwood'un yanı sıra, Sarah Anne Terrot, Rahibe Mary Goodman ve Kuleli Askeri Hastanesi'nde görevlendirilen Frances Taylor'ın bu süreçte yaşananları aktardığı günlükler ve metinler, döneme dair bilgi veren kayıtlar olmaları açısından da önemlidir (Manley, 2001, s. 16-18). Ayrıntılı bilgi için bkz. Goodman, 1862; Richardson, 1977; Taylor, 1856.

⁶⁰ Bkz. Görsel 9.

19. yüzyılda İstanbul'da bulunan gönüllü misyoner kadın topluluklarından bir diğeri, Fransızlardan oluşan *Filles de la Charite* cemaatine mensup rahibeleridir.⁶¹ İlk olarak 1839-1840'lardan itibaren bölgede bulunan misyoner topluluğun temel misyonu, bulundukları yeni kentlerde okul, hastane, hemşirelik okulu ve atölye gibi kurumları düzenlemek olmuştur. Zamanla Pera ve Galata sokaklarına çıkmaya başlayan ve yerli halk tarafından da kabul gören cemaat kadınlarının üstlendikleri faaliyetler arasında eğitim, sağlık hizmetleri, hasta ve yoksullara yapılan ev ziyaretleri, yetimlerin ve sokak çocuklarının bakımı, sadaka dağıtımı bulunmaktaydı (Rasimoğlu, 2018, s. 610, 613). 47 bin civarında Fransız askerin yaralandığı, 90 bine yakının yaşamını kaybettiği Kırım Savaşı sırasında etkinliğini sürdüren cemaat üyeleri, on dört seyyar askeri hastanede Fransız ve İtalyan askerlerin bakım ve tedavilerinde görev almış, bu hizmetlerinden ötürü Osmanlı yönetimi tarafından da ödüllendirilmişlerdir⁶² (Marmara, 2009, s. 31).

Savaş sırasında Avrupalıların kentte bulunması, Osmanlı'nın Tanzimat'ın ilanı (1839) başladığı reformların hızla uygulamaya konmasında önemli rol oynamıştır. Batılı ülkelerden gelen taleplerle birlikte yabancıların başlıca şikayet konuları olan ulaşım, kent temizliği, aydınlatma, altyapı gibi belediyeçilik hizmetleri için Batılı anlamda ilk mahalli idare olan İstanbul Şehremaneti⁶³ (1855) kurulmuştur. İlk misyoner merkezleri ve mason localarının⁶⁴ da gündeme geldiği bu süreçte İngilizlerin talepleriyle Üsküdar'da gerekli görülen noktalara yabancı levhalar ve uyarılar yerleştirilmiş, kışla yakınında

⁶¹ Fransa'da Saint Vincent de Paul'un önderliğinde Lazarist tarikatı üyelerinden olan rahibeler topluluğu, 19. yüzyıl ruhunu yakalamak ve misyonerlik faaliyetleri gereği Doğu'da Çin, İran, Osmanlı gibi köklü İmparatorluk bölgelerinde bulunmuşlardır. Bu yüzyılda kadınlardan oluşan en büyük cemaat haline gelen ve 1861'de yedi bin kişiye ulaşan topluluk, kadın ve erkek üyeleriyle tüm dünyada misyonerlik faaliyetlerinde bulunma amacı taşıyordu (Rasimoğlu, 2019, s. 603-604, 609).

⁶² Savaşın sonlanmasıyla, Osmanlı Devleti'nin hastanelerdeki hizmetlerinden ötürü *Filles de la Charite* rahibelerine olan takdirinin ifadesi olarak Abdülmecid tarafından 1857 yılında Şişli'de bir arazi tahsis edilmiş, inşaatın başlaması amacıyla yapılan bağışla 1858 yılında burada Le Paix Hastanesi hizmete geçirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Marmara, 2009.

⁶³ Şehircilikle ilgili yeni düzenlemelerin en önemli örneği, 1826–1827 yıllarında başkentte kurulan İhtisab Nazırlıklarıdır. Eyaletlerde İhtisab Müdürlükleri olarak örgütlenen ve sonraki yıllarda kurulacak olan Belediyelerin temelini oluşturan İhtisab Nazırlıklarına, 1836'da Evkaf Nazırlığı, 1845'te polis örgütü, 1846'da Zaptiye Müşirliği eklenerek şehir hizmetleriyle ilgili bazı işler bu makamlar tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır (Cezar, 1991, s. 145). İlk olarak -yabancı gözlemcileri etkilemek amacıyla- Avrupalıların ağırlıklı olduğu Galata ve Beyoğlu'nda bir deneme belediyesi olarak kurulan altıncı daire hizmete başlamış, buradan hareketle 1868'de İstanbul'un tümünü kapsayan belediye nizamnamesi çıkarılmıştır (Lewis, 2004, s. 393-394).

⁶⁴ İstanbul'da kurulan ilk mason locası İngiliz elçisi Henry Bulver tarafından Paris Antlaşması sonrası kurulmuş, sonraki yıllarda Fransız ve İtalyan locaları da buna eklenmiştir. İlk Hristiyan misyoner merkezleri ve ardından gelen yabancı okullar da yine bu günlerde faaliyete geçmeye başlamıştır (Özcan, 2004, s. 110).

meyhanelerin açılmasına izin verilmiş, bazı sokak ve cadde isimleri değiştirilerek (Albert St., Wood St., Wapping St., Panmure St., Queen St., Market Square, St. Andrew St. vb.) yeni haritalar ve şehir planları yapılmıştır⁶⁵ (Badem, 2017, s. 316).

Batılı askerler, Avrupalı yaşamın somut örnekleri olan kültürel alışkanlıklar, gelenekler, müzik, spor, yemek kültürü, kılık kıyafet gibi unsurlarla başkent yaşamına ilk kez bu denli doğrudan dahil olmuştur (Lewis, 2004, s. 391-393; Özcan, 2004, 109-110; Subaşı, 2016, s. 600-601). Fransız ve İngiliz askerlerinin tüketim alışkanlıkları, İstanbullu tüccarların zenginleşmesine ve Batı'dan getirilen son moda eşyaların (kiyafet, çanta, papyon, şal, fırça, tarak, kolonya, sabun, kol saati vb.) Osmanlı toplumunda talep edilen nesneler haline gelmesini beraberinde getirmiştir (Ahmet Cevdet, 1980, s. 89'dan akt. Boyar ve Fleet, 2017, s. 314). Bu ortamda Batılılara benzer sofralarda yemek yenmeye, sazlı sözlü ziyafetlere de katılım artmış, ilk kez bu dönemde sigara ile tanışan Üsküdar'ın sembolik türküsü olan "Katibim" in bestesi de bu günlerden günümüze gelmiştir (Badem, 2017, s. 316; Subaşı, 2016, s. 600).

Savaş sırasında, asker ve sivil personelin yanı sıra, ilk kez cephelerde savaş muhabiri olarak görev yapan muhabir ressam (desinatör ressam) da İstanbul'da bulunmuştur (Germaner ve İnankur, 2002, s. 51; Kamberidou, 2015, s. 290). İngiltere'de dönemin en güçlü yayın organı olarak *London Times* ve *ILN* gazeteleri, savaşla ilgili bilgi ve gözlemlerini aktarması amacıyla muhabirleri ve sanatçıları Anadolu'ya göndermiştir. 1853 yılında O. W. Brierly, J. W. Carmichael, J. A. Crowe, E. A. Goodall, G. H. Thomas ve C. Guys⁶⁶ kahramanlığı vurgulayan görüntüler yapmaları için cephede görevlendirilmiş, bunlardan J. A. Crowe ve E. A. Goodall bu görevi reddederek savaşın acı taraflarını yansıtan eserlere yönelmişlerdir. Savaş bölgesinde bizzat bulunan ve buradaki durumu resmeden sanatçılar, kimi zaman İstanbul yaşantısından sahnelere yer vermişlerdir (Dora, 2016, s. 51; Lalumia, 1984, s. 25-51; Yıldız, 1992b, s. 24).

⁶⁵ Bkz. Görsel 10.

⁶⁶ Balaklava'daki savaşın ardından İstanbul'a gelen Guys, bu sırada gerçekleştirdiği *Üsküdar'da Mezarlığın Cebelitarık Piskoposu Tarafından Kutsanması* resminde ölen askerlerin Selimiye'deki hastane yakınına açılan çukurlara toplu olarak defnedilişini yansıtmakta ve mezarlar ile ölü sayısına dikkat çekmektedir. Sanatçının *Hafif Süvari Tugayı'nın Taaruzu*, Balaklava (1855) eseri de gazetelerde yer alan ve İngiliz halkına savaşta olanları gösteren örneklerden bir diğeridir. William Simpson (1823-1899) da Kırım Savaşından benzer görüntüleriyle öne çıkmaktadır (Dora, 2016, s. 56). Bkz. Görsel 11-16.

Kırım Savaşı sonrası savaş propagandaları yerine savaşın acılarının yansıtıldığı yeni bir savaş muhabirliği dönemi başlamıştır. Savaş muhabirlerinin raporları ve cepheden gelen çizimler, soğuk kış şartlarında yaralıların içinde bulundukları zorlukları (açlık, salgın hastalıklar, bozuk ikmal sistemi, yetersiz tıbbi donanım) halka ulaştırmıştır. Savaşa dair dehşet ve hayal kırıklığı yaratan belge ve fotoğraflarla harekete geçen İngiliz kamuoyunca hükümete yapılan baskılar 1855 yılında yönetimin düşmesinde etkili olmuş ve Lord Palmerston'ın yeni hükümeti göreve başlamıştır (Aydın, 2012, s. 12-16, 23; Dora, 2016, s. 145-146).

Palmerston dönemiyle birlikte, askeri birliklerin ikmal sistemini düzenini sağlamak için kara nakliye birlikleri oluşturulmuş, Varna-Balaklava arasında denizaltından telgraf hattı döşenmiş ve Kırım'ın resmedilmesi için tarihteki ilk fotoğraf sanatçısı Roger Fenton⁶⁷ (1819-1869) bölgede görevlendirilmiştir. James Robertson⁶⁸ (1813-1888) ve Roger Fenton Kırım Savaşı fotoğraflarıyla bilinen en eski ve en kapsamlı savaş muhabirliği fotoğrafçıları olarak öne çıkmışlardır.⁶⁹ Kırım Savaşı tarihte sansürsüz biçimde yayınlanan ilk ve son savaş olmuştur (Aydın, 2012, s. 24).

Robertson ilk olarak İstanbul'da yaptığı çekimlerle savaşı belgelendirmeye başlamış, bu fotoğraflar 1853-1855 yılları arasında haftalık olarak yayınlanan ILN'da "James Robertson'n fotoğraflarından" ibaresiyle yer almıştır. İstanbul'daki ilk çalışmalarında Selimiye ve çevresinde dinlenen İngiliz birliklerini görüntüleyerek yapan Robertson'un, Kırım Savaşı'nda Osmanlı ordusu başkomutanı Ömer Paşa (1806-1871) portresi, 15 Temmuz 1854'de aynı gazetede yer almıştır. Kırım'da yaptığı ilk çalışmalarından;

⁶⁷ Roger Fenton, Mart 1855 yılında geldiği İstanbul'da koleraya yakalanması nedeniyle Haziran 1855'e kadar Kırım'da kalabilmiştir (Öztuncay, 2013, s. 59).

⁶⁸ İngiliz ordusuna kep üretimi yapan İskoç asıllı Thomas Robertson'ın 1813 yılında doğan oğlu James Robertson, Sultan Abdülmecid ve Sultan Abdülaziz dönemleri boyunca sürdürdüğü baş hakkaklık göreviyle İstanbul'da yaşamıştır. Osmanlı'nın dünyaca tanınmış altın, gümüş paralarının ve madalyalarının desenlerini, kalıplarını ve modellerini hazırlayan Robertson ilk olarak Londra Kraliyet Darphanesinde çalışmış, 1841 yılında Osmanlı darphanesinin yenilenmesi nedeniyle İstanbul'a gelmiştir. Beyoğlu Asmalımescit Sokak'ta uzun yıllar yaşayan Robertson, Kırım Savaşı'nda çektiği fotoğraflarla Osmanlı'nın ilk savaş fotoğrafçısı olmuştur. Osmanlı başkentinde kırk yıl boyunca Darphanede görev yapan Robertson, kentin kültür yaşamına da katkı sağlamış, İstanbul'un renkli yaşamını, eşsiz deniz ve doğa manzaralarını, mimarisini, günlük yaşantısını panoramik fotoğraflarıyla olduğu kadar resimleriyle de belgeleyen üretken bir sanatçı olarak iz bırakmıştır (Öztuncay, 2013, s. 10-86).

⁶⁹ Bu ikilinin yanı sıra, farklı fotoğraf sanatçıları da bu süreçte yer almışlardır. Bu kişiler arasında Romen asıllı Karl Szathmari (1812-1887), Baruthane'de görevli İstanbullu Ernest Edouard de Caranza, Fransız deniz subayı ve ressam Henri Durand-Brager (1814-1879) adı geçmekteyse de, fotoğrafların çoğu günümüze gelememiştir (Öztuncay, 2013, s. 52-56).

Haziran 1855’de Sivastopol’de hayatını kaybeden Albay Yea’nın fotoğrafı, *ILN’da* yer alan çarpıcı görüntülerden biri olmuştur. Kırım’a ikinci seyahati sırasında Sivastopol’ün ele geçirilmesini belgeleyen Robertson, bölgenin panoramik görüntüsünü, yıkımı, terk edilmiş siperleri ve mezarları yansıttığı fotoğraflarından oluşan serisini, Aralık 1855’de Londra’daki Kilburn stüdyosunda sergilemiş ve kamuoyundan büyük ilgi görmüştür (Öztuncay, 2013, s. 56-60).

Savaşın ardından, 1856 yılında Kraliçe Viktorya ve eşi tarafından kabul edilen Sadrazam Ali Paşa, bu sırada Kraliçe’ye pırlantalı bir gerdanlık ve broş, eşi Albert’a beyaz ve sarı sırma işlemeli iki at takımı ve nişan hediye edilmiştir. Bunun üzerine, bir sonraki sene elçisi Lord Stratford Canning (1786-1880) aracılığıyla Padişaha diz bağı nişanı gönderen Kraliçe adına yenilenen Osmanlı elçiliğinde bir balo düzenlenmiştir (Yıldız, 1992a, s. 42-45; 1992b, s. 24-29).

Bu dönemden günümüze gelen zengin bir literatür ve çok sayıda Türk şiiri, tiyatro oyunu, askeri marş, destan ve zafername bulunmaktadır. Bunlardan en bilineni Namık Kemal’in *Vatan Yahut Silistre* isimli yurtsever tiyatro oyunudur. Salih Hayri’nin *Hayrabat*, Ahmed Rıza Trabzonlu’nun *Manzume-i Sivastopol*, Aşık Selimi’nin *Rus Destanı*, Eflaki’nin *Şuregel Destanı*, Karlı İbrahim Baba’nın *Kars Destanı*, Gülzari’nin *Destan-ı Sivastopol*, Karlı Süleyman Şadi’nin *Muzaffername* eserleri savaşı konu alan zafernamelerdir (Badem, 2017, s. 10-11).

3. BÖLÜM

ORYANTALİST SÖYLEM VE DOĞU-BATI İLİŞKİLERİ

Oryantalizmin tarihi gelişimi ve İngiliz Oryantalizmi çerçevesinde, Edward Said'in Oryantalizm söyleminin incelenmesi, İngiliz kültüründe Doğulu imgesinin kodlarının mercek altına alınmasında oldukça önemlidir. Sosyal bilimler disiplinlerinin çeşitliliği altında Oryantalist söyleme getirilen yeni bakış açıları ve eleştirel görüşler, Said'in Oryantalizm'inin, sosyal bilimlerin farklı alanlarına kaynaklık eden çok yönlü yapısını ortaya koymakla birlikte, Doğu konulu eserler gerçekleştirilen İngiliz sanatçıların yerli kültürlerle olan ilişkisinin aydınlatılması açısından yol göstericidir.

3.1. TARİHİ SÜREÇTE ORYANTALİZM

Fransızca kökenli “orientalisme” kelimesinden türeyen ve sözlük anlamıyla Doğu Bilimi olan Oryantalizm (Şarkiyatçılık), din, dil, bilim, düşünce, sanat, tarih gibi alanlarda Doğu dünyasını inceleyen ve hakkında değer yargıları üreten, Batı kaynaklı kurumsal faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Avrupa ve Asya arasında değişken tarihsel ve kültürel ilişkiyi araştıran Oryantalizm, Batılıların sistematik bir bilgiye sahip olmasını sağlayan bir düşünce biçimi olarak Batı kökenli araştırma alanlarının tümünü kapsayan bir bilim alanı olmuştur. Batı'nın kolonileştirdiği coğrafya ve toplumlara ilişkin kültürü, geleneği ve ideolojik varsayımları içeren terim, İslam dünyası karşısındaki tavırlarının belirleyicisi olarak “Doğu Uzmanlığı”nı kapsar hale gelmiştir (Bulut, 2007, s. s. 428-430; Coşkun, 2019, s. 216; Çırakman, 2007, s. 105; Germaner ve İnankur, 1989, s. 9).

Batılılarca yürütülen bir çalışma alanı olan Oryantalizm, tarihi süreçte ilk olarak Avrupa ve Asya arasındaki değişken tarihsel ve kültürel ilişkiyi tanımlayan coğrafi bir ayrıma sahip olmuştur. Ortaçağ'da Hristiyan Batı ve Müslüman Doğu olarak Haçlı Seferleri ile yaşanan yakınlaşma, Rönesans döneminde nesneler ve figürler aracılığıyla Doğu'ya duyulan egzotik merakla devam etmiştir. 16. yüzyılda Doğu ile Batı arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle farklı anlamlar içeren Oryantalizm, 17. ve 18. yüzyılda Aydınlanma hareketleri, Reform, coğrafi keşifler ve bilimsel araştırmalarla giderek önem kazanmaya başlamış, 19. yüzyıldan itibaren akademik bir terim olarak üniversiteler ve

bilimsel araştırmalar yoluyla kurumsal hale getirilmiştir. Doğu halkları, kùltürleri, gelenekleri, dilleri, tarihi, dinleri ve edebiyatlarını konu edinen Oryantalizm, aynı zamanda Doğu imgeleri ve hayali resimlere dair inceleme alanı olmuştur (Bulut, 2007, s. 428-429; Germaner ve İnankur, 1989, s. 10-11; Gürçağlar, 2005, s. 23; Thornton, 1983; s. 13; 1985).

İngiltere’de oryantalizm araştırmaları, 17. yüzyılda dindarlığın ve Hıristiyanlığın etkisi altında gerçekteşmiştir. Bu yüzyılın önemli oryantalistlerinden Edward Pococke, (1604-1691) Halep’te Levant Company papazı olarak görev yaptığı sırada Doğu’ya duyduğu ilgiyle birlikte Arapça, Türkçe, Keldanice ve Suriyak dillerini öğrenmiş, satın aldığı birçok el yazmasını İngiltere’ye getirmiştir. Doğu’da edindiği bilgileri 1649’da Oxford’da basılan *Specimen of the History of the Arabs* adlı eserinde bir araya getiren Pococke, Arap tarihi ve kùltürünü ilk kez ayrıntılı biçimde İngiliz okuyuculara tanıtan önemli Oryantalistlerden biri olmuştur (Derin, 2017, s. 49-50).

Erken dönemde sömürgeleşme hareketleri ve egemenlik kurulan bölgelerde yerel halkla yakın temas sayesinde, Doğu hakkında diğer Avrupa ÷lkelerine oranla çok daha fazla bilgi ve deneyime sahip İngiltere’de Oryantalizmin kurucusu sayılan ve kurumsal bir niteliğe kavuşmasında en etkili isim olan William Jones (1746-1794) tasavvuf konusunu inceleyen araştırmacıların başında gelmektedir. Jones, East India Company’nin görevlisi olarak gittiği Hindistan’da bir otorite olmasını sağlayan çalışmalarıyla, İngiltere’de Sanskritçe dilinin okutulması, Hint mitolojisi ve kùltürünün tanıtılmasında etkin bir Doğu bilimcisi olmuştur. Ülkesinin politik meselelerinde de söz sahibi kişiler arasında yer alan Jones, işgal edilen bölgelerde köklü değişimlerden kaçınılması, halk üzerinde etkili olan tarikatlar ve yerel cemaatlerle iyi ilişkiler kurulması gibi fikirleriyle Doğu konusunda bir otorite olmuştur (Derin, 2017, 56-59; Kabbani, 1993, s. 165).

Avrupa’nın Doğu hakkındaki fikirlerinde emperyalizmin etkilerinin gör÷ldüğü 19. yüzyılda, Hindistan’da İngiliz yönetiminin kurulması, Fransa’nın Mısır’ı işgali gibi gelişmelerle Oryantalist araştırmalar hızlanmıştır. Doğu coğrafyası hakkında tüm bilgilerin toplandığı ve bilinmezliğin ortadan kaldırılmasına çalışıldığı bu dönemde

Oryantalist derneklerin⁷⁰ kurulması, üniversite kürsüleri yoluyla Arap dili ve İslâm kültürünün araştırılması ve eğitimler yoluyla daha yakından tanınması hedeflenmiştir.

Oryantalizm araştırmaları konusunda önde gelen İngiltere’de üniversitelerde akademik çalışmalarıyla William Wright, W. Robertson Smith, Reynold A. Nicholson ve Edward Granville Browne öne çıkan isimler olmuş, kurulan dernekler, gazeteler ve dergilere İngiliz Kraliyeti de yakından ilgi göstermiştir (Bulut, 2007, s. 433-435; Said, 1998, s. 34). Bu dönemde Doğu dilleri üzerine çeşitli gramer kitapları, Edward William Lane’in⁷¹ Arapça-İngilizce⁷² ve James William Redhouse’un Türkçe-İngilizce sözlükleri gibi temel başvuru kaynaklarının yanı sıra, İslam kültürünün ilâhiyat, hukuk, tarih ve edebiyat alanındaki önemli eserleri yeniden basılmıştır (Bulut, 2007, s. 431-432; Gürçağlar, 2005, s. 29).

Askerlerin çoğunluğu oluşturduğu erkek gezginler için, uzun yıllar Mısır’da halktan biri olarak yaşayan, İslam ve Doğu konuları uzmanı Edward William Lane’in (1801-1876) Doğu toplumu ve kültürü hakkında ayrıntılı bilgiler içeren *The Manners and Customs of the Modern Egyptians* eseri en önemli başvuru kaynağı haline gelmiştir. Mısır kültürü ve İslam medeniyetinin tarihi konularını da içeren ayrıntılı çalışma, objektif ve bilimsel olma iddiası taşıyan ilk örnek olarak döneme damgasını vurmuş, Doğu imgesinin yayılmasında

⁷⁰ Paris’te Société Asiatique tarafından çıkarılan *Journal Asiatique* (1822); Londra’da Royal Asiatic Society (1823) tarafından basılan *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland* (1834); 1832’de William Jones ve arkadaşlarının Hindistan’da çıkardığı *Journal of the Oriental Society* (1832); 1845’te Leipzig’de kurulan *Morgenländischen Gesellschaft* (German Oriental Society) tarafından hazırlanan akademik dergi *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* (1847) tüm Avrupa’da Doğu kültürlerinin tanınırlığına bilimsel katkı sağlayan çalışmalardır (Bulut, 2007, s. 431; Gürçağlar, 2005, s. 28-29).

⁷¹ Londra’da gravür ressamlığının yanı sıra Arapça eğitimi alan ve kısa sürede Arap dili ve kültürüne hakim olarak Doğu araştırmalarına yönelen Lane, 1825 yılında ilk kez gittiği Mısır’da çeşitli dönemler haline on iki yıla yakın bir süre kalmıştır. Bu sırada halktan biri gibi yaşayan ve İslam başta olmak üzere Doğu kültürleri hakkında geniş bilgi sahibi olan Lane’in Ortaçağ Arap toplumlarının yaşamına ilişkin detaylı ansiklopedik bilgiler içeren en önemli başvuru kaynaklarından biri *Description of Egypt: Notes and Views in Egypt and Nubia* (1831) yeğeni Stanley Lane-Poole tarafından yeniden basılmıştır. Bkz. *Arabian Society in the Middle Age: Studies from the Thousand and One Nights* (London, 1883). Yazarın 1001 Gece Masalları çevirisi olan *The Thousand and One Nights: Commonly Called, in England (The Arabian Nights’ Entertainments)*, (1839-1841) Doğu edebiyatının ilk örneklerinden biri olarak büyük ilgiyle karşılanmıştır. *Selections from the Kuran*, London, 1843; *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians. Written in Egypt During the Years 1833-34, and -35*. London: Charles Knight & Co (1836) Lane’in diğer eserleridir.

⁷² Lane, E. W. (1863). *Arabic-English Lexicon*. London: Williams & Norgate. Daha önceki çalışmalarda yer almayan birçok yeni kelimenin anlamını hatasız bir biçimde içeren ilk Arapça sözlük, Lane’in Doğu uzmanlığı konusunda önemli isimler arasına girmesinde etkili olmuş ve ülkesinde bilinirliğini artırmıştır.

etkili olmuştur⁷³ (Bulut, 2007, s. 433-435; Derin, 2017, 79-80; Sadgrove ve Durmuş, 2003, s. 99-100).

19 yüzyılda Batılı ülkelerin Doğu toplumlarına ve kültürlerine olan ilgisi Avrupa’da düzenlenen fuarlar aracılığıyla kendini göstermiştir. 1851 ve 1862’de Londra’da, 1855 ve 1867’de Paris’te düzenlenen uluslararası fuarlarda Doğu kültürlerine ait unsurlara da yer verilmiş, Batı dışı toplumların teşhir edilmesi ve yaşantılarının etnografik kurgular içinde sunulmaya başlamasıyla “ırksal oryantalizm”in temelleri atılmıştır. 1873’te Paris’te toplanan ilk Oryantalistler Kongresi’nin ardından, 1921 yılına dek altı kongre daha yapılmış ve akademisyenler ilgilendikleri bölgelere göre değişen -Türkolog, Mısırolog, Sinalog, Arabiyatçı, İslamiyetçi gibi- çeşitli isimlerle anılmaya başlamıştır. İslam çalışmalarının bağımsız bir disiplin haline gelmesi uzun sürmüş olsa da, Avrupa’nın farklı kültür ve medeniyetlerine olan bilgisinin artması, filologlar ve teologlar gibi Doğu bilginlerinin incelemeleri, bağımsız bir geleneğin oluşmasında etkili olmuştur (Bulut, 2007, s. 433-434; Gürçağlar, 2005, s. 31; İnankur ve Germaner, 1989, s. 20).

Yüzyılın ortalarından itibaren tüm Avrupa’da edebiyat, müzik, opera, tiyatro, mimari gibi birçok alanda çeşitlilik kazanan Oryantalizm, aynı zamanda bir resim türü olarak Doğu konulu eserleri niteleyen bir akım olarak romantik dönemde kendine yer edinmiştir. Günümüzde Doğu hakkında bilgi sahibi akademisyenler için kullanılan oryantalist kelimesi, aynı zamanda Doğu dünyasını resmeden Batılı ressamaları da ifade eder hale gelmiştir. Oryantalist resim üretimi, 20. yüzyılın başından itibaren sonlanmış olsa da, müzayede evleri ve sergiler yoluyla dolaşımı ve ticareti artmıştır. Küreselleşme ile birlikte farklı açılardan sorunsallaşan oryantalist resim, Batı dışı sanatçıların “yerel kimlikler” olarak sunulduğu ve bu yolla ötekileştirmenin sürdürüldüğü yeni alanlar ve biçimlerle kendini göstermiştir (Coşkun, 2019, s. 242). II. Dünya Savaşı sonrası, Avrupa merkezli ideolojik oryantalizme yönelik olarak; Müslüman toplumlar ve Doğu hakkındaki bilgilerin saptırılmış, eksik ve yanlışlığının dile getirildiği eleştirilerle 1973 yılında Paris’te toplanan 21. Uluslararası Oryantalistler Kongresi’nde, oryantalist teriminin kullanımının sonlandırılmasına karar verilmiştir (Bulut, 2012, s. 12-13).

⁷³ Öte yandan Kabbani (1993, s. 52-58) objektif olma iddiasındaki Lane’in, Batı’nın ön yargılı ve emperyalist bakışı dışına çıkamadığını, anlatıların üstü kapalı da olsa gerçeklikten uzak çarpıtmalarla dolu olduğu belirtmektedir.

Avrupa'nın politik ve ideolojik oryantalizminin sorunları ve sınırlarından bağımsız çalışmalar yapmayı sürdüren devam eden ABD, üniversitelerde oryantalist araştırma alanlarında yeniden yapılanma ve uygun koşulları sağlama amacıyla olmuş, ancak tüm çabalarına rağmen 19. yüzyıl Avrupa oryantalizmine hakim temel yaklaşım biçimlerini bünyesinde barındırmaya devam etmiştir. Batılı kolektif anlayışın bir parçası olmasının yanı sıra, H. A. R. Gibb ve Bernard Lewis gibi dönemin önde gelen Avrupalı oryantalistlerinin ABD'de oryantalizmin kurumlaşması aşamasında yetiştirici ve yönlendirici olarak görev yapmaları bu sürekliliği sağlayan etkenler olmuştur (Bulut, 2012, s. 12).

3.2. EDWARD SAID VE ORYANTALİST SÖYLEM

Doğu-Batı ilişkileri konusunda adeta bir dönüm noktası olarak anılan en önemli kaynakların başında Edward Said'in *Oryantalizm*⁷⁴ eseri gelmektedir. İçerdiği sistematik bilgiyle bir referans niteliği taşıyan, Batı'nın Doğu imgesine dair bir söylem oluşturarak bu konuda yeni bir yöntem ve bakış açısı sağlayan eser, yayımlandıktan sonraki dönemlerde farklı disiplinlerin katkılarıyla zenginleşen bir külliyyatın oluşmasında da etkili olmuştur.

Avrupa kültürünün Doğu'yu siyasi, askeri, sosyolojik, ideolojik bakımlardan üretmesini sağlayan sistemli bir disiplin olan Oryantalizmi, Michel Foucault'nun (1926-1984) iktidar-bilgi söylemi üzerinden ele alan Said, Orta Doğu kavramının iktidarı elinde bulunduran kesim tarafından yaratıldığı ve yayıldığını öne sürmektedir. Said, eserinde geniş bir tarihsel sürece yayılan edebi, bilimsel ve diplomatik metinlerin Doğu'nun temsiliyle ilgilenmenin ötesinde, ırksal, kültürel, politik ve coğrafi bir bütün olarak nasıl kurgulandığına dair bir perspektif sunmaktadır. Said'e göre "Hayali Doğu", bir kavram olarak kurgulanan, Batı'nın tam karşıtı olan, sınırları belirsiz bir alanı içine almaktadır. Buna göre söz konusu belirsiz coğrafi sınırlar, zamana, olaylara ve kişilere bağlı olarak

⁷⁴ Said, E. (1978). *Orientalism*. New York: Pantheon.

değişim göstermektedir⁷⁵ (Bulut, 2007, s. 436; Coşkun, 2019, s. 225; Hentsch, 1996, s. 9-18; Yeğenoğlu, 2003, s. 20-23).

Doğu-Batı ilişkilerine söylemsel bir yaklaşım getiren Said eserinde, Batı'nın çıkarları doğrultusunda ötekileştirilen ve kurgulanan Doğu algısının geçmişten bugüne çeşitli biçimlerde yansıtıldığını belirtir. Batı, kendi gerçekliği üzerinden ürettiği imgelerle tarih boyunca çeşitli şekillerde kendini var ederek, emperyalist çıkarlarına yönelik olarak kurgulamıştır. Kurgulanan bu gerçeklik üzerinden sistematik bir algı oluşturan oryantalizm, aynı zamanda Doğu'yu sömürge haline getirmenin temelini oluşturan faaliyetlerin tümünü içermektedir. İktidar sahibi Batı, ürettiği bilginin yayılmasını sağlarken Doğu karşıtı olarak modern dünyayı temsil eden Batı'yı yüceltmektedir. Doğu'ya yapılan ötekileştirme, benzer biçimde Doğu'lu kadını yansıtırma biçimlerinde de kendini göstermekte; Doğu kadını zayıflığıyla güç sahibi Batılı erkek öznenin bir arzu ve iktidar nesnesi olarak görülmektedir (Bulut, 2007, s. 436; Köse ve Küçük, 2015, s. 116, 109). Said'e göre Oryantalizm, saf bir bilgi disiplini olmanın ötesinde sorgulanması gereken kültürel ve siyasal bir olgudur (Çoruk, 2007, s. 194).

Kendini merkeze oturtan Batı dünyası, Doğu'yu tarihi gerçeklerine aykırı bir yaklaşım içinde entelektüel, siyasi, ekonomik ve kültürel sömürü yoluyla kendi amaçlarına yönelik olarak yüzyıllarca çeşitli biçimlerde kullanmıştır. Avrupa'nın politik etkisiyle, Batı'nın Doğu fikrinin oluşmasında etkili olan eserlerin birçoğunda, belirli Doğu klişelerinin kullanılarak birbirlerini tekrar ürettikleri görülür.⁷⁶ Doğu'lu Müslüman kadını, “sapkın cinselliğin ve despotik iktidarın acınacak bir simgesi” olarak gören Oryantalist söylemde, Osmanlı kadının gerçekliğinden ziyade onun nasıl gösterildiği ve nasıl algılandığı ön plana çıkmıştır. İmparatorluğun idealize edildiği dönem olan erken dönemde ahlak ve

⁷⁵ Söz konusu coğrafyanın sınırlarının yazarlara göre daralıp genişlemesi, terimin oryantalist bir tanımlama olarak dışarıdan yapılan bir müdahaleyle oluşturulmasından kaynaklanmaktadır (Canatan, 2008, s. 5-11). Hentsch (1996, s. 9-18), bu geniş coğrafi alan içinde pek çok Doğu olduğunu ve her birinin Avrupa için taşıdığı önemin farklılığından hareketle, Yakın ya da Orta Doğu yerine -Arap dünyası, İran, Türkiye ve Kuzey Afrika'yı da içine alan- “Akdenizli Doğu” terimini kullanmaktadır.

⁷⁶ Örneğin, Delacroix'nun *Sardanapal'in Ölümü* (1827) tablosu benzeri birçok eserin, sanatçıların Doğu gezileri öncesi yapılmış olduğu bilinmektedir (Kabbani, 1993, s. 94-95). William Beckford'un (1760-1844) Doğu'da bulunmadan, yalnızca hakkındaki metinlerden yararlanarak 1787'de yazdığı *History of the Caliph Vathek* (ilk olarak *An Arabian Tale*), kıskançlık, aşk, intikam, entrika, ihanet ve cinsel ilişkilerden oluşmaktadır. Victor Hugo'nun 1825'te yazdığı *Les Orientales* adlı eseri “Romantik Doğu” imajıyla Batılıların Doğu'da aradıkları imgeleri onlara sunmaktaydı (Atasever, 2009, s. 43-45).

fazilet timsali olan Müslüman kadını, 18. yüzyıldan itibaren Osmanlı sarayına yönelen ilgiye bağlı olarak, haremde eğlence ve zevk unsuru olarak öne çıkmış, mahremiyeti nedeniyle denetimsiz bir tehdit olarak algılanmıştır (Görgün, 2011, s. 311-312; Lewis, 2004, s. 20; Said, 1989, s. 300).

Oryantalizm tartışmalarında öne çıkan ana unsurlar *Oryantalizm*'deki "Doğu" imgesinin -olumlu veya olumsuz- kavramlarının güncelliği ve kültürlerarası ilişkiler açısından içerdiği bilgilerin gerçekliğinin sorgulanması olmuştur. Said'e yöneltilen en önemli eleştiriler, bu bakış açısının geçerliliğini yitirdiği ve her toplumda farklı ön yargıların olabileceği fikrinin gündeme gelmesiyle olmuştur. Oryantalizmi yaratan sömürgeci yönetimlerin son bulması ve halkların uluslaşmasıyla birlikte ortaya çıkan kültürel, düşünsel, kuramsal dönüşümlerin yanı sıra, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürge coğrafyasının değişime uğraması ve Oryantalizmin temsilciliğinin Avrupa'dan A.B.D.'ne geçmesi eleştirilerin dayanağı olmuştur (Coşkun, 2019, s. 216-219)

3.3. ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

Edward Said'in konuyu kapsamlı biçimde ele alan ve Doğu-Batı araştırmalarında bir dönüm noktası sayılan *Oryantalizm* eseri,⁷⁷ yazıldığı günden bugüne sağlam bir başvuru kaynağı olarak öne çıkmakla birlikte, sosyal bilimlerin çeşitli alt dallarında; edebiyat, antropoloji, feminizm, uluslararası ilişkiler, iletişim ve filoloji disiplinlerinde kendine yer bularak bir teori ve yöntem haline gelmiştir. Said'in Oryantalizm söylemi, Türk düşünce tarihinde konuya ilişkin tartışmaların da odak noktalarından biri olarak, çeşitli açılardan eleştiri konusu olmuştur. Bunlar arasında en dikkat çeken hususlar, Said'in eserinde Osmanlı Devleti'ne yer vermemiş olmasının yanı sıra bütünsel bir yaklaşımla ortaya

⁷⁷ Batı'nın geçmişten beri Doğu bilgisini kayıt altına aldığı ve 19. yüzyıldan itibaren üniversite kürsüleri yoluyla bilimsel bir zeminde incelediği akademik oryantalizme radikal biçimde meydan okuyan Said, Oryantalizmi Doğu üzerinde sistematik bir algı oluşturan ve onu sömürgeleştiren temel faaliyetler olarak tanımlamaktadır. Said'e göre Doğu ile Batı arasındaki ayrımlara dayanan bir düşünce biçimi olan Oryantalizm, sömürgeci Batı'nın Doğu hakkındaki her türlü bilgi üzerinden kendini yücelttiği ve üstünlüğünü yinelediği bir söylem olarak yüzyıllardır çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Said'in eserindeki önemli unsurlardan biri, Batılı iktidar cephesinden ve çıkarı üzerinden yansıtılan Doğunun iktidar-bilgi söylemi üzerinden ötekileştirilmesidir. Buna göre iktidar sahipleri kendi gerçeği üzerinden ürettikleri bilgiyi sistematik ve tutarlı olarak yaydıkları bir atmosferde, Doğu alçaltılmakta, Batı yüceltilmektedir. Batının güçlü erkek, Doğunun zayıf kadın ile özdeşleştiği söylemde, kadın, güç sahibi erkek öznenin arzu ve iktidar nesnesi haline gelmiştir.

koyduğu söylemde, tarih içinde değişen koşulların ve gelişmelerin göz ardı edilmiş olmasıdır.

Çırakman (2002, s. 188, 193), Avrupa’da Osmanlılar hakkında oluşmuş kesin, yerleşik ve süreklilik arz eden bir bakış açısı ve yargının olmadığını, 16. yüzyılda Osmanlı’nın Avrupa’ya nazaran ekonomik, siyasi ve kültürel bakımdan üstünlüğünün, 18. yüzyılda tersine döndüğünü belirtmektedir. Aynı dönem içinde bile tek tip ve tutarlı bir Osmanlı söyleminin olmadığına dikkat çeken yazar, bu çoğulluk ve çeşitlilik nedeniyle Said’in öne sürdüğü tarih-aşırı ve sabit Doğu söylemini eleştirmektedir. Said’in Doğu hakkındaki bilgi birikiminin Batı’yı oluşturmadaki rolünü göz ardı ettiğini belirten Çırakman (2003, s. 80-81) Avrupa’nın Doğu imgesinin tarihi süreçteki değişkenliğine vurgu yapmakta, Doğu-Batı ilişkisini kuran Oryantalist söylemin tek yönlü ve sürekli olduğu fikrini eleştirmektedir.

Benzer biçimde Mardin (2002, s. 112; 2007) de Said’in, Batı’nın Doğu söyleminde olumlu tarafların göz ardı edilmesi nedeniyle inandırıcılığını ve geçerliliğini yitirdiğini belirtmektedir (Yıldız, 2013, s. 227-228, 231-232). Said’in görüşünü takiben Yeğenoğlu (1999, s. 107-159) eski Yunan’dan itibaren Batı’nın tüm Doğu bilgisinin çarpık, eksik ve yanlışlığını, bu kapsamlı yanlışlığı mümkün kılan Oryantalizmin her zaman Batı’yı yücelttiğini Doğu üzerinde üstünlüğünü pekiştirdiğini vurgular. Oryantalizmin cinsiyetler arası farklılıkları ortaya koyma açısından yetersizliğini ortaya koyan Yeğenoğlu (2003, s. 99-102), Batı’nın Doğu gerçeğine olan ihtiyacını karşılamak üzere kadın seyyahların Doğul kadın tasvirlerine ihtiyaç duyduğunu, bunların erkek rakiplerinin eksikliklerini tamamlayan önemli bir işlevi olduğunu belirtir (Tutal, 2002, s. 133-134).

Oryantalizmin tamamlayıcısı olan kadın metinlerinin kendinden öncekini doğrulayan ve yeniden kendi gerçeği üzerinden kurgulayan yapısına dikkat çeken yazar, Oryantalizmin gücünün dile getirdiği birçok objeyi oluşturma gücünden, öteki hakkında bir gerçeklik oluşturmaktan ve bu şekilde kimliğini meydana getirmesinden ileri geldiğini belirtmektedir. Batının seyahat yazını ve edebiyat örnekleri üzerinden sömürgeleştirilen kültürle kurulan ilişkide, fantezi ve arzuların oynadığı role dikkat çeken Yeğenoğlu, Batılı beyaz erkeğin özne konumunda olduğu sömürgeci söylem analizlerinde alt alana

indirgenen cinselliği, kültür ve cinsiyet farklılıkları üzerinden ön plana çıkarır. Batılı öznenin Doğu'yla ilişkisinin, bilinçdışı yapılaştığına vurgu yapan Said'in, cinsiyet ve cinselliği göreceli olarak "göz ardı" ettiğini belirten Yeğenoğlu, Oryantalizmin iktidarla olan ilişkisinin incelenmesinin gerekliliğine değinmektedir (Coşkun, 2019, s. 247; Yeğenoğlu, 1996, s. 112-114).

Yeğenoğlu (2003, s. 107-110, 118-121), Lady Montagu'nun kendi içinde çelişkiler barındıran metnlerinin, erkek egemen oryantalist söylemi güçlendirdiği görüşündedir. Kadın metnlerinde sıklıkla karşımıza çıkan ve kendinden önceki Doğu temsilini eleştiren eserlerin çelişkisine değinen yazar, bu metnlerin bütünsel ve birliği olan bir söylem olarak oryantalist kurgunun dışında değil, içinde yer aldığını belirtmekte, farklı gibi görünmekle birlikte eril emperyalist söylemlerle ittifak içinde oluşuna vurgu yapmaktadır. Bu çerçeveden bakınca Montagu'nun Doğulu hemcinsleri hakkındaki olumlu görüşleri, Batı hegemonyasının Doğu hakkında fikir yürüttüğü ve kurguladığı oryantalist söylemin bir parçasıdır. Yeğenoğlu, bu kayıtların kendinden öncekine göndermede bulunduğunu; Oryantalizmin yalnızca gerçeğin çarpıtılması yoluyla değil, aynı zamanda ötekileştirdiği nesneyi yaratma ve üzerinde egemenlik kurmasıyla da güçlenen bir söylem olduğunu belirtmektedir.

Said'e getirilen eleştirilerden biri, oryantalizm söyleminin tekdüzeliğine ve bütünselliğine vurgu yapan Lisa Lowe'dur. Oryantalizmin çelişkili ve çeşitli yapısını ortaya koyan yazar, Batılı gezgin Lady Montagu'nun mektuplarındaki kadına özgü bakışı yansıtan metnlerin, oryantalizme müdahale alanı olarak kendi içinde çelişkilerle dolu, ancak önceki Osmanlı temsillerine meydan okuyan özelliğine dikkat çekmektedir. Lowe'a göre Montagu'nun peçe hakkındaki görüşleri, eril gözün köleleştirdiği Doğu kadınının aksine Türk kadınını özgürleştiren bir araç olarak göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Lowe, 1991).

Benzer biçimde Reina Lewis, Doğu toplumlarının kendi içindeki çoğulluk ve çeşitlilik ile birlikte farklı perspektiflerden ele alınması gerektiğini belirtmekle birlikte Said'in oryantalist söylemindeki bütünselliği eleştirmektedir. Batılı kadının metnlerinde sömürgeci ve feminist söylemle kurdukları özgün ilişkinin, oryantalizm içindeki

çeşitliliğin ve cinsiyetler arası farklılıkların tespit edilmesinde önemli tarihi kayıtlar olduğunu belirten Lewis, erkeklerden farklı olarak kadınlara özgü ilişki biçimleri geliştiren Batı kadınının, erkek egemen sömürgeci Oryantalist söylem eleştirisine katkıda bulunduğunu belirtir. Oryantalizmin farklı unsurları içinde barındıran heterojen yapısına dikkat çeken Lewis'e göre, Batılı kadınların bir kısmı metinleri aracılığıyla Oryantalist söylemde aktif bir rol oynamışlardır (Arslan, 2018, s. 24-26; Herath, 2016, s. 32-34; Yeğenoğlu, 2003, s. 93-95).

Müslüman kadına yönelik basmakalıp oryantalist bakışı eleştirmenin ötesinde, kadının sosyal statüsünü ortaya çıkarmayı hedefleyen Lewis, Osmanlı kadınlarının toplumsal ve kültürel taşıyıcılıklarına yönelik disiplinler arası bir yaklaşım geliştirmekte; seçtiği kadın metinleri üzerinden Osmanlı kadını, kültürel ve siyasi faaliyetlerin içinde aktif figürler olarak değerlendirmektedir. Bölgede var olan sosyal ağlara dikkat çeken yazar, kadınların hakimiyet alanı olan haremi siyasi taşıyıcılığın ve kültürel üretimin bir mekanı olarak tanımlamakta, Demetra Vaka Brown, Zeynep Hanım, Melek Hanım, Halide Edip, Grace Ellison⁷⁸ gibi son dönem kadın hatıratları üzerinden Osmanlı kadınına mercek altına almaktadır. Haremi izole edilmiş, çok eşli ve cinsellikten ibaret gören erkek egemen Batı söylemlerinin aksine, aile hayatının yaşandığı bir ev; sosyal ve kültürel hayata katılımıda aracı bir kurum olarak gören kadın metinleri, bu açıdan Said'e karşıt bir duruş ortaya koymaktadır (Görgün, 2011, s. 316 -317; Herath, 2016, s. 32-34).

Batılı iktidarın gücünü ve talebini karşılamak için kurguladığı Doğu tasvirlerini, Batı'nın kendi gerçeği olarak gördüğünü belirten Kabbani (1993, s. 28, 99), Doğu'lu aydınların bile iktidar ve güç ilişkilerin etkisinden çıkamadığını, Said'in gizli/içselleştirilmiş oryantalizm olarak tanımladığı olguyla gündeme geldiğini ifade eder (Sunar, 2007, s. 44-45). Günümüze kadar çeşitli biçimlerde süre gelen peşin hükümlere karşı çıkan gezginler bile bunların yarattığı anlamlardan kaçamamış ve hayali anlatımlarıyla sömürgeci fikirlere hizmet etmeye devam etmişlerdir. Bu açıdan, Edward Said'in ortaya koyduğu biçimde, Oryantalizmin siyaset ve iktidar ile olan yakın ilişkisini doğrulamaktadır.

⁷⁸ Bkz. Ellison, 2007; 2009.

Heffernan (2011, s. 159-164), Batılı yazarlarca dile getirilen Müslüman kadınlara yönelik, sözde “kurtarma ve modernleştirme” çağrılarının, kadınların uğradığı kolektif, tarih-aşırı baskıdan çok, Edward Said’in belirttiği üzere, Avrupa’nın kurgusal çıkarlarıyla ilişkili olduğunu belirtir. Heffernan, Osmanlı kadınların köle gibi gösterilmesinin, onları haremlelerinden ve başörtülerinden kurtarma çağrısına yol açtığını, ırkların karışması ve melez bir nüfuz oluşturarak homojen sabit bir toplum yapısını olanaksız kılan bu tür çağrılarının, sömürge yönetimlerin Osmanlı toplumunun kozmopolit yapısından duyduğu rahatsızlık nedeniyle yapıldığını ifade eder.

19. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan süreçte, İngiliz kadın gezginlerin Balkanlara yaptığı gezileri, seyahatnameler ve birinci el metinler üzerinden Hammond (2010), kadın gezginlerin bölgeye dair gözlemlerinin kendi içindeki tutarsızlığa işaret etmektedir. Viktorya dönemi kadınları arasında, toplumsal mücadelede yer alan ilk proto-feministlerin bile kendi içinde çatışmalı söylemler içeren ikilemi dile getiren yazar, bunların eşzamanlı olarak erkek yazarların ataerkil ve sömürgeci varsayımlarına karşı meydan okumakla birlikte, onları onaylayan tavrına işaret etmektedir. Benzer biçimde, Goldsworthy (2006), İngiliz kadınının Balkan coğrafyasındaki deneyimlerini kaleme alan metinlerin özellikle 1870’lerden itibaren dramatik biçimde artış göstermesinde Balkan Savaşları sürecinde yaşanan mücadelelerin ve sonrasında yaşanan bunalımın etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Wernecke (Wernecke, 2013), İngiliz kadınının Viktorya dönemindeki konumuna dikkat çekmekte ve kadınlarca yazılmış olan seyahat metinlerini, İngiliz politikaları ve sömürgeleşme politikası bağlamında yorumlamaktadır.

Isabel Burton, Lucy Duff Gordon, Sophia Lane Poole, Lady Hester Stanhope, Elizabeth Craven ve Lady Montagu gibi kadın gezginlerin Doğu seyahatnamelerine odaklanan ve metinlerden yaptığı uzun alıntılarla birlikte İngiliz politikalarına değinen Lockwood’un çalışması, İngiliz kadınının Doğu seyahatlerine ilişkin yapılmış bir diğer çalışmadır.⁷⁹ Kamberidou (2015, s. 285-311), kadın metinlerinden yaptığı alıntılarla Said’in Oryantalizm kuramına eleştirel bir yaklaşım içinde Müslüman Doğu kadını ile Viktorya dönemi kadınlarını toplumsal haklarını karşılaştırmaktadır.

⁷⁹ Bkz. Lockwood, 1997.

Kadın seyyahların çeşitli Doğu metinleri üzerinden Said'in Oryantalizminin, Batı'nın Doğu'ya yaklaşımında tarih boyunca tek taraflı olduğu düşüncesine alternatif bir bakış açısı getiren Melman (1989, s. 302, 331-332), Avrupa'nın "öteki" olana bakış açısının cinsiyete ve zamana göre değişiklik gösterdiğini belirtmektedir. Yazar 19. yüzyıl Viktorya dönemi kadın seyyahların Osmanlı haremeleri tasvirleri içeren gezi yazılarının, Batılı erkeklere kapalı olan ve yanlış tanınan hareme dair önemli kanıtlar olduğunu vurgulamaktadır. Melman, Osmanlı kadınının hayatına tanıklık eden ve yüz elli yıllık süreçte gezi yazılarından farklı ve kendi içinde belirgin özellikler taşıyan bu metinlerin, Viktorya dönemi kadınının kendi monogam kültürüne alternatif bir bakış açısı sunduğunu belirtir. Hareme temas eden gerçek bilgilerin, dönemin cinsiyet anlayışının, kadın erkek ilişkilerinin ve toplumsal rollerinin sorgulanmasına neden olduğunu belirten yazar, Viktorya dönemi kadınlarının metinlerden yaptığı alıntılarla, kasti veya tesadüfi biçimde, Doğu kadını ve harem imajını cinsellikten uzaklaştırdığını ve 'şehvetli Doğu haremi' mitini ortadan kaldırıldığına işaret eder. Viktorya dönemi kadın seyyahlara ait bilgileri, çeşitli açılardan inceleyen Melman, kadın metinleri üzerinden detaylı bir analiz ortaya koyduğu çalışmasında, cinsiyetin Avrupa'nın Doğu hakkındaki tartışmalarını nasıl değiştirdiğini araştırmakta ve sömürgeci Avrupalı ülkelerindeki gezgin-yazar kadınlarının "Doğu'yu" nasıl temsil ettiğini sorgulamaktadır (Herath, 2016, s. 32-33).

Kadın yazarların kendi içinde çeşitlilik gösteren seyahat metinlerinin Doğu edebiyatı tarihi içindeki yerini irdeleyen Sara Mills (2002, s. 29-39), çoğunluğu sömürgeci sisteme karşı eleştirel bir yaklaşım içinde olan bu kayıtların bir kısmının erkek egemen kapitalist sistemin bir yansıması olduğunu ve oryantalist söylem karşısındaki çelişkine dikkat çekmektedir. Mills, bu metinlerden amaca yönelik olarak yalnızca belirli bölümlerin alıntılanması yoluyla yapılan değerlendirmeleri eleştirmekle birlikte, kadın metinlerinin erkek oryantalistlerin geçmiş kayıtlarından tamamıyla farklı ve yeni bir bakış açısı taşıdığına dair oluşan kanının nesnellikten uzak olduğunu belirtmektedir. Feminist bakış açısıyla, kadınları birer pozitif rol model ve ataerki sömürge sisteminin dışına çıkmayı başarmış güçlü, bağımsız ve benzersiz kişilikler olarak değerlendirmedeki çekici durumu dile getiren yazar, kadın ve erkek metinlerinde ortak özelliklere odaklanan araştırmaların yetersizliğine de dikkat çekmektedir. Kadınların Doğu edebiyatı metinlerindeki heterojenliğe vurgu yapan yazara göre, Avrupa'nın sömürgeci dünyasından uzak, özgür

ve bağımsız olduğu varsayılan bu eserlerin cinsiyet farkları üzerinden ele alınması tek taraflı ve yanıltıcıdır.

Roberts (2006, s. 269-270), Osmanlı-Mısır Prensesi Nazlı Hanım'ın Avusturyalı ressam Elisabeth Jerichau Baumann tarafından yapılan portresi üzerinden, dönemin atmosferini yansıtan ilişkiler ağını incelemektedir. Osmanlı haremde Batı kültüründe yetişmiş olan köklü bir Mısırlı ailesi mensubu Mustafa Fazıl Paşa'nın kızı Nazlı'nın Batılı oryantalist görsel kültür içindeki konumunu sorgulayan Roberts, Osmanlılar ve Batılı oryantalistler arasında gerçekleşen patron-sanatçı ilişkilerine ve karşılıklı etkileşimlere bu kapsamda kapı aralar (Coşkun, 2019, s. 237; Roberts, 2006, s. 269-270).

Konuyla ilgili çalışmaların bir kısmında, feminist yöntem ile yeni toplumsal tarih bilgilerine dayalı araştırmalar bir araya gelmiştir. Ronald Jennings, Judith Tucker, Leslie Peirce, Julie Marcus, Suraiya Faroqhi gibi araştırmacılar tarihte kadınların deneyimlerini, seyahatnamelerin ötesinde arşiv belgelerine başvurarak aktarmaktadır. Said'in oryantalizm çözümlemesini sanat tarihi alanına taşıyan ilk isim, feminist sanat tarihçisi Linda Nochlin (1931-2017) olmuştur. Ekim 1982'de New York'ta düzenlenen Donald A. Rosenthal tarafından düzenlenen *Orientalism: The Near East in French Painting, 1800-1880* sergi kataloğunda, mevcut sanat tarihi yazımının eksikleri ve çarpıklığı üzerinden bir eleştiri kaleme almıştır. Oryantalist resmin Avrupa'nın sömürgeci hareketleriyle birlikte doğduğunu belirten yazar, Oryantalizmin bir söylem-yöntem olarak Müslüman Doğu toplumunun kültürel aşağılanmasını ve Avrupa hegemonyasını geçerli kılarak devam ettirmenin bir parçası olarak nitelendirir. Oryantalist eserlerde Doğu dünyasının, “değişmez, durağan ve zaman dışı âdetlerin hüküm sürdüğü, tarihi değişimlerin dışında kalmış” olduğunu belirten Nochlin (1989, s. 35-36) resimde görünenin “kimin gerçeği” sorusunun sorulması gerekliliğini vurgular. Nochlin, mevcut sanat tarihi yazımına Fransız Oryantalist Jean Leon Gerome'un *Yılan Oynatıcısı* resmi üzerinden eleştirel bir bakış açısı ortaya koyar (Coşkun, 2019, s. 229-231; Nochlin, 1989).

Türkiye'de sanat tarihi çalışmalarında, oryantalizmi merkeze alan ilk çalışmalar; Semra Germaner ve Zeynep İnankur'un *Oryantalizm ve Türkiye* (1989) ve *Oryantalistlerin İstanbulu* (2002) başlıklı yayınlar, alanındaki ilk temel başvuru metinleri olarak

Oryantalizmin Osmanlı'daki Batılılaşma süreciyle olan eşzamanlılığına ve etkileşime dikkat çekmektedir. Zeynep Çelik *Değişen İstanbul* (Çelik, 1996), ve *Şark'ın Sergilenişi* (Çelik, 2004) eserlerinde, özellikle 19. yüzyıl dünya fuarlarında kendisi “evrensel” olarak konumlayan Batı dünyası tarafından düzenlenen uluslararası sergilerde İslam coğrafyasının mimari sunum biçimlerini incelemekte ve kültürler arası etkileşime vurgu yapmaktadır (Coşkun, 2019, s. 241).



4. BÖLÜM

DOĞU TOPRAKLARINDA İNGİLİZ KADINLAR

İlk olarak Avrupalı diplomat, tüccar ve askerlerce, çoğunlukla erkekler tarafından gerçekleştirilen seyahatlerde, kadınların varlığı 19. yüzyıldan itibaren belirgin biçimde artış göstermiştir. İngitere'nin yeni pazar arayışlarının, sömürgeleşme hareketlerinin artması, teknolojinin ve ticaretin gelişmesi, seyahat koşullarının iyileşmesi, seyyah tipolojisinin çeşitlilik kazanması gibi gelişmelerle, eğitilmiş her İngiliz'in yaşaması gereken bir deneyim haline gelen seyahatlerin gerçekleştirilmesinde çeşitlilik gösteren; bilinmeyen topraklara olan merakın yanı sıra, dernekler, misyoner faaliyetler ve yardım kuruluşlarında görev alma, sosyoloji, tıp, botanik vb. bilimsel çalışmalar yapma, lobi faaliyetlerinde bulunma gibi nedenler bulunmaktadır. Ayrıca sanat eğitimi alan kadınlar için Doğu dünyası, malzeme zenginliğiyle ve Avrupa'nın ilgisi nedeniyle de oldukça cazip hale gelmiştir (Arslan, 2002, s. 521-525; Foster, 1990, s. 3, 12).

4.1. VİKTORYA DÖNEMİ'NDE İNGİLİZ KADIN GEZGİNLER

İngiliz kadınların seyahatlerine dair bilinen en erken örnekler, 17. yüzyılda iki İngiliz misyoner olan Katharine Evans ve Sarah Cheevers'in İskenderiye'deki faaliyetleridir. 18. ve 19. yüzyıllarda teknolojik atılımlara bağlı olarak seyahat ve turizm olanaklarında yaşanan gelişmeler, kadın gezginlerin seyahatlerindeki artışı da beraberinde getirmiştir. Viktorya Dönemi'nde feminist mücadeleler sonucu elde ettikleri hak ve özgürlüklerini kullanma arzusundaki İngiliz kadınların romantizmin ruhuna uygun biçimde kendini keşfetme, uzak topraklara, bilinmeyene gitme arzularının gerçekleştirmek için bir fırsat olarak gördüğü seyahatler, zamanla bir moda haline gelerek, artan kitleler tarafından talep edilir hale gelmeye başlamıştır (Kamberidou, 2015, s. 285-288).

İlerleyen süreçte seyahat etmekten çok seyahatin nereye yapılacağı ön plana çıkmış, sıklıkla ziyaret edilen kısa süreli rotalar yerine, bilinmeyen uzak coğrafyalara olan talep artmıştır. Bu dönemde Batı Avrupa ülkelerinin yanı sıra, Güney Amerika, Hindistan, Mısır, Kuzey Afrika, Orta Doğu, Kutsal Topraklar, Seylan gibi egzotik bölgeleri de içine alan bölgeler ilgi odağı haline gelmiştir (Casteras, 2017, s. 11, 20). 19. yüzyıl seyyah

kadınları arasında cesur maceraperestler olarak uzak coğrafyalarda seyahat eden az sayıda isim bulunmaktadır. Etnograf Mary Henriatta Kingsley (1862-1900), Batı Afrika'nın vahşi bölgelerine; yazar Isabella Bird (1831-1904), Kuzey Amerika, Kuzey Afrika, Çin, Japonya, İran ve Orta Doğu'ya; İskoç savaş muhabiri Florence Dixie (1855-1905) Güney Afrika ve Patagonya'ya, İskoç ressam Constance Gordon Cumming (1837-1924), Avustralya, Yeni Zelanda, Amerika, Çin ve Japonya'ya seyahatleriyle bu grupta yer almaktadır (Frawley, 2017, s. 28; Searight, 2005, s. 1-4).

1850'lerde Ruskin⁸⁰ ve Pre-Raphaelite yaklaşımların etkisiyle bitki ve flora araştırmalarının yapılması, doğanın en ince detaylarıyla ele alındığı botanik resmine ilgi duyan kadınlar için heyecan verici olmuştur. Bu grup içinde Elizabeth Twining (1805-1889),⁸¹ Helen Paterson Allingham (1848-1926) gibi özgürce çevrelerindeki doğayı açık havada kayıt altına alanlar olduğu gibi, uzak coğrafyalarda çalışan Louisa Twamley Meredith (1812-1895),⁸² Sarah Ann Drake (1803-1857), Marianne North⁸³ gibi botanik illüstratör ve doğa gözlemcileri de yer almaktadır (Casteras, 2017, s. 15; Macleod, 2017, s. 2-3). Ayrıca, İngiltere'nin görevlisi Lord Stratfort Canning'le⁸⁴ (1786-1880) Hindistan'da uzun yıllar yaşayan Lady Charlotte Canning (1817-1861), Hint bahçelerinde gerçekleştirdiği suluboyalar ve doğa tarihi çalışmalarıyla en üretken botanik sanatçılarından biri olarak anılan isimler arasındadır.

⁸⁰ Viktorya Dönemi İngiltere'sinin sanat, mimari, edebiyat, eğitim, botanik, jeoloji, ekonomi gibi farklı alanlarında söz sahibi kuramcı John Ruskin (1819-1900), eserlerinde doğa, sanat ve toplum arasındaki ilişkiyi vurgular. Sanayileşmeyle birlikte başlayan toplumsal ve ahlaki kaostan çıkış fikri olarak William Morris ile birlikte önderlik ettiği *Arts and Crafts* hareketi, dönemin ucuz, kalitesiz ve niteliksiz seri üretim mallarına karşı iyi tasarımın, zanaatın ve el sanatlarının öne çıkarıldığı bir akım olarak, 1880-1910 yılları arası tüm Avrupa ve Amerika'da etkili olmuştur (Balkır ve Kuru, 2019, s. 143).

⁸¹ İngiltere'nin ünlü Twinings çay şirketinin varisi olarak bilinen Elizabeth Twining, dönemin botanik illüstrasyonlarıyla ün yapmış sanatçıları arasındadır (Macleod, 2017, s. 2).

⁸² İyi bir doğa gözlemcisi olarak egzotik bölgelerde yaptığı çalışmalarıyla tanınan arşivci, doğa bilimci ve illüstratör Meredith, Tazmanya'daki çalışmalarını yayımladığı resimli botanik kitabında ortaya koyduğu bilimsel gerçeklerle bölgedeki hayvanlar ve doğayla ilgili mevcut yanlış bilgilerin değişmesini sağlamış, bu sayede akademik bir saygınlık kazanmıştır. Bu açıdan seyahatler, erkek egemen bilim dünyasında kadınların varlığı ve saygınlığı adına bir fırsat olmuş ancak mevcut ön yargılar, eğitim, bilim ve kariyer konularında geri planda kalan kadın profesyoneller için uzun süren mücadeleler gerektirmiştir (Macleod, 2017, s. 2).

⁸³ Biyolog ve botanik illüstratörü Marianne North, genç yaşında babasıyla çıktığı Kew Royal Botanic Gardens seyahatinden derinden etkilenmiş ve kariyerini bu alana yönlendirmiştir. Yaşamını tropik ve egzotik bölgelere tek başına yaptığı seyahatlerde geçiren sanatçı, on dört yıl içinde on beş ülkeye seyahat etmiş, dünyanın uzak coğrafyalarına dair 800'den fazla botanik çizimine imza atmıştır. Bu eserler günümüzde Kew Royal Botanic Gardens Koleksiyonu'nda sanatçının ismiyle anılan özel bir galeride sergilenmektedir (Macleod, 2017, s. 3). Marianne North Galerisi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Marianne North Gallery, t.y.

⁸⁴ Lord Stratfort Canning hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Poole, 1988.

Viktorya döneminin ünlü fotoğraf sanatçısı Julia Margaret Cameron'ın (1815-1879) yanı sıra, Barbara Leigh Smith Bodichon'un (1827-1891) Cezayir ve İspanya (Segovia)'dan eskizlerinin yer aldığı albümleri, Margaret Alicia Oldfield'in (1835-1929) eşiyle birlikte kaleme aldığı *Views of Nepal* (1851-1864) başlıklı eserindeki Hindistan görünümüleri, Avrupalı izleyiciye uzak coğrafyaların egzotik kapılarını açan görsel kaynaklar olmuştur (Hirsch, 1998; Pomeroy, 2017, s. 34). Uzun süren yolculuklar sonrası gidilen yabancı coğrafyalarda zorlayıcı koşullar altında çalışmak, kadın ressamlar için açık havada uzmanlaşma ve profesyonel bir eğitime sahip olmayı gerektirmiştir. Ailevi desteğin de önem taşıdığı bu süreçte az sayıda kadın tarafından gerçekleştirilen görsel-edebi üretim, gelişen koşullar altında zamanla artış göstermiştir (Cherry, 1993, s. 169).

19. yüzyılda seyahat günlükleri, gezi rehberleri, albümler vb. seyahatin aktarıldığı eserler, Avrupalıların ilgisi ve talebi nedeniyle popüler hale gelerek ilk turistik gezi kitapları olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca Viktorya döneminin orta sınıf haftalık ve aylık dergilerde, gezi anlatımlarının popüler hale gelmesi ve giderek artan talep, kadın seyyahların da üretimleriyle yer bulmasında etkili olmuştur. Ziyaret ettikleri coğrafyalar hakkında okuyan, araştıran, bilimsel yayınları inceleyen ve metinlerinde yer veren kadın gezginler, yerel bölgelerin tarih, kültür, coğrafya, iklim, flora-fauna, etnografya, nüfus, eğitim, toplum yaşamı vb. hakkında okuyucuyu bilgilendirmenin yanı sıra, kişisel gözlemleriyle bölgedeki günlük yaşantıyı kaleme almışlardır. Bilimsel açıdan zenginleştirdikleri metinleri, bireysel amatör deneyimleriyle bir araya getiren kadın gezginler, eserlerinde bilimin nesnelliği ile bireyselliğe dair keskin sınırların ortadan kalktığı, kadınlara özgü yeni bir seyahat dilinin oluşmasını sağlamıştır⁸⁵ (Frawley, 2017, s. 30-34).

⁸⁵ Geniş bir okuyucu kitlesi ve gelişmekte olan bilimsel birikime sağladıkları katkı her ne olursa olsun, kadın gezginler, Viktorya döneminin erkek egemen kültürü ve muhafazakar yapısı nedeniyle küçümse, başarılarından ötürü "kutlanan" ve tarihte geri plana itilen kişilikler olarak kalmıştır. W. H. Davenport Adams, 1883'te dönemin kadın gezginlerini incelediği çalışmasında, "inceliklerle beslenen kadın gezginlerin Mont Blanc'a tırmandığını, Norveç ormanlarına girdiğini, Pasifik'i geçtiğini, kumlu çölleri aştığını, kocaları ya da kardeşleri ile birlikte korumasız olarak adaları ziyaret ettiklerini" belirtir. 1896'da *Blackwood* dergisinde W. G. Blaikie'in *Kadın Seyyahlar* makalesi kadınların "başarılarının" kutlandığı bir diğer örnektir. İngiltere parlamento üyesi George Curzon da 1893 yılında, "kadın gezgininin cinsini, 19. yüzyıl sonlarının dehşetlerinden biri" olarak nitelendirmiştir (Frawley, 2017, s. 30).

Seyahatleri sırasında yerelde karşılaştıklarını çizimler, eskizler, resimler ve daha geç dönemde fotoğraflarla belgeleyen kadın gezginler, gezi metinleri ile görselleri bir arada ve birbirini tamamlayan bir biçimde kullanmıştır. Örneğin Barbara Bodichon ve Adalaide Sophia Claxton gibi kadınlar, yabancıları oldukları coğrafyayı, fotoğraf ve eskiz gibi birinci el görüntüleri mizahi dil ile kendilerine has biçimlerde sunmuşlardır (Casteras, 2017, s. 20).

Teknolojinin gelişmesiyle, imajların oluşturulmasında önemli bir devrim olan fotoğrafın icadı gezi metinleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Gezi görüntülerinin çoğaltılmasına olanak sağlayan fotoğraf kullanımı 19. yüzyılın romantik cazibesinin yanı sıra, gerçekleri belgelemek için sıklıkla başvurulmuş bir yöntem haline gelerek zamanla resim, gravür, baskı benzeri tekniklerinin yerini almaya başlamıştır (Alù ve Hill, 2008, s. 1-15). 19. yüzyılın sonlarına dek gezgin kadınları arasında popüler olan suluboya tekniği ile karşılaştırıldığında, enstantene süresinin uzunluğu, gerektirdiği detaylı ekipman gibi vb. dezavantajları nedeniyle tercih edilmediği görülen fotoğraf kullanımı, hayal gücüne veya hafızaya dayalı eser üretme arzusu taşıyan sanatçılar açısından da geçerli bir yöntem haline gelmemiştir (Ebel, 2005, s. 485-486).

Kadın gezginlerin seyahatleri sırasında, deneyimlerini ve duygularını eserlerinde en iyi yansıtabildikleri malzeme suluboyalar olmuştur.⁸⁶ İyi bir hafızanın üretimi olan resmedilen an'ı hızlıca belgeleme imkanı sağlayan suluboya tekniği, fırçaların hafifliği, kağıt boyutlarının tuvallere nazaran küçük oluşu, taşıma ve kullanım kolaylığı, zahmetli bir donanım gerektiren yağlı boyanın ve fotoğrafın önüne geçmiştir. Sanat eğitimi alan üst sınıf kadın sanatçıların tecrübe sahibi oldukları pitoresk manzaralarda, ortamın şeffaflığı ve parlaklığı gibi ayrıntıları yansıtmada sağladığı kolaylık, suluboyanın yükselişinde etkili olmuştur. 1804'te İngiltere'de (Old) Water Colour Society'nin kurulması, yüzyıl boyunca kadınların gelişmekte olan toplumsal statüsüne katkı sağlamakla birlikte, suluboya ve manzara resminin 19. yüzyıl İngiliz sanatının belirleyici özellikleri arasında iç içe geçen iki unsur haline gelmesinde etkili olmuştur (Pomeroy, 2017, s. 39-41).

⁸⁶ Savaş konulu eserleriyle ün sahibi Lady Elizabeth Thompson Butler (1846-1933), fotoğrafın gerektirdiği teknik donanım, zahmetli kullanım ve "anlık yapay görüntüler" yerine, "gerçeğe yakın" bulduğu suluboya ile hızlı eskizler yapmayı tercih eden sanatçılardan biri olmuştur (Pomeroy, 2017, s. 39-41).

Viktorya döneminde yapılan kadın seyahatleri, toplumdaki geleneksel kadınlık tanımına ve algısına yeni bir nitelik ve bakış açısı kazandırmıştır. Kadınların aktif, dinamik, çalışkan, azimli ve güçlü özelliklerinin ön plana çıktığı yeni anlayış toplumda yaygınlık kazanırken, farklı ülkelerde bulunmanın kadınlar arası sosyal ilişkilerin kurulmasına ve kendilerini keşfetmelerine olanak sağladığı görülmüştür. Bir grup kadın için seyahat bir yaşam biçimi haline gelmiş, bu sayede kimlikleri üzerinde özgürlük alanı yaratmayı başarmışlardır. Seyahatlerdeki gözlemlerini geçmişten getirdikleri kültürel süzgeçten geçiren ve objektif bir yaklaşım içinde olan kadın sanatçılar, döneme özgü cinsiyetçi yaklaşımların dayattığı yetersizlik ve utanç gibi kaygıları geride bırakarak, 19. yüzyıl tarihine ve kültürüne katkı sağlamışlardır (Casteras, 2017, s. 20; Macleod, 2017, s. 3,7; Pomeroy, 2017, s. 39-40).

4.2. İNGİLİZ KADINLARIN DOĞU SEYAHATLERİ

19. yüzyılda Doğu'ya seyahat eden gezgin kadınların medeni halleri, statüleri ve kariyerlerine bakıldığında, erken dönemde daha çok bireysel ve amatör seyahatler gerçekleştiren kadınların seçkin bir sınıfa mensup iyi eğitilmiş, yüksek mevki sahibi, özgürlükçü ve aydın aristokratlar olduğu, ayrıca misyoner, hemşire, öğretmen gibi çeşitli meslek profesyonelleri, macera ve seyahat tutkunları, ev hanımları, gönüllüler gibi orta sınıf kadınların da zamanla kendine yer bulduğu görülmektedir (Kamberidou, 2015, s. 298-299). Melman'ın (1992), da belirttiği üzere, genel kanının aksine, çoğunluğu (%60) evli olan ve büyük oranda (%50) orta sınıftan bu kadınların yaklaşık %30'luk bir kısmı aristokrasi, %15'lik bir kısmı ise büyük toprak sahibi olan lordlar ve ailelerinin oluşturduğu soylular sınıfına mensuptur.⁸⁷ 18. yüzyılda Lady Mary Wortley Montagu, Lady Elizabeth Craven, 19.yüzyılda Lady Hester Stanhope, Harriet Catherine Egerton, Lady Ellesmere, Frances Vane gibi soylu sınıfa mensup isimlerin Doğu'da bulunduğu görülmektedir (Melman, 1992, s. 34-37). Gezgin kadınların yaklaşık yarısı, ruhban aileler, taşralı işletmeciler, İngiltere'nin aristokrat elitleri dışında kalan orta sınıfa mensup üretici ve meslek mensupları gibi kişilerden oluşmaktadır. İngiltere'nin ilk kadın

⁸⁷ Melman'ın (1992), 1718-1918 yılları arasındaki 200 yıllık dönemde Orta Doğu'da bulunan İngiliz kadın gezginlerin medeni hallerine, sosyal statülerine, uğraşlarına, seyahat amaçlarına, yazdıkları konuya göre incelediği istatistiki verilerdir.

sosyolog ve teorisyeni Harriet Martineau'nun⁸⁸ (1802-1876) yanı sıra, uzak coğrafyalara seyahatleriyle bilinen Anglikan Kilisesi mensubu Isabella Bird (1831-1904), Kudüs konsolosunun eşi yazar Elizabeth Ann Finn (1825-1921), bankacı Amelia Edwards, Napoleon savaşlarında görev alan asker bir babanın kızı Julia Sophia Pardoe bu gruba dahil isimlerdir (Melman, 1992, s. 36-37).

Doğu'yu bir "kariyer" olarak görmekten çok, İngiliz hükümetince Doğu'nun çeşitli bölgelerinde görevlendirilen elçi, diplomat, tercüman, asker, rahip, tüccar vb. olan eşlerinin veya ailelerinin yanında yer alan kadınlar, bölgedeki faaliyetleri ve çalışmalarlarıyla kimi zaman eşlerinden daha popüler figürler haline gelmişlerdir. Bu kadınlar arasında en dikkat çeken grup, konumları gereği Doğu'da yaşadıklarını, ve izlenimleri kaleme aldıkları seyahatnameleriyle de ön plana çıkan elçi eşleri olmuştur. 18. yüzyılda İngiltere'nin İstanbul elçisi Edward W. Montagu'nun (1678-1761) eşi Lady M. Montagu (1689-1762), 19. yüzyılda Şam'ın İngiliz konsolosu Richard F. Burton'ın (1821-1890) eşi Isabel Burton⁸⁹ (1831-1896) ve İngiltere'nin Suriye operasyonu (1846-1863) sırasında Kudüs konsolosu James Finn'in (1806-1872) eşi evangelist Elizabeth Anne Finn⁹⁰ (1825-1921) bu isimlerden bazılarıdır (Melman, 1992, s. 35; Casteras, 2017, s. 21).

Ayrıca, Mısır ve Doğu kültürü uzmanı ünlü İngiliz oryantalist Edward William Lane'in kız kardeşi Sophia Lane Poole⁹¹ (1804-1891), İngiliz filolog ve oryantalist Max Müller'in

⁸⁸ Taşralı muhafazakar bir aileye mensup Harriet Martineau, 27 yaşında ailesinin yaşadığı iflasın ardından başladığı yazarlık serüveniyle çarpıcı bir yaşam öyküsüne sahiptir. Sosyoloji teorileriyle tanınan ve cinsel ayrımcılık, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet konularında çalışmalar yapan Martineau, Barbara Bodichon'un politik çalışmalarına destek veren kadınlardan biri olarak Londra'daki entelektüel ortamı içinde yer alan isimlerden biridir. Kraliçe Viktorya'nın ilgisini çeken ve taç giyme törenine davet edilen isimlerden biri olan Martineau, 1846 yılında İncil'de adı geçen kutsal topraklara yaptığı sekiz ay süren seyahati sırasında Yakın Doğu, Mısır ve Filistin'de bulunmuş, İngiltere'ye dönmesinin ardından *Eastern Life Present and Past* (1848) başlıklı seyahatnamesini kaleme almıştır (Cleary ve Hughes, 2000; Harriet Martineau, t.y.).

⁸⁹ Richard ve Isabel Burton'un biyografisi için bkz. Lovell, 1998.

⁹⁰ Bkz. Finn, 1886.

⁹¹ Kahire'de geçirdiği uzun süreler içinde edindiği izlenimlerle, Doğu kadınının haremle tutsak olduğunu ileri süren Batılı zihniyeti çürütmekle birlikte, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın haremine kabul edildiği sırada tanık olduğu ihtişamlı ritüelleri detaylarıyla aktaran Poole, İngiliz kadınlarını toplum yaşamı, özgürlükler ve haklar açısından Doğulu hemcinsi ile karşılaştırmakta ve sanılanın aksine ülkesinin bu konudaki geri kalmışlığına değinmektedir (Barın Akman, 2011, s. 48, 51; Poole, 1844).

eşi Georgina Adalaide (Grenfell) Max-Müller⁹² (1835-1916), Binbaşı William Frances Butler'ın eşi Lady Elizabeth Thompson Butler (1846-1933), general eşiyle birlikte gittiği Batı Hindistan'da eskiz çalışmaları yapan Mary Anne Broode Cust (1799-1888), 1850'lerde eşi vesilesiyle gittiği Mısır, Lübnan, Suriye, Beyrut, İzmir gibi Doğu kentlerinde yaptığı suluboyalar ile Maria Mathias bu grupta yer alan diğer isimlerdir (Casteras, 2017, s. 21; Melman, 1992, s. 35).

Adeline Paulina Irby (1831-1911), Lucie Duff Gordon (1821-1869), Emmeline Lott (1850-1950), Isabella Bird⁹³ (1831-1904) gittikleri bölgeye yerleşen ve kimi zaman çeşitli lakaplarla anılan ve yerel halk tarafından benimsenen kişiliklerdir (Searight, 2005, s. 1). Bulunduğu coğrafyada kendini yerel kültürü en çok benimseyen kadınlardan biri olan Barbara Smith Bodichon, uzun süre yaşadığı ve çok sayıda eser ürettiği Cezayir'de her konuda yerel kültüre adapte eden isimlerden biridir. Cezayirli kadınların özgürlüğü ve modernleşmesi adına mücadele veren feminist liderlerden biri olan Bodichon, *Women and Work* (1857) başlıklı eserinde İngiliz hemcinslerine oranla sınırlı haklara sahip Müslüman orta sınıf kadınının meslek sahibi olması ve Batılı bir yaşam tarzını sürdürmesinin gerekliliğini belirtmektedir (Macleod, 2017, s. 5).

Fiziki olarak hareket kabiliyeti yüksek olan İngiliz gezginler, seyahatlerini genellikle önceden belirledikleri bir rota ve seyahat planına uygun biçimde tamamlamışlardır. Genellikle belirli bölgelerde ve sınırlar dahilinde seyahat etmiş olan İngiliz kadınları için öncelikli hedef noktaları Balkanlar, Türkiye, Kıbrıs, Suriye, Filistin, Kutsal topraklar, Arabistan ve Mısır yarımadalarının yanı sıra Lübnan ve diğer Kuzey Afrika kıyıları olmuştur. Balkanlar,⁹⁴ Doğu'ya açılan bir kapı niteliğindeki coğrafi konumu, kolay erişilebilir olması, Osmanlı toprağı sayılması, Avrupa medeniyetinin beşiği olan kültürel

⁹² Max Müller ve eşi Georgina Adelaide Müller tarafından kaleme alınmış toplam on altı mektuptan oluşan eserin Türkçe basımı için bkz. Müller, 2010.

⁹³ 1831'de bir papazın kızı olarak Yorkshire'da doğan Bird, yazar, gezgin, fotoğrafçı, araştırmacı ve doğa bilimci olarak dönemin ileri gelen kadınlarından biridir. Amerika, Kanada, Avustralya, Japonya, Singapur, Malezya, Vietnam, Kore, İran, Türkiye, İran'a yaptığı seyahatlerine ilişkin on altı eseri bulunan yazarın Doğu gezisini aktardığı *Journeys in Persia and Kurdistan* başlıklı çalışması 1891'de iki cilt halinde basılmıştır (Kartın, 2016, s. 92-93).

⁹⁴ "Balkan" kelimesi, Balkan dillerinin kendi içinde bile medenileşmemiş, ilkel, kaba ile eş anlamlı bir ifadedir. "Balkanization" ise, İngilizcede küçük parçalara bölünmek anlamında kullanılmaktadır. Bu coğrafyadaki İngiliz kadınlarını ve gezi metinlerini iktidar ilişkileri çerçevesinde değerlendiren, Goldsworthy'e göre (2006, s. 21), Balkanlığı reddetme ihtiyacı her ülkeyi kendiliğinden Balkan kılmaktadır.

değerlere sahip olması gibi özellikleriyle İngiliz gezginler tarafından sıklıkla uğranılan bir coğrafya olmuştur. Bunların yanı sıra, siyasi çalkantılar ve bağımsızlık hareketleri gibi konularda ülkelerinin söz hakkının olması ve sömürgeci politikalar nedeniyle yürütülen yakın diplomatik hareketlilik de bölgedeki İngilizlerin sayısındaki artışın nedenleri arasındadır.

Fransız Devrimi sonrası, Balkanlarda özgürlük, milliyetçilik, eşitlik kavramlarının yaygınlaşması, ulusal bağımsızlık hareketlerinin başlaması, Avrupa limanlarındaki ticari faaliyetleriyle Rumlar ve Sırlar üzerinde önemli bir etki yaratmıştır. Balkan aydınları, bu düşüncelerle birlikte kendi toprakları üzerinde devlet kurabilecekleri bir ulus olma amacıyla, tarihi geçmişlerinin romantik hayali görüntüleri üzerinden, Osmanlı İmparatorluğu’nu “işgalci” olarak tanımlamışlardır. Bu tutum, Avrupa’nın sömürgeci politikaları tarafından da desteklenmiştir (Zürcher, 2018, s. 43).

1870’lerden itibaren bölgede yaşanan bağımsızlık hareketleri ve iç karışıklıklar nedeniyle giderek ilgi odağı haline gelen bölge, Adeline Paulina Irby ve Georgina Muir Mackenzie⁹⁵ gibi Balkan yarımadasına karşı özel bir ilgi duyan kadın yazarların metinlerine olan talebi de artmıştır (Goldsworthy, 2006, s. 19-23, 27-30). İkilinin gezileri sonrası kaleme aldığı *Across the Carpathians* (1862) ve *Travels in the Slavonic Provinces of Turkey in Europe* (1867) eserleri, henüz bölgeye dair yeterince bilgi sahibi olmayan İngiliz okuyucuya, Balkanlardaki Osmanlı yönetiminin yetersizliği, uyguladığı şiddet politikaları, bölge halkına yaptığı baskılar ve topladığı ağır vergiler gibi konulara ilişkin bir bakış açısı getirmiştir. Eserin, büyük ölçüde genişletilen ve Irby’nin 1875’te yaptığı geziyi de içeren ikinci baskısı, Mackenzie’nin ölümünün ardından W. E. Gladstone’un önsözüyle 1887’de tekrar basılmıştır. Priscilla Johnston ile birlikte bölgede gerçekleştirdiği diğer gezilerin yanı sıra, kız çocukları için bir okul ve kültür topluluğu olan *Prosvjeta*’yı kuran, tüm mal varlığını ve hayatını buraya adayan Paulina Irby, Balkan

⁹⁵ İkilinin birlikte yayımladığı ilk eser, olan *Across the Carpathians*’ın (1862) ardından aynı yıl *Christmas in Montenegro*, 1867’de Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk ve Karadağ’a yaptıkları seyahati anlatan yedi yüz sayfalık *Travels in the Slavonic Provinces of Turkey in Europe* yayınlanmıştır. Bosna-Hersek sınırları boyunca yaşadıklarını aktaran gezginlerin bu metinleri, bölgeye yönelik ilgiyi karşılayabilmek adına genişletilmiş ve 1877’de yeniden düzenlenerek W. E. Gladstone’un Georgina Mackenzie’nin ölümünün ardından yazdığı önsözü de içeren ikinci baskıya eklenmiştir (Goldsworthy, 2006, s. 29).

ayaklanmaları sırasında Avusturya-Macaristan sınırında mültecilere yönelik okulların kurulmasında da aktif rol oynamıştır (Goldsworthy, 2006, s. 29-30).

Bu isimlerden bir diğeri; yazar, illüstratör ve hemşire; Vikontes Emily Anne Beaufort (Lady Strangford)⁹⁶ (1826-1887), Balkan ayaklanmaları sırasında sekiz hemşire ve doktorla birlikte gittiği Bulgar topraklarında bölgeye hastane personeli ve doktor desteği sağlamak amacıyla oluşturulan *Eastern War Sick and Wounded Relief Fund* ve *The Bulgarian Peasant Relief Fund* gibi bireysel girişimleri aracılığıyla Batak'ta bir hastanenin kurucusu olmuştur.⁹⁷ Lady Strangford büyük miktarda maddi yardımın yanı sıra, bizzat gönüllü olarak katıldığı çalışmalarla Adeline Paulina Irby, Georgina Muir Mackenzie, Mary Adalaide Walker ve Priscilla Johnston gibi Balkan halkları adına çeşitli biçimlerde seferber olan, çalışmalar yürüten ve faaliyetlerde aktif görev alan isimlerden biri olmuştur.

Balkan topraklarında bulunan kadın gezginler, yazdıkları seyahat metinlerinde ülkelerinin politik ve kültürel konularına müdahil olma arzusu ve gayreti içinde olmuşlardır. Irby ve Mackenzie yönetime karşı çıkan politik görüşlerini aktardığı metinlerinde, Slav halklarının özgürlüğünü; Bulgar ve Sırp halklarının bağımsızlık mücadelesindeki haklılığı dile getirmesi (Hammond, 2010, s. 59), Hükümet politikalarının seyahat metinleri üzerindeki yansımalarına işaret etmektedir. Savaşın patlak vermesi üzerine, ilk yardım kuruluşu gönüllüsü ve Sırp Ordusu bağlı bir Kızılhaç biriminde on sekiz ay hastane hizmetlisi olarak görev alan Flora Sandes, bu açıdan ilginçtir. Avusturya ve Bulgaristan güçlerinin Sırbistan'ı işgal ettiği sırada, er olarak orduya katılan Sandes'in gösterdiği cesaret, kendisine Sırp Kralı tarafından verilen madalyanın yanı sıra, geniş ve coşkulu bir okuyucu kitlesi de kazandırmıştır. Sandes'in

⁹⁶ 1858 yılında kız kardeşiyle Mısır topraklarında bulunan gezgin, yazar ve hemşire Emily Anne Beaufort, Vikont Smyth Strangford ile birlikte kaleme aldığı *Egyptian Sepulchres and Syrian Shrines* eserinin ardından (Beaufort, 1874), 1859-1860 yıllarında İzmir, Mersin, Rodos, Beyrut, Balbek, Atina, İstanbul ve Belgrad'a seyahat etmiş, ardından bir süre Londra'da gönüllü hemşirelik yapmıştır. 1861 yılında Bulgar ayaklanmaları sırasında sağlık alanında gönüllü çalışmalar yapan Strangford, Kahire'de Viktorya Hastanesi'nin kurulmasındaki çalışmalarından ötürü Kraliçe Viktorya tarafından 1883 yılında Kızıl Haç Madalyası ile ödüllendirilmiştir (Lady Strangford, t.y.). Eldem (2015, s. 208), Osman Hamdi Bey'in, 1876'da görevi nedeniyle gittiği Bulgaristan'da, Filibe yakınında Lady Strangford ile tanıştığını ve kendisiyle ilgili olarak "Dikkat çekici hiçbir şeyi olmayan ilginç bir kadın; devamlı kendinden ve İngiltere'deki nüfuzundan bahsediyor. Dediği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu koruduğunu iddia ediyor ve durumu kurtaracak kişi olarak görüyor. Kıt bir zeka" notunu düştüğünü belirtmektedir.

⁹⁷ Bkz. Görsel 17.

gözleme dayalı ve iddialı bilgiler içeren öyküleyici anlatımı, her ne kadar kadına has bir duyarlılık gösteren ve kendini cinsiyet rolleri dışında var etme çabası içindeki kadın metinlerinin bir örneği olsa da, erkek hegemonyasına tabi olmanın ötesine geçemediği görülmektedir. Kadın gezginlerin metinlerinde yaratılan çelişkilerin kimi zaman bu gerçeği gölgelendirdiği belirten Hammond (2010, s. 63-66), kadınları ataerkil kuralların ve bakış açısının dışına çıkan bir anlatımın temsilcileri olarak değerlendirmedeki yanlışlığa işaret eder.

İngilizlerin Yakın Doğu'daki çıkarlarının tehdit altında olduğu bir dönemde Sırbistan'da konumlanan kadınlarca yapılan propagandalar ve askeri birliklerin başarılarını övülmesi, Sandes gibi kimi İngiliz kadını -Sırp askerlerin hitap ettiği biçimde- "İngiltere temsilcisi" konumuna getirmiştir. Sandes'in bu konumu Sırp Ordusunda kazandığı statüyle de açıkça kendini göstermektedir. Kısa bir süre içinde olmasına rağmen kalmalarına rağmen Sandes ve çağdaşlarının bölgedeki faaliyetleri, "barbar" Balkanlara olan önyargıya yönelik önemli bir kırılma noktası olmuştur. İngilizlerin seyahat metinlerinde Balkanların tamamına yönelik pozitif bir anlayışın egemen olduğu Bu durum; Grace Ellison'ın Yugoslavya, Margaret Loughborough'un Romanya, Henrietta Leslie'nin Bulgaristan ve Theodora Benson'ın Arnavutluk üzerine yaptıkları çalışmalarda da görülmektedir (Hammond, 2010, s. 65-70).

Bunlara en iyi örnek; kurgu, makale ve inceleme yazılarıyla kötü bir şöhret edinmiş radikal gazeteci ve yazar Rebecca West'ten (1892-1983) gelmiştir. 1937-1938'de eşiyle Yugoslavya'ya yaptığı gezileri aktardığı *Lamb and Grey Falcon: A Journey Through Yugoslavia* (1941) eserinde, Sandes'in Viktorya döneminin yerleşik düşüncelerine yaptığı saldırıyı ileriye taşıyan West, Balkan sözcüğünün hakaret olarak kullanılmasını kınamakta ve ülkesini alçaklıkla, ahlaki kayıtsızlıkla ve ruhsuzlukla itham etmekte; makineleşme çağının, çoğunluğu "ekonomik bir cehenneme" sürükleyen; "sadist bir ekonomi" olduğu kanısındadır (Hammond, 2010, s. 65-70; Rebecca West, t.y.).

Bölgenin çok sayıda İngiliz kadın gezginin ilgisini çekmesi, 1912 yılında The Graphic dergisinin *Why the Balkans Attract Women* başlıklı makalesinde de konu edilmiştir. Bu coğrafyada yer alan irili ufaklı, "görgüsüz, vahşi, medenileşmemiş Doğululaşmış" özellikler taşıyan küçük ülkelerin, İngiliz kadınları neden cezbediği sorusuna yanıt olarak; Doğu'ya açılan büyülü toprakların feminen özelliklerden söz edilmekte ve

Balkanların kadınlar için Doğu'nun erişilebilir toprakları olduğu belirtilmektedir. Monotonlaşan ve kısıtlanan yaşantılarından kaçmaya hevesli İngiliz kadınlarının giyim kuşam gibi kişisel tercihlerde bir nebze de olsa rahat davranabilmeleri ve siyasi meselelerde fikirlerinin sorulması da, Arnavutluk gibi zorlu arazilerde at sürmekten geri kalmayan kadınların yeni maceralarında etkili olmuştur Gazetede ayrıca bu bu gezileri “modern İngiliz kadının çağa uyum sağlayabilmesi hususunda örnek teşkil etmekte” olarak değerlendirirken; Glasgow Herald onu, “çağdaş kız modeli” olarak nitelendirir (Goldsworthy, 2006, s. 29-30; Hammond, 2010, s. 57).

Lady Strangford'ın *Eastern Shores of the Adriatic in 1863 with a Visit to Montenegro* (1864), Mary Adelaide Walker'ın *Through Macedonia to the Albanian Lakes* (1864), orduda görevli eşiyle Transilvanya'daki deneyimini aktaran Emily Gerard'ın *The Land Beyond the Forest* (1888) gezgin kadınların Balkan topraklarına dair seyahatnameleri arasındadır (Goldsworthy, 2006, s. 27-30). Kadınların çoğunluğu bulunduğu coğrafyanın ortamına uyum sağlayabilmişse de, seyahatler sırasında yaşanan hastalık, yaralanma, bilinmeyen tehlikelerle karşı karşıya kalma gibi durumlar, kadınların deneyimlerine katkı sağlamakla beraber, fiziki ve duygusal anlamda zorluk yaşamalarına da neden olmuştur. 19. yüzyılda gezginler için en büyük bela kolera, sıtma ve veba gibi salgın hastalıklar ve karantinalar olmuştur. Balkanlardaki görevlerini yarıda bırakmak durumunda kalan Adeline Paulina Irby ve Georgina Muir Mackenzie, Mısır'da Lucie Duff Gordon bu açıdan en bilinen örnekler olmuştur (Searight, 2005, s. 4).

Doğu-Batı ticaretinin önemli bir kavşak noktası ve Hindistan yolu üzerinde önemli bir durak olan coğrafi konumuyla, İngiltere'nin kendi çıkarlarına yönelik uyguladığı bir denetim politikası yürüttüğü Mısır, Fransa ile İngiltere arasında hakimiyet mücadelelerine sahne olan bir bölge olarak, 19. yüzyıl boyunca çok sayıda İngiliz diplomat ve gezginin seyahat ettiği bir bölge olmuştur. İngiliz işgaline dek Osmanlı yönetimince idare edilen yarı otonom bir eyalet statüsünde olan bölge, Osmanlı'nın bölgedeki kontrolünün zayıflamasıyla 1882-1922 yılları arasında İngiliz işgaline uğramış, bu dönemde Hanedanlığı sembolik bir güç olarak ayakta tutma politikası uygulayan İngiltere, özellikle Mısır başkonsolosu Lord Cromer (1841-1917) döneminde Mısır hükümeti üzerinde güçlü bir denetim kurmuştur.

Yoğun politik ilişkileri nedeniyle Mısır, Kızıldeniz ve Nil kıyıları ve civarı İngiliz gezginler tarafından sıklıkla gidilen başlıca bölgeler olmuştur. Bu gezginlerden biri, İngiltere’de yakalandığı tüberküloz hastalığı sonrası Luxor’a yerleşen ve 1862 yılından itibaren yedi yılını burada geçiren Lucie Duff Gordon’dur (1821-1869). Bu sürede Arap dilini öğrenerek yerel halkla yakınlaşan Gordon, akıcı Arapça’sıyla ve Mısır coğrafyasına dair yerinde tespitleriyle dikkat çeken isimlerden biri olmuştur. Gordon’un defalarca baskısı yapılan *Letters from Egypt 1863–1865* (1865) ve *Last Letters from Egypt* (1875) doğru, gerçekçi ve objektif yorumlar içermesi nedeniyle büyük ilgi görmüştür (Lucie, Lady Duff-Gordon, t.y.; Searight, 2005, s. 6.).

Napoleon’un Mısır Seferi’yle Batılıların dikkatini çeken Mısır anıtları, Ejiptoloji biliminin Avrupa’da ilerlemesi, bölgedeki antik kalıntıların ve eserlerin British Museum ve Louvre Museum gibi müze koleksiyonlarına taşınması gibi gelişmeler, arkeoloji ve antikite tutkusuyla gelen İngilizlerin sayısını artırmıştır (Yıldız, 2002a, s. 925). Bölgenin arkeolojisine ilgi duyan; Sarah Belzoni (1783-1870) 1810’larda gittiği Philaea (Filai) adasındaki Abu Simbel⁹⁸ ve Luxor’da iki ay boyunca kalmış, Amelia Edwards⁹⁹ (1831-1892) Lucy Renshawe ile birlikte 1873-1874 yıllarında Kahire’ye gelmiş, bu sırada Philaea adasındaki Abu Simbel’de altı hafta geçirmiştir. Mısır’ın antik kalıntılarının korunmasına yönelik *Egypt Exploration Fund* (Mısır Araştırmaları Fonu) kurucusu olan Edwards’ın yanı sıra, Mısır’da tarihi Karnak antik bölgesinde arkeolojik kazı yapan ilk kadın araştırmacı Margaret Benson (1865-1916) Mısır uzmanları ve eğitimcileri olarak da öne çıkan isimler olmuşlardır (Searight, 2005, s. 6.).

1862’de Mısır Hıdivi İsmail Paşa’nın o sırada beş yaşında olan oğlu İbrahim’e eğitim vermek amacıyla Mısır’a giden İngiliz mürebbiye Emmeline Lott, bölgede uzun süre bulunan kadınlardan bir diğeridir. Eğitimi, cesur kişiliği ve bölgedeki kötü deneyimlerini

⁹⁸ Mısır’da, Asvan Barajı üzerinde yer alan ada, aynı zamanda bir Mısır tapınak kompleksidir.

⁹⁹ İngiliz yazar, gazeteci, gezgin ve Mısır bilimci Amelia Edwards, Nil seyahatine ilişkin çizimlerinin de yer aldığı *A Thousand Miles up to Nile* (1877) adlı kapsamlı eseriyle tanınmaktadır. Mısır seyahatlerinde, bölgedeki antik kalıntıları tehdit eden unsurların farkına varan ve buna yönelik çalışmalarda bulunan Edwards, bu konuda bir bilinç oluşturmak, kamuoyunu bilgilendirmek ve yapılması gereken bilimsel araştırmalar için kaynak yaratmak amacıyla 1882 yılında BM’den Reginald Stuart Poole ile birlikte *Egypt Exploration Fund*’ın kuruculuğunu üstlenmiş, ölümüne dek derneğin Fahri Sekreteri olarak görevini sürdürmüştür (Amelia Edwards, t.y.).

açıkça ifade eden Lott'un seyahatnamesi,¹⁰⁰ haremde bizzat bulunan Batılı bir kadının Doğu kadınları, yaşamı, toplumdaki konumu ve cinselliği gibi konularda çarpıcı gözlemlerini içermektedir. Eserinde, haremi “ağır anahtarlarla açılan çift kilitli kapıların ardındaki zevk mekanları” ve “kadınların ahlaksızlaştırıldığı gizli kurumlar” olarak tanımladığı haremdeki bulaşıcı hastalıklar, anti-hijyenik ortam ve damak tadına uymayan mutfak kültüründen söz etmektedir (Searight, 2005, s. 6-7).

Doğu topraklarında seyahat eden İngilizler arasında en tanınan isimlerden biri Gertrude Bell (1868-1926)'dir. Viktorya dönemi İngiltere'sinin ileri gelen varlıklı ailelerinden birine mensup olan Bell, Oxford Üniversitesi'ndeki arkeoloji eğitimini birincilikle tamamlayan ilk kadın arkeologlardan biri olarak, BM'da Orta Doğu Koleksiyonu'nun oluşmasındaki en etkili isimdir. Avrupa seyahatlerinin yanı sıra, iki kez dünya turu gerçekleştiren ve 1899 yılında Kudüs'e yaptığı ziyaretin ardından Arap halkına duyduğu ilgiyle, Arap çöllerinde sayısız defa bulunan Bell, 1907 yılında arkeolog William Ramsay ile birlikte Anadolu'ya da gelmiştir¹⁰¹ (Turna, 2019, s. 168). I. Dünya Savaşı (1914-1918) sonrası Orta Doğu'nun sınırlarının çizilmesinde en etkili kişilerden biri olarak Kahire Konferansı'na katılan Bell, İngiltere'nin bölgedeki hegemonyasının kurulmasındaki önemli aktörlerden biri olmuştur. Çöllerde geçirdiği deneyimleri ve bölgede yaşadıklarını aktardığı *Persian Pictures*, *The Letters of Gertrude Bell*, *Amurath to Amurath*, *Syria: The Desert and The Sown* başlıklı eserlerin bazılarında yazdığı metinlerle birlikte fotoğraflara da yer vermektedir.

¹⁰⁰ Lott, E. (1866). *The English Governess in Egypt: Harem Life in Egypt and Constantinople*, Philadelphia: T. B. Peterson & Brothers. Yazarın ayrıca 1867 tarihli *The Mohaddetyn in the Palace of Gezira. Nights in the Harem I-II.* ve 1869 tarihli *The Grand Pacha's Cruise on the Nile in the Viceroy of Egypt's Yacht I-II.* başlıklı bir romanı bulunmaktadır (Emmeline Lott, t.y.).

¹⁰¹ Bell hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Schnell, 2008; Wallach, 2004. Bell'in Osmanlı Devleti aleyhinde bulunduğu faaliyetler, üzerine şüphe çekmesine neden olmuştur. Bir arşiv belgesine göre hafiye olduğu sonucuna varılan Bell'in Arap yarımadasına yapacağı seyahatin engellenmesi istenmiştir (Turna, 2019, s. 168).

5. BÖLÜM

OSMANLI TOPRAKLARINDA İNGİLİZLER

Avrupa ülkeleriyle olan temasının arttığı Tanzimat Dönemi sürecinde (1839-1876), Osmanlı İmparatorluğu'nda hayata geçirilen reform ve yenileşme hareketleri, Batılı gezginlerin Osmanlı coğrafyasındaki diplomatik temsillerin yanı sıra toplumsal ve kültürel alanlarda varlığını ortaya koyduğu yeni bir düzenin oluşumunu sağlamıştır. Gezginler için adeta bir cazibe merkezi haline gelen başkent İstanbul'da Batılı ülkelere gelen üst düzey kadınlara açılan haremelerde, Osmanlı hareminden izlenimler edinen Batı kadınının kaleme aldığı seyahatnameler, dönemin aydınlatılmasında ve ikili ilişkilerin anlaşılmasında önemli kayıtlar olmuştur.

5.1. MODERNLEŞME SÜRECİNDE KÜLTÜREL ETKİLEŞİMLER

16. yüzyılın sonlarına kadar Balkanlar, Anadolu, İran, Karadeniz, Mezopotamya, Arabistan, Afrika ve Akdeniz'de; üç kıtaya hakim geniş bir coğrafyada varlık gösteren ve önemli bir Akdeniz gücü olan Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyılda Viyana Kuşatması (1683), Karlofça Antlaşması (1699), Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) gibi yenilgilerle gücünü yitirmeye başlamış, tarihte Gerileme Dönemi (1683-1827) olarak adlandırılan sürece girmiştir. Bu dönemde toprak kayıplarının yanı sıra¹⁰² askeri sistemde baş gösteren sorunlar, yeniçeri ayaklanmaları, tımar sisteminin bozulması, merkezi idarenin ve ekonominin zayıflaması, vergi ve enflasyondaki dengesizlikler ve iç isyanların başlaması, İmparatorluğun sonunu getiren unsurlar olmuştur.

19. yüzyılda Fransız Devrimi (1789-1799) sonrası özgürlük, eşitlik, adalet, ulus olma, milliyetçilik gibi kavramların tüm Avrupa'da geniş yankı bulması, Osmanlı'ya bağlı etnik halkların özgürlük taleplerinin artmasına ve isyanların baş göstermesine neden olmuştur. Balkan topraklarında art arda yaşanan isyanlar¹⁰³ ve bağımsızlık hareketleriyle giderek zayıflayan merkezi otorite, Osmanlı İmparatorluğu'nun kendine bağlı eyaletleri

¹⁰² Bkz. Görsel 2.

¹⁰³ 19. yüzyılda Balkanlarda yaşanan; Yunanistan (1821-1829), Bosna (1831-1833), Arnavut (1833-1839; 1843-1844, 1845, 1847), Girit (1841, 1866-1869, 1896-1897), Hersek (1852-1862, 1875-1877), Bulgar (1876) isyanları Osmanlı'yı çöküşe götüren sistematik ayaklanmalar olmuştur.

üzerindeki kontrolünü yitirmesine, Avrupa'nın en büyük iki sömürge yönetimi olan Fransa ve İngiltere'nin denetimine girmesine zemin hazırlamıştır.

Bu sırada Avrupa Devletleri coğrafi keşifler ve teknik atılımlarla zenginleşerek dünya ticaretine hakim bir güç haline gelmiş, Rönesans ve Reform hareketleriyle gerçekleştirdiği bilimsel ve düşünsel atılımlarla çok yönlü bir ilerleme kaydetmiştir. Bu süreçte İmparatorluk, öncelikle askeri ve idari konularda Avrupa'yı model alan bilinçli bir Batılılaşma¹⁰⁴ politikası uygulamaya başlamış; III. Selim Dönemi'nde (hük. 1789-1807) ilk örneklerinin görüldüğü, öncelikle askeri ve idari alanlarda uygulamaya konan reform hareketleri, ilerleyen dönemlerde daha somut adımlarla varlığını sürdürmüştür. Padişahın merkezi gücüne ve keyfi uygulamalarına son veren Tanzimat Fermanı'nın (1839) ilanı ile birlikte idari yönetimde önemli adımlar atılmış, halka can, mal, mülkiyet gibi mali, askeri ve hukuki hakların verilmesi sağlanmıştır.

Bu dönemden itibaren Avrupa seviyesine ulaşmayı hedefleyen Osmanlı yönetimi her alanda yol gösterici ve destekleyici bir Batılılaşma politikası izlemiştir. Avrupa ülkeleriyle artan diplomatik ilişkilerle birlikte, 1830'ların başından itibaren başta Londra, Paris ve Viyana gibi Avrupa kentlerinde elçilerin görevlendirilmesine başlanmış, fahri ataşelik kadroları tahsis edilen Osmanlı seçkinlerinin çocuklarına bir süre yurt dışında kalma imkanı sağlamıştır. Avrupa başkentlerinde Batı kültürü ve değerleriyle tanışan Osmanlı sefirleri, diplomatik görevlerinin yanı sıra, devlet yönetiminde eksikliği duyulan yönetici kadrolarında görev yapmak üzere yetişmişlerdir. Vicdan özgürlüğü, kanun önünde eşitlik gibi ilkelerin savunucuları olan ilk Osmanlı sefirleri olan Mustafa Reşit Paşa (1834, Paris), Ali Paşa (1836, Viyana), Fuad Paşa (1840, Londra), Ahmet Vefik Paşa (Paris) ve Mustafa Reşit Paşa (Paris ve Londra) fikir ve düşünceleriyle Batılılaşma sürecinin ilk uygulayıcıları olmuşlardır (İnalcık ve Seyitdanoğlu, 2006; Solnon, 2019, s. 443-444).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Batılı ülkelerle olan yakın ilişkiler ve Avrupai yaşam biçimlerine duyulan ilgiyle birlikte, İstanbul'un Galata ve Beyoğlu bölgelerinde

¹⁰⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma hareketleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Eldem, 1993; Kılıçbay, 1985; Lewis, 2004; Timur, 1985; Ubcini ve Aydın, 1998; İnalcık ve Seyitdanoğlu, 2006.

her dil, din ve kültürden insanın özgürce ibadet edebildiği yeni bir yaşam kültürü oluşmaya başlamıştır. Çarpıcı konutlar, pasajlar, sefaretler, dükkanlar, kafeler, tiyatrolar, gazinolar, oteller gibi Avrupa başkentlerindeki görkemli mimari biçimlere benzer yapıların inşa edildiği Pera (Cadde-i Kebir/Grand Rue de Pera), ağırlıklı olarak gayrimüslim nüfusun yaşadığı, Osmanlı başkentine gelen yabancılar tarafından da sıklıkla ziyaret edilen bir bölge haline gelmiştir (Solnon, 2019, s. 463-464). İstanbul'a gelen yabancı sanatçılar genellikle Pera'daki elçilik binalarında ikamet etmiş, civarda kurdukları atölyelerinde kentin kültür-sanat yaşamına katkıda bulunmuşlardır (Germaner ve İnankur 2002, s. 63).

1850'lerden itibaren Pera'da gelişen hareketli kültür ve sanat ortamında Kırım Savaşı'nın etkisiyle¹⁰⁵ Kırım'ın ardından İstanbul'a geldiği bilinen Avrupalı gazeteci, muhabir ve fotoğrafçıların da etkisi olmuştur. Bunlar arasında savaşın sonlanmasının ardından kente yerleşen ve Pera'daki atölyelerinde ve özel stüdyolarından çalışmalarını sürdüren fotoğrafçıların yanı sıra Schranz, Preziosi ve Brindesi gibi ressamalar olduğu görülmektedir. Bu sanatçıların Boğaz'dan geçen İngiliz ve Fransız donanmalarını, cepheye giden askerlerin durumunu yansıtan, savaşa dair eserleri, diplomatik çevrelerin de ilgisini çeken başlıca konular arasında olmuştur (Sinanlar Uslu, 2013, s. 143-155).

Bu dönemde İstanbul'da uzun süre yaşayan ve Pera'daki atölyesi aracılığıyla kente katkılarıyla tanınan İngilizlerden biri, Malta Adası'ndan Osmanlı'ya gelen ressam Kont Amadeo Preziosi'dir.¹⁰⁶ 1842'de İstanbul'a gelen ve ölümüne dek İstanbul'da bulunan sanatçı, buradaki gelenekleri benimsemiş ve eserlerine yansıtmıştır. Kırım Savaşı sırasında Batılı basın tarafından görevlendirilen ressamın az sayıda gerçekleştirdiği savaş görüntüleri arasında, Haydarpaşa Kırım Mezarlığı'ndan, Üsküdar'daki İngiliz birliklerini konu alan sahneler bulunmaktadır¹⁰⁷ (Dora, 2016, s. 127-128).

¹⁰⁵ Bkz. 2.2. Kırım Savaşı Sürecinde İkili İlişkiler ve Kültürel Etkileşimler.

¹⁰⁶ 1816'da İngiliz himayesindeki Malta'da doğan ve aileden Kontluk ünvanına sahip Amadeo Preziosi (1816-1888), çocukluk yaşlarından itibaren resme meraklı idi. Hukuk eğitimine rağmen, resme olan ilgisi nedeniyle Guiseppe Hyzler'in stüdyosunda dersler almış ve 1840 yılında Fransa'da Académie des Beaux-Arts'da öğrenim görmüştür. Ana dili İtalyanca olan Preziosi, aynı zamanda kusursuz biçimde İngilizce ve Fransızca konuşuyor ve yazıyordu. İstanbullu bir Rumla evli olması nedeniyle Rumca'ya da hakim olan sanatçı, İstanbul'da bulunduğu süre içinde İngiliz Sefareti'nde ve kimi zaman Yunan Delegasyonu'nda tercümanlık yapmıştır (Öndeş, 2007, s. 55-56).

¹⁰⁷ Bkz. Görsel 18-20.

Pera'daki Levanten aileler, İngilizler ve elçilik mensupları gibi diplomatik çevrelerle yakın ilişki içinde olan ressam Preziosi'nin İngiliz Sefareti yakınındaki Hamalbaşı Sokak'ta bulunan atölyesi, Avrupa diplomasisi tarafından da ziyaret edilen yerlerden biri olmuştur (Öndeş, 2007, s. 55-56). Bu ziyaretlerden biri, Britanya Prensi Albert Edward ve nişanlısı Galler Prensesi Alexandra Christina'nın Doğu seyahati sırasında 1869 yılında İstanbul'a geldiği sırada gerçekleşmiştir. Sultan Abdülmecit tarafından ilgiyle karşılanan ve gezi boyunca Osmanlı yönetimince titizlikle ağırlanan Kraliyet mensupları Dolmabahçe Sarayı'nda konaklamış, Preziosi'nin atölyesinin yanı sıra, Naum Tiyatrosu, İngiliz Elçiliği, Kapalıçarşı, Abdullah Biraderler fotoğraf stüdyosu gibi Osmanlı'nın Batılı yüzünü yansıtan Beşiktaş, Pera ve Galata bölgelerini ziyaret etmişlerdir¹⁰⁸ (Öndeş, 2007, s. 55-65).

Prens Edward ve nişanlısı Christina'nın İstanbul gezisine eşlik eden isimler arasında, Kırım Savaşı boyunca ILN adına çalışan profesyonel deniz ressamı Oswald Walter Brierly (1817-1894) de bulunmaktadır. 1856 yılından itibaren Kraliyet ailesinin himayesine geçen Brierly'nin bu sırada gerçekleştirdiği doksan civarında İstanbul ve Boğaz manzarası aynı gezide kendisine eşlik eden *London Times* gazetesinden William Howard Russell'ın¹⁰⁹ (1820-1907) kitap haline getirdiği gezi notlarında yer almıştır (Gordon, 2016, s. 92-108; Öndeş, 2007, s. 54-57).

Bu süreçte devlet eliyle uygulamaya konan reform hareketleri, sosyo-kültürel yaşamın önemli bir parçası ve toplumsal düzenin belirleyicisi haline gelmekle birlikte, sanat hareketlerinde geleneksel kalıpların dışına çıkan yeni bir anlayışın yerleşmesinde etkili olmuştur (Yenişehirlioğlu, 1993, s. 57-58). Tanzimat reformlarıyla hedeflenen Avrupa kültür ve medeniyetine ulaşma gayreti içinde, minyatür resminin yerine Batılı anlamda tuval resminin kabul görmeye başlaması, başkentte düzenlenen ilk sergileme

¹⁰⁸ 19. yüzyılda Avrupa devletleriyle giderek artan sosyal ve kültürel ilişkiler, İmparatorluğun modernleşme sürecine hız kazandırmanın yanı sıra, resmi karşılama törenleri, protokol kuralları, yemek mekânlarının düzenlenmesi, sarayda verilen ziyafetler, kullanılan malzeme ve görgü kurallarında Avrupa'nın model alındığı değişimleri de beraberinde getirmiştir. Osmanlı yemek kültüründeki ihtişamın sergilendiği en görkemli ortamlardan biri olan resmi ziyafetler Sultan Abdülaziz döneminden itibaren yabancı devlet temsilcilerine verilmeye başlamıştır (Yıldız, 2014, s. 124-137).

¹⁰⁹ *London Times* gazetesi editörü John Delane tarafından Kırım Savaşı'nın yaşandığı Malta, Kırım ve Osmanlı topraklarında görevlendirilen Russell, modern anlamda ilk savaş muhabirlerinden biridir. Savaşan İngiliz askerlerin tedavisini üstlenen Florence Nightingale ve Mary Seacole ile kurduğu dostane ilişkilerle destek veren Russell'ın gezi metinleri, savaşın tüm gerçekliğiyle yansıtıldığı ilk örneklerden biri olmuştur (William Howard Russell, t.y.).

etkinliklerini de beraberinde getirmiştir. 1845 yılında Oreker (ya da Odeker) isimli Avusturyalı ressamın manzaralarını saray ve çevresine sunması, Harbiye Mektebi öğrencilerinin halka açık sergileri, Şeker Ahmet Paşa'nın bireysel sergileri (1873, 1875 ve 1877) ve Guillemet Akademisi'nin yılsonu sergileri (1875-1876) başkentin sanat gündemine yeni bir soluk getiren ilk örneklerdir (Arslan, 1996, s. 72; Cezar, 1995, 1, s. 125; Sinanlar Uslu, 2008; 2015, s. 96-97).

Yerli ve yabancı çevrelerde ilgiyle izlenen bu etkinliklerden bir diğeri 1880-1885 yılları arasında amatör sanatçılar birliği olarak İngiliz sanatseverleri bir araya getiren *Artist of Bosphorus and Constantinople (ABC Club)* Osmanlıca adıyla *Elifba Kulübü*'nün 1880 yılındaki karma sergisidir. Çoğunluğu uzun süredir İstanbul'da yaşayan Batılı sanatçıların oluşturduğu etkinlik, İngiliz Büyükelçiliği'nde görevli Anglikan rahip George Washington'ın¹¹⁰ öncülüğünde Tarabya'daki Rum Kız Okulu'nda düzenlenmiştir. Sergiye Mary Adalaide Walker ile birlikte, Galata'daki Kırım Kilisesi'nde görevli ağabeyi Rahip Charles G. Curtis, Edwin Pears,¹¹¹ James Robertson¹¹² (1813-1888), 1876'dan beri Osmanlı donanmasında görevli A. C. Hobart-Hampden'in (Hobart Paşa) (1822-1886) ve eşi Edith Katherine Hobart-Hampden gibi kentte uzun süredir yaşayan İngilizler katılmıştır (Roberts, 2016, s. 170-175, 187; Sinanlar Uslu, 2015, s. 108-109).

Kulübün ikinci sergisi, 1881 yılında Pera'da Tepebaşı Belediye Bahçesi'nde düzenlenmiş,¹¹³ Osmanlıca ve Fransızca olmak üzere iki dilde katalogları yazılan

¹¹⁰ Washington'ın İstanbul'da bir Sanat Derneği kurma düşüncesinin asıl amacı, katılımcılar için “karşılıklı ilerleme aracı” oluşturmaktır. *Constantinople Messenger*, kentin kültür-sanat yaşamını besleyecek bir girişim olarak nitelendirdiği serginin İngiliz, Fransız, İtalyan, Alman, Belçikalı, Rum, Ermeni ve Türk sanatçıların katılımıyla bir ortaklık taşımasındaki önemi vurgulamıştır (Roberts, 2016, s. 169-171).

¹¹¹ Avukat, gazeteci, tarihçi ve yazar Sir Edwin Pears (1835-1919), 1873'te İstanbul'daki Avrupa Barosu Başkanlığı'na atanması sonrası 1915 yılına dek İstanbul'da yaşamış ve anılarını *Forty Years in Constantinople*'de bir araya getirmiş çok yönlü bir hükümet görevlisidir. Pears'ın anılarında, Osmanlı aydınları olan Osman Hamdi Bey (1842-1910) ve kuzeni Ahmet Tevfik Bey (1842-1910) gibi üst düzey fikir adamlarıyla yakın ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır (Eldem, 2015, s. 310).

¹¹² Mesleki eğitimini RA'de alan ve 1840'lardan itibaren Darphane-i Amire'de baş hakkak olarak görevlendirilen James Robertson, suluboyaya olan ilgisinin yanı sıra, profesyonel bir fotoğrafçı olarak İstanbul'u belgelediği görüntüleri ve panoramalarıyla sergilerde yer almıştır. İstanbul'da kırk yıla yakın süre görev yapan sanatçının İstanbul'daki fotoğraf atölyesi, 1867 yılına dek varlığını sürdürmüştür (Öztuncay, 2005, s. 52).

¹¹³ Nisan 1881'de açılan sergi, Rum asıllı banker Alexander Mavrokordato himayesindeki Tepebaşı Belediye Bahçesi içindeki köşkte düzenlenmiş, 55 sanatçının 220 eserinin sergilendiği etkinlikte Amadeo Preziosi, Robert Preziosi, Osman Hamdi Bey, Şeker Ahmet Paşa, Jean Brindesi, Süleyman Seyyid gibi isimler yer almıştır (Eldem, 2015, s. 13; Öztuncay, 2013, s. 83).

etkinlik, yerli yabancı herkesin ziyaretine yönelik düzenlenen ilk sergileme etkinliği olmakla birlikte, her cumartesi günü iki saat boyunca yalnızca Müslüman kadınlara ayrılması bakımından da önemlidir. Kulüp, 1885 yılı sonrasında faaliyetlerini sonlandırmıştır. Fransız ve İngiliz elçiliklerinin ağırlıklı olarak katılım sağladığı benzeri sanat etkinlikleri, yabancı ülke temsilcileriyle olan diplomatik ve sosyal ilişkilerin yanı sıra, kentte uzun süredir yaşayan Avrupalı sanatçıların Müslüman yerli halkla kurduğu ilişkilere ve kültürel alışverişe katkı sağlayan gelişmeler olmakla birlikte, Osmanlı yönetiminin Batılılaşma vizyonu içinde yerli halkın da içinde yer alması öngörülen kültür-sanat politikalarıyla desteklenmiştir¹¹⁴ (Roberts, 2016, s. 186-188; Sinanlar Uslu, 2015, s. 113).

İngiliz elçisi Layard'ın ardından, 1882-1885 yılları arasında Mısır'da ve Balkanlarda karışıklıkların baş gösterdiği bir dönemde yerine gelen Lord Dufferin¹¹⁵ (1826-1902) döneminde kentteki kültür sanat hareketlerine ayrı bir önem verildiği görülmektedir. 1880-1885 yılları arasında dört kez düzenlenen *ABC Club* (Elifba Kulübü) sergilerine başkanlık ettiği bilinen Lord Dufferin'in bir diplomat olarak bizzat katıldığı sergilerin yanı sıra sanatçılara verdiği destek, dönemin kültürel atmosferinin anlaşılması açısından oldukça önemlidir (Sinanlar Uslu, 2015, s. 108).

5.2. OSMANLI BAŞKENTİNDE İNGİLİZ KADINI VE GÖZLEMLERİ

Sanayi Devrimi'yle birlikte tüm dünyada artan güçlü konumuyla İngiltere, siyasi ve ekonomik üstünlüğünün yanı sıra, sömürge topraklarında çıkarlarının korunmasına yönelik politikasıyla Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü sürdürme gayreti içinde olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren iki ülke arasında artan siyasi, askeri, ticari ve kültürel ilişkiler, çok sayıda sanatçı, gezgin, arkeolog, diplomat, gazeteci, araştırmacı ve yazarın başta başkent

¹¹⁴ Roberts (2007, s. 63-64) aralarında Mary Adalaide Walker'ın da eserlerinin bulunduğu sergi etkinliklerinden yola çıkarak, İngiliz Oryantalizminin kendi içine kapalı ulusal bir kategori olarak incelenmesi yerine, başkente kısa süreliğine gelen Avrupalı gezginler ile orada yerleşik olarak yaşayan yabancı sanatçıların ayırımına dayalı olarak incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Her iki grubun Osmanlı'ya olan yaklaşımlarındaki farklılığa ve bu açıdan bir değerlendirme yapmanın önemine dikkat çeken yazar, kentte uzun süredir yaşayan yabancıların içinde bulundukları kültürle olan ilişkilerini ve kurdukları bağları “yerleşik yabancılara özgü pitoresk” olarak tanımlamakta, bu eserlerinin kalıplaşmış oryantalist Osmanlı imajının dışına çıkan bir estetik anlayışı yansıttığını belirtmektedir (Roberts, 2016, s. 187).

¹¹⁵ Lord ve Lady Dufferin ile ilgili olarak bkz. Sinanlar Uslu, 2015a.

İstanbul olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerine yaptıkları seyahatlerin başlıca nedeni olmuştur. Çoğunlukla, İngiliz Hükümeti'nin elçi heyetleriyle veya idari veya askeri görevli eşleriyle birlikte Doğu topraklarında bulunan kadınlar, Oryantalizmin etkileri; yeni yerler keşfetmek, tarihi ve turistik geziler gerçekleştirmek, bilimsel, dini, veya arkeolojik çalışmalar yapmak, savaşlar sırasında hemşirelik gibi işlerde gönüllü olma amacıyla sıklıkla Doğu kentlerini ziyaret etmişlerdir. Seyahatleri sonrası yaşadıklarını ve gözlemlerini gezi günlükleri, anı defterleri veya seyahatnameler aracılığıyla aktaran Avrupalı kadın seyyahlar, zamanla Doğu'ya dair bir gezi edebiyatının oluşmasına da kaynaklık etmişlerdir. 19. yüzyılda Batılı ülkelerin Osmanlı İmparatorluğu'na gönderdiği elçi heyetleri, Osmanlı kültürünün ve Doğu yaşamının Batı'ya tanıtılmasında önemli bir unsur olmakla birlikte, tarih boyunca Doğu-Batı ilişkilerinin yakınlaşması ve birbirini tanımasında aracılık eden bir misyona da sahip olmuştur (İnankur, 2014, s. 45).

18. yüzyılda çoğunlukla soylu sınıfa mensup, üst düzey aristokrat kadınlar ve elçi eşleri tarafından ziyaret edildiği bilinen Osmanlı İmparatorluğu topraklarında ilklerden biri, 1716-1718 yıllarında İngiltere'nin İstanbul elçisi Edward Wortley Montagu'nun İngiliz aristokrasisine mensup eşi Lady Montagu'dur (1689-1762). Çoğunluğa nazaran daha erken bir dönemde Osmanlı haremine girme imkanı bulan Montagu'nun bu sırada Avrupalı dostlarına göndermiş olduğu mektupları, ölümünün ardından Hristiyan bir kadının ilk kez harem içinden Osmanlı kadınına ve yaşantısına dair gözlemlerini aktaran metinler olarak *Turkish Embassy Letters* (1763) adıyla basılmıştır. Batılı kadınların Osmanlı topraklarından gözlemlerine yer verdiği ilk seyahat edebiyatı örneklerinden biri olan kayıtlar, Osmanlı siyasi ve sosyal yaşamına dair objektif ve belgeleyici bir bakış açısı taşıması bakımından kadın tarihi araştırmalarındaki başlıca başvuru kaynakları arasında yerini almıştır.¹¹⁶

Metinlerinde seyahati öncesinde edinmiş olduğu intibalar ile sonrasında yaşadıkları arasındaki uçurumu vurgulayan Lady Montagu, harem yaşantısını ve Osmanlı kadını her yönüyle, objektif ve detaycı bir bakış açısıyla incelemiştir. Oryantalizmin

¹¹⁶ Montagu, M. (t.y.). *Türkiye Mektupları* (Kurutluoğlu, A.). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser. Ayrıca bkz. Arslan, 2018; Birol, 2015; Oğuzhan Börekçi, 2013; Chung, 2011; Çolak, 2010.

önyargılarından uzak kadın seyyahların ilki olarak da anılan Montagu mektuplarında, erkek seyyahlarca Osmanlı haremelerini hiç görmeden kurgulanan gerçek dışı ve önyargılı anlatımlardaki hayali unsurları eleştirmektedir. Osmanlı'ya dair tespitler yapan erkek gezginleri, bilgi sahibi olmadıkları Osmanlı kadınına ve hareme dair anlatılarda önyargılı olmakla eleştiren Lady Montagu, bilinçli bir biçimde geleneksel ataerkil bakışa karşı çıkmakta, gerçek dışı bilgilere yer verilmesinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Statüsünün sağladığı avantajla, Osmanlı üst düzey haremlerine konuk olan; Doğu kadını en mahrem alanında bizzat gözlemlene şansı bulan Montagu, mektuplarında haremdeki ihtişamdaki, giyim-kuşam, sosyal yaşam ve fiziksel özelliklerinden hayranlıkla bahsettiği Osmanlı kadınlarının güzellik, görgü, nezaket ve özgürlük gibi konularda Avrupalı kadınları geride bırakan özelliklerinden söz etmektedir (Barın Akman 2011, s. 31; Birol, 2015, s. 315-316; Oğuzhan Börekçi, 2013, s. 191-197; İlya ve Uysal, 2015, s. 6-7; Görgün, 2011, s. 314; Riding, 2008, s. 122; Ünal, 2013, s. 47).

Montagu'nun başkentte kaldığı iki yıla yakın süre içindeki izlenimlerinin öncelikli konusu “*belki de dünyadaki tüm kadınlardan daha özgür*” olduğunu belirttiği Osmanlı kadınlarıdır. Feraceli giysileriyle kimliğini gizleme şansına sahip Osmanlı kadınının arzu ve isteklerini gerçekleştirmede kendisine saklı bir alan yaratabildiğinden ve “bu maskeli balo”nun ihtiraslarını gerçekleştirme konusunda kadınlara sağladığı özgürlükten söz eden yazar, yasal çok eşliliğe tahammül eden soylu bir kadına nadiren rastlandığını belirtir. Montagu aynı zamanda boşanan kadınların kendi paralarına sahip olma, kocalarından nafaka alma gibi haklarının yanı sıra, doğum yapanların sosyal yaşamlarını sürdürmelerine olanak sağlayan kadınlar arası dayanışma ve yardımseverliğin önemine dikkat çekmektedir (Çolak, 2010, s. 398; Riding, 2008, s. 122; Solnon, 2019, s. 298-303).

Lady Montagu'nun Osmanlı'ya ilişkin görüşlerinin biçimlenmesinde hiç kuşkusuz başkentte tüm ihtişamıyla etkisini sürdüren Lale Devri'ne ve Sultan III. Ahmet döneminin (hük. 1703-1730) görkemli yapısına tanıklık ettiği 18. yüzyıl başlarında gelmiş olması etkili olmuştur. Avrupa'da sömürgeci oryantalist bakış açısının henüz tam olarak yerleşmediği bir dönemde kaleme alınan metinlerdeki bu yaklaşım, Viktorya dönemindeki haleflerinin birçoğu tarafından da sürdürülmüştür. Edebi eserlerinin yanı sıra, sağlık alanında ülkesine getirdiği yeni uygulamalarla da tanınan bir isim olan

Montagu, İstanbul'da çiçek aşısına¹¹⁷ tanıklık etmiş, ülkesine dönmesinin ardından başta İngiltere olmak üzere tüm Avrupa'da aşının bilinmesi ve uygulanmasına öncülük etmiştir¹¹⁸ (Billur, 2020, s. 227; Solnon, 2019, s. 298-303).

Seyahat olanaklarının henüz yeterince gelişmediği 1800'lü yılların başlarında Akdeniz üzerinden zorlu bir yolculukla İstanbul'a geldiği bilinen İngiliz diplomat Robert Liston¹¹⁹ ve eşi Henrietta (Marchant) Lady Liston (1752-1828) erken dönemde Osmanlı başkentine gelen elçiler arasındadır. Selefi Lady Montagu gibi iyi bir gözlemci olan Lady Liston'un, Pera'daki elçilikte geçirdiği ilk günleri aktardığı dair mektupları,¹²⁰ hamamlar, harem, dervişler, Mekke'ye yapılan hac ziyaretleri, elçilik baloları gibi Osmanlı'ya dair merak edilen ve ilgi uyandıran konuları ele almaktadır (Searight, 2005, s. 4-5).

Bu dönemde gelen kadın seyyahlarından Berkeley Kontu'nun kızı Lady Elizabeth (Berkeley) Craven (1750-1828), sıra dışı yaşantısıyla dikkat çeken kişiliklerden biridir. Lady Craven, on üç yıl evli kaldığı ilk eşi Baron William Craven'dan yedi çocuğuyla birlikte çarpıcı biçimde boşanmasının ardından Avrupa ve Doğu bölgelerini kapsayan bir dizi seyahat gerçekleştirmiştir. 1785-1786 yıllarında Cracow ve Petersburg'a, ardından Kırım'a giderek Kherson, Perekop, Karasubazar, Balaklava, Akmescit, Kefe, Sivastopol, Bahçesaray, İnkerman, Baydar'da çevre gezileri yapan Craven, gezisinin devamında Karadeniz üzerinden İstanbul'a gelmiştir. Viyana'ya dönmesinin ardından, izlenimlerini *A Journey through Crimea to Constantinople*¹²¹ (1789) adlı kitabında bir araya getiren Craven ilk eşinin ölümünün ardından 1791'de Charles Alexander ile evlenerek İngiltere'ye yerleşmiş, sahnelediği amatör tiyatrolarla başarılı oyun yazarlarından biri olarak tarihe geçmiştir (Karabulut, 2017, s. 431-433; Turhan, 2000, s. 30, 50-55).

¹¹⁷ 1676 yılından itibaren İstanbul'da kullanıldığı bilinen çiçek aşısı, hastadan elde edilen apsenin ceviz kabuğuna sarılması ve kurutulmasının ardından gül suyuyla sulandırılarak hazırlanan iğneyle çocukların kollarının çizilmesiyle yapılmaktaydı (Billur, 2020, s. 227; Yıldırım, 2015, s. 108-110).

¹¹⁸ Kardeşini yirmi yaşında çiçek hastalığı nedeniyle kaybeden Lady Montagu, İstanbul'da olduğu 1718 yılında oğlu Edward'a, Londra'ya döndükten sonra üç yaşındaki kızına halkın gözü önünde aşı yaptırtarak tanınmasını sağlamıştır. Britanya Kraliyeti'nin konuya verdiği önem ve destek, toplumda aşya olan bilinirlik ve güvenin artmasında etkili olmuştur (Solnon, 2019, s. 306-307).

¹¹⁹ 1793-1796 yılları arasında ilk elçilik yaptığı İstanbul görevinin sonrasında, İngiliz Hükümeti'nce Amerika'ya gönderilen Robert Liston'ın buradaki ikinci görevi 1812-1820 yılları arasında gerçekleşmiş, elçi 1815 yılında İngiliz yönetimince şövalye nişanıyla ödüllendirilmiştir (Searight, 2005, s. 4). Sir Robert Liston'un İstanbul Büyükelçiliği hakkında ayrıntılı bilgi bkz. Yalçınkaya, 1998.

¹²⁰ Liston'un mektupları Scotland National Library'de bulunmaktadır (Searight, 2005, s. 4).

¹²¹ Bkz. Craven, 1789. Kitabın Türkiye ile ilgili bölümleri için bkz. Koçu, 1939; Karabulut, 2017.

Kendine özgü üslubuyla metinlerinde Doğu'yu kimi zaman acımadan eleştiren, kimi zaman öven Lady Craven, gittiği bölgelerin tarihine dair kapsamlı bilgilere yer verdiği gezi metinlerinde, Kırım'ın politik meselelerine dair fikirlerini de aktarmaktadır. “*Dünya başkenti Konstantinopolis'in*” Pera, Büyükdere, Haliç, Topkapı Sarayı, Tophane, Boğaziçi, Sultanahmet gibi semtlerinden bölgelerinden söz eden Craven, Osmanlı'nın geri kaldığı sanayi ve ticaret politikaları ve Yunanlılara karşı tutumu hakkında olumsuz görüşlerini belirtmektedir. Osmanlı haremi ve kadınları konusunda farklı bir yaklaşım içindedir. “*Dünyanın en özgür kadınları*” olan Osmanlı kadınının, toplumdaki korunaklı bir yerine işaret eden yazar, hareminin kapısında bir çift ayakkabı gören bir kocanın, saygıdan ötürü içeri girmediğini, Türk erkeklerinin eşlerine olan saygısının örnek alınması gerektiğini de vurgular (İlyas ve Uysal, 2015, s. 6-7; Turhan, 2000, s. 50). Müslüman kadınların yasal haklarının Avrupalılara göre üstünlüğüne değinen Craven, Türklerin kadınlara karşı davranışlarının dünyaya örnek olması gerektiğini belirtmektedir. Yazar ayrıca hareminde hiçbir milletten kadının olmadığı kadar özgür, endişeden uzak, huzurlu ve mutlu bir yaşantı sürmekte olan Osmanlı kadınının boşanma ve tazminat gibi konulardaki üstün konumunu dile getirmektedir (Craven 1789, s. 234-235'den akt. Kamberidou, 2015, s. 300-302).

Erken dönemlerde Osmanlı topraklarına seyahat etme imkanına sahip kadın gezginler, metinlerinde Doğulu hemcinslerinin harem yaşantısını ve cinselliğini objektif ve önyargısız gözlemleriyle aktarmışlardır. Cinselliği tartışma konusu olarak ele alan Aydınlanma düşüncesinin de yansımaları olan bu tip gözlemler, İngiliz toplumunda kadın haklarıyla ilgili içe dönük karşılaştırmaların yapılmasında da etkili olmuştur (Melman, 1989, s. 306-315). Haremi cinsellikten arınmış ve evcil bir yer olarak gören kadın seyyahların, metinlerinde kadın giysilerinden biri olan –pantolona benzer tarzıyla- şalvar konusuna değinmesi, kendi ülkelerinde Viktorya dönemi modasının gözden geçirilmesinde etkili olmuştur. Batı'da yalnız erkekler için uygun görülen pantolon, Viktorya dönemi kadını için bir nevi özgürleşmenin de sembolü haline gelerek “harem eteği, Türk pantolonu” vb. terimlerle anılmıştır (Riding, 2008, s. 123).

İmparatorluğun özellikle saray çevresinde hızla Batılılaşma hareketlerini hayata geçirdiği 19. yüzyıl boyunca Osmanlı başkenti, İngiliz sanatçılar ile Osmanlı seçkinleri arasındaki kültür buluşmasına tanıklık etmesi açısından parlak bir dönem geçirmiştir. Özellikle yüzyılın ikinci yarısından sonra, konumuyla olduğu kadar modernleşmeye başlayan Beyoğlu ve Pera gibi otelleri, restoranları, mağazaları, pasajlarıyla ve diğer tüm imkanlarıyla Batılılara rahat bir ortamı sağlamasıyla en çok tercih edilen kentlerden biri olmuştur. Tanzimat Dönemi'nde Osmanlı başkentinde hissedilir biçimde hayata geçirilmeye başlayan yenileşme hareketleriyle Avrupalıların zihinlerindeki geleneksel Osmanlı imgelerinin yerini Batılı unsurların almaya başlaması, kimi zaman hayal kırıklığı yaratmış ve İmparatorluğun geleneksel görünümüne özlem duyan gezginler tarafından modernleşmeye yönelik yersiz çabalar olarak eleştirilmiştir. Bu isimlerden biri, 1835 yılında İngiliz ordusunda görevli babası ile birlikte Osmanlı başkentinde bulunan Julia Pardoe'dur (1806-1862).

İngiliz Hükümeti'nin görevlisi olan babası Thomas Pardoe ile dokuz aya yakın süre İstanbul'da bulunan gezgin, Osmanlı üst düzey saray çevresinin yanı sıra, paşa konakları, üst düzey siyasi ve askeri elitler, orta seviyeli Müslümanlar ve Gayri-Müslim aileler gibi toplumun farklı gruplarını bizzat haremde gözleme şansına sahip olmuştur. Osmanlı toplumunun bayramlar, cenazeler, törenler, eğlenceler, düğünler gibi geleneksel toplum yaşamına bizzat dahil olan Pardoe, bu sırada kentin tarihi ve turistik öneme sahip noktalarında bulunmuştur. Osmanlı'ya dair çarpık bilgileri düzeltme gayreti içinde olduğu *The City of the Sultan and the Domestic Manners of Turcs in 1836* (London) ve İstanbul'un çeşitli semtlerini ve Boğaziçi'nin panoramik atmosferini aktardığı *The Beauties of the Bosphorus* seyahatnamesi¹²² Pardoe'nun detaylı gözlemlere yer veren edebi aktarımlarıyla Avrupa'da yoğun ilgi görmüş ve birçok kez yeniden basılmıştır. Fransızca tercümesi de yapılan eser, İngiliz Romantizminin önde gelen manzara ressamı William H. Bartlett'in¹²³ (1809-1854) İstanbul görünümünün de eklenmesiyle,

¹²² Bkz. Pardoe, 1838. Eser, 1837'de iki cilt, daha sonra üç cilt halinde 1838, 1845 ve 1854 yıllarında çıkarılmıştır. Türkçe'ye ilk kez 1967'de *125 Yıl Önce İstanbul* başlığıyla yayımlanmasının ardından 2004 yılında *Şehirlerin Ecesi İstanbul: Bir Leydi'nin Gözüyle Osmanlı Yaşamı*; son olarak *Sultanlar Şehri İstanbul* olarak çeşitli basılmıştır (Müderrişoğlu, 2019, s. 374). Ayrıntılı bilgi için bkz. Baykara, 2010; Müderrişoğlu, 2018; 2019; Yenen, 1994.

¹²³ Beattie'nin *Brief Memoir* adlı kitabında belirtildiği üzere, 15 Ağustos 1837 ile Mart 1838 tarihleri arasında İstanbul'da bulunan ve bu sürede Julia Pardoe'nun (1806-1862) kitabında yayınlanacak olan 83 metal gravürün desenlerini hazırlayan Bartlett'in Pera'daki atölyesi dönemin yerli ve yabancı sanatçıların

İstanbul'u Avrupalılara tanıtan en önemli gravürlü seyahatnamelerden biri haline gelmiştir (Müderrişoğlu, 2018, s. 372-373).

Kaleme aldığı eserlerde, İstanbul halkının kısa sürede benimsediği Batılılaşma reformlarının kentte yeni bir atmosfer yaratan mimari faaliyetler üzerindeki etkisinden söz eden Pardoe (1838, s. 5-6), geleneksel Osmanlı karakterine sahip mimari dokunun yerini Avrupalı biçimlerin almasından ve geçmişin mirasının hızla tahrip olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir. Ayrıca, İstanbul'un sahilleri, Üsküdar, Bulgurlu ve Çamlıca tepeleri, Göksu ve Küçüksu, Beylerbeyi, Kız Kulesi, Karacaahmet Mezarlığı ve Boğaz'a dair uzun ve detaylı gözlemlere yer verdiği seyahatnamesinde, kentin göz alıcı mimari dokusunu kimi zaman İngiliz şairlerinden yaptığı alıntılarla tasvir eden Pardoe'nun İstanbul'dan sonraki durağı, yemeklerinden etkilendiği anlaşılan Bursa olmuştur. Yazdığı seyahatnamesinde, Avrupalıların Doğu'yu hiç görmeden hayali anlatımlar üzerinden Müslüman kadınına yönelik geleneksel önyargıları ilk eleştiren gezgin Pardoe, anlamsız ve gülünç bulduğu bu türden inanışları çürütüyor olmaktan duyduğu mutluluğu dile getirmektedir. Çocukları ile ayrıcalıklı bir biçimde yaşayan Osmanlı kadınının, dünyanın en özgür ve mutlu kadınlarından olduğunu belirten yazara göre,¹²⁴ hareme hapsedilmiş bir tutsaklığın aksine, Boğaz'da altın yaldızlı sandallarıyla ziyaretler gerçekleştiren saray kadınları oldukça iyi ve mutlu bir yaşam sürdürmektedir (Kamberidou, 2015, s. 300-302).

Topkapı Sarayı'ndaki harem hayatına ilk kez yakından tanıklık eden Pardoe'nun, eserini yakın dostluğu nedeniyle hayranlık duyduğu dönemin Hariciye Nazırı Mustafa Reşid Paşa'ya ithaf etmesi, burada bulunan Batılı gezgin, sanatçı ve yazarların Osmanlı ileri

uğrak yeri olmuştur. William Beattie'nin *Brief Memoir of the Late William Bartlett*, London: Rickerby (1855) ve J. Britton'ın *A Brief Biography of William Henry Bartlett, Topographical Artist*, London (1855) başlıklı kitapları, Bartlett'in hayatını aktaran başlıca kaynaklardır. Ayrıca, *Walks About the City and Environs of Jerusalem* (1844), *The Nile Boat (Glimpses of the Land of Egypt)* (1849), *Forty Days in the Desert* (1848) Bartlett'in yaptığı Doğu gezilerine dair seyahatnameleridir (Arslan, 2000, s. 44-47; Atıl, 1995, s. 38; Germaner ve İnankur, 1989, s. 4; 2002, s. 68; Thieme ve Becker, 1907, s. 554).

¹²⁴ Julia Pardoe eserinde; "...Hepimizin inanmaya yatkın olduğu gibi, özgürlük mutluluksa, o zaman Türk kadınları en mutlu kadınlardır, çünkü onlar kesinlikle imparatorluğun en özgür bireyleridir. Avrupa'da Doğu kadınlarına acımak moda; ama bu durum sadece yanlış yere yerleştirilen bir duygu sergisine yol açabilecek olan onların gerçek konumlarının bilinmemesinden kaynaklanmakta. Daha önce Doğu kadınlarının itiraz etmelerine veya ilgi hissettikleri bir noktada bunu ifşa etmelerine izin verildiğini belirtmiştim; Osmanlı kocası karısının ifadelerine asla kızmaz..." sözlerine yer vermektedir (Pardoe, 1838, s. 126-127'dan akt. Müderrişoğlu, 2018, s. 445-451).

gelenleriyle olan yakın ilişkisini göstermesi bakımından da dikkate değerdir (Müderrişoğlu, 2019, s. 372-374). Osmanlı kadını üzerinden Doğulu kadınlara dair basmakalıp anlayışlara meydan okuyan yazar, Türk kadınlarının Avrupalı hemcinsine göre daha fazla yasal hakkı olduğunu, Osmanlı toplumunda çok eşliliğinin yaygın olmadığını belirtmektedir. Yanlış inançların aksine, köleliğin oldukça ender görüldüğü Osmanlı'da gönüllüğün esas olduğunu ifade eden Pardoe'nun (1838, s. 115'dan akt. Müderrişoğlu, 2018, s. 449-45), Osmanlı'ya yönelik izlenimleri, Batı'nın sömürgeci ve Oryantalist klişelerinden uzak olmakla birlikte, Doğu'ya yönelik önyargılara eleştirel ve yıkıcı bir yaklaşım getiren ilk'lerden biri olması bakımından önemli kayıtlar olmuştur (Müderrişoğlu 2018, s. 444-451). İngiltere'nin ilk Bursa konsolosu Donald Sandison'un¹²⁵ kızı olarak Bursa'da doğan ve Selanik elçisi John Blunt ile evlenerek Osmanlı topraklarında altmış yıla yakın süre yaşamış olan Fanny Janet Blunt¹²⁶ (1839-1926) seyahatnamesiyle dikkat çeken bir diğer elçi eşidir.

Tanzimat döneminden itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun her alanda bir dizi reformlar gerçekleştirdiği süreçte giderek hızlanan sanayileşme çabalarında, yabancı uzman ve mühendisler önemli bir rol oynamıştır. Bu çabalar sonucu kurulan İzmit Çuha Fabrikası'nın tesisinde ve yönetiminde görev alan uzmanlardan¹²⁷ biri olan fabrikatör James Binn ve eşi Ann Longbotton Binns bu dönemde İngiltere'den gelenler arasındadır. Koyu Hristiyan bir İngiliz olan Binns'in 1844-1847 yılları arası yaşadığı Osmanlı'ya dair gözlemlerine yer verdiği günlüğü, yüzyılın ikinci yarısında topluma yönelik bakış açısı ve ülkedeki sosyal, ekonomik ve siyasi duruma yönelik tespitler bakımından önemli detaylar içermektedir. Osmanlı'nın sanayileşme sürecindeki yapısal eksiklikler, yabancı uzmanlara verilen düşük ücretler, dini pratiklerin uygulamasında yaşadığı sıkıntılar gibi konularda gözlemlerine yer veren Binns, günlüğünde kadınlar arası kurulan yakın

¹²⁵ 19. yüzyıl başlarında, İstanbul'a yerleşen ve ticari faaliyetlerini bu şehirden yürüten İngiliz Levant Kumpanyası üyesi Donald Sandison aynı zamanda 1838 ile 1868 yılları arasında Bursa'da görev yapan ilk İngiliz konsolosudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Zeytinli, 2018.

¹²⁶ Blunt'un seyahatnamesi, Osmanlı'ya dair ayrıntılı bilgilerin yanı sıra, Anadolu'daki misyoner faaliyetler hakkında da izlenimler içermektedir. Bkz. Blunt, 1878.

¹²⁷ III. Selim Dönemi'nden itibaren Osmanlı baruthanelerinin yönetimini üstlenmiş olan Dadyan ailesine mensup Ohannes Dadyan, sanayileşmeyle kurulan İzmit Çuha, Hereke Kumaş, Zeytinburnu Demir, Bakırköy Basma, Bursa Numune Çiftliği'nin de aralarında bulunduğu devlet girişimlerinin yöneticisi olarak tesislerin işletilmesinde gerekli uzmanları ve işçileri de getirmekteydi (Buluş, 2012, s. 51).

ilişkilerin yanı sıra, karşılıklı dayanışmayı yansıtan örneklere de yer vermektedir¹²⁸ (Buluş, 2012, s. 50-53).

Kırım Savaşı sırasında İstanbul'a gelen, kırk yılı aşkın uzun bir süre boyunca halkın arasına karışarak yerleşik bir yaşam süren ressam Mary Adalaide Walker, (1856-1904) Osmanlı'ya dair tespitleri ve saray çevresiyle kurduğu yakın ilişkilerle dikkat çeken isimlerden biridir. Walker'ın Lady Emelia Bithynia Hornby'nin seyahatnamesinde¹²⁹ yer alan beş adet harem tasviri, Osmanlı haremlerinden günümüze gelebilen sayılı örneklerdir. Walker ve Hornby'yi seyahatnamedeki işbirliği için bir araya getiren koşullar tam olarak bilinmiyorsa da, birbirlerini tanıyor oldukları, başkent İstanbul'da tanıdık çevreler içinde aynı ortamlarda bulundukları ve her ikisinin de Rıza Paşa'nın haremını ziyaret ettiği düşünülmektedir (Inge, 2010, s. 62-63). Kırım Savaşı sırasında İstanbul'da bulunan gezgin Lady Hornby, kaleme aldığı seyahatnamesinde, Avrupa'nın Doğu'ya bakışındaki basmakalıp önyargılı tavrı sürdürmektedir.¹³⁰ Hornby eserinde, "Doğu'nun cazip bir portresi" olarak nitelendirdiği Osmanlı kadınına "tüm kalbiyle yardıma hazır olduğunu" belirtirken, "genellikle güzel, nazik ve akıllı olan" kadınların cahilliklerini son derece üzücü bulmaktadır (Celkan, 1991, s. 826).

Hornby'nin tek taraflı, Doğu'yu ötekileştiren metninin aksine, Osmanlı harem yaşantısını mangal başında nargile ve çubuk keyfi, ibrik ve leğenle el yıkama, misafir uğurlama gibi günlük yaşam konuları içinde resimleyen Walker'ın dolaysız, objektif ve gerçekçi sahneleri içinde yer aldığı eserle bir çelişki içindedir. Sanatçının bu eserleri, Batılı

¹²⁸ Binns'in doğum yaptığı sırada kendisine yardımcı olan Osmanlı ebesi Pembe'nin ismini kendi kızlarından birine vermesi, bu açıdan önemlidir: Binns, 25 Kasım 1843 tarihinde günlüğüne düştüğü notta kızı Evelina'nın doğumu nedeniyle, "böyle bir lütufla karşılaşmayı umamadığı bir toprakta kendi inancına yeni bağlılar kazandırdığı için iyiliği ve inayeti" dile getirir. Çiftin Henry Osman, Arthur Leonard, Walter Rupen, Edward Curtis, Laurence Gregson, James Fletcher, Eustace, Ellen Edith, Ann Beatrice ve Evelina Constantia Pembe isimli on çocuğundan Henry 1888'de ülkeyi terk etmeden önce Ankara'da resmi konsolosluk yapmış, Walter ve Edward tüccar olmuştur (Buluş, 2012, s. 59-60).

¹²⁹ 1855'te diplomatik görevle İstanbul'a gelen Sir Edmund Grimani Hornby'nin eşi Lady B. Hornby'nin İngiltere'deki dostlarına yazdığı mektupları, 1858 tarihli *In and Around İstanbul I-II* adıyla; ardından ikinci kez 1863'te Walker'ın renkli litografileriyle *Constantinople During the Crimean War* adıyla yeniden basılmıştır. Bkz. Hornby, 1863. Kitabın Türkçe tercümesi için bkz. Hornby, 2007.

¹³⁰ Gerçek dışı efsaneleriyle Doğu edebiyatı ve mitlerinin etkisi altında haremi ziyaret eden Batılı kadın gezginler, seyahatnamelerinde kimi zaman okuyucuyu eğlendirme amacıyla ötekileştirici, gerçek dışı fantezilerle dolu oryantalist bir dil kullanmışlardır. Roberts'ın (2000, s. 32-35) deyimiyle "female fantasy", hareme giren Batılı kadınlar için, inceleyen kişi olmak yerine incelenen konuma düşmenin, hareme yaşanan tedirgin edici durumun, kontrolü kaybetme ve güçsüz duruma düşmenin verdiği korunmasız, endişe verici durumun yansımasıdır. Inge, (2007, s. 32-35) Hornby'nin izleyicinin ilgisini çekme ve eğlendirme amacı taşıyan metninin, Alaeddin'in sihirli lambası, 1001 Gece Masalları gibi efsanevi ve hayali ayrıntılarla dolu olduğunu belirtmiştir.

seyyahların aksine uzun süredir yaşam sürdüğü İstanbul'da Osmanlı toplumunu içselleştirmiş bir sanatçı olduğunu yansıtmaktadır (Daşcı, 2011, s. 27; İnankur, 2011, s. 207). Walker, Doğu'da geçirdiği uzun süre boyunca, İstanbul, Balkanlar ve Anadolu'da yaptığı gezileri kendi resimlediği bir dizi kitapta kaleme almıştır.¹³¹ İstanbul konulu çizimlerini içeren *Eastern Life and Scenery* adlı seyahatnamesinde, burada yaşadıklarını ve Türklerle ilgili izlenimlerini dile getiren Walker'ın son kitabı *Old Tracks and New Landmarks* ise Makedonya topraklarına yeniden gidişi sonrası bölgedeki değişimleri ve Bursa,¹³² İzmit, Ankara'ya yapmış olduğu gezileri içermektedir (İnankur, 2011, s. 201-202).

Harem yaşantısını yakından görmenin ve tanık olmanın gerekliliğini belirten, bu açıdan erkek yazarların ikinci el bilgilerinin tek taraflı ve gerçeklik dışı olduğu görüşünde olan Walker (1886, II, s. 38), hareme dair hayali fantezilerden uzaklaşılması gerektiğini, Osmanlı kadınının haremdeki yaşantısının, Batılı hemcinsinin gündelik hayatından çok farklı olmadığını dile getirmektedir. Osmanlı haremelerini konu alan resimlerinde Doğu kadınının haremde sade renkler içindeki kıyafetleriyle, duygularında aşırılıktan uzak, gerçekçi bir anlatım diliyle betimleyen Walker, İstanbul'u iyi bilen bir İngiliz ressam olarak turistlerce edinilmiş yanlış izlenimleri eleştirmektedir. Metinlerinde, Pera'nın modern görüntüsü içinde, otantik Doğu giysileri içinde dolaşan yabancı gezginlerin tuhaf görüntülerini dile getiren sanatçı, "hareketli panorama" olarak tanımladığı Boğaz'ı sıklıkla vapurla geçtiğini belirtmekte ve ziyaretçilere İstanbul kıyılarının zarif güzelliğini ve görsel atmosferini vapurdan izlemelerini önerir. Reformlarıyla tanınan Ahmet Vefik Paşa'nın Boğaz'daki yalısındaki zengin kütüphanesinden söz eden Walker, Osmanlı başkentini zamansız bir Doğu kenti yerine modern öğeleri, geleneksel ve tarihi güzellikleriyle birlikte ele almaktadır¹³³ (Roberts, 2016, s. 187-189).

¹³¹ Walker, A. (1864). *Through Macedonia to the Albanian Lakes*; (1886). *Eastern Life and Scenery, with Excursions into Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania*; (1888). *Untrodden Paths in Roumania*; (1897). *Old Tracks and New Landmarks*.

¹³² Walker'ın Bursa'da yaptığı çizimlere ayırdığı *Brousse: Album Historique* albümü bulunmaktadır. Bkz. Walker, 1866.

¹³³ Roberts, (2011, s.135) sanatçının metin-ime bütünlüğü taşıyan seyahatnamesinde, "yerleşik yabancılara özgü bir pitoresk" olarak tanımladığı ve içinde olunan kültüre duyulan bağlılıkla ilişkili bir estetikten söz eder. İstanbul'un konu edildiği *Bizim Güzel Su Yolumuz: Boğaz Eskizleri* başlıklı bölümde, yazarın şehirle özdeşleşen ifadelerini, kentte uzun süre yaşayan bir İngiliz'in kenti sahiplenici tavrının yansımaları olarak değerlendiren Roberts, bunun emperyalist bir Batılı tavrının dışında kalan, özgün yerine işaret eder.

Batılı kadınların bir kısmı, Walker gibi uzun süre yaşadıkları Osmanlı başkentinde yakın dostluklar geliştiren ve kurdukları sosyal ağlarla saray ve çevresine ait haremlere yakından tanıklık eden kişiler olmuştur. Avrupalı dostlarıyla yakın ilişkiler kurduğu görülen Osmanlı kadını da, evinde konukseverlik içinde evinde ağırladığı hemcinsinin gelenek ve göreneklerini, yaşam tarzını öğrenme arzusu içinde olmuştur. Kısa süreliğine kente gelen Avrupalı üst düzey kadın temsilcileri ağırlama gayreti içinde olan Osmanlı haremlerinde ilgiyle karşılanan elçi eşleri, bu sırada Osmanlı toplumunun çeşitli etnik kökenlerden gelen kadınları ile bir araya gelme şansı bulmuş, burada yaşadıklarını ve gözlemlerini gezi metinlerinde kaleme almışlardır (Kamberidou, 2015, s. 289-291).

Müslüman kadınların İngiliz hemcinslerine oranla yasal durumu, sahip oldukları haklar ve sosyal özgürlükler gibi konular,¹³⁴ Lady Mary Wortley Montagu'dan başlayarak, Fanny Janet Blunt, Mary Adelaide Walker ve Mary Lucy Garnett¹³⁵ gibi birçok Batılı kadın seyyah tarafından ele alınmıştır. Öteki olan Doğu'nun "farklılıklarına" son derece saygılı ve açık görüşle yaklaşan kadınlar, Batılı erkin peşin hükümlü yargılayıcı yaklaşımlardan uzak olmuşturlar. Metinlerinde Avrupalı çağdaşlarıyla karşılaştırdıkları Osmanlı kadınının mülk edinme, miras, boşanma gibi yasal haklar ve özgürlükleri konularına da dikkat çeken gezgin-kadınlar, haremleri tekdüze esaret kurumları olmanın aksine, sosyolojik ve tarihsel açıdan ele almışlardır.

Osmanlı haremlerine yakından tanıklık eden seyyah kadınlar, haremde bulunabilmenin avantajıyla erkeklere oranla daha geniş bir bakış açısıyla kadınlara özgü önyargısız ve nesnel bir seyahatname yazımı geleneği yaratmışlardır. Haremi, ataerkil yapının bir ürünü olmak yerine, kadın-erkek ilişkilerinin kendi kurallarıyla düzenlendiği bir kurum olarak ele alan yazarlar, benzer biçimde hamamları Batı'nın cinsel içerikli fantezilerinden uzak;

¹³⁴ 1925 yılına kadar geçerliliğini sürdüren İngiliz yasalarına göre, evlendikten sonra kadının tüm mal varlığı kocasına geçiyor, dini açıdan ataerkil düzen bir düzenin olduğu evlilik yaşamında evlenecek kadın kocasına her zaman itaat edeceğine dair ant içiyordu. Boşanan kadının hiçbir şey talep etme hakkının olmadığı Viktorya dönemi kadınları, edebiyat alanında da etkili olmuş ve bu dönemde yazılan birçok romana da konu olmuştur (İlyas ve Uysal, 2015, s. s. 7).

¹³⁵ Garnett, 1904 yılında kaleme aldığı *Home Life in Turkey* eserinde, Osmanlı hanımının kendi mal varlığının sahibesi olmasının önemini vurgulamaktadır. Yazar, özellikle başkentteki genç Osmanlı kadınları arasında giderek terk edildiğini belirttiği ev işlerinin yerine artık daha çok iletişim kurdukları yabancı kadınların uğraşlarına ilgi duyduklarını, yabancı dil öğrenip farklı hobiler edinerek vakit geçirmeyi tercih ettiklerini belirtmektedir (Garnett, 1904; İlyas ve Uysal, 2015, s. 5).

tarihçeleri, mimari özellikleri, bölümleri ve işlevleri üzerinden aktarmış ve kayıt altına almışlardır (Kamberidou, 2015, s. 286-290; Macleod, 2017, s. 5; Melman, 1989, s. 301-339; Searight, 2005, s. 1).

19. yüzyıl İngiltere’inde, kadın seyahatlerinin ve gezi metinlerinin artması,¹³⁶ harem edebiyatı¹³⁷ olarak tanımlanan bir alanın ortaya çıkmasını sağlamış, daha önce Batı’nın giremediği harem, hamam gibi Osmanlı kadınına özgü mekanlara dair bilgilerle, mevcut erkek egemen oryantalist bakışın “öteki”leştirdiği Müslüman kadını mercek altına almışlardır. Gerçek kadın deneyimleri üzerinden Doğu dünyasının aktarıldığı metinler, cinsiyetçi ve sömürgeci bakışın dışına çıkan ve geçmişten gelen seyahatname geleneğinden ayrılan özellikleriyle Osmanlı araştırmalarında başvuru kaynağı olarak giderek önem kazanmıştır. Kadın gezginlerin Osmanlı’ya dair metinlerinin, emperyalist kültürün etkileri dışında kalan yeni bir seyahatname geleneği oluşturduğunu söylemek güç olsa da, bunların bir kısmı Batılı erkeklerce kaleme aldığı metinlerdeki önyargılı yaklaşımdan uzak; bu bakımdan daha gerçekçi, ötekine saygılı ve açık görüşlü nitelikler taşımaktadır.

Ancak Batılı kadının seyahat literatürünü Avrupa emperyalizminin sömürgeci bakış açısından tamamen bağımsız olduğunu düşünmek yanıltıcı olacaktır. Sömürge yönetimlerin Osmanlı İmparatorluğu’nun kozmopolit yapısından duyduğu rahatsızlık, ırka dayalı hiyerarşilerin yerleşmesi ve ülke sınırlarının dayatılması yoluyla kendini göstermiştir. Emperyalizmi besleyen Batılı gezginler, etnik kimliğe dayalı homojen ulus modelinin de savunucu olmuşlardır. Örneğin Mary Lucy Garnett, *Turkey of the Ottomans*¹³⁸ kitabında, Osmanlı-Türk toplumunu etnografik özellikleri yönünden incelemiştir. Batılı beyaz kanla karışmış olmaları açısından “uygar” olarak tanımladığı Türkleri, “etnik tiplere” göre sınıflandıran Lucy Garnett, büyük bir ulusla sonuçlanan beyaz kanın “üstün nitelikleriyle” baskın geldiğini, buna karşın Zenci veya Habeş gibi koyu ırkların soyunu sürmede yetersiz kaldığını belirtmektedir (Heffernan, 2011, s. 161-

¹³⁶ Kamberidou (2014, s. 285-286), 17, 18 ve çoğunlukla 19. yüzyılda Osmanlı coğrafyasına seyahat eden iki yüz kırk Batılı kadın gezginin, altı bin civarı seyahatname ve gezi notu olduğundan söz etmektedir.

¹³⁷ Melman’ın (1989, s. 301-339; 1992, s. 16) harem edebiyatı olarak adlandırdığı kategori, bir gezi kitabı olmanın ötesinde, kadına ilişkin konulara odaklanan ve oryantlizmin ataerkil geleneğine meydan okuyan anlatımlar içeren kendine özgü bir edebiyat türüdür (Riding, 2008, s. 122).

¹³⁸ Garnett, 1911.

162). Benzer biçimde, Kıbrıs'ın daimi olarak İngiltere'ye ait olması gerektiğini belirten Lady Anna Brassey,¹³⁹ Esme Scott-Stevenson,¹⁴⁰ Balkanlarda Paulina Irby ve Georgina Muir Mackenzie, Ortadoğu siyasetinde etkili gezgin Gertrude Bell (1868-1926) gibi isimler ülkelerinin sömürgecilik politikasının destekçileri olarak eserlerinde bu yöndeki değerlendirmelerine yer vermişlerdir (Kamberidou, 2015, s. 287-288).

5.2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SEYAHAT İZİNLERİ

Osmanlı toprakları Batılı seyyahlar için son derece cazip olsa da, her konuda olduğu gibi seyahat edebilmek için de birtakım şartların yerine getirilmesi gerekmektedir. 18. ve 19. yüzyıllarda, Osmanlı topraklarında seyahat edecek olan yabancılar, İstanbul'da görevli yabancı elçilikler aracılığıyla başvuru yapmak durumundaydı. Seyahat edecek kişinin adı, amacı, nereye gideceği, seyahati kimlerle yapacağı gibi detayların yer aldığı dilekçeyi düzenleyen elçinin bu talebine istinaden buyruldu¹⁴¹ alınan bir emir çıkarılmakta ve izinler çıkarılmadan önce, yolcu hakkında çeşitli tahkikatlar yapılmaktaydı (İlhan, 1998, s.101; Sezer, 2003, s. 109-110).

19. yüzyılda siyasi ve ekonomik ayrıcalıklar tanınan Avrupa devletleriyle yapılan antlaşmalar, izinlerin verilmesinde ayrıcalık tanınmasını sağlamıştır. “Hilaf-ı ahidname-i hümayun” olarak anılan emirlerde, anlaşmalara kesin olarak uyulması istenmiştir. Osmanlı topraklarında seyahat etmek için başvuruda bulunup izin alan kişiler, ellerinde elçilikten aldıkları yazı ve padişah'tan aldıkları yol emri ile yola çıkmakta, her geçilen bölgede görevlilere gösterilerek mürur tezkeresi¹⁴² adı verilen bir tür iç pasaport da

¹³⁹ Bkz. Brassey, 1880.

¹⁴⁰ Kıbrıs'ın 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı yenilgisi sonrası İngilizlere kiralandığı süreçte, İngiliz ordusunda görevli eşiyle bölgede bulunan Esme-Scott Stevenson'ın *Our Home in Cyprus* (1879) isimli seyahatnamesi, İngiliz bir kadının gözünden Doğu'yu yansıtmaya bakımdan tarihi belge niteliğindedir. Ülkesinin sömürgeci politikasının etkisi altındaki yazar, kimi zaman tutarsız ifadelerle Türk ve Rum kadınlarını mukayese eden bir tavrıdadır. Her iki toplumun kadınlarının karşıtlığı üzerinden kurguladığı eserinde, adada yaşayanları üç ayrı grupta (İngilizler, İngiliz olmayan Hristiyanlar ve Hristiyan olmayanlar) inceleyen yazar, İngiliz olmayan Hristiyanların tümünü Rum, tüm Müslümanları ise Türk olarak adlandırmakta, oryantalist imgeler üzerinden yansıttığı sömürgeci İngiliz politikasına hizmet etmektedir (Döşkaya, 2019, s. 277-278, 299).

¹⁴¹ Osmanlı diplomasinde sadrazam, vezir, defterdar, kazasker, beylerbeyi gibi yüksek rütbeli görevlilerin kendinden düşük mevkilerde bulunanlara gönderdikleri emirler için kullanılmakta olan terim, Türkçe “buyurmak” fiilinden türetilmiştir. Padişahın tuğrasını taşıyan hükümler, sadrazam, defterdar ve kazaskerin buyruldu¹⁴² alınarak yazılabilir (Kütükoğlu, 1992, s. 478-479; Güneş, 2014, s. 209).

¹⁴² Osmanlı İmparatorluğu'nda göç hareketleri ve yolculukların artmasıyla birlikte başlayan asayiş ve güvenlik sorunları, seyahat belgelerinin kullanımını bir ihtiyaç haline getirmiştir. Osmanlı topraklarında

alınmaktaydı. Bir yerden başka bir yerleşim bölgesine giden yolcular, kimi zaman güvenlik amacıyla yanlarında refakatçilerle gönderilmişlerdir (İlhan, 1998, s.101; Sezer, 2003, s. 109-110).

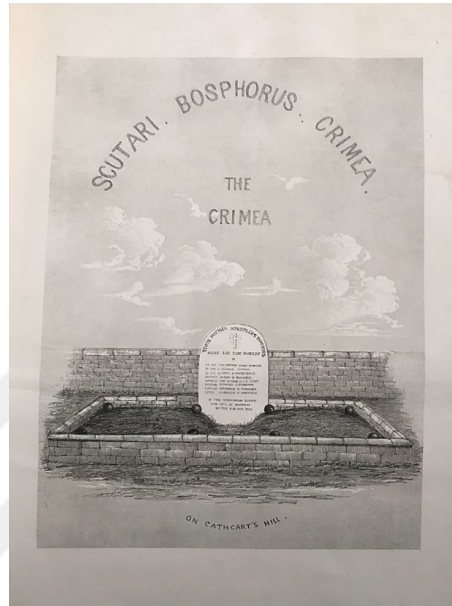
Seyahat eden yolcunun kimlik bilgileri, nereye gittiği, seyahat amacı, yanında kaç kişinin bulunduğu gibi detayların yer aldığı yol emirlerinde, görevlilerden yolcuların gözetilmesi, herhangi bir olumsuzluğa maruz kalmadan gidecekleri yerlere ulaştırılmaları istenmekteydi. Elçiler de yazdıkları dilekçelerinde yolculardan cizye veya başka akçe istenmemesi konusunda uyarıcı ibarelere yer vermiş, yolcular gerektiğinde belgelerini görevlilere göstermeleri şartıyla seyahatlerine devam edebilmişlerdir (Sezer, 2003, s. 110-111; İlhan, 1998, s. 101).

seyahat etmek için 1841-1910 yılları arası kullanılan bir tür seyahat belgesi ve iç pasaport benzeri bir uygulama olan mürur tezkereleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turna, 2013 ve Turna, 2019, s. 159.

6. BÖLÜM: KATALOG

6.1. İNGİLİZ KADINLARIN VAM SEARIGHT KOLEKSİYONU'NDA YER ALAN DOĞU KONULU ESERLERİ

KATALOG NO: 1



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/1)
	Adı	On Cathcart's Hill in Crimea (Kırım)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	İki ciltlik albümün ilk cildinin kapak sayfasıdır.
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1009437/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 2



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/2)
	Adı	The Castle Hospital, Balaklava (Balıklava'da Hastane)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Balaklava (Balıklava) Ukrayna'da Sivastopol yakınında yer alan Kırım kentidir. 28 Ekim 1854'te Rusya ile Fransız-İngiliz-Osmanlı ittifakı arasında Balaklava Muhaberesi yaşanmış, Osmanlı kuvvetleri Ruslar karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardır.
	Kaynakça	Jorga, 2009, s. 396
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1009436/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 3



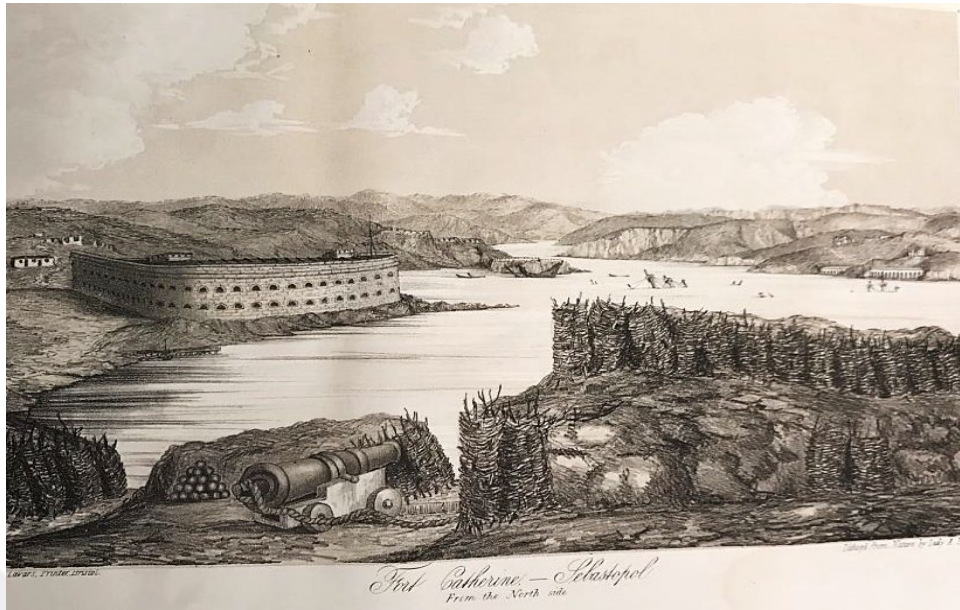
Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/3)
	Adı	Bay & Monastery of St. George
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Blackwood'un İstanbul yolculuğu sırasında, Kırım'dan güneye Romanya'ya gitmiş olabileceği ve Karadeniz kıyısında tarihi liman kentine de uğramış olduğu düşünülmektedir. Antik kalıntılara sahip olan bölgede Sfantu George'a adanan Ortodoks kilisesi yer almaktadır.
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1009435/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 4



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/4)
	Adı	Sebastopol From the Redan (Sivastopol)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Kırım'ın ikinci büyük kenti ve stratejik bir liman olan Sivastopol, Rusya'nın Karadeniz'deki üslerinden biri olarak da kullanılmıştır.
	Kaynakça	Sivastopol, t.y.
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516082/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 5



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/5)
	Adı	Fort Catherine-Sebastopol (From the North Side) (Sivastopol'de Katerina Kalesi)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Ukrayna'nın Kırım yarımadasında Karadeniz kıyısında yer alan bir liman kenti olan Sivastopol, Kırım Savaşı'nda stratejik bir üs olarak kullanılmıştır.
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516081/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 6



Sanatçının	Adı	
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/6)
	Adı	Valley of Inkerman/Tchermaya Valley (İnkerman Vadisi)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516080/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 7



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/7)
	Adı	A Russian Encampment at the Balbec on the Road to Batchiserai (Balbek'te Rus Karargahı)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yer alan Bahçesaray (Bağçasaray) 1530-1783 yılları arasında Kırım Hanlığı'nın başkenti olmuştur.
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516079/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 8



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/8)
	Adı	Batchiserai (Bahcesaray)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516078/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 9



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/9)
	Adı	Palace of the Khans, Batchiserai (Hansaray, Bahçesaray)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Bahçesaray'ın en önemli terlerinden biri olan Hansaray, Topkapı Sarayı'nın ufak bir benzeri gibidir. Tatar Elhamrası olarak da adlandırılan saray, 1783'deki Rus işgaline dek Kırım Hanlığı'nın yönetildiği idari ve kültürel merkez olmuştur.
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516077/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 10



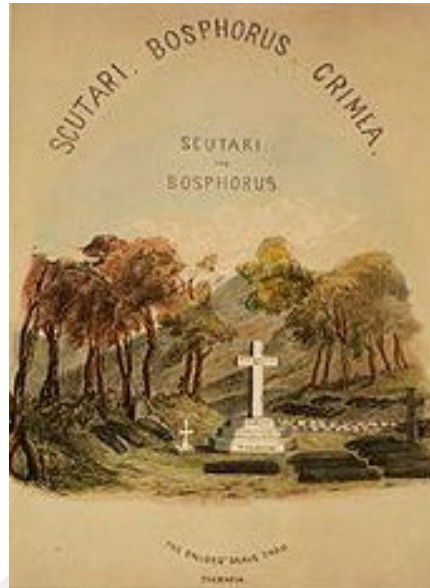
Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/10)
	Adı	The Monastery of the Assumption Near Batchiserai (Meryem'in Göğe Yükselişi Manastırı)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516076/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 11



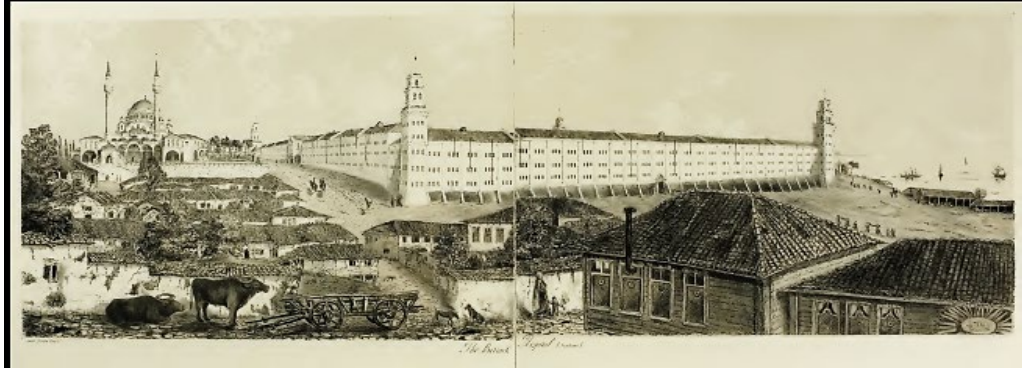
Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 102 (1-11/11)
	Adı	Tchoufoubt Kaleh from the Road to Mangus (Cufut Kalesi (Kırım))
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Kırım'da Bahçesaray'ın doğusunda yer alan Zincirli Medrese yolunun devamında yer alan Cufutkale (Yahudi Kalesi) Ortaçağ'dan kalma bir mağara kentidir. Kayalar oyularak oluşturulan bir kaya kenti görünümündeki bölgede, antik su kanalları, depolar, kale, manastır, ibadet hücreleri, taş binalar ve dini yapılar yer almaktadır.
	Kaynakça	Cüfukale, t.y.
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516075/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 12



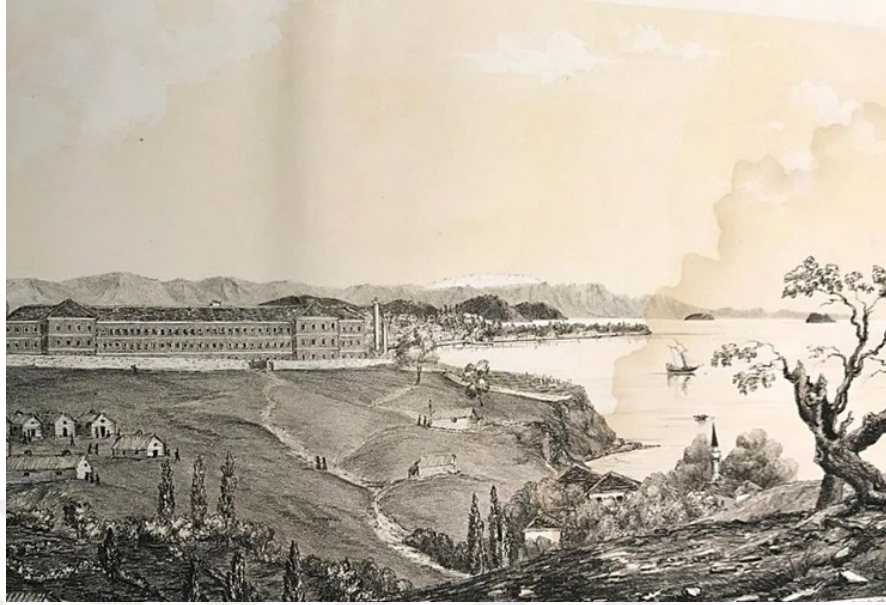
Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/1)
	Adı	The Sailors' Grave Yard, Therapia (Denizci Mezarlığı, Tarabya)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	İki cilt olarak basılan albümün ikinci cildinin kapak sayfasıdır. Albüm Florence Nightingale'e ithaf edilmiştir. Tarabya Denizci Mezarlığı etrafı tepelik küçük bir vadide, ağaçlarla çevrili bir alanda kurulmuştur. Resmin solundaki ağaç altında yokuşta yer alan koyu renkli mezar taşı Amiral Lord Lyons'un oğlu Captain Lyons'a aittir.
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1009434/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 13



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/2)
	Adı	The Barrack's Hospital, Scutari (Selimiye Kışla Hastanesi)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Kırım Harbi sırasında Üsküdar'da askeri hastane olarak kullanılan Selimiye Kışlası ve Selimiye Camii görülmektedir. Aynı litografin bir başka örneği, Florence Nightingale Müzesi (FNM) koleksiyonunda bulunmaktadır
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516074/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 14



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/3)
	Adı	The General Hospital, Scutari (Üsküdar Askeri Hastanesi)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Ön planda Avrupa yakasından Üsküdar ve Boğaz manzarası, arkada Kırım Harbi sırasında Üsküdar'da hastane olarak kullanılan Askeri Hastane görülmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516073/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 15



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/4)
	Adı	The Light House & Bay Near Scutari (Üsküdar'da Deniz Feneri ve Koy)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müzeeye Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516072/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 16



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/5)
	Adı	"Thursday Afternoon" near the Plain, Scutari (Üsküdar'da Perşembe)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.

	Diğer Bilgi	Üsküdar'daki Karacaahmet mezarlığında, Saray kadınlarınca Perşembe günleri gerçekleştirilen kabir ziyaretinin betimlendiği sahnede, arka düzlemdeki mezarlıkta İmam ayakta, Osmanlı kadınları ise İslami kurallar gereği çömelmiş olarak dua etmekte, namaz kılmakta ve ölülerine rahmet dilemektedir. Kadınların yanı sıra, şehzadelerine ait figürlere de yer verilen resmin ön düzlemindeki alanda, atlı arabalarla gelen kadın grupları ve kurban kesim sahnesi tasvir edilmiştir.
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516071/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/ ; https://www.nadirkitap.com/lady-alicia-blackwood-thursday-afternoon-near-the-plain-scutari-uskudar-da-bir-ogleden-sonra-tasbaskisi-efemera3865720.html

KATALOG NO: 17



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/6)
	Adı	Part of the Great Turkish Cemetery From the Armenian Town near Scutari (Büyük Mezarlık olarak da anılan Karacaahmet Mezarlığı'ndan Görünüm)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516070/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 18



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/7)
	Adı	Constantinople from the Cliffs of Scutari (Üsküdar Sırtlarından İstanbul)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516069/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 19



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/8)
	Adı	One of the Towers of Europe (The Bosphorus) (Rumeli Hisarı)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müzeeye Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Rumelihisarı'nda Sultan Fatih Mehmet (1432-1481) döneminde Bizans'a karşı yaptırılan Osmanlı Kalesi'nde 3 kule ve 13 burç bulunmaktadır.
	Kaynakça	Bayrak, 2004, s. 213.
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516068/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 20



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/9)
	Adı	Therapia from the Giants Mountain; From the Asiatic Side (Yuşa Tepesi'nden Tarabya)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Yuşa Tepesi (Joshua's Hill) eski harita ve seyahatnamelerde Giants Mountain (Dev Dağı) olarak da geçmektedir. Boğaz'a hakim bir tepede, buraya gelip gelmediği kesin olarak bilinmeyen Hz. Yuşa'nın on yedi metre uzunluğunda bir mezarı bulunmaktadır.
	Kaynakça	Bayrak, 2004, s. 278.
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516067/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 21



Sanatçının	Adı	BLACKWOOD, Lady Alicia (1818-1913)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1853-1856
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Kırım, İstanbul
Eserin	Envanter No.	SP 103 (1-10/10)
	Adı	The Entrance to the Black Sea; From the Giants Mountain, Asiatic Side (Yuşa Tepesi'nden Karadeniz'e Açılan Boğaz)
	Tarihi	1857
	Boyutları	54.7 x 36.7 cm.
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eserin başlığı ve baskı detayları resmin altında yer almaktadır. (Ventnor, Isle of Wright, 1857)
	Müzeeye Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O516066/scutari-the-bosphorus-and-the-print-blackwood-alicia-lady/

KATALOG NO: 22



Sanatçının	Adı	BODICHON, Barbara Leigh Smith
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-57'den 1891'e kadar uzun dönemler halinde
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Cezayir
Eserin	Envanter No.	SD 117
	Adı	Algiers (Cezayir)
	Tarihi	1850'ler
	Boyutları	21.8 x 41.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem, suluboya, beyaz boya ve reçine
	İmza	Eser üzerine BLS monogramı ve "Algiers winter", resmin arkasına "For Frances Carter with BLSB's love. Theen chanted valley nr Algiers BLS Bodichon" kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Kasım 1967'de Bonham's'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	-
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O139779/landscape-near-algiers-watercolour-bodichon-barbara-leigh/

KATALOG NO: 23



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 155
	Adı	Beurout (Beyrut)
	Tarihi	1800-1874
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem
	İmza	Eserin sağ alt köşesine "Selina Mills Bracebridge, Beurout" kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 153 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	-
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1065088/drawing/

KATALOG NO: 24



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 156 (1-3/1)
	Adı	Stamboul
	Tarihi	1830'lar ?
	Boyutları	29.6 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze'ye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 153 ve 155 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Sanatçının üç adet İstanbul manzarasını içeren (SD 156) 20 sayfalık Constantinople albümünde yer alan eserde arka planda Süleymaniye, Fatih ve Yavuz (Sultan) Selim Camileri görünmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 25



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 156 (1-3/2)
	Adı	Constantinople (Looking towards) Tower of Galata (Galata Kulesi'ne Bakış)
	Tarihi	1830'lar ?
	Boyutları	29.6 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya, karakalem, beyaz boya, kahverengi mürekkep ve sulandırılmış mürekkep
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 153 ve 155 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Constantinople albümünde yer alan eserde arka planda Galata Kulesi resmedilmiştir. Ön plandaki caminin ise konumundan ötürü Sokullu Mehmed Paşa Camii olduğu düşünülmektedir.
	Kaynakça	Eyice, 1994, s 30-31; SKK; Işık, 2004, s. 285
	URL	-

KATALOG NO: 26



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 156 (1-3/3)
	Adı	Fountain of Tophanah (Nusretiye Camii behind) Pera; Constantinople
	Tarihi	1830'lar ?
	Boyutları	29.6 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem, kahverengi mürekkep ve sulandırılmış mürekkep
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 153 ve 155 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Constantinople albümü içinde yer alan eserde, arka planda Nusretiye Camii, ön planda solda 1864 yılında yanmış olan Neoklasik Tophane Müşirliği binası görülmektedir. Ayrıca Tophane Meydanı, Camii ve dükkanlar, sağ tarafta ise düz çatıya dönüşmeden önceki kubbeli çatısı ile Tophane Çeşmesi yer almaktadır. Eser yapıların özgün halini yansıması açısından belge niteliği taşımaktadır.
	Kaynakça	Germaner ve İnankur, 2002, s. 215; SKK;
	URL	-

KATALOG NO: 27



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 157 (1-4/1)
	Adı	View of Karaboonah (near Gallipoli, Turkey)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	23.4 x 35.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem, suluboya, çini mürekkebi, beyaz boya ve sulandırılmış mürekkep
	İmza	Eserin sağ alt köşesine "View of Karaboonah Bracebridge" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Constantinople ya da başka bir albüme ait olabileceği düşünülen eserde, antik adı 'Phileas' olan ve Trakya'nın Karadeniz kıyısında, Terkos Gölü'nün kuzeydoğusunda bulunan 'Karaburun' gösterilmektedir. Ayrıca sanatçının İzmir'de bulunduğu düşüncesinden hareketle, Urla Yarımadası'nın batı ucunda yer alan ve engebeli yapısıyla bilinen 'Karaburun' (Khersonesos Yarımadası) olabileceği de düşünülmektedir.
	Kaynakça	Işık, 2004, s. 287; Sevin, 2001, s. 85; SKK; Umar, 1993, s. 661
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069898/ink-wash-with/

KATALOG NO: 28



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 157 (1-4/2)
	Adı	Buildings in a cemetery, Turkey ?
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	-
	Tekniği	Karakalem, suluboya, çini mürekkebi, beyaz boya ve sulandırılmış mürekkep
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Eserin Constantinople veya farklı bir albüme ait olabileceği düşünülmektedir. William Henry Bartlett ve Flandin'in gravürlerinden yararlanarak, resmin Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı'ndan bir görünüm olabileceği düşünülmektedir. Eserde, Sadettin Efendi Çeşmesi ile birlikte, sebil ve dört sivri kemerli ön cepheye sahip hazire duvarı yer almaktadır. Eser adı kataloğu derleyenler tarafından verilmiştir.
	Kaynakça	Arslan, 1992, s. 185-186; Sevim, 2002a, II, Res. s. 168, 251; SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069897/watercolour/

KATALOG NO: 29



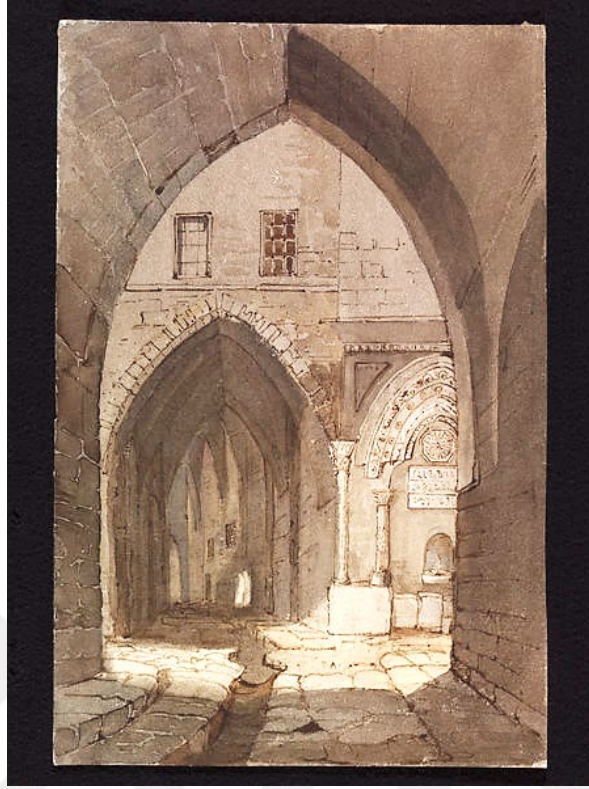
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 157 (1-4/3)
	Adı	Mosque at Salonika
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	-
	Tekniği	Karakalem, suluboya, çini mürekkebi, beyaz boya ve sulandırılmış mürekkep
	İmza	-
	Müzeeye Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Eserin Constantinople veya farklı bir albüme ait olabileceği düşünülmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069896/water-colour/

KATALOG NO: 30



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 157 (1-4/4)
	Adı	Albanian
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve mürekkepli kalem
	İmza	-
	Müzeeye Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Eserin Constantinople veya farklı bir albüme ait olabileceği düşünülmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069895/drawing/

KATALOG NO: 31



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 158 (1-5/1)
	Adı	Fountain at Jerusalem near the House of Dives
	Tarihi	1825-1860
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	-
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069894/fountain-at-jerusalem-near-the-watercolour-bracebridge-selina/

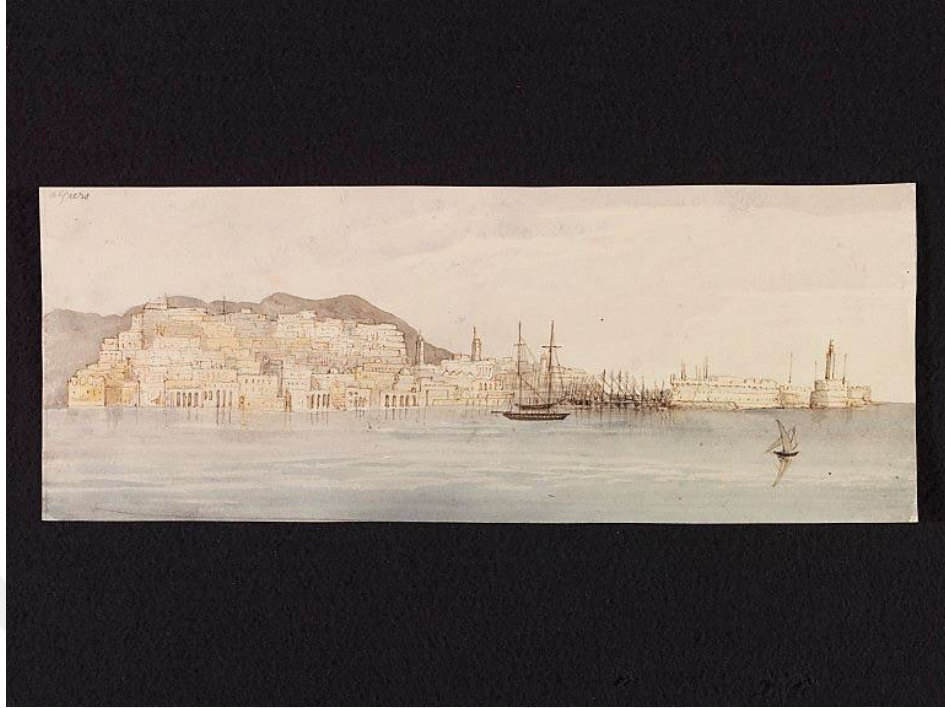
KATALOG NO: 32



The Cave of Jeremiah

Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 158 (1-5/2)
	Adı	Cave of Jeremiah, Jerusalem (Zekeriya Mağarası, Kudüs)
	Tarihi	1825-1860
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve sulandırılmış kahverengi mürekkep
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Süleyman'ın Ocakları olarak da bilinen Zedekiah Mağarası, Kudüs'ün eski şehir bölgesinde Müslüman Mahallesi'nin altında beş şehir bloğu uzunluğundaki (yaklaşık 5 dönüm) mağaradır.
	Kaynakça	SKK; Zedekiah Mağarası. (t.y.).
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069893/cave-of-jeremiah-jerusalem-watercolour-bracebridge-selina/

KATALOG NO: 33



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 158 (1-5/3)
	Adı	Algiers
	Tarihi	1825-1860
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem, sulandırılmış kahverengi mürekkep, suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	-
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069892/algiers-watercolour-bracebridge-selina/

KATALOG NO: 34



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 158 (1-5/4)
	Adı	Gibraltar (Cebelitarık)
	Tarihi	1825-1860
	Boyutları	17.7x35.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve sulandırılmış kahverengi mürekkep
	İmza	Eserin sağ alt köşesinde "Gibralter" yazılıdır.
	Müzeye Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069891/gibraltar-watercolour-bracebridge-selina/

KATALOG NO: 35



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 158 (1-5/5)
	Adı	Gibraltar from the Head of the Mediteranean (Cebelitarık)
	Tarihi	1825-60
	Boyutları	25.4x33 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem, sulandırılmış kahverengi mürekkep ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	İngiltere Hükümeti'nce bölgede görevlendirilen başkanının yazlık konutu olan Governor's Cottage, yüksek bir tepede kurulan askeri yerleşimin içinde yer almaktadır. Cebelitarık Boğazı, Akdeniz ile Atlas Okyanusu'nu birleştirmesi ve Avrupa ile Afrika kıtalarını ayırması bakımından en önemli boğazlardan biridir.
	Kaynakça	Cebelitarık, t.y.; Governor of Gibraltar, t.y.; SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069890/the-governors-cottage-europa-point-watercolour-bracebridge-selina/

KATALOG NO: 36



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 159
	Adı	Oriental Soldier (Doğulu Asker)
	Tarihi	1833 civarı
	Boyutları	19 x 12.3 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve kahverengi mürekkepli kalem
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Searight Kataloğu'nda, eserin Bracebridge'in Palestine albümünde, albümden ayrı bir sayfa olarak yer aldığı belirtilmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1069889/brown-ink/

KATALOG NO: 37



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2069-1931
	Adı	Sardis (Sard)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	29.2 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müzeeye Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Sardes/Sardis, Salihli'nin (Manisa) 10 km. batısında bulunan antik yerleşim yeridir. M.Ö. 620-M.Ö.547 tarihleri arasında Lidya Devleti'nin başkenti olan kent, tarihte paranın ilk basıldığı ve Kral Yolu'nun içinden geçtiği yer olmuştur. Bölgede mozaiklerle kaplı sinagog, hamamlar, Bizans kilisesi, tapınak, stadium, gymnasium, tiyatro, mezar ve ev kalıntıları bulunmaktadır.
	Kaynakça	Bayrak, 2005d, s.277; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 38



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2070-1931
	Adı	Sardis (Sard)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	26.6 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müzeye Geliş Şekli	-
	Diğer	Sardes/Sardis, Salihli'nin (Manisa) 10 km. batısında bulunan antik yerleşim yeridir. M.Ö. 620-M.Ö. 547 tarihleri arasında Lidya Devleti'nin başkenti olan kent, tarihte paranın ilk basıldığı yer olmuştur. Bölgede mozaiklerle kaplı sinagog, hamamlar, Bizans kilisesi, tapınak, stadium, gymnasium, tiyatro, mezar ve ev kalıntıları bulunmaktadır.
	Kaynakça	Bayrak, 2005d, s.277; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 39



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2071-1931
	Adı	Philadelphia (Alaşehir)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	27.9 x 45.7 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müzeye Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Manisa'nın Alaşehir ilçesinde bulunan Philadelphia, Bergama kralı I. Attalos Philadelphos tarafından kurulmuş ilkçağ kentidir. Surlar, tiyatro, tapınak, kilise, nekropol ve mezar odaları bulunmaktadır.
	Kaynakça	Bayrak, 2005e, s.264; SKK; Umar, 1993, s. 660
	URL	-

KATALOG NO: 40



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2072-1931
	Adı	Laodicea (Denizli)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	28.9 x 45.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Phrygia bölgesinde, Denizli'nin altı km. kuzeyinde yer alan ve Helenistik dönemden itibaren ticaret yollarının en önemli kavşak noktalarından biri olan Laodiceia antik kenti, Hristiyanların hac yolu üzerindeki 7 Kiliseden biri olması bakımından kutsal ve dini bir anlam taşımaktadır.
	Kaynakça	Ramsay, 1961, s. 50; SKK; Umar, 1993, s.505
	URL	-

KATALOG NO: 41



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2073-1931
	Adı	Thyatira (Akhisar)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	28.9 x 45.7 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Thyatira, Akhisar (Manisa) yakınında Tepe Mezarlığı'nda bulunan eski bir Roma-Bizans yerleşimidir.
	Kaynakça	Bayrak, 2005f, s.319; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 42



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2074-1931
	Adı	Smyrna, from Mount Pagus, by Moonlight (Ay Işığında Pagos Dağı'ndan (Kadifekale) İzmir)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	28.9 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	İzmir'de yüksek bir tepede bulunan ve Büyük İskender'in emriyle komutan Lysimacos tarafından yaptırılmış olan kalenin kalıntısı "Pagos" adı ile bilinmektedir.
	Kaynakça	Bayrak, 2005c, s.168; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 43



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2075-1931
	Adı	Pergamum (Bergama)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	28.9 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müzeeye Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	İzmir'in kuzeybatısında M.Ö.263–M.Ö. 133 yılları arasında Bergama Krallığı'na başkentlik yapmış olan Bergama antik yerleşiminde 2 agora, 4 tiyatro, surlar, saray, 8 tapınak, 2 kütüphane, sağlık evi, çeşme kalıntıları bulunmaktadır.
	Kaynakça	Bayrak, 2005a, s. 62; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 44



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2076-1931
	Adı	Pergamum (Bergama)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	28.2 x 45.7 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müzeye Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	İzmir'in kuzeybatısında eski bir yerleşim olan Bergama, M.Ö.263 –M.Ö. 133 yılları arasında Bergama Krallığı'nın başkenti olmuştur. Bölgede iki agora, dört tiyatro, surlar, saray, sekiz tapınak, iki kütüphane, sağlık evi, çeşme kalıntıları bulunmaktadır.
	Kaynakça	Bayrak, 2005a, s. 62; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 45



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2077-1931
	Adı	Theatre at Hierapolis (Pamukkale'de Tiyatro)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	26.7 x 45.7 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve kısmen beyaz boya
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Hellen dilinde "Kutsal Kent" olan Hierapolis, Denizli'nin 22 km. kuzeyinde, Pamukkale'de bulunan ilkçağ yerleşimidir.
	Kaynakça	Bayrak, 2005b, s. 141; SKK; Umar, 1993, s. 317;
	URL	-

KATALOG NO: 46



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2078-1931
	Adı	Constantinople from the top of the Golden Horn (Haliç Tepelerinden İstanbul)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	28.9 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Bizans döneminden beri İstanbul'un en eski yerleşim merkezlerinden biri olması ve çok renkliliğiyle gezginler ve sanatçılar için ilgi çekici olan Haliç ve civarında sıklıkla ziyaret edilen yerler arasında çoğunlukla gayri Müslimlerin yaşadığı Fener ve Balat; türbe ve mezarlarıyla Eyüp ve İstanbul'un ilk mesire yeri Kağıthane başta gelmektedir.
	Kaynakça	Arslan, 1992, s. 36; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 47



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2079-1931
	Adı	Constantinople from Galata (Galata'dan İstanbul)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	28.2 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 48



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina (atfediliyor)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	VAM PDP Koleksiyonu, E. 2080-1931
	Adı	Constantinople from above Scutari (Üsküdar Sırtlarından İstanbul)
	Tarihi	Bilinmiyor
	Boyutları	25 x 46 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine mürekkepli kalem ve suluboya
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	İstanbul'a gelen sanatçılar sıklıkla çeşitli tepelerden pitoresk manzaralar üretmişlerdir. Bu tepelerden biri olarak limana ve Boğaziçi'ne hakim konumuyla öne çıkmış olan Üsküdar aynı zamanda, Asya yakasının çoğunluğu Müslüman olan ve eski İstanbul'un kendine has sakin, kendi içine dönük mahalle yaşantısını koruyan yapısıyla gelen yabancı sanatçıların resimlerine konu edindiği bir bölge olmuştur.
	Kaynakça	SKK; Germaner ve İnankur, 2002, 202, s. 245
	URL	-

KATALOG NO: 49



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SP 110
	Adı	Ancient Remains at Arvad; Six Views in Lebanon (Arvad Antik Kalıntıları, Lübnan)
	Tarihi	1833-1834
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine elle renklendirilmiş baskı
	İmza	'Sketched from Nature & on Stone by Mr. S. Bracebridge' ve 'Printed by Graf and Soret' kayıtlıdır.
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Sanatçının <i>Six Views in Lebanon</i> (1833) albümünün 18. sayfasındaki eskizin farklı bir örneğidir. Arvad, Lübnan'ın ilerisinde yer alan, Suriye'nin Akdeniz'deki bir adasıdır.
	Kaynakça	SKK; https://tr.wikipedia.org/wiki/Arvad
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1108044/ancient-remains-at-arvad-lithograph-bracebridge-selina/

KATALOG NO: 50



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SP 111
	Adı	Hieroglyphic Inscription of Sesostris, Seen From the Nahr El Kelb; Six Views in Lebanon (Nahr El Kalb: Senusret'in hiyeroglif yazıtı, Lübnan)
	Tarihi	1833-1834
	Boyutları	18.9 x 27 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine elle renklendirilmiş baskı
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri desteğiyle satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Senusret, Antik Mısır firavunlarından biridir. Eser, sanatçının <i>Six Views in Lebanon</i> (1833) albümünde yer alan eskizin farklı bir örneğidir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1108043/hieroglyphic-inscription-of-sesostris-seen-lithograph-bracebridge-selina/

KATALOG NO: 51



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Saida (Sayda, Lübnan)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Mavi-gri kağıt üzerinde karakalem, suluboya ve mürekkepli kalem
	İmza	Eserin sağ üst köşesinde el yazısıyla "Saide" kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünün ilk sayfasında yer alan resmin altında el yazısıyla "Saide"; eserin sol sayfasında Sayda kent planı (Kat. No. 2) yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 52



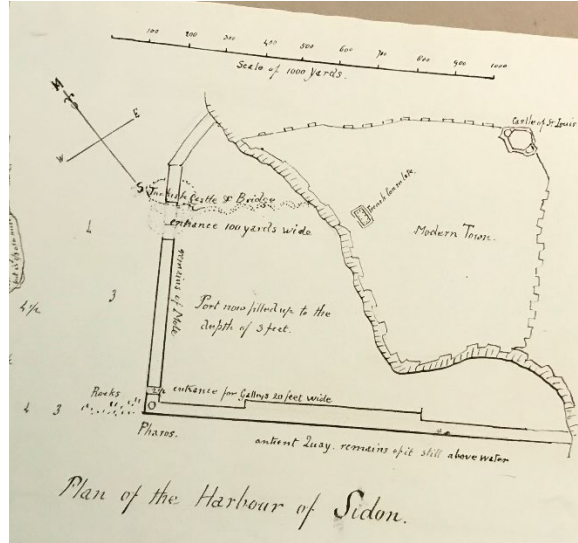
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	The Garden (Bahçe)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem, mürekkepli kalem, suluboya
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan eserin bulunduğu sayfanın sağ üst köşesinde el yazısıyla "The Garden" kaydedilmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 53



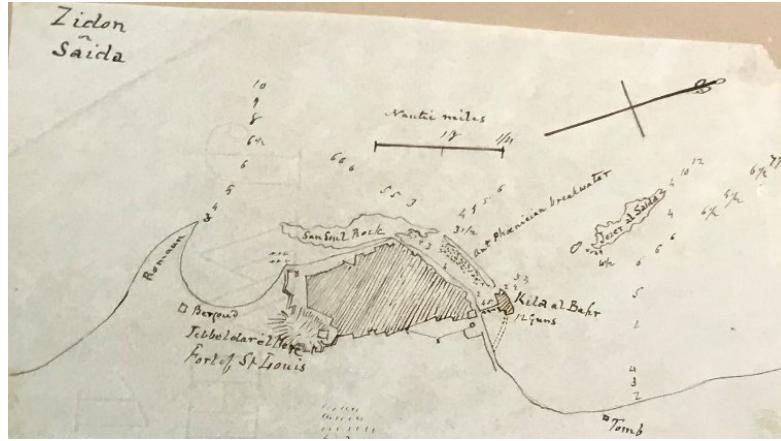
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Church of St. John Samaria (Aziz John Kilisesi, Samara, Nablus, Filistin)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Palestine albümünde yer alan resmin sol üst köşesinde el yazısıyla "Sebastia" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 54



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Saida (Sayda, Lübnan)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Mürekkepli kalem
	İmza	.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan Sayda kentinin planı altında el yazısıyla "Plan of the Harbor of Sidon" notu yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 55



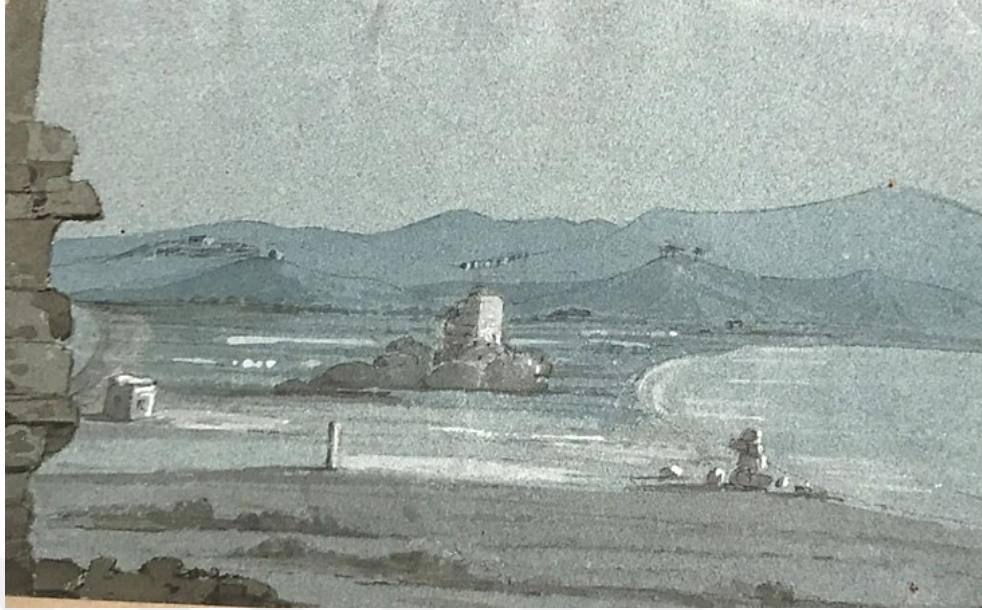
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Zidon-Saïde
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Mürekkepli kalem
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan Sayda kentinin planı sol üst köşesinde el yazısıyla "Zidon-Sebaste" kaydedilmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 56



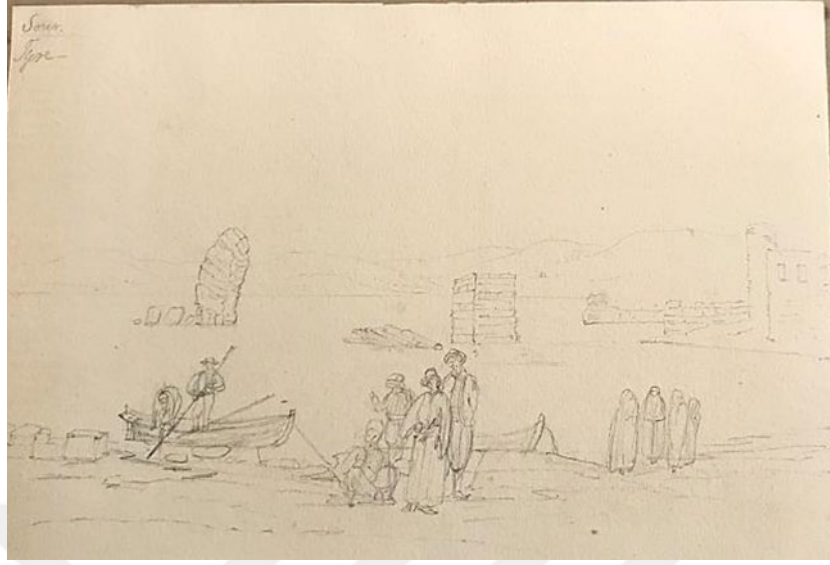
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Sebastie-Samaria
	Tarihi	1833
	Boyutları	
	Tekniği	
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan kent planının sağ altında "SEBASTE-SAMARIA" kaydedilmiştir. Sağında matbu bilgi notu yer almaktadır.
	Kaynakça	
	URL	-

KATALOG NO: 57



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Alexanders İstimus Tyre (Sur, Lübnan)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Mavi-gri kağıt üzerine karakalem, suluboya, mürekkepli kalem
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan resmin sol sayfasında Tyre planı ve altında Tyre hakkında matbu bir bilgi notu yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 58



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Tyre
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Karakalem
	İmza	-
	Müzeeye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 59



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Church of St. John Samaria (Aziz John Kilisesi, Samara, Nablus)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Gravür
	İmza	-
	Müzeeye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan resmin sağ sayfasında "Sebaste" (SD 153/8) yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 60



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Garden of Djezza Pasha (Cezzar Ahmet Paşa Camii, Akka)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Napoleon komutasındaki Fransız ordusuna karşı Akka Kalesi'ni ustaca savunmasıyla tarihe geçen Osmanlı veziri Cezzar Ahmed Paşa (1734-1804) tarafından 1782'de yılında yaptırılan cami görülmektedir. Palestine albümünde yer alan resmin altında Akka kentinin denizden görünümü (Kat. No. 61) yer almaktadır.
	Kaynakça	Bayrak, 1999, s. 88; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 61



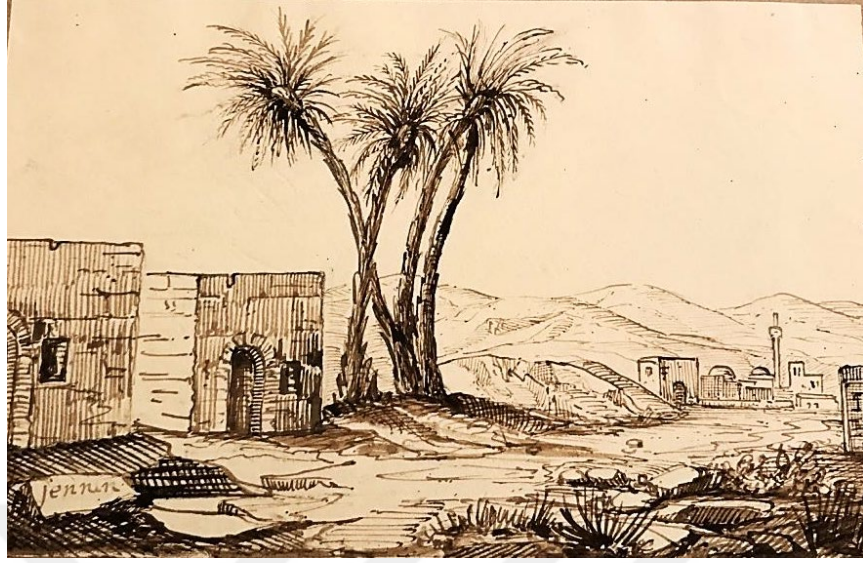
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Akka (Akka, İsrail)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem, mürekkepli boya
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan eser, Akka kentinin denizden görünümünü yansıtmaktadır. Aynı sayfanın üst kısmında Garden of Djezza Pasha (Kat. No. 60) yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 62



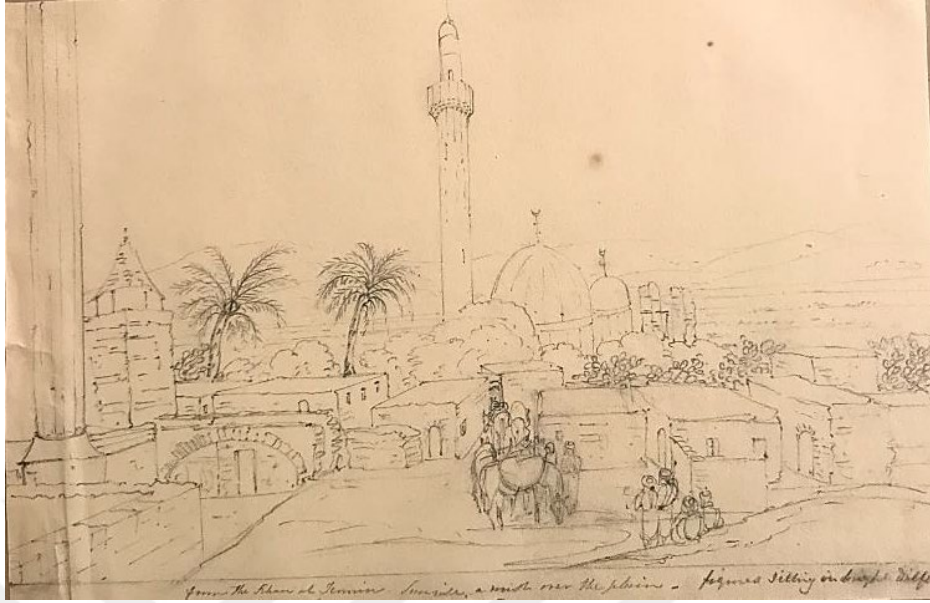
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Samaria (Samiriye)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	Palestine albümünde yer alan resmin taşıyıcı sayfasının sağ alt köşesinde "Samaria" kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 63



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Janeen (Cenin)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eserin sağ altında "Jannin" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	-
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 64



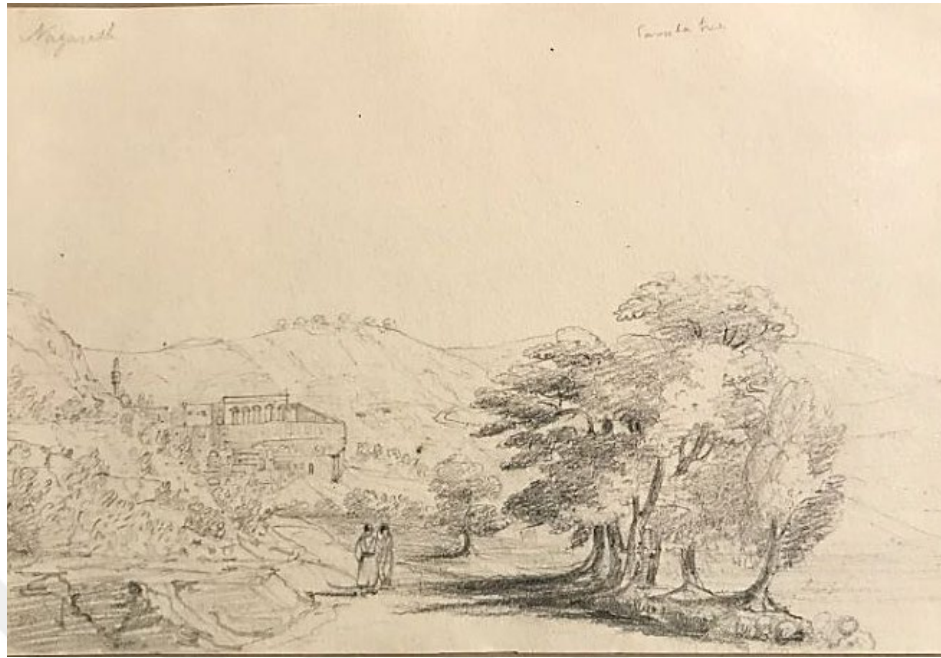
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Khan at Jennin (Cenin)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Resmin altında el yazısıyla "from the Khan at Jennin" kaydedilmiştir. Palestine albümünde resmin yer aldığı sayfanın sağ üstünde el yazısıyla "Janeen Plain of Esdralon?? kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	5 harita, 2 mimari çizim, 36 manzara ve 4 gravür içeren Palestine albümünde yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK

KATALOG NO: 65



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Tabor and Hermen (Plains of Esdr??) (Tabor Dağı ve Jezreel Vadisi?)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Suluboya, karakalem
	İmza	Resmin sağ üst köşesinde el yazısıyla "Tabor and Hermen" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Jezreel Vadisi, Tabor Dağı eteklerinde yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 66



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Nazareth Dec. 1833 from S. 68 (Nasıra)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Sol üst köşede el yazısıyla "Nazareth" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	5 harita, 2 mimari çizim, 36 manzara ve 4 gravür içeren Palestine albümünde yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 67



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Nazareth from E. (Nasıra)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	-
	Müzeye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	5 harita, 2 mimari çizim, 36 manzara ve 4 gravür içeren Palestine albümünde yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 68



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	From Summit of Tabor (Tabor Dağı'nın Zirvesinden)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eser adı sol üst köşede kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	4. yüzyıldan itibaren kiliselerin yapılmaya başlandığı kutsal Tabor Dağı'nda yer alan Tabor/Başkalaşım Kilisesi, İsa'nın ölümünden sonra havarilerine ilk kez görüldüğü yer olması bakımından da ayrı bir öneme sahiptir.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 69



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Khan under Mt. Tabor (İsa'nın Başkalaşım Kilisesi, Tabor Dağı)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eser adı resmin sağ üst köşesinde kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Hristiyan inancına göre, üç havarisi Peter, James ve John ile birlikte Tabor Dağı'na çıkan İsa'nın birden ışık demeti halinde suret değiştirmesi (tecelli etmesi) mucizesinin gerçekleştiği yerdir.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 70



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Lake of Tiberias (Taberiye Gölü, Nasıra, Filistin)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kahverengi kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eser adı sayfanın üst kısmında kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	5 harita, 2 mimari çizim, 36 manzara ve 4 gravür içeren Palestine albümünde yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 71



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Town of Tiberias (Tabor/Taberiye)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Renkli kağıt üzerine mürekkepli kalem, sulandırılmış mürekkep ve suluboya.
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Bizans döneminden itibaren hac mekanı olan Tabor
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 72



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Baths of Emmaus (Nasıra)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Sayfanın sağ alt köşesinde karakalem "Baths of Emmaus" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Hristiyan inancına göre, İsa dirildikten sonra ilk kez iki havarisine Emmaus'taki bir handa görülmüştür.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 73



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Southend of Lake of Tiberias (Taberiye Gölü'nün Güneyi, Nasıra, Filistin)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Karakalem, mürekkepli kalem, suluboya
	İmza	-
	Müzeye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	5 harita, 2 mimari çizim, 36 manzara ve 4 gravür içeren Palestine albümünde yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 74



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Lake of Tiberias (Taberiye Gölü, Nasıra, Filistin)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Renkli kağıt üzerine mürekkepli kalem, sulandırılmış mürekkep ve suluboya.
	İmza	Sayfanın sol üstünde "Lebanon"? kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	5 harita, 2 mimari çizim, 36 manzara ve 4 gravür içeren Palestine albümünde yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 75



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Keffer Bana (Kfar Bana), Nablus,
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Gravür
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Eserin sağ sayfasında aynı bölgenin eskizi SD yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 76



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Keffer Bana
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Karakalem
	İmza	Resmin sol üstünde el yazısıyla "Keffer Bana" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Eserin sol sayfasında aynı bölgenin gravür örneği yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 77



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	From the Tower of Jericho, Dec. 1833 (Eriha Kulesi'nden, Aralık 1833)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Mavi-gri kağıt üzerine suluboya, karakalem, beyaz boya
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan eserin bulunduğu sayfanın sağ üst köşesinde el yazısıyla "From the Tower of Jericho" kaydedilmiştir.
	Kaynakça	Sarıca, 2004; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 78



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Fountain of Elisha Gericho (Elisha Çeşmesi, Eriha)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer almaktadır.
	Kaynakça	Sarıca, 2014; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 79



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Behah or Tower of Gericho (Eriha)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eserin sol üst köşesinde el yazısıyla "Jericho" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan eser, surlarıyla ünlü Eriha kentinden bir kesit sunmaktadır.
	Kaynakça	Sarıca, 2014; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 80



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	The Dead Sea (Lut Gölü, Ürdün)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Mavi-gri kağıt üzerine kalem, kahverengi mürekkep, suluboya
	İmza	Resmin üstünde el yazısıyla "House of Zacoheus" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Dünyadaki ilk yerleşim yeri ve ilk kenti kabul edilen çöllerle kaplı Eriha'nın kuzeyinde Ürdün ile Filistin sınırını oluşturan ve derinliğiyle dünya yüzeyindeki en alçak nokta olan Lut Gölü bulunmaktadır. Hristiyan inancına göre Hz. İsa'nın sularında vaftiz edilmesi nedeniyle de kutsaldır. Palestine albümünde yer alan eserin bulunduğu sayfanın sağ üst köşesinde el yazısıyla "The Dead Sea-Mountains of Moob" kaydedilmiştir. Luka İncili'nden adı geçen Zacchaeus, (Zaka El-Aşşar) İbrahim'in soyundan gelen Eriha kentinin vergi müfettişidir ve İsa'yı görebilmek için kutsal çınar ağacına (Cümbez ağacı) çıkar.
	Kaynakça	Eriha ve Lut Gölü, 2014; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 81



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Descendent Jerusalem to Jericho (Kudüs'ten Erika'ya doğru)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Mavi-gri kağıt üzerine karakalem ve mürekkepli kalem
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan eserin bulunduğu sayfanın sağ üst köşesinde el yazısıyla "Descendent Jerusalem to Jericho" kaydedilmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 82



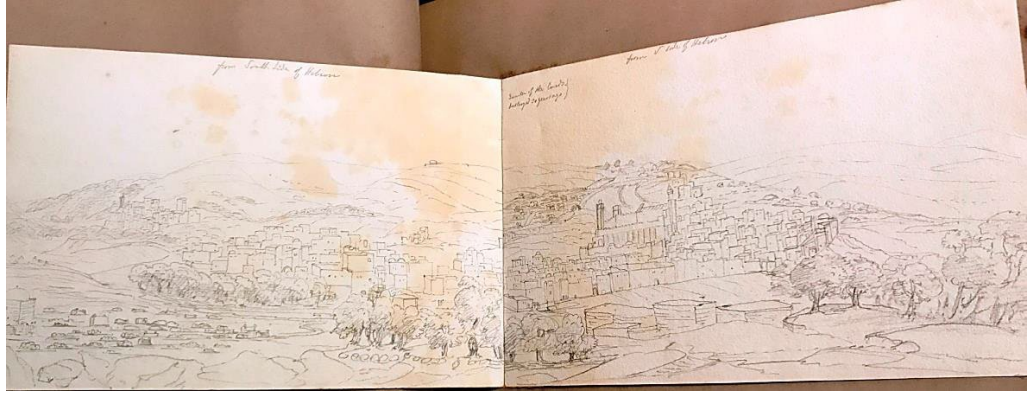
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Tomb of the Patrisools (Mosque Over Cave of a Macpelati, Hebron (Harem-i İbrahimi/Hz. İbrahim Camii, El-Halil).
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eserin sol altında el yazısıyla eser başlığı kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Kudüs'ün güneyinde yer alan Hebron (El-Halil) antik kenti, Hz. İbrahim'in mezarının bulunması nedeniyle Yahudilerin dört kutsal kentinden biridir. İbrahim Cami, dört peygamberin (Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. İsa ve Hz. Yusuf) ve eşlerinin defnedildiği küçük bir mezarlık üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle Cave of Machpelah/Cave of Patriarchs (Harem-i İbrahimi) olarak da bilinmektedir. Palestine albümünde eserin yer aldığı sayfanın sağ üst köşesinde el yazısıyla "Mosque Over Cave of Macpelati, Hebron" kaydedilmiştir.
	Kaynakça	Hebron, t.y.; SKK; Taha ve Hamamra, t.y.
	URL	-

KATALOG NO: 83



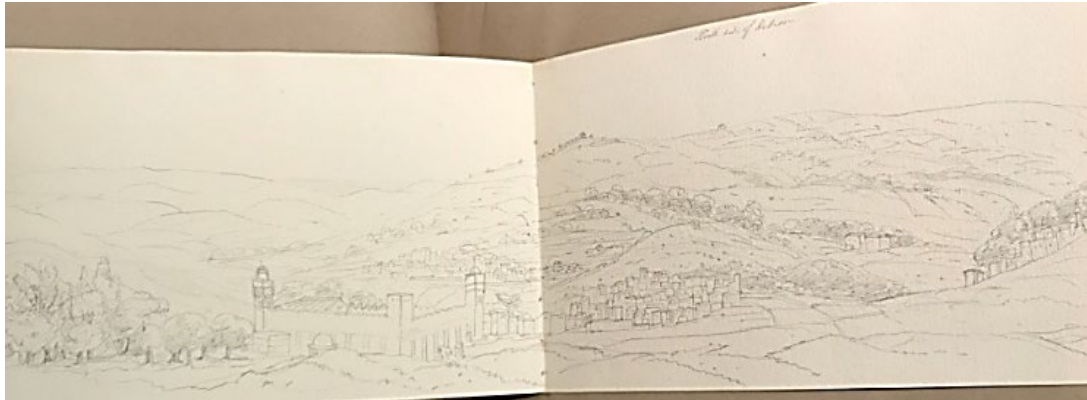
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Tomb of the Patrisools (Mosque Over Cave of a Macpelati, Hebron (Harem-i İbrahimi/Hz. İbrahim Camii, El-Halil).
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Gravür
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Kudüs'ün güneyinde yer alan Hebron (El-Halil) antik kenti, Hz. İbrahim'in mezarının bulunması nedeniyle Yahudilerin dört kutsal kentinden biridir. İbrahim Cami, dört peygamberin (Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. İsak ve Hz. Yusuf) ve eşlerinin defnedildiği küçük bir mezarlık üzerine inşa edilmiştir. Bu nedenle Cave of Machpelah/Cave of Patriarchs (Harem-i İbrahimi) olarak da bilinmektedir. Palestine albümünde eserin yer aldığı sayfanın sağ üst köşesinde el yazısıyla "Mosque Over Cave of Macpelati, Hebron" kaydedilmiştir.
	Kaynakça	Hebron, t.y.; SKK; Taha ve Hamamra, t.y.
	URL	-

KATALOG NO: 84



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Hebron from the South (Güneyden El-Halil)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eserin her iki sayfasında üstte el yazısıyla "from South Lake of Hebron" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Kudüs'ün güneyinde yer alan Hebron (El-Halil) antik kenti, Yahudilerin dört kutsal şehrinden biridir.
	Kaynakça	Hebron, t.y.; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 85



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Hebron, Dec. 1853 (El-Halil)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eserin üst kısmında el yazısıyla "South of Hebron" kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Kudüs'ün güneyinde yer alan Hebron (El-Halil) antik kenti, Yahudilerin dört kutsal şehrinden biridir.
	Kaynakça	Hebron, t.y.; SKK
	URL	-

KATALOG NO: 86



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Shechem from Mount Ebaz (İbal Dağı'ndan Balata Tepesi)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine kataloğunda yer alan eserin bulunduğu sayfanın sağ üstünde el yazısıyla "Shechem" kaydedilmiştir. Resmin sol sayfasında "47. Mounts Ebal and Gerizim, Nablous" başlıklı matbu bir bilgi notu yer almaktadır. Yahudi inancına göre teolojik bakımdan iyiyi ve kötüyü temsil eden simgesel bir anlama sahip İbal ve Cerzim dağları arasında kalan vadide Shechem antik kenti bulunmaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 87



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	Jacobs Well, Samiria (Yakup'un Kuyusu/St. John Kilisesi, Cerzim Dağı, Samiriye)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Renkli kağıt üzerine karakalem, mürekkepli kalem, suluboya
	İmza	Sayfanın sol üst köşesinde "Samaria" kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan resmin bulunduğu sayfanın sağ üst köşesinde el yazısıyla "Jacobs Well" (Yahuda'nın Kuyusu) kaydedilmiştir. Albümde eserin yer aldığı sayfanın solunda "Sebastie, The Ancient Samaria" başlıklı matbu bir bilgi notu yer almaktadır. Nablus'un 10 km. kuzeyinde yer alan Sebastiya, Filistin'in en eski yerleşimlerinden biridir. Cerzim Dağı yakınındaki antik şehirde Yakub'un kuyusunun ve mezarının olduğuna inanılmaktadır. Bölge, bugün adak yeri olarak kutsallığını sürdürmektedir.
	Kaynakça	SKK; Taha ve Hamamra, s. 56-60.
	URL	-

KATALOG NO: 88



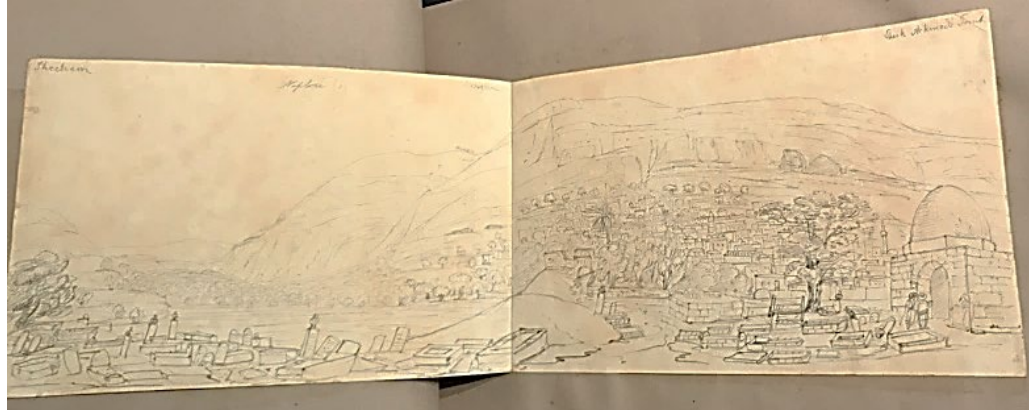
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	SD 153
	Adı	The Well of Samaria or Jacob Temple on Mt Gerizum (Yakup'un Kuyusu/St. John Kilisesi, Cerzim Dağı, Nablus)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan eserin sol sayfasında gravür versiyonu (SD 153/40) yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 89



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	
	Adı	The Well of Samaria or Jacob Temple on Mt Gerizum (Yakup'un Kuyusu/St. John Kilisesi, Cezim Dağı, Nablus)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Gravür
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine albümünde yer alan gravürün sağ sayfasında karakalem çizimi (SD 153/41) yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 90



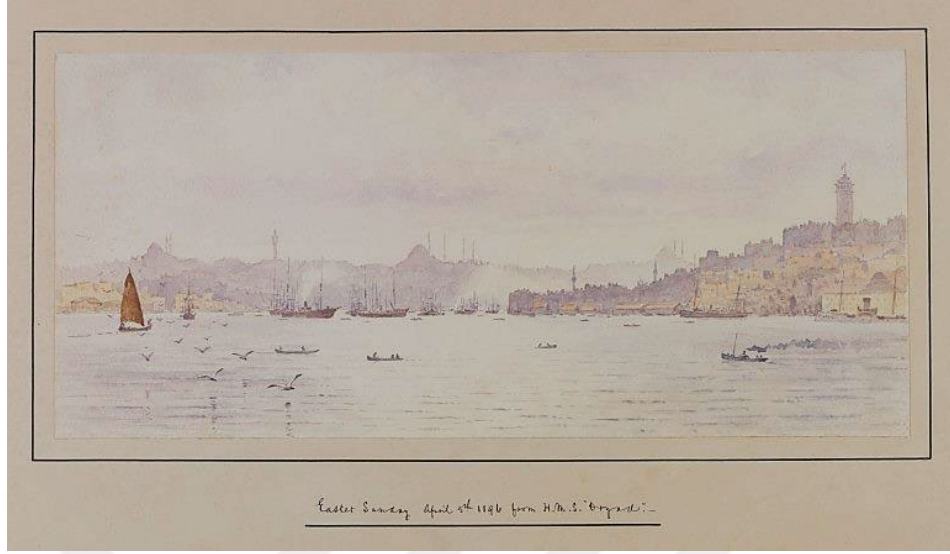
Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1830'lar ve 1854-1855
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, İzmir, Denizli, Akhisar, Bergama, Alaşehir, Sart, Gelibolu, Kuzey ve Orta Doğu toprakları
Eserin	Envanter No.	
	Adı	Shechem from Mount Ebaz (İbal Dağı'ndan Balata Tepesi)
	Tarihi	1833
	Boyutları	-
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	-
	Müze Geliş Şekli	Ocak 1969'da (SD 155 ve 156 ile birlikte) P. Compton'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Palestine kataloğunda yer alan eserin bulunduğu sayfanın sağ üstünde el yazısıyla "Shechem" kaydedilmiştir. Yahudi inancına göre teolojik bakımdan iyiyi ve kötüyü temsil eden simgesel bir anlama sahip İbal ve Cerzim dağları arasında kalan vadide Shechem antik kenti bulunmaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	-

KATALOG NO: 91



Sanatçının	Adı	GORKIEWICZ, Evelyn Alice Wanda
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1896 civarı
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul
Eserin	Envanter No.	SD 443
	Adı	From the Club de Constantinople Reading room; View of Istanbul and the Golden Horn (Club de Constantinople Okuma Odasından: Haliç ve İstanbul Manzarası)
	Tarihi	1896
	Boyutları	18.7 x 31.5 cm.
	Tekniği	Karakalem üzerine suluboya
	İmza	Eser adı resmin çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Aralık 1967'de Appleby'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Baedeker (1914, s. 156) 1914 yılında Pera'da bulunan Alman <i>Teutonia</i> , <i>Alemannia</i> kulüplerinin yanı sıra, milletler arası <i>Cercle d'Orient</i> (Büyük Kulüp) ve <i>Club de Constantinople</i> (Küçük Kulüp)'den de söz etmektedir.
	Kaynakça	Baedeker, 1914/2015, s.56; SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O144527/from-the-club-de-constantinople-watercolour-gorkiewicz-evelyn-eveline/

KATALOG NO: 92



Sanatçının	Adı	GORKIEWICZ, Evelyn Alice Wanda
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1896 civarı
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul
Eserin	Envanter No.	SD 444
	Adı	Easter Sunday April 5th 1896 from HMS Dryad; View of Constantinople and Golden Horn (İstanbul ve Haliç Manzarası)
	Tarihi	1896
	Boyutları	15.6 x 34.6 cm.
	Tekniği	Karakalem üzerine suluboya
	İmza	Eser adı resmin çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Aralık 1967'de Appleby'dan satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	HMS Dryad, I. Dünya Savaşı'nda da kullanılan İngiliz savaş gemilerinden biridir. 1893 yılında Chatham İskelesi'nden denize indirilmiş, 1920 yılında parçalanmıştır.
	Kaynakça	HMS Dryad, t.y.; SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O144528/easter-sunday-april-5th-1896-watercolour-gorkiewicz-evelyn-eveline/

KATALOG NO: 93



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte (öl.1901)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/1)
	Adı	Eastern Sketches: Entrance to the Dardanelles (Çanakkale Boğazı'na Giriş)
	Tarihi	1855-1857 civarı
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Suluboya, karakalem ve tutkal
	İmza	Albümün iç kapağında Charlotte Inglefield'in imzası yer almaktadır. Albümün arka kapağındaki etiket üzerinde "Eastern Sketches" başlığı kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	1855-1857 yıllarına tarihlenen <i>Eastern Sketches</i> (SD 523) adıyla kayıtlı albümde İstanbul, Tunus ve Kartaca'ya ait manzaralar ve yerel kostümleri içeren 49 eser yer almaktadır. Eserlerin birçoğu beyaz boya veya tutkalla güçlendirilmiş suluboya ve karakalem tekniğindedir. Kırmızı renk marokenden yapılmış olan albüm ciltlidir.
	Kaynakça	Işık, 2004, s. 310-311; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145646/entrance-to-the-dardanelles-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 94



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/2)
	Adı	Eastern Sketches: Plains of Troy (Truva Ovası)
	Tarihi	1855-1857 civarı
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Kaz Dağı'nın (İda) eteklerine uzanan Truva Ovası'ndan geçen Eski Menderes Irmağı'ndan bir manzara olduğu düşünülmektedir.
	Kaynakça	Işık, 2004, s. 312; Sevin, 2001, s. 59; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145647/plains-of-troy-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 95



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/3)
	Adı	Eastern Sketches: View in Pera Cemetery (Pera Mezarlığı'ndan Görünüm)
	Tarihi	1855-1857 civarı
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Tepebaşı sırtlarından Haliç-Kasımpaşa'ya uzanan alanda Müslüman Galata Mezarlığı (Küçük Mezarlık/Petit-Champ des Morts) ve Pera'da müslüman ve gayrimüslim halkın mezarlığı Büyük Mezarlık (Grand-Champs des Morts) seyyahlar tarafından ilgi duyulan Osmanlı mezarlıkları olarak seyahatnamelere konu edilmiştir.
	Kaynakça	Amicis, 1986, s. 61-67; Çoruhlu, 1994, s. 442-445; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145649/view-in-pera-cemetery-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 96



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/4)
	Adı	Eastern Sketches: Entrance to the Black Sea (Karadeniz'e Giriş)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve tutkal
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	İstanbul Boğazı'nın Karadeniz'e açılan görünümünü yansıtan eserde, sağda Anadolu yakasında tepelik alanda yer alan yapının Yoros Kalesi olduğu düşünülmektedir.
	Kaynakça	Işık, 2004, s. 315; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145650/entrance-to-the-black-sea-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 97



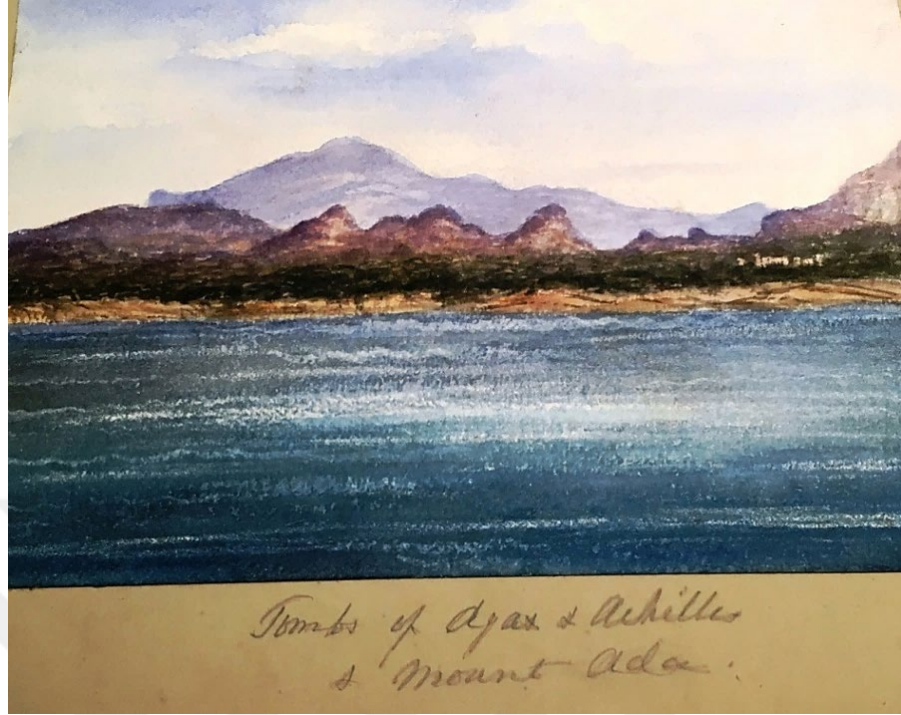
Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/5)
	Adı	Eastern Sketches: Scutari Hospital
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya, beyaz boya ve tutkal
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Resimde Selimiye Kışla Hastanesi ile birlikte Selimiye Camii görülmektedir. 1833 yılında Kışlaya ek olarak yaptırılan bölümde faaliyete geçen Selimiye Hastanesi, Kırım Savaşı sırasında (1854-1856) İstanbul'daki İngiliz askerlerine tahsis edilmiştir.
	Kaynakça	Işık, 2004, s. 316; SKK; Yıldırım, 1994a, s. 346; 1994b, s. 29.
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145651/scutari-hospital-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 98



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/6)
	Adı	Eastern Sketches: View of the Asiatic Side of the Bosphorus
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Eserde tarihi camileriyle Üsküdar semtinin denizden görünümü yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145652/view-of-the-asiatic-side-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 99



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/7)
	Adı	Eastern Sketches: Tombs of Ajax & Achille Mount Ida/Ada (Akhilleus ve Ajax Mezarları, Kaz Dağı)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya, beyaz boya ve tutkal
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145653/tombs-of-ajax--achilles-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 100



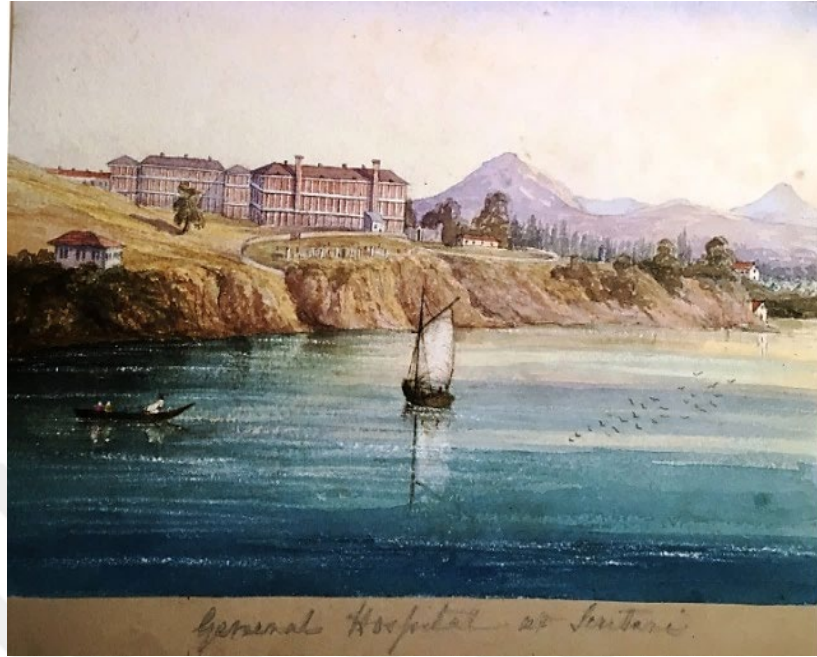
Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/8)
	Adı	Eastern Sketches: A Turkish Burial (Türk Cenaze Töreni)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Suluboya, karakalem ve beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Eserin Pera Mezarlığı'nın Müslümanlara ait bölümünden olduğu düşünülmektedir. Eserde sal üzerinde taşınan bir ölünün defnedilmek üzere götürülmesi tasvir edilmiştir.
	Kaynakça	Işık, 2004, s. 319; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145654/turkish-burial-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 101



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/9)
	Adı	Eastern Sketches: Turkish Carriage and Water Carrier (Türk Arabası, Su Taşıyıcı / Saka)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Eserde Osmanlı başkentinde gezinti amacıyla kullanılan 'talika' ve bir saka mezarlık alanında tasvir edilmiştir
	Kaynakça	Işık, 2004; s. 320; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O14565/turkish-carriage--water-carrier-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 102



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/10)
	Adı	Eastern Sketches: General Hospital at Scutari
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Eserde Kırım Savaşı'nda hastane olarak kullanılan Haydarpaşa Askeri Hastanesi (1844-1846) görülmektedir. Hastanenin deniz tarafında ölen İngiliz askerleri için tahsis edilen İngiliz Mezarlığı bulunmaktadır.
	Kaynakça	Işık, 2004, s. 324; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145656/general-hospital-at-scutari-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 103



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/11)
	Adı	Eastern Sketches: Wapping Wharf & Scutari Hospital
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145657/wapping-wharf--scutari-hospital-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 104



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/12)
	Adı	Eastern Sketches: Street in Pera (Pera'da Bir Sokak)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	-
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145658/street-in-pera-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 105



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/13)
	Adı	Eastern Sketches: Gallipoli (Gelibolu)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve tutkal
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	-
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145659/gallipoli-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 106



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/14)
	Adı	Eastern Sketches: One of the Rapids of the Bosphorus (Akıntı Burnu)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Arnavutköy'de 'Akıntı Burnu' denilen yerde, Said Paşa Yalısı ve soldaki kayıkta, C. Inglefield, eşi S. H. S. Inglefield ve oğlu Loftus yer almaktadır. Searight Kataloğu'nda albümdeki bazı eserlerin Charlotte Inglefield tarafından değil, seyahatleri sırasında kendilerine eşlik eden Edward Augustus Inglefield tarafından yapılmış olabileceği belirtilmektedir.
	Kaynakça	Arslan, 1992, s.159; Işık, 2004, s. 327; Sevim, 2002a; Res. 217; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145660/one-of-the-rapids-of-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 107



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/15)
	Adı	Eastern Sketches: Sweet Waters of Europa (Avrupa'nın Tatlı Suları)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Suluboya, karakalem ve beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	İstanbul'un en eski mesire yerlerinden Kağıthane tasvir edilmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145661/sweet-waters-of-europe-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 108



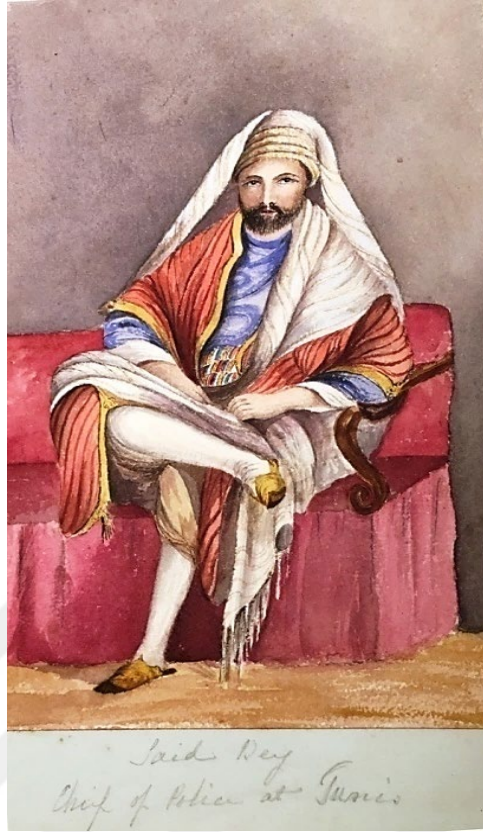
Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/16)
	Adı	Eastern Sketches: English Cemetery in Scutari (Üsküdar'da İngiliz Mezarlığı)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Eserde, Üsküdar Askeri Hastanesi yakınında bulunan ve Kırım Savaşı'nda ölen askerlerin gömüldüğü İngiliz Mezarlığı'ndan bir görünüm yer almaktadır.
	Kaynakça	Işık, 2004; s. 329; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145662/english-cemetery-at-scutari-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 109



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/17)
	Adı	Eastern Sketches: Fes Makers at Tunis (Tunuslu Fes Ustaları)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145663/fes-fez-makers-at-tunis-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 110



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/18)
	Adı	Eastern Sketches: Said Bey, Chief of Police at Tunis (Said Paşa)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145836/said-bey-chief-of-police-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 111



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/19)
	Adı	Eastern Sketches: Moorish Woman at Tunis Returning from the Bath (Tunuslu Mağribi Kadını)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145837/moorish-woman-at-tunis-returning-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 112



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	SD 523 (1-49/20)
	Adı	Eastern Sketches: Jewish Women's Costumes in Tunis
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pomeroy, 2017, s. 43; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145838/jewish-girl-in-full-costume-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 113



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/21)
	Adı	Eastern Sketches: Tunisian Women's Costumes in Tunis)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145846/tunisian-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 114



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/22)
	Adı	Eastern Sketches: Street in Tunis (Tunus'ta Bir Sokak)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145840/street-in-tunis-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 115



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/23)
	Adı	Eastern Sketches: Isle of ?on the African Coast (Afrika Kıyısında ? Adası)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145841/isle-of-cimbals-on-the-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 116



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/24)
	Adı	Eastern Sketches: Moorish Well (Fas Kuyusu)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145844/moorish-well-watercolour-inglefield-charlotte

KATALOG NO: 117



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/25)
	Adı	Eastern Sketches: Street in Tunis (Tunus'ta Bir Sokak)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145846/tunisia-ns-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 118



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/27)
	Adı	Eastern Sketches: My Eldest Son on Board the Ship Going Up to Constantinople (İstanbul'a Giden Gemide En Büyük Oğlum)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Eserde, İstanbul'a giden bir gemide, kırmızı bir fesle sanatçının oğlu görülmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O145848/my-eldest-son-on-board-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 119



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/28)
	Adı	Eastern Sketches: The Casbar, Tunis (Kaspar, Tunus)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145851/the-casbar-tunis-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 120



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/29)
	Adı	Eastern Sketches: The Moor and the Turk (Faslı ve Türk)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Eserin, A.A.H. Inglefield imzalı olması nedeniyle bir başkası tarafından yapılmış olabileceği belirtilmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145865/moor-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 121



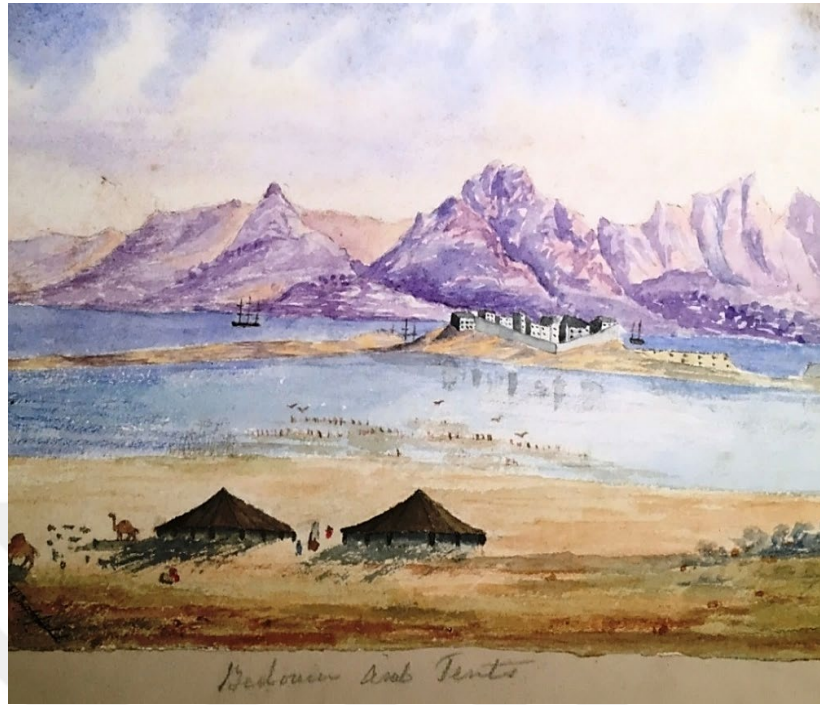
Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/30)
	Adı	Eastern Sketches: African Boy (Afrikalı Çocuk)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145853/african-boy-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 122



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/31)
	Adı	Eastern Sketches: Bedouen Arab Woman (Bedevi Arap Kadını)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145856/bedouin-arab-woman-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 123



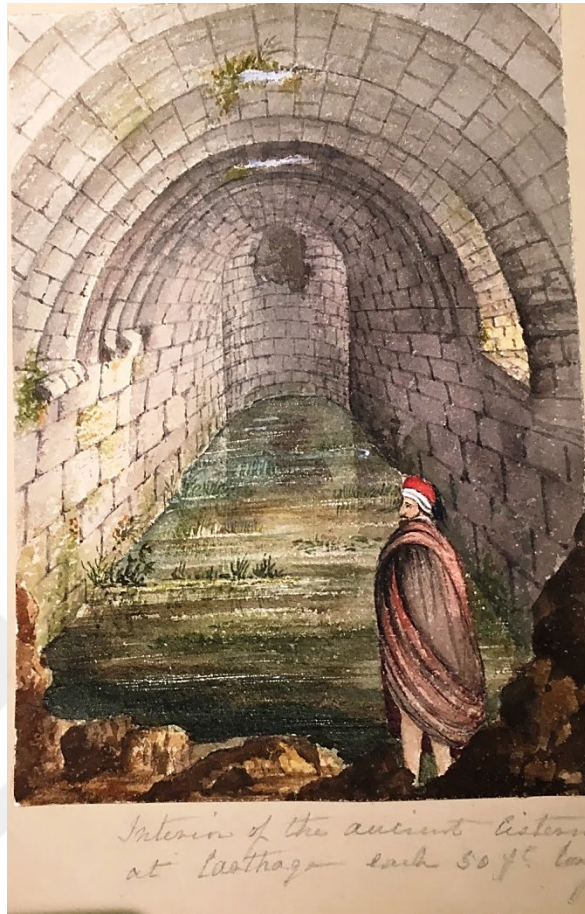
Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/32)
	Adı	Eastern Sketches: Bedouen Arap Tentes (Bedevi Arap Çadırları)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145857/bedouin-arab-tents-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 124



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/33)
	Adı	Eastern Sketches: View From Carthage (Kartaca'dan Görünüm)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145859/view-from-carthage-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 125



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/34)
	Adı	Eastern Sketches: Interior of the Ancient Cisterns at Carthage (Kartaca'da Tarihi Sarnıcın İçi)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145860/interior-of-the-ancient-cisterns-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 126



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/35)
	Adı	Eastern Sketches: Tunis (Tunus)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145862/tunis-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 127



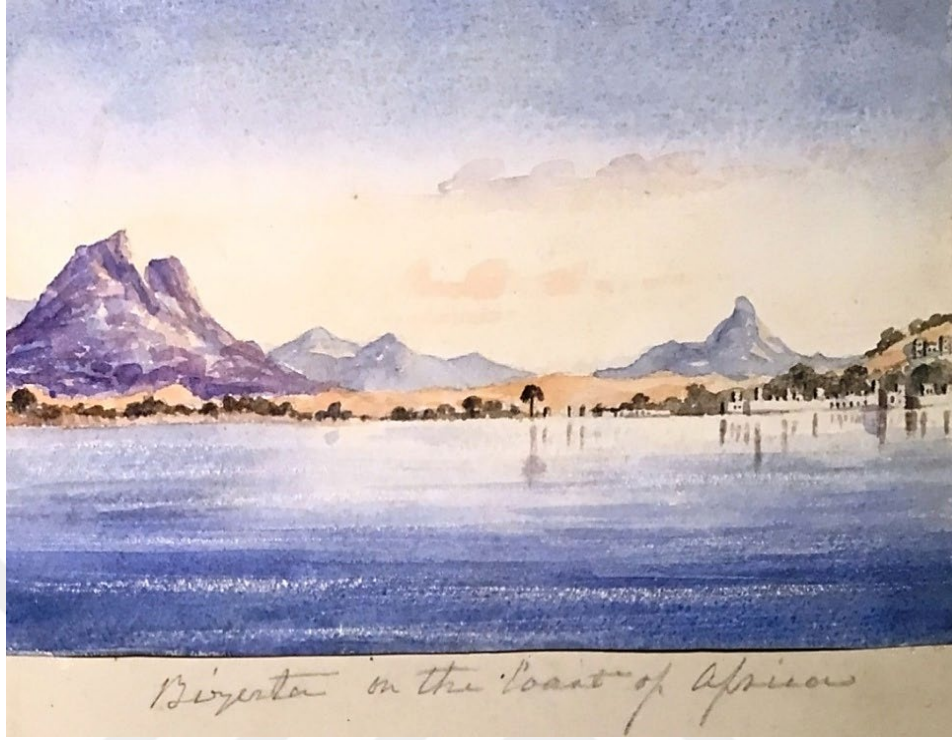
Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/36)
	Adı	Eastern Sketches: Moorish Dog Holders (Faslı Köpek Bekçileri)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145864/moorish-dog-sellers-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 128



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/37)
	Adı	Eastern Sketches: Moor?
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145865/moor-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 129



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/38)
	Adı	Eastern Sketches: Bizerta, Ruins on the Coast of Alpicion
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145877/bizerta-on-the-coast-of-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 130



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/39)
	Adı	Eastern Sketches: Ancient Relics out of the Tunis (Tunus Çevresinde Antik Kalıntılar)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145880/ancient-relics-dug-out-of-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 131



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	SD 523(1-49/40)
	Adı	Eastern Sketches: African Woman at a Hotel in Tunis & Her Husband
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145881/african-us-the-housemaid-at-an-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 132



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/41)
	Adı	Eastern Sketches: Casbar Gate, The Oldest Building in Tunis (Tunus'un En Eski Yapısı, Kaspar Kapısı)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145882/casbar-gate-the-oldest-building-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 133



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/42)
	Adı	Disa or Maltese Boat
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin kartonuna kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145884/disa-or-maltese-boat-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 134



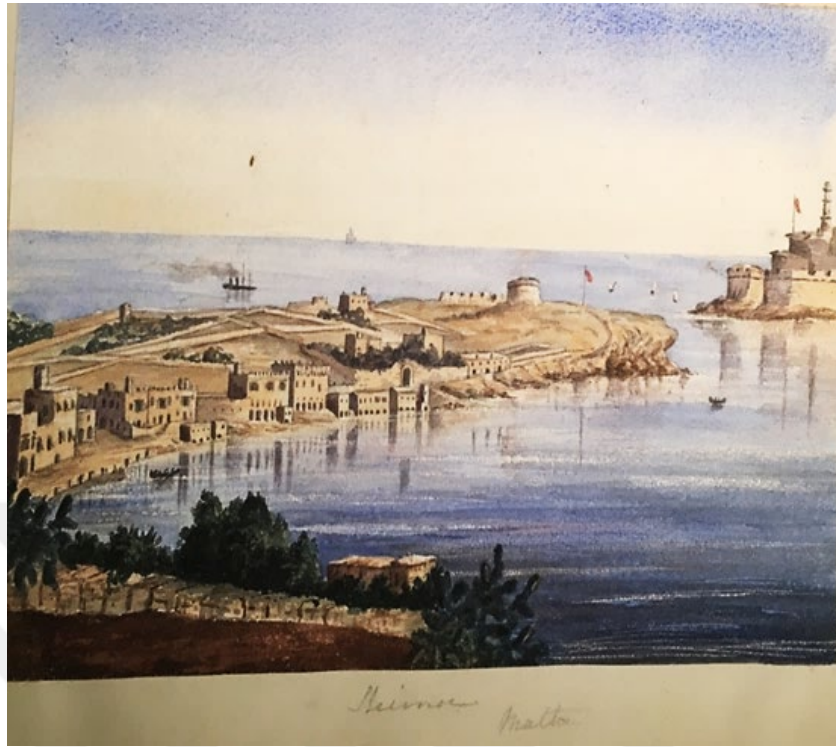
Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/43)
	Adı	Eastern Sketches: Carthaginian Aqueduct (Kartaca)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	-
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145886/ruins-of-carthaginian-aqueduct-50-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 135



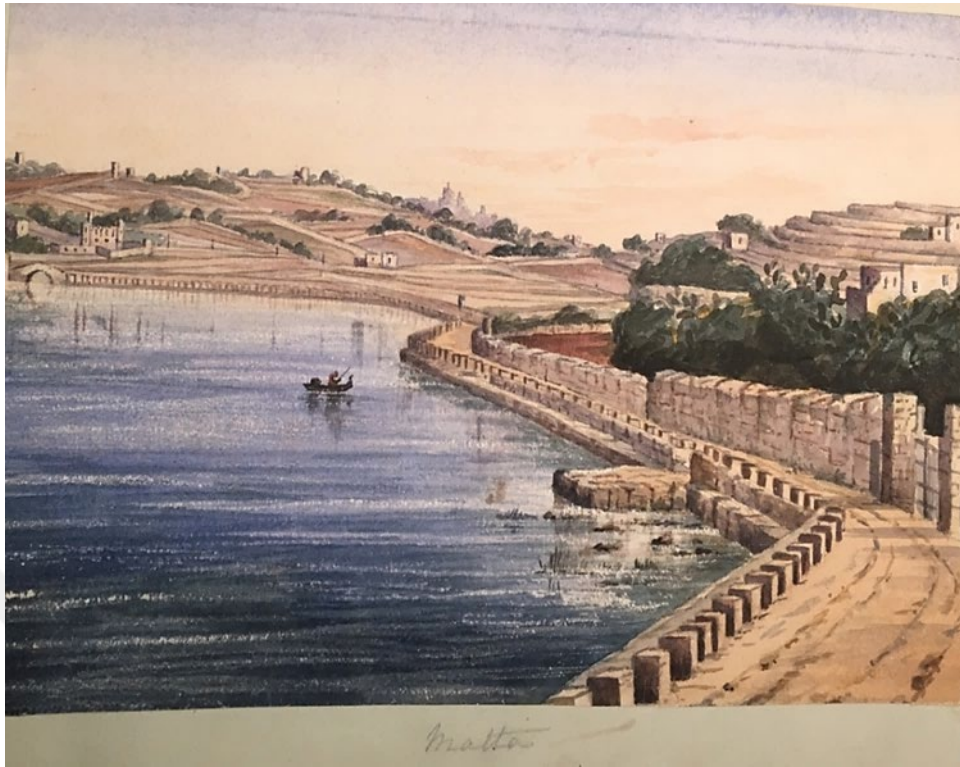
Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/44)
	Adı	Eastern Sketches: Straits of Gibraltar (Cebelitarık)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	19. yüzyıl boyunca stratejik konumu nedeniyle İngiltere'nin kontrolünde olan Cebelitarık Boğazı, 19. yüzyıl İngiliz donanmasının önemli bir üssü olarak kullanılmıştır.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145888/straits-of-gibraltar-looking-west-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 136



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	SD 523 (1-49/45)
	Adı	Eastern Sketches: Sliema, Malta (Sliema, Malta)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Sliema, Malta'nın kuzeyinde yer alan bir kıyı kentidir. Geçmişte küçük bir balıkçı kasabası iken bugün Malta'nın en popüler turizm merkezlerinden biri haline gelmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145889/sleima-malta-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 137



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	SD 523 (1-49/46)
	Adı	Eastern Sketches: Malta (Malta)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145890/malta-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 138



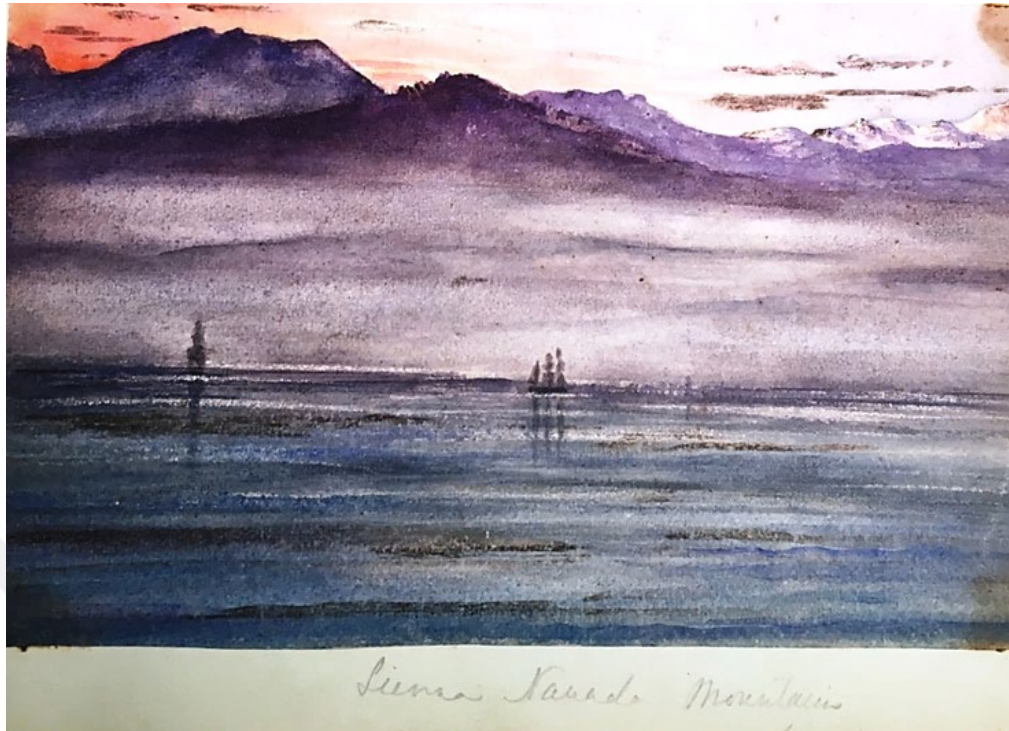
Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/47)
	Adı	Eastern Sketches: St. Julian's Tower & St. George's Bay, Malta (Malta)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145891/st-julians-tower--st-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 139



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Envanter No.	SD 523 (1-49/48)
	Adı	Eastern Sketches: Panorama of Tunis Surrounding Country Taken From a Fort above Tunis (Tunus Panoraması)
	Tarihi	1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı ve C.I. May 1857 resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Tunus Panoramasının görüldüğü eser, albümde dört sayfada yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145892/panorama-of-tunis--surrounding-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 140



Sanatçının	Adı	INGLEFIELD, Charlotte
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1855-1857 ?
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul, Çanakkale, Tunus, Kartaca
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	SD 523 (1-49/49)
	Adı	Eastern Sketches: Sierra Nevada Mountains (Sierra Nevada Dağları)
	Tarihi	1855-1857
	Boyutları	37.8 x 27 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı resmin karton çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	-
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O145894/sierra-navada-mountains-coast-of-watercolour-inglefield-charlotte/

KATALOG NO: 141



Sanatçının	Adı	LINDSAY, Jane Evely (Lady)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Filistin ve Kutsal Topraklar
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	SD 591
	Adı	Recruiting at Assiut (Egypt) (Asvan'da Silahlanma)
	Tarihi	1896
	Boyutları	24.8 x 35.2 cm
	Tekniği	Karakalem üzerine suluboya, beyaz boya
	İmza	Eser adı ve tarihi resmin çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Mirasçıları tarafından 1977 yılında satışa çıkarılmış olan eserler (SD 591,592,593,594) 1979 yılında Sotheby's'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	SD 591 ve 592 envanter numaralı eserler, sanatçının, 1896 yılında Mısır'daki İngiliz ordusunun General Kitchener komutasında Sudan istilasını için yaptığı hazırlıklara tanıklık ettiğini göstermektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146333/recruiting-at-assiut-watercolour-lindsay-jane-evelyn/

KATALOG NO:142



Sanatçının	Adı	LINDSAY, Jane Evely (Lady)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Filistin ve Kutsal Topraklar
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	SD 592
	Adı	Cavalry under Capt. Broadwood marching from Wady Halfa to Sarras (Sudan)
	Tarihi	1896
	Boyutları	22.9 x 34.6 cm.
	Tekniği	Karakalem üzerine suluboya
	İmza	Eser adı resmin çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	1979 yılında Sothebys'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	SD 591 ve 592 envanter numaralı eserler, sanatçının 1896 yılında Mısır'daki İngiliz ordusunun General Kitchener komutasında Sudan istilasını için yaptığı hazırlıklara tanıklık ettiğini göstermektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146341/cavalry-under-capt-broadwood-marching-wady-halfa-to-sarras-watercolour-lindsay-jane-evelyn/

KATALOG NO: 143



Sanatçının	Adı	LINDSAY, Jane Evely (Lady)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Filistin ve Kutsal Topraklar
Eserin	Envanter No.	SD 593
	Adı	Roof of Denderah (Dendera Tapınağı'nın Çatısı, Mısır)
	Tarihi	1896
	Boyutları	23 x 35 cm.
	Tekniği	Karakalem üzerine suluboya
	İmza	Eser adı resmin çerçevesine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	1979 yılında Sothebys'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	SD 593 ve 594 sanatçının suluboya ve çizimlerinden oluşan aile koleksiyonundan bir örnektir. Koleksiyonda ayrıca portre, vitray tasarımları, şiir ve roman illüstrasyonları, aile portreleri ve Avrupa ve Mısır'a ait çeşitli görüntüler yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146363/roof-of-denderah-watercolour-lindsay-jane-evelyn/

KATALOG NO: 144



Sanatçının	Adı	LINDSAY, Jane Evely (Lady)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Filistin ve Kutsal Topraklar
Eserin	Envanter No.	SD 594
	Adı	Tomb of the Kings, Thebes (Krallar Vadisi Tibes, Mısır)
	Tarihi	1896
	Boyutları	
	Tekniği	Karakalem üzerine suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	1979 yılında Sothebys'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	SD 593 ve 594 sanatçının suluboya ve çizimlerinden oluşan aile koleksiyonundan bir örnektir. Koleksiyonda ayrıca portre, vitray tasarımları, şiir ve romanlar illüstrasyonları, aile portreleri ve Avrupa ve Mısır'a ait çeşitli görüntüler yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK; Valley of the Kings, t.y.
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146365/tomb-of-the-kings-thebes-watercolour-lindsay-jane-evely/

KATALOG NO: 145



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, r
Eserin	Envanter No.	SD 628
	Adı	Osiride columns broken statue of Rameses II MemnoniumThebes (II. Ramses anıtının Osirid sütunları, Teb, Mısır)
	Tarihi	1857
	Boyutları	25.2 x 35. 2 cm.
	Tekniği	Karton üzerine suluboya ve karakalem
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	SD 628-632 envanter numaralı eserlerin sanatçının Mısır, Doğu Akdeniz ve İtalya (botanik çalışmalar) gezisine ait suluboyaları içeren bir albümde yer aldığı tahmin edilmektedir. Eserlerin hepsi imzalı ve 1856-57 yıllarına tarihlenmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146547/osiride-columns-broken-statue-of-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 146



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, İzmir
Eserin	Envanter No.	SD 629
	Adı	From Elephantine Between Asouan and the 1st Cataract (Mısır)
	Tarihi	1857
	Boyutları	25.2 x 35. 2 cm.
	Tekniği	Karton üzerine suluboya ve karakalem
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Elafantin adası, Güney Mısır'da Nil nehri üzerinde yer alan ve Asvan kentinin bir bölümü olan antik Mısır yerleşimidir. SD 628-632 envanter numaralı eserlerin sanatçının Mısır, Doğu Akdeniz ve İtalya (botanik çalışmalar) gezisine ait suluboyaları içeren bir albümde yer aldığı tahmin edilmektedir. Eserlerin hepsi imzalı ve 1856-57 yıllarına tarihlenmektedir. Eser, 1983 yılında Brighton Museum Art Gallery'de The Inspiration of Egypt; Its Influence on British Artists, Travellers and Designers, 1700-1900 sergisinde yer almıştır.
	Kaynakça	SKK; Elephantine , t.y.
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146548/from-elephantine-between-asouan-and-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 147



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, İzmir
Eserin	Envanter No.	SD 630
	Adı	Asouan and Elephantine (Asvan ve Elefantin, Mısır)
	Tarihi	1857
	Boyutları	25.2 x 35.2 cm.
	Tekniği	Karton üzerine suluboya, karakalem ve beyaz boya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Mathias çifti, 3 Ocak 1857'de İskenderiye'ye ulaşırlar. SD 628-632 envanter numaralı eserlerin, sanatçının Mısır ve Doğu Akdeniz ve İtalya (botanik çalışmalar) gezisine ait suluboyaları içeren bir albümde yer aldığı tahmin edilmektedir. Eserlerin hepsi imzalı ve 1856-57 yıllarına tarihlenmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146549/asouan-and-elephantine-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 148



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, İzmir
Eserin	Envanter No.	SD 631
	Adı	Edfou (Behdet/Edfu) (Mısır)
	Tarihi	1857
	Boyutları	25.2 x 35.2 cm.
	Tekniği	Karton üzerine suluboya, karakalem ve beyaz boya
	İmza	Eserin başlığı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	SD 628-632 envanter numaralı eserlerin, sanatçının Mısır ve Doğu Akdeniz ve İtalya (botanik çalışmalar) gezisine ait suluboyaları içeren bir albümde yer aldığı düşünülmektedir. 1856-57 yıllarına tarihlenen eserlerin hepsi imzalıdır. SD 631, 1 Ocak 1980-3 Aralık 1980 tarihleri arasında VAM'da düzenlenen 'A Middle Eastern Journey Artists on Their Travels From The Collection of Rodney Searight' sergisinde yer almıştır. Güney Mısır'da Nil ırmağının batı kıyısında yer alan bölge, Mısır'da antik dönem tapınakları içinde en iyi korunmuş olan Edfu Tapınağı ile tanınmaktadır.
	Kaynakça	SKK; Searight ve Scarce, 1981; Edfu, t.y
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146550/edfoo-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 149



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, İzmir
Eserin	Envanter No.	SD 632
	Adı	Karnak (Mısır)
	Tarihi	1857
	Boyutları	25.2 x 35.2 cm.
	Tekniği	Karton üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eserin başlığı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	SD 628-632 envanter numaralı eserlerim, sanatçının Mısır ve Doğu Akdeniz ve İtalya (botanik çalışmalar) gezisine ait suluboyaları içeren bir albümde yer aldığı tahmin edilmektedir. Eserlerin hepsi imzalı ve 1856-57 yıllarına tarihlenmektedir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146551/karnak-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 150



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, İzmir
Eserin	Envanter No.	SD 633
	Adı	Crusaders Castle Graia, Gulph of Akabah (Haçlı Kalesi, Akabe Körfezi)
	Tarihi	1857
	Boyutları	25.3 x 35.9 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eserin başlığı ve May 11, 1857 tarihi eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Sanatçının Mısır ve Doğu Akdeniz ve İtalya (botanik çalışmalar) gezisine ait suluboyaları içeren bir albümünde yer aldığı tahmin edilmektedir. Ürdün'de Akabe körfezinin girişinde yer alan Graia adası (Firavun/ Gazirat Faraun) Haçlıların ardından Müslümanlar tarafından alınmış ve 16. yüzyılda Osmanlı kontrolüne geçmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146552/crusaders-castle-graia-gulph-of-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 151



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, İzmir
Eserin	Envanter No.	SD 634
	Adı	Lake Tiberias (Taberiye Gölü, Nasıra, Filistin)
	Tarihi	1857
	Boyutları	25.2 x 35.6 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve beyaz boya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O146553/lake-tiberias-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 152



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, İzmir
Eserin	Envanter No.	SD 635
	Adı	Beirut (Beyrut)
	Tarihi	1857
	Boyutları	23 x 35.9 cm.
	Tekniği	Renkli kalem ve suluboya, elle renklendirme
	İmza	Eser üzerinde 'Watercolour, Beirut, 1857 by Maria Harriett Mathias' kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Sanatçının Mısır ve Doğu Akdeniz ve İtalya (botanik çalışmalar) gezisine ait suluboyaları içeren bir albümünde yer aldığı tahmin edilmektedir. Eser, 1986 yılında Leighton House'da düzenlenen 'Romantic Lebanon The European View 1700-1900' sergisinde yer almıştır.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146554/beirut-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 153



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, İzmir
Eserin	Envanter No.	SD 636
	Adı	Cedars of Lebanon (Lübnan'ın Sedirleri)
	Tarihi	1857
	Boyutları	25.2 x 35.9 cm.
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eserin başlığı ve July, 6,1857 tarihi eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Sanatçının Mısır ve Doğu Akdeniz ve İtalya (botanik çalışmalar) gezisine ait suluboyaları içeren bir albümünde yer aldığı tahmin edilmektedir.
	Kaynakça	SKK;
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146555/cedars-of-lebanon-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 154



Sanatçının	Adı	MATHIAS, Maria Harriett (Rawstorne)
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1856-1857
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Mısır, Suriye, Beyrut, Doğu Akdeniz, İzmir
Eserin	Envanter No.	SD 637
	Adı	Smyrna (İzmir)
	Tarihi	1857
	Boyutları	25.2 x35.9 cm
	Tekniği	Karakalem ve suluboya
	İmza	Eserin başlığı ve "July 14, 1857" tarihi eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Rodney Searight tarafından Fine Art Society'den satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	İzmir limanını gösteren eserin, deniz yoluyla kente gelenlerin karşısına çıkan Kadife Kale (Yukarı Kale)'den bir görünüm olduğu düşünülmektedir. Sanatçının Mısır ve Doğu Akdeniz ve İtalya (botanik çalışmalar) gezisine ait suluboyaları içeren bir albümde yer aldığı tahmin edilmektedir.
	Kaynakça	SKK; Atay, 1978, s. 7, 16, 22; Işık, 2004, s. 338
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146556/smyrna-watercolour-mathias-maria-harriett/

KATALOG NO: 155



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1776-1794
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli bölgeleri
Eserin	Envanter No.	SP 373
	Adı	View Upon The Bosphorus Taken From the Village of Stavros in Asia; Greek Villagers Beylerbeyi'nden (Stavros) Boğaz Manzarası: Yunan Köylüleri
	Tarihi	1794
	Boyutları	40.6 x 63.1 cm.
	Tekniği	Litografi, mavi siyah baskı üzerine elle renklendirme
	İmza	Eser üzerinde "Clara Mayer Pinxt. J. W. Edy, Sculps. Published Decr. 1.1794. by J. Harris, Sweetings Alley & No.8. Broad Street" kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Destekçileri yardımlarıyla satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1106698/view-upon-the-bosphorus-taken-etching-and-aquatint-clara-mayer/

KATALOG NO: 156



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1776-1794
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli bölgeleri
Eserin	Envanter No.	SP 374
	Adı	View of Constantinople Towards The 7 Towers; Taken From The Suburb of Pera, With a Distant View of Mount Olympus
	Tarihi	1794
	Boyutları	40.6 x 63.1 cm.
	Tekniği	Litografi, mavi siyah baskı üzerine elle renklendirme
	İmza	Eser adı resmin yapıştırıldığı karton üzerinde belirtilmiştir
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri yardımlarıyla satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Eserin başlığı "View of the City of Constantinople between the Seraglio Point & the City of Scutari, taken from the Suburb of Pera, with a distant View of Mount Olympus", "Clara Mayer Pinxt. J.W.Edy, Sculps. Published Decr. 1. 1794. By J. Harris, Sweetings Alley & No. 8. Broad Street" ve "Barges of Grand Seigneur & Suite", "Lady of Pera", "Drogerman", "Turkish Lady", "Greek Maid Servant" kaydedilmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1106697/view-of-the-city-of-etching-and-aquatint-clara-mayer/

KATALOG NO: 157



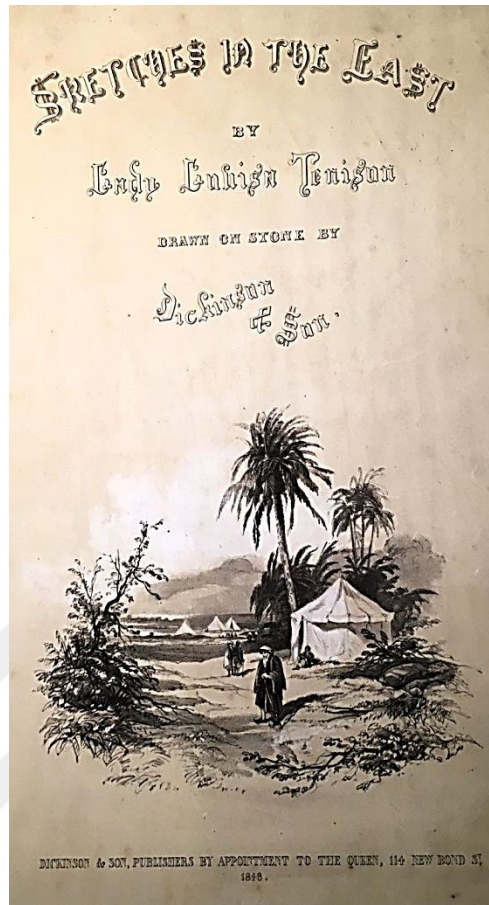
Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1776-1794
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli bölgeleri
Eserin	Envanter No.	SP 375
	Adı	View of Constantinople Towards The 7 Towers; Taken From The Point of Calcedonia in Asia
	Tarihi	1794
	Boyutları	40.5 x 64.5 cm.
	Tekniği	Litografi, mavi siyah baskı üzerine elle renklendirme
	İmza	Eserin başlığı 'View of the City of Constantinople, towards the Seven Towers; taken from the Point of Calcedonia in Asia' ve Clara Mayer Pinxt. J.W.Edy, Sculps. Published Dec. 1. 1794. By J. Harris, Sweetings Alley & No.8. Broad Street kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri yardımlarıyla satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Eser, sanatçının eşi Luigi Mayer'in BM'da bulunan 'Veduta Della Citti di Constantinopoli, Dalle Sette Torri Sino Al Principo Del Seraglio Presa Dalla Punta Di Calcedonia Nell'Asia' başlıklı suluboya resminin diğer bir versiyonudur.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O1106696/view-of-the-city-of-etching-and-aquatint-clara-mayer/

KATALOG NO: 158



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1776-1794
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul ve Anadolu'nun çeşitli bölgeleri
Eserin	Envanter No.	SD 641
	Adı	Entrance to the Port of Constantinople (İstanbul Limanı'na Giriş)
	Tarihi	1794
	Boyutları	41x56 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya ve reçine
	İmza	Eserin altında 'Veduta Dell'Ingresso Del Porto Di Cospoli La Luna Del Serraglio, Calcedonia, E Costa D'asia' yazılı ve imzalıdır. (View Of The Entrance To The Port of Constantinople, Seraglio Point, Chalcedon, and the Asian Shore)
	Müze Geliş Şekli	The Art Fund, The National Heritage Memorial Fund, Shell International ve V&A Gönüllüleri yardımlarıyla satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O146560/entrance-to-the-port-of-watercolour-mayer-clara/

KATALOG NO: 159



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/1)
	Adı	Sketches in the east (kapak sayfası): Waters of Elim (Mısır)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O1009345/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 160



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/2)
	Adı	Sketches in the east: Statue of Rhamesses at Metraheny (Mısır)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512487/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 161



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/3)
	Adı	Sketches in the east: Miniye (Miniye, Lübnan)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512486/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 162



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/4)
	Adı	Sketches in the east: Siout (Mısır)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Kahire yakınında yer alan antik kent, aynı zamanda Libya Çölü'nden Sudan'a giden karavan rotasının başlangıç noktasıdır.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512478/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 163



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/5)
	Adı	Sketches in the east: Temple of Luxor (Luksor Tapınağı, Mısır)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Eski Mısır'daki en önemli tapınak kompleksi olan Luksor Tapınağı, M.Ö. 1400 yıllarında inşa edilmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512484/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 164



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/6)
	Adı	Sketches in the east: Entrance to the Great Hall, Karnac (Karnak Tapınağı, Mısır)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512483/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 165



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/7)
	Adı	Sketches in the east:Great Hall, Karnak (Karnak Tapınağı, Mısır)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512482/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 166



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/8)
	Adı	Sketches in the east: The Memnonium at Luxor (Dev Memnon heykelleri, Luksor, Mısır)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	III. Amenhotep tapınağının günümüze ulaşan kalıntıları, Nil kıyısında yer almaktadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512481/sketch-es-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 167



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/9)
	Adı	Sketches in the east: E'sooan (Asvan, Mısır)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Güney Mısır'da Nil kıyısında yer alan Asvan, yakınında yer alan Elefantin adası, Philae tapınağı ve Kitchener adası gibi tarihi alanlarıyla David Roberts gibi İngiliz gezginlerce sıklıkla resmedilmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512480/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 168



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/10)
	Adı	Sketches in the east: Philae (Filai, Asvan, Mısır)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Nil nehrinde, Asvan barajı üzerinde yer alan adada bulunan tapınak kompleksi, 1902 yılında Asvan Barajı'nın inşasına kadar sürekli sular altına kalması nedeniyle UNESCO tarafından Nübye anıtları ve yerleşimlerini kurtarma projesi kapsamında taşınmıştır. Filai obeliski, İngiliz Mısır bilimci, politikacı ve araştırmacı gezgin William John Bankes himayesinde 19. Yüzyıl başlarında İngiltere'ye götürülmüştür.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512479/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 169



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/11)
	Adı	Sketches in the east: Ayun Musa: Fountains of Moses in the Desert
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512478/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 170



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/12)
	Adı	Sketches in the east: Gebel Mousa, Summit of Mount Sina
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512477/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 171



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/13)
	Adı	Sketches in the east: Entrance to Petra
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512476/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 172



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/14)
	Adı	Sketches in the east: First View of the Khasne, Petra (Ürdün)
	Tarihi	1846
	Boyutları	
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512475/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 173



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/15)
	Adı	Sketches in the east: The Khasne, Petra (Ürdün)
	Tarihi	1846
	Boyutları	
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512471/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 174



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/16)
	Adı	Sketches in the east: Corinthian Tomb, Petra (Petra, Ürdün)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512473/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 175



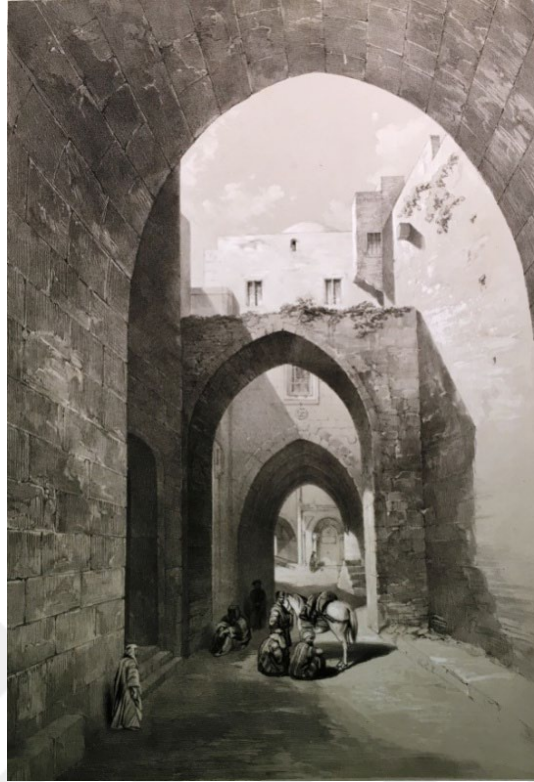
Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/17)
	Adı	Sketches in the east: Mosque of Omar, Jerusalem (Hz. Ömer Camii, Beytüllahim, Filistin)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512472/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 176



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/18)
	Adı	Sketches in the east: Church of the Holy Sepulchre, Jerusalem (Yeniden Diriliş Kilisesi, Beytüllahim, Filistin)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Kudüs eski şehir bölgesinde yer alan ve İsa'nın gömülü olduğuna inanılan kilise, yeniden dirileceği yer olduğuna inanan Hristiyanlar için önemli bir hac durağıdır.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512471/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 177



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/19)
	Adı	Sketches in the east: Street in Jerusalem (Kudüs, Filistin)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512470/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG: 178



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/20)
	Adı	Sketches in the east: Convent of Sta. Saba (Mar Saba Manastırı, Beytüllahim, Filistin)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512469/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 179



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/21)
	Adı	Sketches in the east: Nazareth (Nasıra, Filistin)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512468/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 180



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/22)
	Adı	Sketches in the east: Deir El Khammar (Manastır, Kudüs, Filistin)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512467/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 181



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/23)
	Adı	Sketches in the east: Hall in the Pallace of the Emir Beschir (Beyteddin Sarayı, Lübnan)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Beyrut'un güney doğusunda dağlık bir bölgede ve 44 km. uzaklıkta bulunan saray, Lübnan'ın dağlık bölgesinin yöneticisi olan Emir Beşir tarafından 1788-1818 yılları arasında yaptırılmış. 1840 yılından sonra Osmanlılar, sömürge döneminde Fransızlar tarafından yönetim binası olarak kullanmıştır.
	Kaynakça	Danyalasik, 2020; SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512466/sketches-in-the-east-print-louisa-tension

KATALOG NO: 182



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/24)
	Adı	Sketches in the east: Court in the House of M. Baudin, Damascus (Şam, Suriye)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512465/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 183



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/25)
	Adı	Sketches in the east: Great Room, House of HBM Consul, Damascus (Şam Konsolosunun evi, Suriye)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512464/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 184



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/26)
	Adı	Sketches in the east: Ruins of Baalbec (Baküs Tapınağı, Heliopolis, Lübnan)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Dünyanın en görkemli tapınak kentlerinden biri olan Baalbek, Lübnan'ın doğusunda, Bekaa Vadisi üzerinde yer almaktadır. Doğu-Batı ticaret yolu üzerinde yer alan antik kent, Mısır'dan getirildiği düşünülen dünyanın en büyük taş bloklarına sahip olmakla birlikte, çok sayıda medeniyete ait izler barındıran bir kültür hazinesidir.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512463/sketches-in-the-east-print-louisa-tension/

KATALOG NO: 185



Sanatçının	Adı	TENSION, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/27)
	Adı	Sketches in the east: Gateway in the Temple of Baalbek (Baküs Tapınağı, Heliopolis, Lübnan)
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Dünyanın en görkemli tapınak kentlerinden biri olan Baalbek, Lübnan'ın doğusunda, Bekaa Vadisi üzerinde yer almaktadır. Doğu-Batı ticaret yolu üzerinde yer alan antik kent, Mısır'dan getirildiği düşünülen dünyanın en büyük taş bloklarına sahip olmakla birlikte, çok sayıda medeniyete ait izler barındıran bir kültür hazinesidir.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512462/sketches-in-the-east-print-louisa-tension/

KATALOG NO: 186



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/28)
	Adı	Sketches in the east: Cedars of Lebanon
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Eser kayıp durumdadır.
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512461/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 187



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SP 576 (1-29/29)
	Adı	Sketches in the east: Beyrout
	Tarihi	1846
	Boyutları	55.9 x 37 cm
	Tekniği	Litografi
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	https://collections.vam.ac.uk/item/O512460/sketches-in-the-east-print-louisa-tenison/

KATALOG NO: 188



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SD 1015
	Adı	Interior of the Temple of Karnak, Thebes Upper Egypt (Karnak Tapınağı, Teb, Mısır)
	Tarihi	1843-1846
	Boyutları	29.7 x 42.2 cm.
	Tekniği	Karton üzerine kalem, siyah tebeşir, suluboya.
	İmza	Eser adı resmin yapıştırıldığı kartonun arkasında belirtilmiştir. (Interior of Temple of Karnak, Thebes, Upper Egypt, 1843-1846, by Lady Louisa Tenison)
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Mısır'ın kuzeyinde bir nekropol kenti olan Teb, sahip olduğu çok sayıda mezar odalarıyla ünlüdür. Bölge, Firavunlar döneminde definlerde kullanılmıştır.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O152358/interior-of-the-temple-of-watercolour-tenison-louisa-lady/

KATALOG NO: 189



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Envanter No.	SD 1016
	Adı	Pyramids of Geezeh, Egypt (Giza Piramitleri, Mısır)
	Tarihi	1843-1846
	Boyutları	28.6 x 43.7 cm.
	Tekniği	Karakalem, suluboya, beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin yapıştırıldığı kartonun arkasında belirtilmiştir. (Watercolor, Pyramids of Geezah, Egypt, 1843-1846 by Lady Louisa Tenison)
	Müzeeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O152363/pyramids-of-geezeh-egypt-watercolour-tenison-louisa-lady/

KATALOG NO: 190



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	SD 1017
	Adı	A Scene in the Desert Wady Gharendi (Çöl Manzarası)
	Tarihi	1843-1846
	Boyutları	28.7 x 42.4 cm.
	Tekniği	Karakalem ve beyaz boya
	İmza	Eser adı resmin yapıştırıldığı kartonun arkasında belirtilmiştir. (Drawing, 'A Scene in the Desert Wady Gharendi', 1843-1846, by Lady Louisa Tenison)
	Müzeye Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK

KATALOG NO: 191



Sanatçının	Adı	TENISON, Lady Louisa
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1846 civ.
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	Filistin, Mısır ve Yakın Doğu
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	SD 1018
	Adı	Convent of Santa Saba (Mar Saba Manastırı, Beytullahim, Filistin)
	Tarihi	1819-1882
	Boyutları	11 x 16 cm.
	Tekniği	Karakalem, beyaz boya üzerine gri yıkama
	İmza	Eser adı resmin yapıştırıldığı karton üzerinde belirtilmiştir. (Drawing, 'Convent of Santa Saba'. Copy after Lady Louisa Tenison)
	Müze Geliş Şekli	Satın alma
	Diğer Bilgi	Sanatçının <i>Sketches in The East</i> 1846) albümündeki gravürler, bu gruba ait çizimlerden elde edilmiştir. Kudüs kenti yakınlarında yer alan Mar Saba, geleneklere uygun bir biçimde halen kadınların giremediği en ıssız manastırlardan biridir. Rum Ortodoks Kilisesine bağlı yapı, taşıdığı dini önem bakımından da gezginlerin de görmeyi arzu ettikleri noktalardan biri olmuştur.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O152368/convent-of-santa-saba-drawing-tenison-louisa-lady/

KATALOG NO: 192



Sanatçının	Adı	TURNER, Mary Anne
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	İstanbul
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	1824-1828/9
Eserin	Envanter No.	SD 1065
	Adı	Former Dolmabahçe Palace and Mosque (Eski Dolmabahçe Sarayı ve Camii)
	Tarihi	1826
	Boyutları	26.9 x 44.4 cm
	Tekniği	Karakalem üzerine suluboya, mürekkep ve kalem
	İmza	Eser üzerinde 'Therapia Constantinople by Mrs. W. Turner' yazılıdır.
	Müzeye Geliş Şekli	Ekim 1972'de (SD 1066 ile birlikte) satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O152625/former-dolmabahce-palace-and-mosque-watercolour-turner-mary-anne/

KATALOG NO: 193



Sanatçının	Adı	TURNER, Mary Anne
	Doğu'da Bulunduğu Yıllar	1824-1828/9
	Doğu'da Bulunduğu Yerler	İstanbul
Eserin	Envanter No.	1066
	Adı	Üsküdar and Saray Burnu from Galata with the Sea of Marmara in the Distance (Galata'dan Üsküdar ve Sarayburnu)
	Tarihi	1826
	Boyutları	26.9 x 44.5 cm
	Tekniği	Karakalem üzerine suluboya, mürekkep ve kalem
	İmza	Eser üzerinde 'Seraglio Point Constantinople by Mrs. W. Turner 1826' yazılıdır. Eserin arkasında farklı el yazısıyla okunaksız biçimde "Constantinople..." yer almaktadır.
	Müzeeye Geliş Şekli	Ekim 1972'de (SD 1065 ile birlikte) satın alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Galata tepelerinden tarihi yarımada ve Topkapı Sarayı'na bakış resmedilmiştir.
	Kaynakça	SKK
	URL	http://collections.vam.ac.uk/item/O152626/usku-dar-and-saray-burnu-from-watercolour-turner-mary-anne/

6.2. DİĞER KOLEKSİYONLARDAN ÖRNEKLER

KATALOG NO: 194



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina.
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Birmingham Museum (Fine Arts Prints and Drawings Collection) 1981P31
	Adı	A Fortified Town on a Hill top North Side of the Acropolis, Athens (Atina Akropolü, Yunanistan)
	Tarihi	1825-1855
	Boyutları	46,7 x 31,8 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem üzerine suluboya ve guvaj
	İmza	
	Diğer Bilgi ¹⁴³	Reverend James Compton'dan alınmıştır. (1981)
	Kaynakça	
	URL	https://www.birminghammuseums.org.uk/expl ore-art/items/1981P31/a-fortified-town-on-a-hilltop-north-side-of-the-acropolis-athens

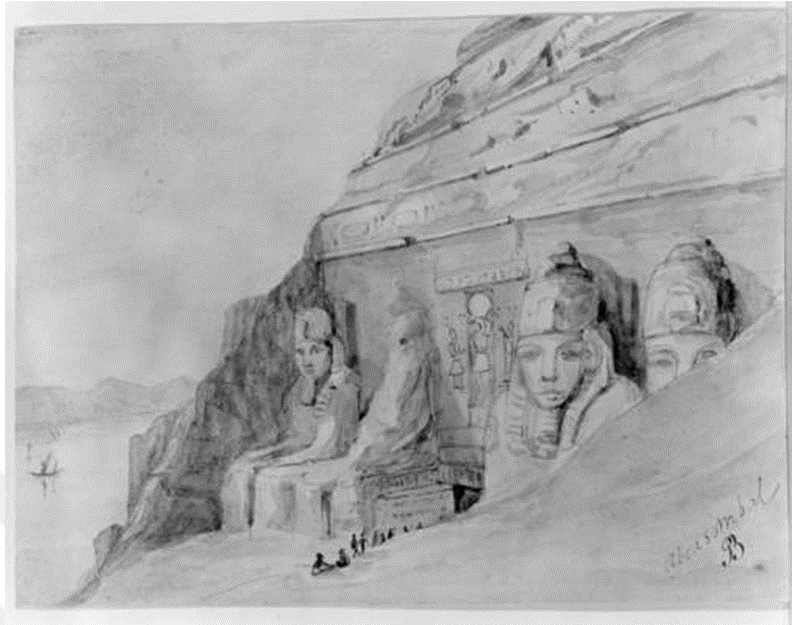
¹⁴³ Birmingham Museum'dan edinilmiştir.

KATALOG NO: 195



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina.
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Birmingham Museum (Fine Arts Prints and Drawings Collection) 1981P25
	Adı	Thebes/Temple of Luxor From West Bank (Tibes) (Luksor Tapınağı, Teb, Mısır)
	Tarihi	1830-1860
	Boyutları	-
	Tekniği	Karakalem, suluboya ve kazıma
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	-
	Diğer Bilgi	Nil nehrinin doğusunda bulunan antik Teb kenti, aynı zamanda bir nekropol alanıdır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.birminghammuseums.org.uk/explore-art/items/1981P25/thebes-temple-of-luxor-from-west-bank-of-nile

KATALOG NO: 196



Sanatçının	Adı	BRACEBRIDGE, Selina.
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Birmingham Museum (Fine Arts Prints and Drawings Collection) 1981P24
	Adı	Abu Simbel (Mısır) (Ebu Simbel Tapınağı)
	Tarihi	1848-1851
	Boyutları	
	Tekniği	Karakalem üzerine suluboya
	İmza	Eser adı ve B. inisiyali eser üzerine kaydedilmiştir
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	UNESCO Dünya Kültür Mirası listesindeki Abu Simbel, 2 ana tapınaktan oluşmaktadır. Tapınakların büyük olanı II. Ramses, küçük olanı karısı Nefartari adına inşa edilmiştir. Asvan Barajı'nın yapımı sırasında günümüzdeki yerine taşınmıştır.
	Kaynakça	Ebu Simbel, t.y.
	URL	https://www.birminghammuseums.org.uk/explore-art/items/1981P24/abu-simbel

KATALOG NO: 197



Sanatçının	Adı	BUTLER, Elizabeth Thompson (1846-1933)
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Ferens Art Gallery, 2005.4787
	Adı	The Return From Inkerman
	Tarihi	1876-1877
	Boyutları	86.7 x 104.5 cm
	Tekniği	Tuval üzerine yağlıboya
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	1913 yılında koleksiyona alınmıştır.
	Diğer Bilgi	Eserde, Kırım savaşı sırasında İngiliz askerinin müttefikleriyle birlikte Rusya'ya karşı kazandığı Inkerman zaferi sonrası eve dönüşü resmedilmiştir.
	Kaynakça	
	URL	https://www.artuk.org/discover/artworks/the-return-from-inkerman-78390

KATALOG NO: 198



Sanatçının	Adı	BUTLER, Elizabeth Thompson
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Manchester Art Gallery
	Adı	Balaklava (Kırım)
	Tarihi	1876-1877
	Boyutları	103.4x187.5 cm.
	Tekniği	Tuval üzerine yağlıboya
	İmza	'18 ET 76 (mon)/ E.T.' imzalı
	Müzeeye Geliş Şekli	1898'de Robert Whitehead tarafından bağışlanmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Manchester Art Gallery
	URL	https://artuk.org/discover/artworks/balaclava-204619

KATALOG NO: 199



Sanatçının	Adı	BUTLER, Elizabeth Thompson
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Royal Academy Collection Trust, London Inventory No. 405915.
	Adı	The Roll Call After an Engagement (Kırım'da Bir Çarpışmadan Sonra İçtima)
	Tarihi	1874
	Boyutları	93.3x183.5 cm.
	Tekniği	Tuval üzerine yağlıboya
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	Kraliçe Viktorya tarafından RA resim koleksiyonuna alınmıştır.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	https://www.royalcollection.org.uk/collection/405915/the-roll-call

KATALOG NO: 200



Sanatçının	Adı	YOUNG, Mary Anne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.001
	Adı	Fort of Gallipoli (Gelibolu Limanı)
	Tarihi	1854
	Boyutları	12.5 x 17.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Çanakkale'den Gelibolu Seddülbahir Kalesi resmedilmiştir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.001

KATALOG NO: 201



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.002

Sanatçının	Adı	YOUNG, Mary Anne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/14023.002
	Adı	İsimsiz
	Tarihi	1854
	Boyutları	12.5 x 17.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Eserde arka planda kayalıklar ve deniz feneri görülmektedir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.002

KATALOG NO: 202



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.003

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/14023.003
	Adı	Bakery at Varna on the Euxine just opposite our billet (Varna)
	Tarihi	1854
	Boyutları	12.5 x 17.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	'Chief Bakery/...(Ca?)/binet' eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Euxine Karadeniz'in antik dönemdeki adıdır. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.003

KATALOG NO: 203



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.004

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.004
	Adı	Gallipoli, European Turkey (Gelibolu)
	Tarihi	1854
	Boyutları	12.5 x 17.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Çanakkale'den Seddülbahir Kalesi resmedilmiştir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.004

KATALOG NO: 204



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.005

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.005
	Adı	Gallipoli 10th May 'Carodoc' with the Duke of Cambridge (Gelibolu)
	Tarihi	1854
	Boyutları	17.4 x 25.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Çanakkale'den İngiliz donanması ve ardında Gelibolu manzarası resmedilmiştir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.005

KATALOG NO: 205



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.006

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.006
	Adı	Castle of Europe Dardanelles (Çanakkale)
	Tarihi	1854
	Boyutları	17.4 x 25.3 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Gelibolu'dan Çanakkale'ye bakış resmedilmiştir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.006

KATALOG NO: 206



Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.007
	Adı	Anchorage of the Fleet, 'Carodoc' steaming in (May, 16) (Beykoz)
	Tarihi	1854
	Boyutları	12.5 x 17.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı ve 'Beicos Bay May 16-' eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Mısır'da baş gösteren isyanlar nedeniyle zayıflayan Osmanlı yönetiminin Rusya karşısındaki yenilgisiyle imzalanan Hünkâr İskelesi Antlaşması (1833) sonrası, Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve oğlu tarafından Sultan Abdülmecid'e armağan olarak, 200 dönümlük bir koruluk içinde yaptırılan Beykoz Kasrı, duvarları renkli mermer başkentin ilk kagir yapısıdır. Fransız İmparatoriçesi Eugenie'nin, 1869 yılındaki İstanbul ziyareti sırasında burada ağırlandığı bilinmektedir.
	Kaynakça	Bayrak, 2004, s. 47
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.007

KATALOG NO: 207



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.008

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.008
	Adı	Entrance to the Dardanelles (Çanakkale)
	Tarihi	1854
	Boyutları	17.3 x 25.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.008

KATALOG NO: 208



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.009

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/14023.009
	Adı	Syra, Greece (Siros Adası, Yunanistan)
	Tarihi	Ekim, 1844
	Boyutları	17.3 x 26 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	'Syra, Oct 44' eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Resimde, Ege Denizi'nde yer alan Siros adası görülmektedir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.009

KATALOG NO: 209



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.010

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.010
	Adı	Scutari (Üsküdar)
	Tarihi	1854
	Boyutları	17.3 x 25.3 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Galata'dan resmedilen eserde, solda Üsküdar Selimiye Kışlası ve karşı kıyıda Saray Burnu görülmektedir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.010

KATALOG NO: 210



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.011

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/14023.011
	Adı	Bhirschirccarra from Msida, Malta (Birkirkara, Malta)
	Tarihi	Nisan, 1854
	Boyutları	17.3 x 25.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı ve 'April 1854' eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Resimde arka planda yel değirmeni, tarlalar ve kalıntılarla Birkirkara kenti manzarası yer almaktadır. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.011

KATALOG NO: 211



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.012

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial/14023.012)
	Adı	Island of Marmora from Gallipoli (Gelibolu'dan Marmara Adası)
	Tarihi	14 Haziran 1854
	Boyutları	17.4 x 25.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.012

KATALOG NO: 212



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.013

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/14023.013
	Adı	Dawn Near Entrance, Dardanelles (Çanakkale)
	Tarihi	Mayıs, 1854
	Boyutları	17.4 x 25.3 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Eserde ön düzlemde bir kayık, ardında antik kalıntılarıyla Çanakkale görülmektedir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesinin 26. sayfasında bu sahneyi aktaran metinler yer almaktadır. ¹⁴⁴
	Kaynakça	Young, M. (1854). <i>Our Camp in Turkey and the Way to It</i> . London: Richard Bentley, s. 26
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.013

¹⁴⁴ Young, (1845, s. 26) seyahatnamesinde bu sahneyle ilgili olarak "...Boğazda çok güzel renkli birkaç tepenin alt hizasında, beyaz taştan dik cisimler gördük. Kademe kademe değişen boyları ve şekilleri bunların eski yel değirmenleri olma ihtimallerini ortadan kaldırıyordu. Ben viyadük direkleri olduğunu zannettim, fakat sonrasında bu bölgede bir zamanlar telgraf hattının bulunduğunu duydum. Telgraf direği olmaları pek olası görünmese de bu yapıların eskizini çizdim. Kıyıda biraz uzakta, canlı yeşil boyalı kamarası ile oldukça parlak ve yeniymiş gibi duran bir kayığın enkazı vardı. Kumsalda ise enkazdan kurtarılmış, muhtemelen Bozcaada şarabı dolu bir dizi fiç vardı ve yakınlarında bir çadır bulunuyordu..." ifadelerine yer vermiştir. Bkz. Young, 1854.

KATALOG NO: 213



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.014

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.014
	Adı	Gallipoli, 8th June (Gelibolu, 8 Haziran)
	Tarihi	8 Haziran 1854
	Boyutları	17.4 x 25.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya, karakalem ve beyaz boya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Ön düzlemde iki yerli figürün yer aldığı resmin arka planında Gelibolu görülmektedir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.014

KATALOG NO: 214



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.015

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.015
	Adı	Boulehar (Bolayır, Gelibolu)
	Tarihi	1854
	Boyutları	17.4 x 25.4 cm.111
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Gelibolu yarımadasından Bolayır kasabası resmedilmiştir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.015

KATALOG NO: 215



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.016

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.016
	Adı	Smyrna, June 19th (İzmir, 19 Haziran)
	Tarihi	19 Haziran 1854
	Boyutları	17.3 x 25.5 cm.
	Tekniği	Gri kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	İzmir manzarasının yer aldığı resimde, Fransız bayrağı dikkat çekmektedir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.016

KATALOG NO: 216



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.017

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.017
	Adı	Bosphorus (İstanbul Boğazı)
	Tarihi	1854
	Boyutları	17.3 x 25.3 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Avrupa yakasından Üsküdar semtine bakış görülmektedir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.017

KATALOG NO: 217



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.018

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.018
	Adı	İsimsiz
	Tarihi	1854
	Boyutları	16.2 x 24 cm.
	Tekniği	Gri kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.018

KATALOG NO: 218

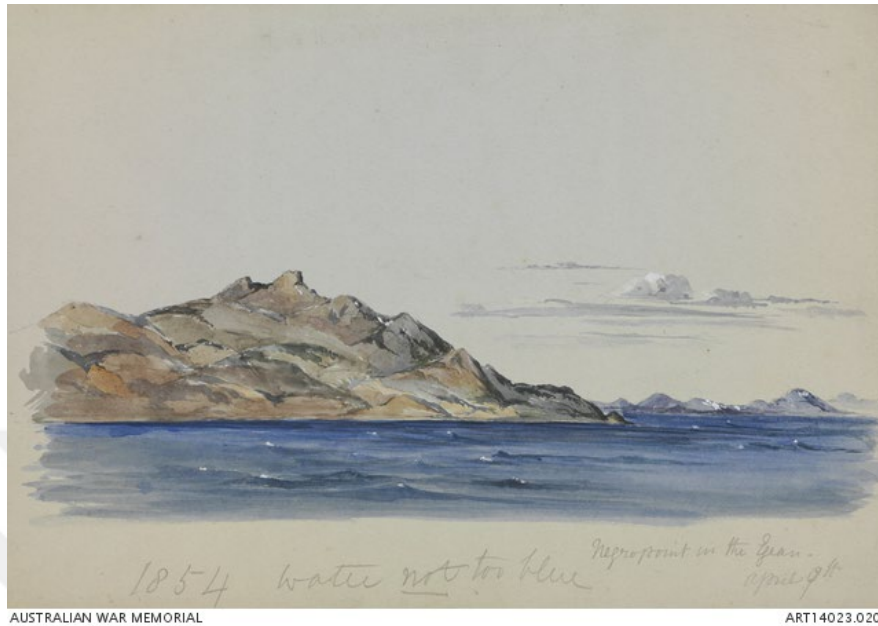


AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.019

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.019
	Adı	Therapia, May 19th (Tarabya)
	Tarihi	1854
	Boyutları	17.4 x 25.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya, beyaz boya ve karakalem
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.019

KATALOG NO: 219



Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.020
	Adı ¹⁴⁵	Negroponte in the Aegean, April 9th, Gelibolu (Eğriboz)
	Tarihi	9 Nisan 1854
	Boyutları	17.4 x 25.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya, beyaz boya ve karakalem
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Antik dönemde Chalkida/Chalcis/Halkída olan (Yn.) Euboea, Ortaçağda (İt.) Negroponte ismiyle de anılan Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki ikinci büyük adası Eğriboz adası resmedilmiştir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.020

¹⁴⁵ Australian War Memorial e-katalogunda Negro Point olarak geçen başlık, eserin açıklama kısmında Negroponte olarak düzeltilmiştir. Bkz. <https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.020>

KATALOG NO: 220



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.021

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.21
	Adı	Turkish Harem on Board Le Cairo
	Tarihi	1854
	Boyutları	18.7 x 25.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Kahire'ye giden gemide, çocuklarıyla birlikte harem kadınları resmedilmiştir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.021

KATALOG NO: 221



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.022

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.022
	Adı	Door of My Tent Boulehar. On the Gulf of Keros (Bolayır, Gelibolu)
	Tarihi	1854
	Boyutları	25.2 x 17.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.022

KATALOG NO: 222



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.023

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.023
	Adı	Boulehar, June 8th (Bolayır, 8 Haziran)
	Tarihi	8 Haziran 1854
	Boyutları	17.5 x 25.3 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.023

KATALOG NO: 223



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.024

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.024
	Adı	Syra, Mediterranean (Siros)
	Tarihi	1854
	Boyutları	17.3 x 25.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.024

KATALOG NO: 224



AUSTRALIAN WAR MEMORIAL

ART14023.025

Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.025
	Adı	Manuel, Malta for Quarantine (Malta)
	Tarihi	1854
	Boyutları	20 x 28.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
Eserin	Diğer Bilgi	Malta'nın kültür mirası Lazzaretto yapı topluluğuna dahil olan yapı, savaş sırasında kıyı karantina istasyonu olarak, deniz yoluyla gelen gemi yolcularının ve maiyetinin konaklaması amacıyla kullanılmıştır. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	Muscat, 2008.
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.025

KATALOG NO: 225



Sanatçının	Adı	YOUNG, Maryanne Postans
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Avustralya Savaş Anıtı Koleksiyonu (Australian War Memorial)/ART14023.026
	Adı	Belgrave Square, Varna, Bulgaria (Bulgaristan)
	Tarihi	1854
	Boyutları	22.7 x 28.4 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine karakalem ve suluboya
	İmza	Eser adı eser üzerine kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Eserde arka planda yer alan Fransız Bayrağı dikkat çekmektedir. Sanatçının <i>Our Camp in Turkey</i> (Londra, 1854) başlıklı seyahatnamesi için hazırladığı 26 resimden biridir. Resimler, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle kitapta yer alamamıştır.
	Kaynakça	
	URL	https://www.awm.gov.au/collection/ART14023.026

KATALOG NO: 226



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu
	Adı	Beylerbeyi Sırtlarından İstanbul Boğazı'nın Görünümü
	Tarihi	18. yy. sonları
	Boyutları	43.5 x 57.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	Bağış
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pera Müzesi Kataloğu
	URL	https://artsandculture.google.com/asset/_sAFVk-pEGp3ayQ

KATALOG NO: 227



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Suna ve İnan Kırâç Vakfı Koleksiyonu
	Adı	Çanakkale-Abydos Burnu, İstanbul Boğazı'na Giriş
	Tarihi	1789
	Boyutları	43.5 x 57.5 cm
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pera Müzesi Kataloğu
	URL	https://artsandculture.google.com/asset/_/6wE-p6DmEhZTog

KATALOG NO: 228



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Suna ve İnan Kırâç Vakfı Koleksiyonu
	Adı	Hünkâr İskelesi'nden İstanbul Boğazı'nın Görünümü
	Tarihi	18. yy. sonları
	Boyutları	51.5 x 70 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	Bağış
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pera Müzesi Kataloğu
	URL	https://artsandculture.google.com/asset/_/owE12AgGN4XTUQ

KATALOG NO: 229



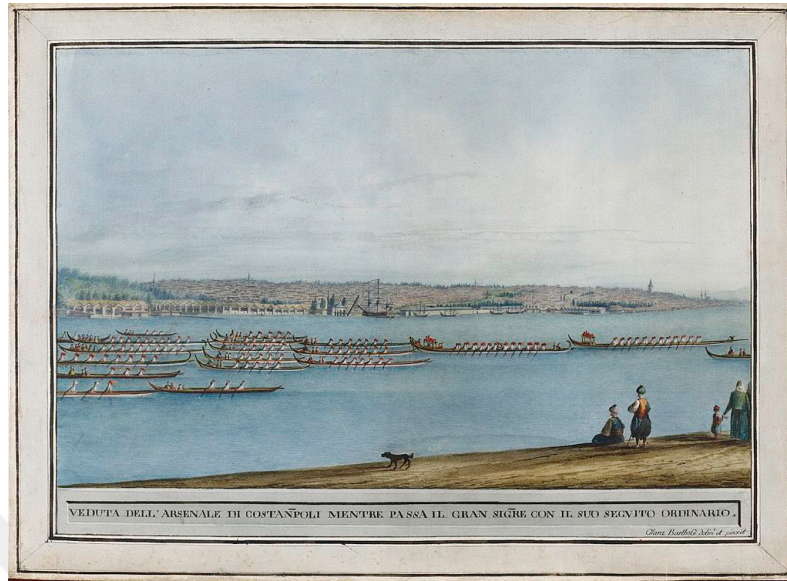
Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu
	Adı	İstanbul Boğazı'nın Tarabya'dan Karadeniz'e Girişine Kadar Görünümü
	Tarihi	18. yy. sonları
	Boyutları	46.5 x 68 cm.
	Tekniği	Tuval üzerine yağlıboya
	İmza	
	Müze Geliş Şekli	Bağış
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pera Müzesi Kataloğu
	URL	https://artsandculture.google.com/asset/_/8QF4cT3y-pKOlg

KATALOG NO: 230



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu
	Adı	İstanbul ve Limanı'nın Kız Kulesi'nden Görünümü
	Tarihi	18. yy. sonları
	Boyutları	42.5 x 57.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	Bağış
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pera Müzesi Kataloğu
	URL	https://artsandculture.google.com/asset/_/RQHcokerkxlcLw

KATALOG NO: 231



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu
	Adı	Padişahın Saltanat Kayığı ile Haliç Tersane Önünden Geçışı
	Tarihi	18. yy. sonları
	Boyutları	51.5 x 69.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	Bağış
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pera Müzesi Kataloğu
	URL	https://artsandculture.google.com/asset/_/GwH6JVqzdrdHIQ

KATALOG NO: 232



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Suna ve İnan Kırâç Vakfı Koleksiyonu
	Adı	Padişahın Saltanat Kayığı Üsküdar Önlerinde
	Tarihi	18. yy. sonları
	Boyutları	47 x 65.5 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	Bağış
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pera Müzesi Kataloğu
	URL	https://artsandculture.google.com/exhibit/uza-k-i%CC%87zlenimler/8QLS-sCRdYNIlg?hl=tr

KATALOG NO: 233



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu
	Adı	Üsküdar Sırtlarından Bulgurlu'dan Görünüm
	Tarihi	18. yy. sonları
	Boyutları	42.5 x 57 cm.
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	
	Müzeeye Geliş Şekli	Bağış
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pera Müzesi Kataloğu
	URL	https://artsandculture.google.com/asset/_/ewFjkmOUOAwuLQ

KATALOG NO: 234



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Suna ve İnan Kırac Vakfı Koleksiyonu
	Adı	Dolmabahçe'den Boğaz Görünümü
	Tarihi	18. yy sonları
	Boyutları	52.5 x 71.5 cm
	Tekniği	Kağıt üzerine suluboya
	İmza	
	Müzeye Geliş Şekli	Bağış
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Pera Müzesi Kataloğu
	URL	https://artsandculture.google.com/asset/_/tgErY6poM6Yw8w

KATALOG NO: 235



Sanatçının	Adı	MAYER, Clara
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	BM Prints & Drawings Koleksiyonu, 1981.U. 434
	Adı	Okmeydanı
	Tarihi	1780'ler
	Boyutları	37.4 x 53.6 cm.
	Tekniği	Pastel ve suluboya
	İmza	'Chiara Mayer dipinse' imzalı
	Müze Geliş Şekli	
	Diğer Bilgi	Eserin altında 'Veduta dell'OK Meidan o sia Piazza di Freccie, nel tempo che il sultano si diletta in quel esercizio' yazılıdır. Luigi Mayer'ın benzer üslupta yaptığı İstanbul serisi ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Eser ilk olarak Sir Robert Ainslie Koleksiyonu'nda yer almıştır.
	Kaynakça	www.britishmuseum.org
	URL	https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=3229678&partId=1&searchText=ainslie&page=1

KATALOG NO: 236



Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
	Adı	A Morning Call in Albania (Ohri, Arnavutluk).
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	Ohri'de varlıklı bir Arnavut kadın ve kız kardeşinin, Osmanlı haremine yaptığı ziyareti yansıtan sahnede, konğun bahçesinden getirdiği çiçekler, hizmetçisi tarafından evin hanımına sunulmaktadır. Eserin bir diğer kopyası, Lady Hornby'nin <i>Constantinople During the Crimean War</i> (London: Richard and Bentley, 1863) başlıklı seyahatnamesinde (s. 321) yer almaktadır.
	Kaynakça	İnankur, 2011, s. 207
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53346

KATALOG NO: 237



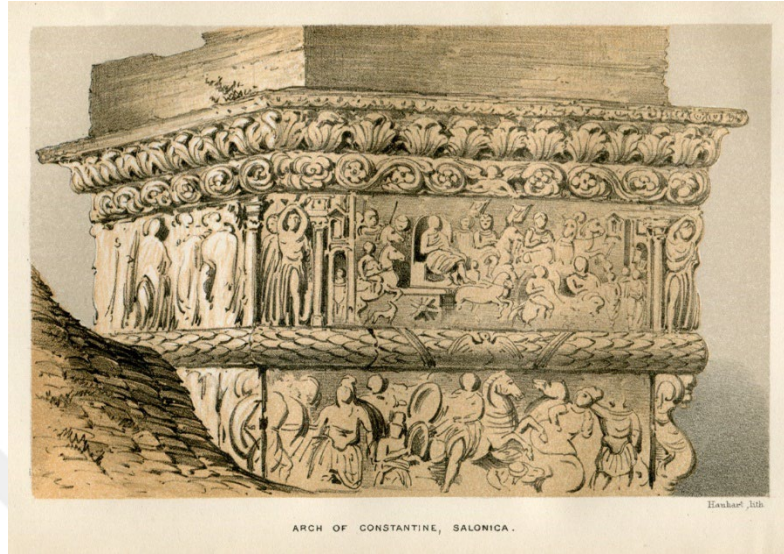
Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
	Adı	The Monastery of Saint Panteleimon at Mount Athos (Monastery of Russikos)
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53348

KATALOG NO: 238



Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
	Adı	Church of Hagioi Apostoloi in Thessaloniki (Ancient Church of the 12 Apostles, Salonica) (Selanik, Yunanistan)
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53349

KATALOG NO: 239



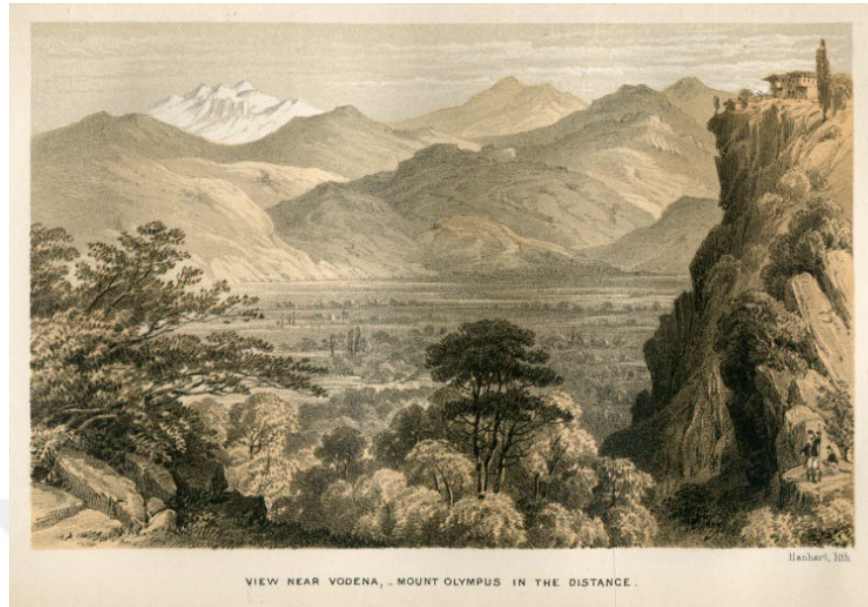
Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
Eserin	Adı	Detail from the Arch of Galerius in Thessaloniki (Arch of Constantine) (Konstantin Takı, Selanik, Yunanistan)
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53350

KATALOG NO: 240



Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
	Adı	Jewish Nurse and "chicatico", Salonica. (Selanik, Yunanistan)
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Vingopoulou, t.y.
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53351

KATALOG NO: 241



Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
	Adı	View near Vodena (Edessa), Mount Olympus in the distance.
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Vingopoulou, t.y.
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53352

KATALOG NO: 242



Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
	Adı	Bulgarian Bride (Bulgar Gelini)
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Vingopoulou, t.y.
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53353

KATALOG NO: 243



Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
	Adı	Bulgarian Women in the Bazaars of Monastır (Manastır Pazarında Bulgar Kadını)
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Vingopoulou, t.y.
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53354

KATALOG NO: 244



Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
	Adı	Bridge Over the Drachor, Monastir (Manastır, Yunanistan)
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müze Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Vingopoulou, t.y.
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53355

KATALOG NO: 245



Sanatçının	Adı	WALKER, Mary Adalaide
Eserin	Koleksiyon/Envanter No.	Benaki Museum Library
	Adı	Monastery on the Pindus, between Resna and Ohrid
	Tarihi	1864
	Boyutları	
	Tekniği	Litograf
	İmza	Eser adı resmin altına kaydedilmiştir.
	Müzeeye Geliş Şekli	Sanatçının <i>Through Macedonia to the Albanian Lakes</i> (London, Chapman and Hall, 1864) kitabından.
	Diğer Bilgi	
	Kaynakça	Vingopoulou, t.y.
	URL	http://tr.travelogues.gr/item.php?view=53356

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmada 19. yüzyılda Osmanlı topraklarına geldiği belirlenen toplam on dört İngiliz gezgin kadının gözünden yağlıboya, suluboya, gravür, taşbaskı gibi çeşitli biçimlerde gerçekleştirilen 245 eser incelenmiştir. Bu kapsamda ele alınan gezgin kadınların Doğu coğrafyasında bulunma nedenlerini üç grupta değerlendirmek mümkündür.

İlk olarak, siyasi elçilikler/bürokrasi nedeniyle gelenlere bakıldığında; özellikle kadın gezginlerin sayıca daha az olduğu erken dönemde büyük bir çoğunluğu, çeşitli diplomatik görevlerle Doğu'da bulunan elçilerin eşleri ve aileleri oluşturmaktadır. Elçilik mensupları, elçi eşleri, aileleri, yakınları olarak diploması çevresinin dini, askeri, ticari hükümet görevleriyle Doğu'ya kısa veya uzun süreli seyahatler gerçekleştirdiği bilinen isimler arasında, İngiliz Büyükelçisi Sir Robert Ainslie'nin maiyetinde tercüman olan babasıyla birlikte 1790-1800'lerde İstanbul'da bulunan Clara Mayer ve 1824-1828 yılları arasında İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi William Turner'ın (1792-1867) eşi Mary Anne Turner İstanbul'dan suluboya eserleriyle bu grupta yer alan erken tarihli örneklerdir. Koleksiyon dışında, elçilik görevlisi eşleriyle/aileleriyle Doğu'da bulunan isimler arasında Lady Montagu, Julia Pardoe, Lady Elizabeth Butler tez kapsamında yer verilen diğer isimlerdir.

İkinci olarak, askeri görevler, savaşlar, seferler, işgaller vb. gibi olaylar sırasında, özellikle 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı sürecinde, aileleriyle birlikte Doğu topraklarına gelen askeri personelin yanı sıra, doktor, hemşire, hasta bakıcı, rahibe ve gönüllüler gibi dini ve sosyal kurum/dernek görevlileri Kırım, Malta, Varna, İstanbul, Çanakkale, İzmir gibi stratejik liman kentlerinde bulunmuşlardır. Diğerlerine oranla İngiliz nüfusun yoğun olduğu bu süreçte, özellikle başkent İstanbul'da yabancıların faaliyetleriyle artan hareketliliğe tanık olan sanatçılar, eserlerinde savaşa sağlık hizmetlerine, kent yaşamına dair detayların izlenebilmesine aracılık eden tarihi sahneler resmetmişlerdir. Kırım Savaşı sırasında Üsküdar Selimiye Kışlası'nda yaralıların tedavisini yapan Florence Nightingale'in yakın dostları Selina Bracebridge ve Alicia Blackwood doktor eşleriyle birlikte bölgede bulunan isimler olarak bu gruba dahildir. İngiliz asker ve ailelerine yardım amacıyla gönüllü olarak geldikleri İstanbul'da, başta

sağlık sistemi olmak üzere döneme dair tanıklık ettiklerini aktardıkları metinlerinde yer alan bilgiler, dönemin koşullarının, kadınların buradaki etkinliklerinin ve gözlemlerinin anlaşılması açısından tarihe ışık tutan önemli resimli kayıtlar olmuştur.¹⁴⁶



Görsel 28: Blackwood, 1881, *A narrative of personal experiences & impressions during a residence on the Bosphorus throughout the Crimean War*, kapak sayfası



Görsel 22: Jerry Barrett, 1857, *Mission of Mercy: Florence Nightingale Receiving the Wounded at Scutari*, tuval üzr. yağlıboya, National Portrait Gallery

Ayrıca, İngiliz donanmasında görevli deniz ressamı Amiral Sir Edward Augustus Inglefield (1820-1894) ile birlikte, 1855 yılı civarında Karadeniz’de bulunan gemilerden birinde olduğu düşünülen Charlotte Inglefield’in Üsküdar ve çevresine ilişkin Selimiye Kışlası, Askeri Hastane, İngiliz Mezarlığı’nı yansıtan görünümüleri, sanatçının savaş nedeniyle gelen isimlerden biri olabileceğini düşündürmektedir.



Kat. No. 97: Inglefield, *Eastern Sketches; Scutari Hospital*, 1855-1857, VAM.



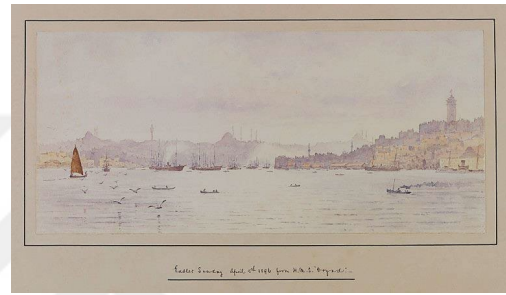
Kat. No. 100: Inglefield, *Eastern Sketches; A Turkish Burial*, 1855-1857, VAM.

¹⁴⁶ Bracebridge çiftinin Nightingale ile olan yakın dostluğu, Sultan Abdülmecid döneminde Osmanlı topraklarına gelen İngiliz ressam Jerry Barrett’in (1824-1906) NPG’de yer alan eserlerindeki portrelerde izlenebilmektedir. Bkz. Görsel 6, 22-23.

1850’lerde teğmen eşiyle birlikte İstanbul ve Balkan topraklarından savaşa bizzat tanıklık eden sahneleriyle Marianne Postans Young, İngiliz ordusunda savaşan Polonyalı bir askerin kızı olarak Boğaz açıklarındaki donanma görünümüleriyle Eveline Gorkiewicz, savaş zamanı kız kardeşiyle geldiği İzmir’de İngiliz hastanesinde görevli Henriette Le Mesurier ve General Kitchener’in Sudan seferi sırasında, Mısır’daki İngiliz ordusunda asker olan ağabeyi ile Mısır ve Sudan topraklarında bulunan Lady Evelyn Lindsay askeri seferler ve savaş dolayısıyla gelen amatör isimlerdir.

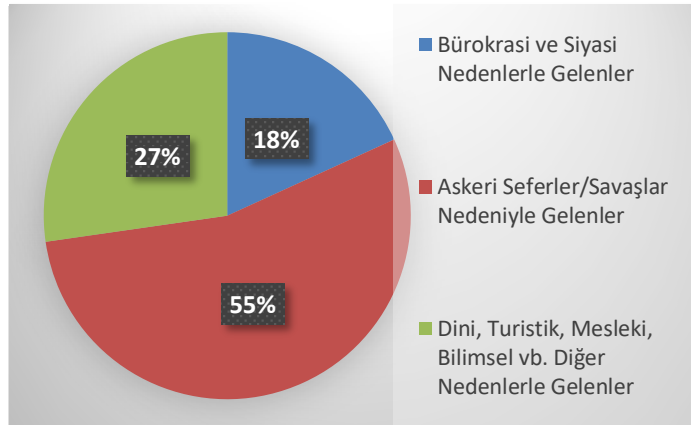


Kat. No. 141: Lindsay, Recruiting at Assiut (Egypt), 1896, VAM.



Kat. No. 92: Gorkiewicz, *Easter Sunday April 5th 1896 from HMS Dryad; View of Constantinople and Golden Horn*, 1896, VAM.

Son olarak turistik faaliyetler, mesleki içerik ve malzemeler elde etmek, bilimsel araştırmalar, düşünsel zenginlik kazanma, antik köken araştırmaları, ibadet, hac, misyoner faaliyetler gibi nedenlerle Doğu topraklarına seyahat eden kadınlar arasında, 1855 yılında İngiliz misyoner derneği *Society for the Propagation of the Gospel in Foreign Part* aracılığıyla Ortaköy Kilisesi’nde görevlendirilen rahip George Curtis’in kardeşi Mary Adalaide Walker’dan söz edilebilir. Ayrıca, politikacı ve fotoğrafçı eşleriyle Doğu topraklarını gezen Maria Mathias ve Louisa Tenison, doktor olan eşiyle uzun süre Cezayir’de yaşayan feminist lider Barbara Bodichon bu grupta değerlendirilmektedir. Elizabeth Stanhope ve Gertrude Bell resimleriyle olmasa da, Doğu’daki faaliyetleri, siyasi ilişkileri ve antik kentlerde gerçekleştirdikleri tarihi araştırmalarıyla bu gruptaki kadın gezginlerdir.



Grafik 1: Sanatçıların Doğu'da Bulunma Nedenlerine Göre Dağılımı

Sanatçıların Sosyo-Kültürel Özellikleri

Çalışma kapsamında ele alınan kadın sanatçıların çoğu soylu sınıfa mensup, varlıklı, üst düzey kontların, düklerin, yerel toprak sahiplerinin, parlamento ve hükümet görevlilerinin eşleri veya kızlarıdır. Kadınların medeni durumlarına bakıldığında, büyük bir çoğunluğun evli olduğu görülmektedir. Alicia Blackwood, Barbara Bodichon, Selina Bracebridge, Charlotte Inglefield, Maria Mathias, Lady Louisa Tenison, Mary Anne Turner'ın yanı sıra, Lady Elizabeth Butler, Mary Anne Postans Young, Edith Courtauld Arendrup eşleriyle birlikte Doğu'da bulunan isimlerdir. Mary Adalaide Walker, Evelyn Gorkiewicz, Clara Mayer ve Lady Evelyn Lindsay ise ağabey/baba gibi aileden bir erkek aracılığıyla gelen az sayıdaki bekar sanatçıdır. Bu açıdan bakıldığında, kadınların çoğunluğunun Doğu topraklarında kendi başlarına dolaşan, özgür ve maceraperest kahramanlar olmaktan ziyade, eşleri ve ailelerine destek olan kişilikler oldukları anlaşılmaktadır. İngiltere'de kadın hareketlerinin önde gelen isimlerinden biri olan Barbara Bodichon kız kardeşinin rahatsızlığı üzerine Cezayir topraklarına gitmiş, burada Fransız doktor eşiyle tanışarak evlenmiş istisnai bir örnektir. Ayrıca eserleriyle olmasa da seyahatnameleriyle Henriette Le Mesurier (kız kardeşiyle), Gertrude Bell, Elizabeth Stanhope yine bu kapsamdaki amatör gezginlerdir.

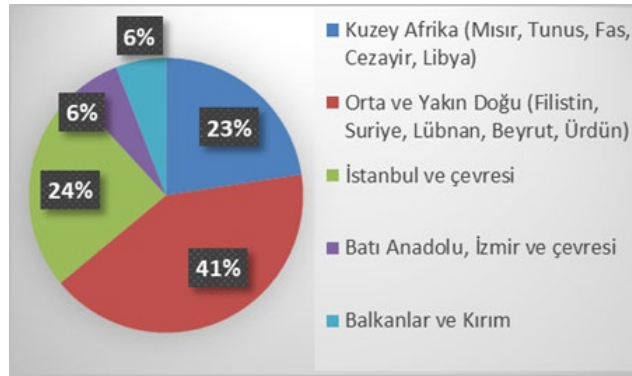
Doğu'da bulunmadan önce güzel sanatlar eğitimi aldığı tespit edilebilen kadınlar oldukça sınırlıdır. Bu isimler genellikle iyi eğitilmiş ve üst sınıfa mensup köklü ailelerden gelen kadınlardır. Küçük yaşlardan itibaren ailesi tarafından David Cox, Thomas Girtin, William Turner, Camille Corot gibi usta sanatçılardan iyi bir eğitim alması için

desteklenen, RA’de eserleri sergilenen, kuzeni Florence Nightingale ve yakın dostu yazar George Eliot gibi isimlerle birlikte İngiltere’deki feminist hareketlerde en etkili kadınlardan biri olan Barbara Bodichon biyografisiyle çarpıcı bir örnektir. Ayrıca ressam Samuel Prout’ın öğrencisi Selina Bracebridge ve varlıklı bir aristokrat ailenin kızı olarak Floransa’da güzel sanatlar eğitimi aldığı bilinen Lady Evelyn Lindsay’in içinde olduğu bu gruba dahil sanatçıların oldukça az sayıda olması, bu konudaki bilgilerin yetersizliğinin yanı sıra, 19. yüzyılın ilk yarısında yalnızca varlıklı ve üst sınıfa mensup İngiliz kadının sanat eğitimi alabildiği sosyo-kültürel düzenin bir yansıması olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁷

Seyyah kadınlar arasında, kendini yerel kültüre adapte ederek bölge halkıyla bütünleşen en önemli isimlerden biri, uzun süre yaşadığı Cezayir’de giyim kuşamdan sosyal yaşama her açıdan kendini yerel kültüre adapte eden, bölgedeki kadınların hak ve özgürlükleri adına büyük mücadele veren eğitmen, gazeteci ve sanatçı Barbara Smith Bodichon’dur. Cezayir çöllerinden ve Mağribi yaşamlarından kesitlerle, Avrupa Oryantalizminin durağan, sefil, geri kalmış, vahşi ve cahil Doğu önyargısına karşı olan Bodichon için Doğu kadını, sanatçının atölyesine ziyarete gelen, evinde ağırladığı, sosyal ilişkiler geliştirdiği dostları olarak Batılı hemcinslerinden farksızdır. İngiltere’nin kadın hakları konusunda verdiği mücadelede toplumun ileri gelen kadın liderlerinden biri olan Bodichon’un sahip olduğu objektif bakış açısı, kendinden sonraki yıllarda feminist sanatçılar üzerinde etkili olmuş, yerleşik Doğu imajının karşısında duran bir anlayışın yerleşmesine öncülük etmiştir. Bu kapsamda bir diğer isim, 1850’lerde İstanbul’a gelen ve kaldığı kırk yılı aşkın süre boyunca Osmanlı’nın kültür ve sanat faaliyetleri içinde etkin bir sanatçı olan Mary Adalaide Walker’dır.

¹⁴⁷ Koleksiyon dışında kalan ancak 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı topraklarına geldiğini bildiğimiz diğer İngiliz kadınlar; Mary Adalaide Walker, Mary Courtauld Arendrup, Lady Elizabeth Thompson Butler, Margaret Murray Cookesley ve Elizabeth Murray ülkelerinde sanat eğitimleri alan ve çalışma imkanı bulan isimlerdir.

Coğrafya



Grafik 2: Eserlerin Bölgelere Göre Dağılımı

Doğu'ya gelen İngiliz kadınların çoğunluğu belirli bir seyahat rotası dahilinde, Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Filistin, Lübnan, Beyrut, Suriye, Irak, Arabistan, Türkiye, Balkanlar'da, Akdeniz'i içine alan ve Kızıldeniz üzerinden güneye, Hint Okyanusu'na açılan rotalarda seyahat etmişlerdir. İngiltere'nin sömürgesi Hindistan'a ve deniz aşırı adalara ulaşımında konumları gereği en çok ziyaret edilen bölgeler olarak öne çıkan bu coğrafya, tarihi süreçte ülkeler arası siyasi, tarihi ve ekonomik ilişkilere ve politikalara bağlı olarak farklı amaçlarla ziyaret edilmiştir.



Görsel 48: 19. yüzyıl sonlarında İngiltere'nin sömürge coğrafyalarını gösteren harita

Çalışma kapsamında, Alicia Blackwood'un Balkanlar, Kırım ve Türkiye;¹⁴⁸ Barbara Bodichon'un Cezayir;¹⁴⁹ Selina Bracebridge'in Cezayir, Lübnan, Beyrut, Türkiye ve Filistin;¹⁵⁰ Gorkiewicz'in Türkiye;¹⁵¹ Charlotte Inglefield'in Tunus Afrika, Kartaca, Fas, Cebelitarık, Malta Türkiye;¹⁵² Lady Evelyn Lindsay'in Mısır;¹⁵³ Maria Mathias'ın Mısır,

¹⁴⁸ Kat. No. 1-21.

¹⁴⁹ Kat. No. 22.

¹⁵⁰ Kat. No. 23-90.

¹⁵¹ Kat. No. 91-92.

¹⁵² Kat. No. 93-140.

¹⁵³ Kat. No. 141-144.

Ürdün, Lübnan, Filistin ve Türkiye;¹⁵⁴ Clara Mayer'ın Türkiye;¹⁵⁵ Lady Louisa Tenison'un Mısır (Kahire, Teb, Gize, Asvan, Karnak, Luksor, Kızıldeniz kıyıları), Libya (Trablus), Filistin (Kudüs, Beytüllahim, Nasıra), Lübnan (Beyrut, Baalbek, Miniye), Ürdün, Suriye¹⁵⁶ ve Mary Anne Turner'ın Türkiye¹⁵⁷ bölgelerinden eserlerine ulaşılmıştır.

Bu bölgeler içinde Mısır, Doğu-Batı ticaretinin önemli bir kavşak noktası olan stratejik konumuyla olduğu kadar, antik kalıntılarıyla da Batılıların ilgi odağı olan coğrafyaların başında gelmektedir. Avrupa'dan gelen ticaret gemilerinin Kızıldeniz'den geçerek Hindistan'daki sömürgelerine ulaşmasını sağlayan önemli destinasyonlardan biri olan bölge, İngiliz Oryantalistlerince tüm kültürel öğeleriyle incelenen, Mısırbilim (Egyptology) gibi akademik kürsülerde temsil edilen ve kalıntıların BM ve Louvre Museum gibi müze koleksiyonlarına taşındığı en önemli Doğu medeniyeti olmuştur. Napolyon'un Mısır seferi sonrası bölgedeki bilimsel, tarihi ve kültürel bilginin toplanması amacıyla yapılan araştırmalarla 22 ciltlik *Description de L'Egypt* adlı eser, içerdiği zengin çizim, harita ve bilimsel metinlerle birlikte bölgenin daha yakından tanınmasında önemli bir kaynak olmuştur.

Antik Yunan ve Roma'ya eşdeğer görülen Mısır uygarlığı, 19. yüzyılda çok sayıda iç karışıklığa ve Fransa ile İngiltere arasında siyasi mücadelelerine sahne olmuştur. Osmanlı yönetiminin idare edilen yarı otonom bir eyalet statüsünde olan bölge, 1805 yılında başlayan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın hanedanlığı Hıdivlik statüsüyle birlikte, 1914 yılına dek yönetimini sürdürmüş, 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması ve Osmanlı'nın bölgedeki kontrolünün zayıflamasıyla, 1882-1922 yılları arasında İngiliz işgaline uğramıştır. Bu dönemde Hanedanlığı sembolik bir güç olarak ayakta tutma politikası uygulayan İngiltere, özellikle Mısır başkonsolosu Lord Cromer (1841-1917) döneminde Mısır hükümeti üzerinde güçlü bir denetim kurmuştur.

¹⁵⁴ Kat. No. 145-154.

¹⁵⁵ Kat. No. 155-158.

¹⁵⁶ Kat. No. 159-192.

¹⁵⁷ Kat. No. 193-194.



Kat. No. 164: Tenison, Entrance to the Great Hall: Karnak (Mısır), 1846, litograf, VAM.

Görsel 29: Nil nehri üzerinde yer alan tarihi akanak noktaları

Sir David Wilkie (1785-1841), David Roberts (1796-1864), William Holman Hunt (1827-1910), John Frederic Lewis (1804-1876) başta olmak üzere erken dönemde oryantalistlerince kayıt altına alınan ve karşılıklı ilişkilerle daha yakından tanınır hale gelen bölge, İngiltere'nin Doğu politikasının bir yansıması olarak tüm kültürel öğeleriyle kurgulanan ve Batı'ya tanıtılan görünümünün başlıca aktörü haline gelmiştir. Searight Koleksiyonu'nda yer alan Mısır görünümüleri, İngiliz oryantalizmine has özellikler taşıyan; genellikle seyahat rotalarının izlenebildiği antik kent ve kalıntılar, kervan yolları, çöllerdeki akanak noktaları vb. stratejik yollar üzerinde yer alan topografik ve panoramik manzaralardır. Ayrıca, Kızıldeniz kıyıları, Nil nehri ve çevresinden dini, tarihi ve kültürel araştırmalara yönelik görünüm ve bölgedeki askeri olaylar İngiliz Oryantalistler tarafından sıklıkla resmedilmiştir. Evelyn Lindsay,¹⁵⁸ Maria Mathias¹⁵⁹ ve Louisa Tenison'un,¹⁶⁰ Mısır, Kahire, Teb, Gize, Asvan, Karnak, Luksor, Kızıldeniz, Dendera, Asvan görünümüleri bu kapsamda koleksiyonda yer alan örneklerdir.

¹⁵⁸ Kat. No. 141-144.

¹⁵⁹ Kat. No.145-149.

¹⁶⁰ Kat. No. 159-160,162-170, 188-190.



Kat. No. 188: Tenison, *Interior of the Temple of Karnak, Thebes Upper Egypt*, 1846 (Teb, Mısır), VAM.



Kat. No. 184: Mathias, *Edfou*, (Mısır), 1857, VAM.

İncelenen eserler arasında kadın gezginlerin en sık resimlediği coğrafyanın (%41) Orta ve Yakın Doğu olduğu görülmektedir. Suriye (Şam, Tyre, Hayfa, Sison, Baalbek, Miniye), Filistin (Kudüs, Beytüllahim, Nasıra, Akka, Samiriye, Aşkelon) Ürdün (Akabe, Lut, Petra), Lübnan (Beyrut), Cezayir (Fas), Tunus (Kartaca), Libya (Trablus); ayrıca Süveyş Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Akabe Körfezi gibi önemli geçiş alanları, Kuzey Afrika ülkelerine dair görünümeler bu rotalar üzerinde bulunan bölgelerdir.



Kat. No. 117: Inglefield, *Eastern Sketches: Street in Tunis*, 1855-1857, VAM.



Kat. No. 152: Mathias, *Beirut*, 1857, VAM.

Maria Mathias,¹⁶¹ Louisa Tenison,¹⁶² Selina Bracebridge,¹⁶³ Charlotte Inglefield¹⁶⁴ bu bölgelerden antik kentlere, kalıntılara, Hristiyanlar için kutsal sayılan ilk yerleşimlere, kıyılara, limanlara, manastır ve kiliselere yer vermişlerdir. Kimi zaman Hicaz demiryolu

¹⁶¹ Kat. No. 151-153.

¹⁶² Kat. No. 159-191.

¹⁶³ Kat. No. 51-90.

¹⁶⁴ Kat. No. 125, 129, 130, 132.

veya kervan yolları üzerindeki bu güzergahlardan görünüm, İngiliz erkek oryantalistleri tarafından da benzer açılardan resmedilmiştir.



Kat. No. 53: Bracebridge, *Palestine Albümü, Church of St. John Samaria* (Filistin), 1833, litograf, VAM.



Kat. No. 184: Tenison, *Sketches from East: Ruins of Baalbek, Heliopolis*, 1846, litograf, VAM.

Balkan toprakları Doğu'ya açılan bir kapı niteliğindeki konumu, kolay erişilebilir olması gibi avantajlarının yanı sıra, coğrafyasına, tarihine, kültürüne ve geleneklerine ilgi duyan çok sayıda kadın gezgin tarafından ziyaret edilen bir bölge olarak, 19. yüzyılın sonlarında giderek artan bağımsızlık hareketleriyle daha da önem kazanmıştır. Fransız Devrimi sonrası, Balkan aydınları kendi topraklarında ulus-devlet olma amacıyla tarihi geçmişin hayali tasvirleri üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'nu "işgalci" olarak tanımlamış, bu tutum Avrupa'nın sömürgeci politikaları tarafından da desteklenmiştir.

Özellikle Bosna isyanı (1875) ve Bulgar ayaklanması (1876) sırasında bölgedeki siyasi meselelerde İngiltere'nin de söz hakkının olması, Osmanlı topraklarındaki İngilizlerin sayısında artışı da beraberinde getirmiştir. Bölgedeki siyasi ve kültürel konularda söz sahibi olduğu görülen gezginlerin bir kısmı, İngiliz Hükümeti'nin uyguladığı politikanın savunucuları olarak; Balkanlardaki Osmanlı yönetiminin yetersizliği, uyguladığı şiddet politikaları, bölge halkına yaptığı baskılar ve topladığı ağır vergiler vb. konular üzerinden Slav, Bulgar ve Sırp halklarının özgürlük arayışlarının haklılığı dile getirerek, metinlerinde Osmanlı'nın bölgedeki varlığına karşı çıkan politik görüşlerine yer vermişlerdir.

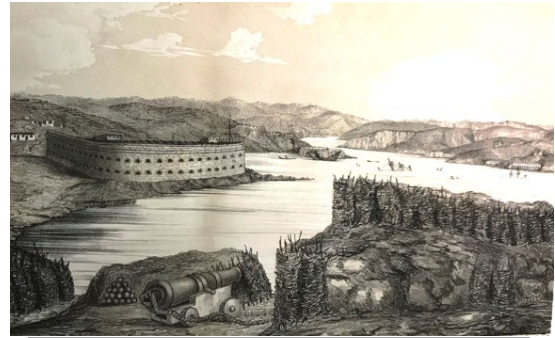


Görsel 17: Emily Anne Beaufort Strangford'un katkılarıyla kurulan Bulgaristan Batak Hastanesi'nden, 1877.

Bu dönemde Balkan topraklarına gelen İngiliz kadınların bir kısmı, iç karışıklıklar nedeniyle oluşan toplumsal sorunlara yönelik gönüllü çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Tüm yaşamını Saray Bosna'daki faaliyetlerine adanmış Adeline Paulina Irby'nin yanı sıra, Georgina Muir Mackenzie, Priscilla Johnston ve vikontes Emily Anne Beaufort (Lady Strangford) gibi -kimi uzun yıllar bu topraklarda yaşayan- isimler, hastane personeli ve doktor desteği sağlamak amacıyla oluşturulan *Eastern War Sick and Wounded Relief Fund* ve *The Bulgarian Peasant Relief Fund* gibi girişimler aracılığıyla Bulgar ve Sırp halklarının eğitim, sağlık vb. ihtiyaçlarına yönelik konularda önemli rol üstlenmiş, toplumsal ve kültürel konulara yönelik çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Balkan halkları adına çeşitli biçimlerde seferber olan, çalışmalar yürüten ve faaliyetlerde aktif görev alan bu isimler aynı zamanda kaleme aldıkları seyahat metinlerinde ülkelerinin politik ve kültürel konularına müdahil olma arzusu ve gayreti içinde olmuşlardır



Kat. No. 9: Blackwood, *Scutari, Bosphorus and The Crimea, Palace of the Khans, Batchiserai* (Bahçesaray), 1857, litograf, VAM.



Kat. No. 5: Blackwood, *Scutari, Bosphorus and The Crimea, Fort Catherine-Sebastopol*, 1857, litograf, VAM.

Kırım Savaşı sırasında stratejik bir önem kazanan Doğu Avrupa ve Balkan coğrafyası, diplomatik elçilikler, hükümet görevlileri, ordu görevlisi asker ve aileleri, savaş yaralılarına hizmet eden hastane personeli, yardım gönüllüleri, savaş muhabirleri, yazarlar, ressam ve gezginler gibi çeşitlilik gösteren ziyaretçi grupları tarafından ilgiyle izlenmiştir.



Kat. No. 202: Young, *Bakery at Varna on the Euxine just opposite our Billet*, 1854, karakalem ve suluboya, Australian Art Memorial



Kat. No. 200: Young, *Fort of Gallipoli*, 1854, karakalem ve suluboya, Australian Art Memorial

Bulgaristan, Yunanistan, 1814'ten itibaren İngiliz sömürgesi olan Malta, Romanya, Ukrayna, Kırım kentleri ve adalarına dair eskizlerin yanı sıra Balaklava (Castle Hospital), İnkerman Vadisi, Rusların Karadeniz'deki stratejik üssü Sivastopol (Katerina Kalesi), 1783 Rus işgaline dek Kırım Hanlığı'nın merkezi olan Bahçesaray (Hansaray) vb. kentler, kaleler, saraylar, stratejik noktalar, gemilerin aktarma istasyonları, kıyı ve limanlar bu kapsamda öne çıkan eserler olmuştur.¹⁶⁵ Savaşın siyasi ve askeri atmosferinin izlerini taşıyan, kuşatmalar, istilalar, savaşlar ve denizden savaş gemilerinin geçişleri gibi sahnelerin görüldüğü eserler arasında Alicia Blackwood ve Louisa Young'ın görünüşleri dikkat çeken örnekler olmuştur.

Türkiye topraklarına bakıldığında, sanatçıların Mısır, Suriye, Şam, Filistin gibi uzun Doğu yolculukları öncesinde uğradığı Osmanlı başkenti İstanbul, jeopolitik konumu gereği en önemli duraklardan biri olmuştur. İncelenen eserler arasında, Balkanların Osmanlı İmparatorluğu'na açıldığı stratejik noktalar; Çanakkale Boğazı ve çevresi,¹⁶⁶ Gelibolu Yarımadası,¹⁶⁷ Marmara Adası, Boğaziçi kıyıları; Balat, Haliç, Galata, Pera tepeleri, Tophane, Beşiktaş, Tarabya, Beylerbeyi, Rumeli Hisarı, tarihi yarımada görünüşleri, kentin Müslüman karakterine sahip Üsküdar ve Kadıköy'den çeşitli sahneler yer almaktadır.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Bkz. Kat. No. 1-11, 15, 202, 204, 206, 208-219, 223, 225, 236-245.

¹⁶⁶ Kat No. 205, 207, 212.

¹⁶⁷ Kat No. 200-201, 203-204, 209, 211, 213-214, 221-222.

¹⁶⁸ Kat. No. 93-94, 96, 99, 133-138, 206.

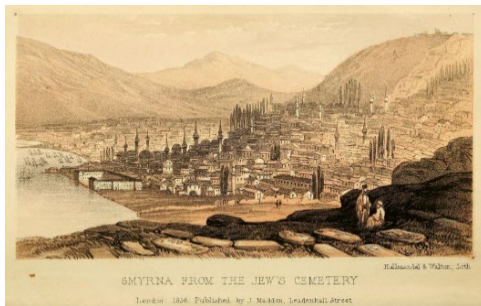


Kat. No. 25: Bracebridge, *Constantinople (Looking towards) Tower of Galata*, 1830'lar, VAM.



Kat. No. 106: Inglefield, *Eastern Sketches: One of the Rapids of the Bosphorus*, 1855-1857, VAM.

19. yüzyılda stratejik konumuyla Doğu Akdeniz'in önemli ticaret limanlarından biri olan İzmir (Smyrna), İstanbul'un ardından resme konu ikinci Osmanlı kentidir. Nüfusunun önemli bir bölümünü Ermeni, Rum ve Yahudiler ile ticaretle uğraşan Avrupa kökenli Levantenlerin oluşturduğu İzmir, tarihi anıtları, antik ve dini öneme sahip kent ve kalıntıları, coğrafi, etnik ve tüm kültürel özelliklerinin yanı sıra, stratejik konumuyla yabancı sanatçıların için durak noktalarından biri olmuştur. Kırım Savaşı sırasında, İzmir Sarıkışla'daki hastanenin İngiliz askerlerinin tedavisi için tahsis edilmiş olması, bölgedeki asker, doktor, hemşire ve gönüllü personelin yanı sıra, gezgin-sanatçıların sayısında artışı beraberinde getirmiştir.¹⁶⁹



Görsel 30: Henrietta Le Mesurier, *Yahudi Mezarlığından Smyrna. Ismeer or Smyrna And Its British Hospital in 1855*'ten.

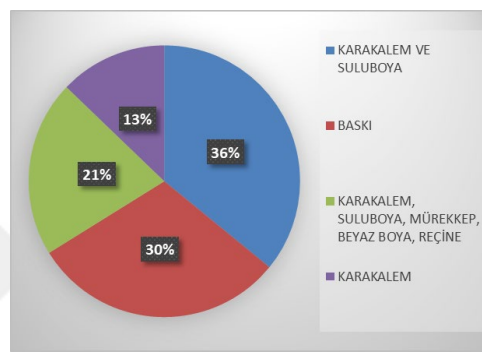


Kat. No. 154: Mathias, *Smyrna*, 1857, suluboya, VAM.

¹⁶⁹ Kraliçe Victoria döneminin İrlandalı kadın şairi Eliza Mary Hamilton (1807-1851), Victoria döneminin ünlü kadın şairlerinden biri olan Letitia Elizabeth Landon (1802-1838), soylu bir İngiliz ailesinden gelen Mary Dawson-Damer (ölm. 1848), misyoner faaliyetleriyle Henrietta Hamlin (1811-1856) ve Mary Van Lennep (1821-1844) 1830'lu yıllarda kente gelmişlerdir. Ayrıca Kırım Savaşı sırasında İzmir'deki İngiliz Sivil Hastanesi'nde (Sarıkışla) görev yapmak üzere gelen hemşire Henrietta Le Mesurier (1809-1901) ve Lady Emelia Bithynia Hornby (1824-1866) 1850'lerde bölgede bulunan diğer isimler arasındadır.

İncelediğimiz eserler arasında Maria Mathias, Selina Bracebridge ve Maryanne Young'ın İzmir manzaraları¹⁷⁰ bulunmaktadır. Bu eserler, Osmanlı mimarisi ve yaşantısı hakkında belge niteliği taşıyan görsel kaynaklar olmaları bakımından da tarihi öneme sahiptir. Searight Koleksiyonu'nda eserleri olan sanatçıların -Barbara Bodichon, Lady Evelyn Lindsay ve Lady Louisa Tenison hariç olmak üzere- hemen hepsi, İstanbul ve Anadolu'yu çeşitli açılardan resmetmişlerdir.

Eserlerin Malzeme ve Teknik Özellikleri



Grafik 3: Eserlerin Teknik Özelliklerine Göre Dağılımı

Romantizmin etkisi altında, Oryantalizmin ve Doğu coğrafyasının popüler hale gelmesi, *1001 Gece Masalları* gibi Doğu edebiyatı çevirilerine olan talebi artırmış ve Doğu dünyasına has kolektif bir hayal dünyasının oluşmasını sağlamıştır. Batılı gezginler, Doğu seyahatlerinde yöresel giysiler içinde kendilerini merkeze alan resim, fotoğraf gibi çeşitli biçimlerde yeni bir kimlikle Doğu'nun bir parçası olma ve tanık olduklarını kayıt altına alma çabası içinde olmuşlardır. Seyahate ilişkin görüntülerin işlevinin değişmesi ve seyahat deneyimine yeni bir düzen vermesi, bu görüntülerin ardındaki kimlik, mekan, yaşam simgelerinin ve bunlar arasındaki ilişkilerin farklı biçimlerde ortaya çıkmasını sağlayan unsurlar olmuştur. 1850'lerden beri seyyahların gezilerinde yaygın olarak kullanılan fotoğraf, gerektirdiği teknik donanım ve zahmetli kullanımı nedeniyle söz konusu (erken dönem) gezginleri arasında görülmemektedir.

19. yüzyılda İngiliz romantik manzara resmini doruk noktasına taşıyan suluboya, kadın sanatçıların seyahatleri sırasında doğayı ve manzaraları eserlerinde en iyi

¹⁷⁰ Kat. No. 154, 42, 215

yansıtılabildikleri malzeme olmuştur. Resimlenen an'ı hızlıca belgeleme imkanı sağlayan suluboya tekniği, fırçaların hafifliği, kağıdın tuvale oranla daha kolay taşınır olması ve kullanım kolaylığı gibi özellikleriyle yağlı boya tuval resmi ve fotoğraf gibi zahmetli bir donanım gerektiren diğer alternatiflerin önüne geçmiş, Doğu'nun zorlu iklim şartlarına ve coğrafi koşullara uyum sağlamaya çalışan kadın sanatçılar için öncelikli malzeme olmuştur. 1804 yılında kurulan (Old) Water Colour Society, suluboya tekniğinin tanınmasında en önde gelen kurum olmanın yanı sıra, kadınların sanat eğitime verdiği destekle kadın sanatçıların toplumsal statüsüne önemli katkı sağlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler, Romantizm akımının da etkisiyle, suluboya kullanımı ve manzara resmini 19. yüzyılda İngiliz sanatının belirleyici özellikleri arasında iç içe geçen iki unsur haline getirmiştir.

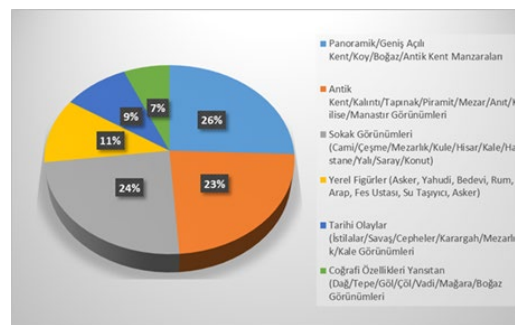
Sanayi Devrimi'yle birlikte 19. yüzyılın ortalarından itibaren ulaşımın, seyahatlerin ve turizm faaliyetlerinin giderek artan çok yönlü gelişimi, gezgin tipolojisindeki değişimler, bilimsel araştırmalar, tarihi, dini ve etnik çalışmaların ilerlemesi, bilgiyi aktarma, belgeleme, kaydetme, çoğaltma, arşivlemeye yönelik olarak ihtiyaç duyulan baskı eserlerin (gravür, litografi, serigrafi vb.) çeşitli mecralarda kullanımını artırmış, baskılama ve kopyalama teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte, Doğu görünüşleri de bundan payını almıştır. Avrupa'daki talebe yönelik olarak genellikle sanatçıların ülkelerine dönüşünün ardından kopyaları üretilen Doğu görünüşlerinin, seyahatnameler, turistik gezi rehberleri, albümler, Doğu edebiyatı çevirileri, gazete ve dergilerde yer aldığı bilinmektedir. *L'illustration*, *The London News*, *The Graphic* gibi gazete ve dergilerde yayınlanan baskılar, Osmanlı İmparatorluğu ile ilgili daha çok haber niteliğinde, yazıların gravürlerle zenginleştirildiği örnekler olarak Kırım Savaşı, Osmanlı-Rus savaşı sırasında sıklıkla yer verilmiştir.

Baskının çeşitli alanlarda kullanılmasına imkan veren teknik gelişmeler, İngiliz resminin reproduksiyon geleneğinin bir devamı olarak, kaliteli reproduksiyonlar için kullanılan baskıların üretiminde çalışan profesyonel bir sanatçı sınıfının oluşmasında etkili olmuştur. Ahşap, metal veya taş levhalar üzerinde çeşitli tekniklerle (kazıma, asite yedirme vb.) yapılan baskı eserlerin gezi albümlerinde genellikle ayrı bir ciltte yer aldığı görülmektedir. Searight Koleksiyonu'nda Alicia Blackwood'un *Scutari*, *The Bosphorus*

and the Crimea I-II başlıklı litograf albümünde yer alan yirmi bir litograf,¹⁷¹ Selina Bracebridge'ın *Palestine* albümündeki dört gravür,¹⁷² Lady Louisa Tenison'un *Sketches in the East* albümündeki yirmi dokuz gravür,¹⁷³ Clara Mayer'in deseninden yapılmış üç gravürün yer aldığı *View of the City of Constantinople* albümü¹⁷⁴ ve koleksiyon dışından Walker'ın seyahatnamesindeki gravür örnekleri sanatçıların eskizlerinden kopyalanan örneklerdir.

Söz konusu koleksiyon kapsamında incelenen eserler teknik-malzeme özelliklerine göre değerlendirildiğinde, büyük bir çoğunluğun (%36) kağıt üzerine karakalem ve suluboya tekniğinin bir arada kullanıldığı görünümeler olduğu anlaşılmaktadır. İkinci olarak %30 oranında litografi ve gravür benzeri baskılar gelmektedir. Karakalem, suluboyanın yanı sıra, mürekkepli kalem, beyaz boya, sulandırılmış mürekkep, kahverengi mürekkep, reçine gibi farklı malzemelerin izlerinin okunduğu karışık örnekler %21 oranıyla üçüncü sırada gelmekte ise de, ilk gruptaki eserler ile arasında net bir ayrımın yapılamaması dolayısıyla, çalışmada incelenen eserlerin büyük bir çoğunluğunun karakalem ve suluboyalar olduğu anlaşılmaktadır. Eserlerin %13'lük bir kısmı ise yalnız karakalem tekniğiyle yapılan resimlerdir.

Eserlerin Konuları



Grafik 4: Eserlerin Konularına Göre Dağılımı

¹⁷¹ Kat. No. 1-21.

¹⁷² Kat. No. 59, 75, 83, 89.

¹⁷³ Kat. No. 159-187.

¹⁷⁴ Kat. No. 155-157.

Doğu coğrafyalarından panoramik manzaralar (%26) tarihi, antik ve dini öneme sahip kentler, kalıntılar ve topografik görünümeler (%23) kadın sanatçılar tarafından en sık resmedilen konular olmuştur. 19. yüzyıl başlarında, bir kentin çeşitli noktalarından, 360 derecelik dairesel bir bakış içine giren, geniş açılı, büyük boyutlu topografik görünümelerinden oluşan panorama resimleri İngiliz sanatçılar tarafından sıklıkla üretilmiştir. Doğu seyahatleri dönüşü İstanbul, Kahire ve Kudüs gibi kentlerin halk tarafından da ilgiyle izlenen panoramik görüntülerini çeşitli defalar izleyiciye sunan Henry Aston Barker ve Thomas Allom gibi sanatçılar, Londra’da sergilendiği sırada halk tarafından ilgiyle izlenmiştir.



Görsel 31: Henry Aston Barker, *A Panorama of İstanbul, taken from the Galata Tower*, 1813



Kat. No. 158: Mayer, *Entrance to the Port of Constantinople*, 1794, VAM.

Erken dönem gezginlerince popüler hale gelen panoramaların yanı sıra, geniş bakış açılı manzaralar, Alicia Blackwood, Clara Mayer, Louisa Tenison, Maria Mathias, Mary Anne Turner, Eveline Gorkiewicz’in eserleri arasında görülmektedir. Ayrıca Selina Bracebridge’in VAM National Library’de bir örneğini gördüğümüz *Atina Panoraması* kadınların bu geleneğe yabancı olmadıklarını göstermektedir.



Görsel 21: Bracebridge, *Notes Descriptive of a Panoramic Sketch of Athens, taken may, 1839: Atina Panoraması*, VAM National Library.

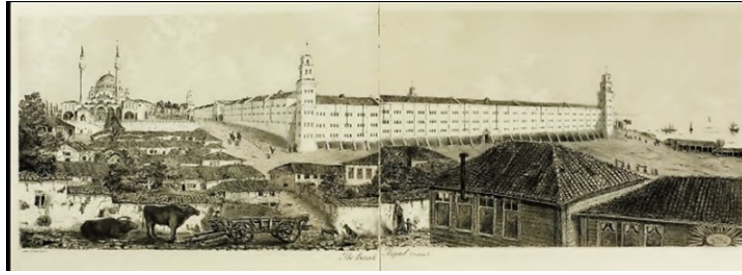
İncelenen eserler arasında tarihi, antik ve dini öneme sahip kentler ve kalıntılar önemli bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Alicia Blackwood Lady Lindsay, Maria Mathias, Louisa Tenison, Selina Bracebridge, Charlotte Inglefield, Cezayir (Fas), Tunus (Kartaca), Libya (Trablus), Mısır, Filistin (İsrail), Suriye, Lübnan (Beyrut), Ürdün, Irak (Şam) bölgelerinden antik kentlere, kalıntılara, tapınaklara, Hristiyanlar için kutsal sayılan ilk yerleşimlere, manastır ve kiliselere yer vermişlerdir. Osmanlı topraklarına bakıldığında; Searight Koleksiyonu'nda Selina Bracebridge'a atfedilen Helenistik dönem kentlerinden görünümüler sanatçının İstanbul'un yanı sıra Anadolu'daki Yedi Kilise ve çevresindeki dini ve antik öneme sahip yerleşimleri ziyaret ettiğini gösteren örnekler olarak İngiliz romantizminin genel özelliklerini yansıtmaktadır.¹⁷⁵ Sanatçının Birmingham Museum'da bulunan *Atina Akropolü*, *Luksor* ve *Ebu Simbel Tapınakları*'ndan görünümüler, Alicia Blackwood'un litograf albümündeki Kırım'dan *Cüfukale* ve *Meryem Manastırı*,¹⁷⁶ Maria Mathias, Eveline Lindsay ve Adalaide Walker'ın benzeri eserleri, bu konudaki örnekler arasında¹⁷⁷ dikkatleri çekmekle birlikte, kadın sanatçıların hemen hepsinin bu kapsamda eserleri olduğu görülmektedir.

Ayrıca, döneme damgasını vuran tarihi olayların izlenebildiği askeri kuşatma, çarpışma, istila ve Kırım Savaşı konulu (%9) eserlerin İstanbul ve Anadolu'daki örneklerine bakıldığında; Balkanların Osmanlı İmparatorluğu'na açılan bölgeleri olan Ege ile Marmara Denizi'nin birbirine bağlandığı Çanakkale Boğazı, Gelibolu yarımadası ve devamında Marmara kıyılarının yanı sıra, İstanbul'da özellikle Üsküdar; Selimiye Kışla Hastanesi (Barrack Hospital), Üsküdar Askeri Hastanesi (General Hospital), İzmir İngiliz Askeri Hastanesi (Sarıkışla), Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı, geleneksel Müslüman karaktere sahip Karacaahmet mezarlığı, Pera Mezarlığı, Tarabya (Royal Naval Marine) Denizci Hastanesi ve Mezarlığı gibi savaşa dair izlerin okunduğu örnekler yer almaktadır.

¹⁷⁵ Kat. No. 37-46

¹⁷⁶ Kat. No. 10-11

¹⁷⁷ Kat. No. 237-239, 245



Kat. No. 13: Blackwood, Scutari, Bosphorus and The Crimea, *The Barrack's Hospital, Scutari*, 1857, VAM.

Osmanlı topraklarına gelen yabancılar için, savaşın gündemi içinde dikkat çeken yerlerden biri mezarlıklardır. Avrupa'da sınırları belli, bakımlı, törensel ve düzenli alanlar olan mezarlıklar, müslüman Doğu kentlerinde; sınırları olmayan, insanların bir araya geldiği, yiyip içtiği, adak adadığı, içinden geçtiği, günlük yaşamın içinde yer alan yerler olarak, yaşamla ölümün içiçeliğini yansıtan romantik mekanlar olarak resmedilmiştir. İngiliz kadın ve erkek oryantalistlerce kayıt altına alınan ve kopyaları üretilen mezarlıklar, 19. yüzyılda İngiliz edebiyatında; ünlü İngiliz şairi George Byron'ın (1788-1824) şiirlerinde ve Julia Pardoe (1806-1862) gibi gezginlerin seyahatnamelerinde romantizm etkisi altında kendine yer bulmuştur.¹⁷⁸



Kat. No. 108: Inglefield, *Eastern Sketches: English Cemetery in Scutari*, 1855-1857, suluboya, VAM.



Görsel 32: William Purser, *A Muslim Funeral*, suluboya, British Museum.

İncelenen örnekler arasında Kırım Savaşı sırasında Doğu topraklarına geldiği bilinen Alicia Blackwood, Selina Bracebridge, Charlotte Inglefield, Mary Anne Postans

¹⁷⁸ Seyahatnamelerde konu edildiği görülen mezarlıkların, günlük yaşamın içinde, sıklıkla kullanımından etkilenen Batılı gezginler, Müslümanların dini günlerde ölülerinin mezarında buluşmasından, yemek yiyip adak adamalarından veya yalnız hava alma amacıyla kullanımından etkilenmişler, kimi zaman İslamiyeti oryantalist bakış açısının dışında, olumlu açıdan değerlendirmişlerdir (Börekçi ve Işık, 2020; 394-395; Goytisolo, 2004; 104).

Young'ın kışla, hastane ve Tarabya Denizci Mezarlığı ve Pera mezarlıklarından sahneleri bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu eserler, Blackwood'un Müslüman Osmanlı kadınlarını Karacaahmet Mezarlığı'nda gündelik yaşam sahnesi içinde gösteren litografî örneğinde görüldüğü üzere, doğru ve gerçekçi detaylarıyla adeta bir belge niteliği taşımaktadır.¹⁷⁹



Kat. No. 95: Inglefield, *Eastern Sketches: Pera Cemetery*, 1855-1857, suluboya, VAM.



Kat. No. 16: Blackwood, *Scutari, Bosphorus and The Crimea'dan, Thursday Afternoon" near the Plain, Scutari*, 1857, litografi, VAM.

Tunus, Arap, Afrikalı, Mağribi, Bedevi vb. kültürlere, ırklara ve yerel kişiliklere (%8) eserlerinde yer veren kadın sanatçılardan Charlotte Inglefield'in suluboya albümünde yer alan eserler, ırkları, cinsiyetleri, giyim kuşamı, yerel özellikleri göz alıcı pitoresk bir zenginlik içinde yansıtan örneklerdir.¹⁸⁰ Ayrıca Walker'ın seyahatnamelerinde yer alan litograflarda gördüğümüz üzere, Balkanlarda farklı ırklara mensup kadınlar, etnik kimlikleri, kültürel özellikleri ve giyim kuşamlarıyla yansıtılan kişilikler olmuş; benzerleri erkek sanatçılar tarafından da resme konu edilmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁹ Kat. No. 12, 16, 17. Müslüman Osmanlı kadınlarını dini geleneklerini yansıtan bir gündelik yaşam sahnesi içinde, Kaacaahmet mezarlığında, Perşembe günleri (saray) kadınlarınca gerçekleştirilen kabir ziyaretinin betimlendiği sahnede, arka düzlemdeki mezarlıkta İmam ayakta, Osmanlı kadınları ise İslami kurallar gereği çömelmiş olarak dua etmekte, namaz kılmakta ve ölülerine rahmet dilemektedir. Kadınların yanı sıra, şehzade figürlerine de yer verilen resmin ön düzleminde, atlı arabalarla gelen kadın grupları ve kurban kesim sahnesi tasvir edilmiştir.

¹⁸⁰ Kat. No. 109-113, 120-122, 127-128, 131.

¹⁸¹ 19. yüzyılda İslam kültürüne olan ilgiyle birlikte, sömürgeci Batı tarafından Doğu toplumlarının incelenmesi, teşhir etmesi ve yaşantılarının etnografik kurgular için sunulmaya başlaması "ırksal oryantalizm" in temelleri atmıştır. Bu açıdan bakıldığında, Pomeroy'un (2017, s. 43-44) da belirttiği üzere, yerel kostümlere ağırlık veren Inglefield'in göz alıcı renkler içindeki dekoratif tasvirleri, İngiliz emperyalizminin izlerini taşıyan ve Doğu imajına olan ihtiyacı karşılayan görüntüler olarak değerlendirilebilir. Doğuyu ötekileştiren oryantalist anlayışa hayranlık duyan Batılı zihniyetin bir yansıması olduğu düşünülen eskizlerin sanatçı tarafından altına kaydedilen notları, İngiltere'ye

İngiliz Oryantalizminde Kadın ve Erkek Sanatçılar Arası Karşılaştırmalar

Doğu'yu ötekileştiren ve Batı üstünlüğünü yücelten Oryantalist tutumun dışında kalan; kendisine özgü muhafazakar bir anlayışa sahip İngiliz oryantalizmi, diğer milletlere göre daha objektif ve belgeleyici özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Thomas Allom,¹⁸² William Henry Bartlett, John Frederic Lewis, Sir David Wilkie, Richard Dadd, William Holman Hunt, Mallord William Turner, William Simpson, David Roberts, James Tissot gibi önde gelen Oryantalist sanatçıların eserlerinde İngilizlere has bir nesnellikten ve kilisenin etkisi altında kalan muhafazakar özellikten söz etmek mümkündür.



Kat. No. 37: Bracebridge, *Sardis*, VAM.

Görsel 36-37: C. F. Stanfield, *Sardis*, 1834-1835; Mr. Maude, *Sardis*, 1830-1835 civarı, VAM.

Söz konusu koleksiyonda eserleri incelenen ve karşılaştırmalar yapılan erkek sanatçıların; C. F. Stanfield, Mr Maude, William Page ve William Purser, James Skene, George Scharf gibi pekçok ismin, 19. yüzyılın ortalarında Doğu topraklarında kadınlarla ortak rotalarda ve bölgelerde seyahat ettiği, benzer görünimleri ortak bakış açılarıyla resmettiği, konuları aynı malzeme ve teknikle ele aldığı görülebilmektedir. Bu açıdan, kadın ve erkek sanatçıların eserleri karşılaştırıldığında belirgin bir farklılıktan söz etmenin aksine, son derece benzer nitelikler taşıdığı anlaşılmaktadır.¹⁸³

döndüğünde kopyalarının üretilmesinde kendisine kolaylık sağlayacak olan hatırlatıcılar olabileceği düşünüldüğünde, bu görünümünün Avrupalı beklentilere yönelik, Doğu imajına olan ihtiyacı karşılamak üzere hazırlanmış görüntüler olduğunu düşündürmektedir.

¹⁸² Bkz. Allom ve Walsch, 1838.

¹⁸³ Bkz. Görsel 32-39, 57-60.



Kat. No. 24: Bracebridge, *Stamboul*, 1830'lar, VAM.



Görsel 58: James Skene, *Constantinople from Pera*, 1838, VAM Kol.

Örneğin Selina Bracebridge tarihi manzaraları, Charlotte Inglefield'in etnografik detaylarıyla yerel kişiliklere dair portreleri, aynı koleksiyonda eserleri görülen William Page ve William Purser gibi sanatçıların eserleriyle ortak özellikler taşımaktadır. Bir diğer ortaklık, Mısır, Kızıldeniz, Filistin, Lübnan, Ürdün topraklarına dair zengin litograf albümüyle Lady Louisa Tenison, Maria Mathias ve İngiliz oryantalizminin önemli sanatçılarından David Roberts arasında görülmektedir. Aynı rotaları takip ettikleri görülen bu isimler, geniş bir Doğu coğrafyasında seyahat etmiş, antik kalıntıları ve bölgelerin arkeolojisini benzer bakış açıları ve biçimlerde resmetmişlerdir. Ayrıca Luigi ve Clara Mayer'in benzer açılardan resmettiği Doğu görünüşleri, her iki sanatçının eşdeğer yetkinlikte ve üretkenlikte olduğunu göstermekle birlikte, kimi zaman ortak bir çalışmanın ürünleri olduğunu da düşündürmektedir.



Görsel 33-34: W. Page, *Armenian Woman/A Turkish Lady in Walking Dress*, VAM.



Kat. No. 122-112: Inglefield, 1855-1857, *Eastern Sketches: Bedouen Arab Woman/Jewish Women's Costumes in Tunis*, VAM.



Kat. No. 175: Louisa Tenison, 1846, *Mosque of Omar, Jerusalem (Kudüs)*, VAM.



Görsel 38: David Roberts, *Mosque of Omar, Jerusalem (Kudüs)*.

İngiliz kadın ve erkek sanatçıların eserleri karşılaştırıldığında, oryantalist eserler bağlamında cinsiyetler arası bir ayrışmadan ve farktan söz etmenin mümkün olmadığı, aksine hem kadın hem de erkek sanatçıların resimlerindeki (kompozisyon, konu, teknik, renk kullanımı vb.) özellikler açısından pek çok ortak noktaya sahip oldukları anlaşılmaktadır. İncelenen kadın sanatçıların büyük çoğunluğu amatör sanatçılardan oluşmakta ise de, bir kısmı erkek meslektaşları kadar profesyonel yetkinliğe sahip isimlerdir. Searight'ın (1994, s. 38-39) da belirttiği üzere, Selina Bracebridge'in Türkiye görünümünün yer aldığı *Constantinople* albümünü, Rodney Searight'ın yapılan hatayı fark etmesine kadarki süre boyunca Edward Lear'a atfedilmiş olması, kadınların da erkek meslektaşları kadar nitelikli ve profesyonel olabileceklerini göstermesi açısından dikkate değerdir.



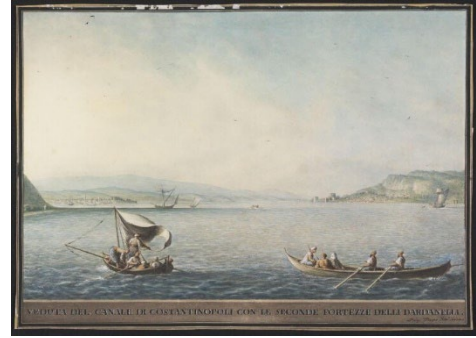
Kat. No. 26: Bracebridge, *Fountain of Tophanah*, 1830'lar, VAM.



Görsel 35: George Scharf, *Tophana*, 1844, VAM.



Kat. No. 227: Clara Mayer, *Çanakkale'den İstanbul Boğazı'na Giriş*, 1789, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Kol.



Görsel 39: Luigi Mayer, *View of the Straits with the Second Fortress of the Dardanelles*, 1780-90, VAM.

Farklı Milletlere Mensup Kadınlar Arası Karşılaştırmalar

19. yüzyıl sanatçıları arasında, Doğu konulu eserleri yansıtmaya biçimlerine göre tek bir oryantalizm yerine farklılıklar gösteren örneklerin söz konusu olduğu görülmektedir. Ülkelerinin kendine özgü özellikleri, geçmişleri, deneyimleri gibi çeşitli unsurlardan etkilenen sanatçılar, Doğu'yu ele alış biçimlerinde de farklı yaklaşımlar içinde olmuşlardır. Bu durum İngilizler ile diğer ülkelerin kadın sanatçıları arasında da görülmektedir. Farklı milletlere mensup gezgin-sanatçı kadınların Osmanlı'ya olan yaklaşımları ve resmetme biçimleri açısından bakıldığında bir çeşitlilik gösterdiği, bu açıdan tek bir yargıdan kaçınılması gerektiği düşünülmektedir. Koleksiyon dışı örnekler olan Mary Adalaide Walker, Henriette Browne, Elisabeth Jerichau Baumann, Margaret Murray Cookesley gibi geç dönemde ve yakın tarihlerde farklı ülkelerden Osmanlı'ya gelen isimlerin Osmanlı haremine olan yaklaşımlarının değerlendirilmesi, bu çeşitliliğin ortaya konması bakımından aydınlatıcı olmuştur.



Görsel 49-51: M. A. Walker, 1863, Hornby'nin *Constantinople During the Crimean War* kitabından illüstrasyonlar

Başkent İstanbul'da kaldığı kırk yıla yakın süre boyunca, Osmanlı Sarayı ile yakın ilişkiler geliştiren ve Pera'daki atölyesiyle kültür-sanat çevrelerinin yakından tanıdığı İngilizlerden biri olan Mary Adalaide Walker, 1860 yılı civarında Fatma Sultan'ın Baltalimanı Sahilsarayı'nda çalıştığı sırada gerçekleştirdiği beş adet Osmanlı haremî iç mekan görünümüyle İngiliz sanatçıların Oryantalist eserlerinde görmeye alışkın olduğumuz kurgudan uzak, objektif, gerçekçi ve belgeleyici özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Emile Hornby'nin seyahatnamesinde¹⁸⁴ yer alan bu görünüm, yabancı gezgin kadınların sınırlı sayıdaki harem konulu eserleri arasında olması açısından dikkat çekicidir. Bu kapsamda incelenen sanatçılardan bir diğeri, Adalaide Walker ile birlikte, aynı tarihlerde Fatma Sultan'ın haremînde çalıştığı Fransız ressam Henriette Browne'dur.

Osmanlı topraklarına gelmeden önce, geniş bir sanat sever izleyici grubu tarafından ilgiyle izlenen ve alıcı bulan Henriette Browne (M. De Saux) (1829-1901), 1853, 1857, 1859 Paris Salonlarına (*Salon de Paris*) Oryantalist eserleriyle katılan ve Théophile Gautier gibi sanat eleştirmenlerinden (Gautier, 1861), övgüler alan bir sanatçı olarak, Napoleon'un diplomatlarından eşi Jules de Saux'un görevi nedeniyle 1860 yılında İstanbul'a gelmiştir. Seyahatinin ardından Fransa'da gerçekleştirdiği *Une Visite, Constantinople* ve *Une joueuse de flute, Constantinople* eserlerini 1861 Salonu'nda sergileyen Browne'un, hayali sahnelerden yoksun gerçekçi harem görünümleri, Fransız oryantalizmine has çarpıcı Doğu sahneleri görmeye alışkın izleyici kitlesi tarafından büyük tepki ve eleştiriyi karşılanmıştır (Kuehn, 2011, s.170-180; Lewis, 1993; s. 54-57).



Görsel 40: Henriette Browne, *Une Visite, Constantinople*, 1860, Özel Koleksiyon.



Görsel 41: Henriette Browne, *Une joueuse de flute, Constantinople*, 1860, Paris National Library.

¹⁸⁴ Hornby, E. (1863). *Constantinople During the Crimean War*. London: Richard and Bentley.

Fransız oryantalizmine özgü, erotik ve egzotik Doğu sahnelerinin aksine, haremi günlük işlerin yerine getirildiği aşırılıktan uzak, kontrollü ve son derece mütevazı bir iç mekan olarak izleyiciye sunan Browne¹⁸⁵ ve Walker'ın Osmanlı kadınları, yanlarında çocukları ve geleneksel giysileriyle günlük yaşamı içindeki sıradan figürlerdir. Her iki sanatçı da, canlı renkler yerine pastel tonlardaki renk kullanımıyla Avrupalı Oryantalist geleneğin dışına çıkmış, bu sayede eserlerinde sakin ve durağan bir atmosfer yaratmış, Müslüman kadının kendi egemenliğindeki bir iç mekanda, okuyan, yazan, enstrüman çalan, çocuklarını yetiştiren, sohbet eden ve gündelik yaşamı içindeki Avrupalı hemcinslerine benzer biçimde yansıtmıştır. Browne, Walker'ın Oryantalist geleneğin dışına çıkan görünümleriyle Oryantalizmin harem imajlarına alternatif bir bakış açısı sunan eserler, benzer bir perspektifin ürünleri olarak sanatçılar arasındaki etkileşimini de göstermektedir. Eselerindeki ortak özelliklerde sanatçıların aynı tarihlerde Osmanlı başkentinde bir haremdeki ortak deneyiminin ve birbirleriyle olan ilişkilerinin etkisi olmakla birlikte, farklı iki millet, kültür ve gelenekten gelen isimler olmaları açısından, kadınlar arası ortak bir yaklaşımın varlığına da işaret etmektedir.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, yüzünü Batı'ya dönen ve Avrupa'nın her alanda model alındığı Osmanlı burjuvazisinin haremlerinden kesitler sunan eserler, başkentte evlerini yabancı sanatçılara açan ve aile üyelerinin portrelerini sipariş eden sınırlı bir üst düzey sınıfın yaşamlarından sahnelerdir. İmparatorluğun sanatta batılılaşma hareketlerinin ve kültür politikasının etkisiyle, Batılı anlamda figüratif resim geleneğine ve portrelere olan hoşgörülü bakış açısı, özellikle başkentte yabancı sanatçılar ile eser siparişi veren bir grup üst düzey sanat hamisi üzerinde etkili olmuştur.

Yalnız yabancı kadın sanatçılar tarafından resmedilmesi mümkün olan Osmanlı kadınlarının, Avrupalı sanatçılarla olan teması ve yakınlaşması, Batılı sanatçıların kontrolü altında gerçekleşen Oryantalist sahneler aracılığıyla izlenebilmektedir. Avrupa ülkelerinden çeşitli beklentilerle gelen kadın sanatçıların, her ne kadar haremden çıkmadan sınırlı bir ortamda çalışmış olsalar da, ülkelerine döndüklerinde harem

¹⁸⁵ Reina Lewis'e (1996, s. 87) göre, Doğu'nun "ötekiliği" konusundaki Batı varsayımlarını yıkmaya çalışan Browne, Doğu kültürüne özgü olanı Batı kültüründeki biçimine benzeterek tasvir eden bu yaklaşımı ile, Batı'nın üstünlüğüne dayalı geleneksel varsayımlar için bir tehdit oluşturmaktadır. Browne'nin *Dancers in an Arab Courtyard* eseri, kadınlığın Doğu toplumundaki rolüne ve önemine vurgu yapmaktadır. Bkz. Görsel 52.

sahneleri üretmeye devam ettikleri ve zihinlerindeki imge ve eskizleri özgürce kullandıkları görülmektedir. Bu örneklerden biri, Danimarkalı (Galler) ressam Jerichau-Baumann'ın Osmanlı hanedanının genç kuşak temsilcilerinden Nazlı Fadhel'i resmettiği *Prenses Nazlı Hanım* eseridir.



Görsel 42: Baumann, *Prenses Nazlı Hanım*, İstanbul, 1875, tuval üzr. yağlıboya, Özel Kol.



Görsel 47: Auguste Renoir, *Odalisque*, 1870, National Gallery of Art, Washington, D.C.

Britanya ve Galler gibi iki büyük hanedanlığa mensup Prenses Alexandra Christina'nın, Mısır soyundan gelen Osmanlı üst düzey genç kuşak temsilcisi Nazlı'nın Baltalimanı'ndaki haremde ağırlandığı sırada, sanatçısının mektubunu iletmesiyle başlayan patron-sanatçı ilişkisi, bu açıdan önemli bir örnektir.¹⁸⁶ Christina'nın aracılığıyla, köklü bir Osmanlı aristokrati olan Mustafa Fazıl Paşa'nın haremni ziyaret etmesine izin verilen Baumann, 1860'larda geldiği Osmanlı başkentinde, Nazlı'nın günümüze ulaşmayan üç adet portresini gerçekleştirmiştir. Gerçek bir Osmanlı haremde elit bir kadını resmetmek, Baumann gibi, Danimarka'da henüz kendini kanıtlamamış ve Avrupa sanat pazarlarına yönelik eserler üreten bir sanatçının kariyeri açısından önemli bir fırsattır. Buradan aldığı ilhamla, ülkesine dönmesinin ardından gerçekleştirdiği

¹⁸⁶ İsmail Paşa'nın tahta geçmesi sonrası Mısır'daki hanedanlığı hükümsüz kılınan Mustafa Fazıl Paşa'nın İstanbul'da sürgünde olduğu sırada, Kraliçe Eugene ve Britanya Prensesi Alexandra gibi Avrupa Kraliyetine mensup kadınları ağırlayan kızı Nazlı'nın Avrupalı elit kesim ile kurduğu yakın ilişkiler, modernleşen Osmanlı aristokrasinin statüsünü ve gücünü göstermesi açısından da önemlidir. Kızkardeşi Azize ile birlikte İngiliz ve Fransız mürebbiyeler tarafından Batılı bir eğitim olarak yetişen Nazlı, 1872'de Halil Paşa ile olan evliliğinin ardından, İstanbul'da yabancı diplomasi gibi üst düzey çevrelerin içinde yer alan, zengin resim koleksiyonu, sanata olan ilgisi, seçkin duruşu ve yaşantısıyla da Osmanlı'nın Batıya dönük vizyonunu temsil eden bir figür olmuştur. 1879'da Halil Paşa'nın ölümünün ardından Kahire'de yaptırdığı sarayına yerleşen Nazlı, İngilizlerin İsmail Paşa'nın yönetimine el koymasının ardından, babasının izinden giderek Paris'te Jön Türk hareketine destek vermiştir. Ardından Tunus ve Mısır'da kadın sorunlarıyla ilgilenen, ilk jimnastik kulübü gibi Avrupalı yaşam pratiklerini Doğu topraklarında hayata geçiren Nazlı'nın çağının ilerisine giden fikirleri; Tanzimat döneminde Osmanlı'da hızla yerleşmeye başlayan Batılı vizyonu da yansıtmaktadır.

eserinde, modeli Nazlı'yı vücut hatlarını belli eden yarı saydam bir korse içinde, -Auguste Renoir'in (1841-1919) *Odalisque* resmine benzer biçimde- resmeden Bauman'ın, üst düzey, entelektüel ve varlıklı bir Osmanlı kadını, cinsel bir obje olarak Oryantalizme has kurgusal, erotik ve eril bakışın yansıması olarak resmettiği eser sıradışı bir örnektir (Zorgati, 2020).



Görsel 43: P. Sébah, *Princess Nazlı Hanım*, tarihsiz, Özel Kol.



Görsel 44: *Ahmed Rıza Bey ve Prenses Nazlı Hanım*, Paris, 1896.

Baumann örneğinde olduğu gibi, İngiliz sömürgecilik tarihi içinde değişimlerin yaşandığı 19. yüzyıl sonlarına tarihlenen bir grup eser, Avrupa'nın görsel taleplerine ve beklentisine yönelik; sömürgeci zihniyetin etkisiyle etnik özelliklerin ve oryantalist kalıpların öne plana çıktığı örneklerdir. *An Egyptian Fella with Her Baby*, *A Turkish Boy (Tschibuktschi)*, *An Egyptian Pot Seller at Gizeh* resimlerinde görüldüğü üzere,¹⁸⁷ sanatçı basmakalıp Oryantalist imgelerle zenginleştirdiği sahnelerinde, Henriette Browne, Mary Walker ve diğer İngiliz kadın sanatçıların Doğu sahnelerinden tamamen ayrılan bir bakışı temsil etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Avrupa ile Doğu dünyası arasında tarihi süreçte gelişen tanışıklık ve kültürel yakınlaşmalar, sanatçıların bireysel yaşam öyküleri ve Osmanlı üst düzey kadınları ile geliştirdiği ilişkilerin yanı sıra, ülkeler arası artan tanışıklık, değişen seyyah tipolojisi gibi gelişmeler bu temsile etki eden unsurlar olduğu görülmektedir.

¹⁸⁷ Görsel 53-55.



Görsel 54: Elisabeth Jerichau Baumann, *An Egyptian Pot Seller at Gizeh*, 1876-1878, National Gallery of Denmark.

Geç dönemde Mısır ve çevresinde bulunmuş olan İngiliz kadınlar arasında bir grup örnek, bu dönemde İngiltere'nin bölgedeki siyasi politikası nedeniyle eşleriyle birlikte seyahat eden ve ülkeler arası ilişkilerde etkili aristokrat kadınlardır. 1872 yılı civarında Mısır, Orta Doğu, Filistin, Lübnan topraklarına seyahat eden Edith Courtauld Arendrup (1846-1934), 1890'lardan itibaren Mısır'da olduğu bilinen Margaret Deborah Murray Cookesley (1844-1927), 1862'de Hıdiv İsmail Paşa'nın oğlu İbrahim'e eğitim vermek amacıyla bekar bir kadın olarak Kahire'de bulunan İngiliz mürebbiye Emmeline Lott eğitimli ve seçkin sınıfa mensup bu isimler arasındadır.

1890'larda asker eşiyle birlikte Mısır ve Orta Doğu'da olduğu bilinen, savaş sahneleriyle ülkesinin en tanınan sanatçılarından biri olan Lady Elizabeth Butler, (1846-1933) bu isimlerden biridir. Paris'teki sanat eğitimi sırasında Jean Leon Gerome ile tanışan ve eserlerini Londra ve Paris Salonları'nda sergileyen sanatçı, 1874'te *The Roll Call* eseriyle elde ettiği başarıyla, (Manchester kökenli bir sanayici Charles Galloway'ın siparişi olmasına rağmen) Kraliçe tarafından satın alınmış ve sanatçının ünü katlanarak artmıştır. Butler'ın, Doğu seyahati öncesinde bir yazarın eserinden ilhamla gerçekleştirdiği *İçtima* ve *Balaklava* gibi Kırım Savaşı'nı konu alan sahneleri, ülkesinde ilgiyle izlenmiş ve Thompson'u kısa sürede ulusal kahraman haline getirmiştir.¹⁸⁸ Ernest Crofts (1847-1911), William Wollen (1857-1936), Richard Caton Woodville (1856-1927) gibi ünlü İngiliz savaş ressamlarına ilham veren Butler'ın eserleri, sonraki yıllarda kopyalanmaya devam etmiştir. İngiliz askerlerinin ulusal kahramanlar olarak yansıtıldığı bu ve benzeri görüntüler, basının desteğini de alan Hükümetin müttefiki olduğu ülkelerin yanında katıldığı Kırım Savaşı'nın haklılığını göstermek amacıyla propaganda aracı olarak da kullanılmıştır. RA'nin ilk kadın üyelerinden biri olma şansına sahip olan sanatçının Kırım

¹⁸⁸ Bkz. Kat No. 197-199.

Savaşı'nı konu alan eserinin Kraliçe tarafından satın alınması, devlet desteğini alan bu tür sahnelerin İngiltere'nin savaşa yönelik sömürgecilik politikalarıyla ilişkili örnekler olarak yeni bir dönemin başlangıcına da işaret etmektedir.



Kat. No. 199: E. T. Butler, *The Roll Call*, 1874, tuval üzr. yağlıboya, RA Collection Trust.



Kat. No. 197: E. T. Butler, *Balaklava (Kırım)*, 1876-1877, tuval üzr. yağlıboya, Manchester Art Gallery

Belçika ve Londra'da sanat eğitiminin ardından, RA'de Oryantalist eserleri sergilenen Margaret Murray Cookesley, ülkesinde tanınan sanatçılardan biridir. Sanatçının çıktığı Doğu seyahati sırasında İstanbul'da bulunduğu, bu sırada Sultan'ın oğlunun portresinin yapımakla görevlendirildiği ve Sultan tarafından Şefahat nişanıyla ödüllendirildiği düşünülmekte ise de konu hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Clement'ten akt. Kuehn, 2011, s. 169-172). Eşinin ordudaki görevi nedeniyle 1890'larda Mısır'da bulunduğu sırada *Smoking The Pipe* (1893) eserini gerçekleştiren sanatçının, eserlerinde kadın ve erkeğin bir arada, tarihi gerçeklikten uzak resmettiği ve resmin tümüne hakim olan basmakalıp Oryantalist temaları tekrarladığı görülmektedir¹⁸⁹ (Kuehn, 2011, s. 169-196).



Görsel 45: Cookesley, *Smoking the Pipe*, 1893



Görsel 46: Cookesley, *Entertainment in the Harem*, 1894, Sotheby's.

¹⁸⁹ Bkz. Görsel 45-45, 56.

Yüzyılın sonlarında Doğu'nun değişen imajlarının izlenebildiği örneklerden biri olarak, müze koleksiyonları ve ulusal galeriler yerine daha çok müzayede kataloglarında karşımıza çıkan bu ve benzeri sahneler, 19. yüzyıl sonlarında açık artırmalarda birer emtia olarak ressamdan alıcılara satılan Oryantalist kalıpların, ve motiflerin kopyalandığı, özgünlük ve gerçekçilik yerine kitlesel çekiciliğin ön plana çıktığı örnekler olarak Avrupa'nın bu yöndeki talebine ve karlılığa da işaret etmektedir. İngiltere'nin politik vizyonunun değiştiği, tarihsel süreçte sömürgeleşme hareketlerinin en üst düzeye çıktığı bu dönemde Doğu coğrafyası, gezginler, araştırmacılar, sanatçılar ve misyonerler gibi bölgede bulunanlar tarafından seyahatnameler, notlar, resimler, gezi günlükleri, fotoğraflar vb. aracılığıyla sıklıkla kayıt altına alınmıştır.¹⁹⁰

İngiltere'nin sömürgecilik geçmişinde, 1830'lerden 1880'leri kapsayan dönem, ülkenin en büyük İmparatorluk haline geldiği, serbest ticaret sömürgeciliğiyle birlikte güçlendiği, Osmanlı, Çin, İran, Hindistan gibi sanayileşmemiş devletlerin ekonomik bakımdan sömürgeleştirdiği bir dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu tarafından topraklarında mallarını gümrüksüz sokma, serbest dolaşım hakkı verilmesi gibi ekonomik ayrıcalıklar tanınan İngiltere, sömürge haline getirdiği bölgeleri, zaman içerisinde siyasi olarak da kontrol altına almaya başlamıştır.

1880'lerden 1940'lara uzanan; İngiltere'nin Doğu politikasındaki değişimin yansımalarının izlenebildiği yeni emperyalist dönemde, işgal ettiği (1882-1922) Mısır'da Avrupa devletlerinin tepkisi nedeniyle bölgede siyasi bir denetim kurmaktan kaçınan İngiltere, bölgede kendi çıkarlarını koruyan ve stratejik çıkarlarını güvence altına alan bir politika izlemiştir. Deniz aşırı hegemonyasını geniş bir coğrafyada uygulayan İngilizler, sömürgesi Hindistan, Amerika ve Afrika topraklarına yerleşmekle birlikte, yerli kültürü itibarsızlaştıran, eğitim, edebiyat, güzel sanatlar gibi toplumsal alanlarda kendi üstün

¹⁹⁰ İngiltere'nin sömürgeleşme sürecine bakıldığında, 17. yüzyıl ile Viktorya döneminin ortalarına kadar süren erken dönemde, Amerika ve Yenidünya'nın sömürge kolonisi haline getirildiği eski/kolonyal dönemdir. Romantik dönem olarak tanımlanabilecek bu süreçte, Kilisenin egemenliğinin devam ettiği ve toplumdaki güçlü konumunun sanatçılar üzerinde de etkili olduğu görülmektedir. Erken dönemde Doğu topraklarındaki İngilizlerin önemli bir bölümü, dini kuruluşların çatısı altında gelen misyonerler ve Hristiyanlık tarihine, antik kent ve kalıntılara yönelik çalışmalar yapan ve bunları kaydeden gezginlerden oluşmaktadır.

kültürünü tek alternatif olarak var eden bir anlayış içinde olmuştur.¹⁹¹ Bu dönemde Doğu'yu ziyaret eden seyyahlar, zihinlerinde oluşturduğu imgeler ve kurguladıkları kalıpları içerisinde Doğu'yu keşfeden öznel olmanın ötesine geçen, mevcut kültürel alanı hızla ele geçirme arzusuyla, tüketim nesnesi olarak ele alan bir değişim sürecine girmişlerdir.

Sonuç

İngiliz oryantalizmi söz konusu olduğunda, en zengin koleksiyonlarından biri olan VAM Searight Koleksiyonu kapsamında incelediğimiz İngiliz kadın sanatçıların çoğunluğu, 19. yüzyılın ilk yarısı içinde dünyaya gelen ve kendi dönemlerinde bile seçkin bir sınıfa mensup iyi eğitilmiş, yüksek mevki sahibi ve isimlerdir. Bu dönemde Osmanlı coğrafyasını ziyaret eden İngiliz kadın sanatçıların eserleri incelendiğinde, ağırlıklı olarak panoramik manzaralar, topografik görünüm, antik ve dini öneme sahip kent ve kalıntılar, çeşitli açılardan Boğaz manzaraları, mimari görünüm, mezarlık, cami, çarşı, sokak ve Kırım Savaşı'nı konu alan sahneler başta gelmektedir. Bu dönemde sanatçıların Osmanlı Sarayı ile kontrollü ve sınırlı bir ilişkisi olması nedeniyle, koleksiyonda harem konulu bir eser bulunmamaktadır.

İmparatorluğun içinde bulunduğu tarihsel süreçlerin ve sanatçıların bizzat tanık olduklarının yansımalarının izlenebildiği resimler, her ne kadar Doğu'yu yansıtmaları ve konuları bakımından oryantalist olarak nitelendirilebilir ise de, Avrupa'nın sömürgeci anlayışının ve Edward Said'in Oryantalizm söyleminin dışına çıkan örnekler oldukları değerlendirilmektedir. İyi birer gözlemci olan İngiliz oryantalistler, Batılı iktidarın çıkarları doğrultusunda kurgulanan ve eril bakışın bir yansıması olan erotik harem, hamam, odalık, köle pazarları, savaşlar, silah tacirleri gibi hayali Doğu imajlarının aksine, son derece gerçekçi, belgeleyici, objektif, önyargısız ve kurgudan uzak ve sanatçının geri planda kaldığı görünüm gerçekleştirmişlerdir.

¹⁹¹ İngiliz dilinin konuşulup yazıldığı her coğrafyada üretilen edebi eserlerin, İngiliz yazını örneklerinden biri haline geldiği bu dönemde, kolektif biçimde oluşturulan bir İngiliz edebiyatından söz etmek mümkündür (Kayıntı, 2017, s. 52-69).

Çoğunluğu 19. yüzyıl ortalarına tarihlenen bu eserler, romantizm akımının yanı sıra, özgüven, ahlaki sağlamlık, azim, siyasete mesafeli durma ve sade yaşama odaklanma etrafında şekillenen bir yaşam biçimi ve felsefe haline haline gelen İngilizlere özgü püriten¹⁹² geleneğin izlerini taşımaktadır. Krallığa bağlı kilisenin geçmişteki egemen gücünü sürdürmeye çalıştığı Viktorya döneminin estetik anlayışının yanı sıra, toplumun geçmişinden gelen püritanizmin etkisi altındaki İngiliz kadın sanatçıların Doğu'daki aıl meselesi, toplumsal cinsiyet ve kadın konularından ziyade, Doğu'yu tanımak, belgelemek ve kayıt altına almak olmuştur.

Aynı dönemde ortak coğrafyalarda seyahat ettiği görülen İngiliz erkek sanatçıların eserleriyle benzerlikler taşıyan bu örnekler, İngiliz oryantalizminin genel özelliklerinin kadınlar açısından da geçerli olduğunu göstermektedir. Koleksiyonda yer alan kadınların yanı sıra, erkek sanatçıların Oryantalizmin Batı'nın kontrolünde olduğu varsayımını bozan yaklaşımları ve bu açıdan ortaklıkları, Doğu'ya olan bakışın yalnız cinsiyetler bağlamında farklılıklar üzerinden değerlendirilmemesi gerektiğini göstermektedir.

Beklentilerle yüklü gelen İngiliz kadın sanatçıların Doğu'da farklı inanç ve yaşam biçimleriyle olan tanışıklığı, Viktorya döneminin toplumsal dönüşüm süreci içindeki kadın hareketlerinin etkisiyle ön yargıların ve Oryantalizmin yerleşik kalıplarının kırılmasına, bakış açısının değişmesine, kültürel ve sanatsal deneyimin zenginleşmesine katkı sağlamışlardır. Adalaide Walker, Henrietta Browne gibi Oryantalist temaların yeniden ele alan Batılı kadın sanatçılar, Müslüman kadınlara ve harem yaşamına dair gerçekçi görünümleriyle, cinsiyet kategorilerinin sorgulandığı yeni biçimler ortaya koymakla birlikte, bugünden geçmişe bakıldığında Doğu kadınına ve toplumdaki yerine dair bilinmeyenlerin ortaya çıkarılmasında da önemli kayıtlar olarak öne çıkmaktadır.

¹⁹² İngiliz Kraliyeti'nin geçmişinden gelen ve ana karakterini oluşturan çeşitli sınıfsal ve kurumsal yapılanmalar, kıta Avrupa'sının geçmişten bugüne çeşitli biçimlerde kurguladığı Oryantalizm anlayışından ayrılan, kendine has geleneğinin oluşumu üzerinde etkili olmuştur. Bu kurumlardan biri olan Kilise'nin, Ortaçağ'dan itibaren Krallığın denetiminde olması, kanunların uygulanması sırasında yaşanan aksaklıklar ve sürekli değişen siyasi iradelerin kiliseye olan müdahalesi, 16. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan Reform hareketlerinin ülkedeki gelişiminin sekteye uğramasındaki başlıca etkenler olmuştur. Calvinist ve reformcu özellikleriyle Kilise'nin yanılmazlığına karşı olan Püritanlar, bu süreçte Roma Katolizminin katı doktrinlerine ve Papa'nın kilise üzerindeki yetkisine karşı olmuşlar, Kilise'nin her türlü siyasi otoriteden bağımsız bir kurallar bütününe sahip olması gerektiğini savunmuşlardır.

Ayrıca, diğer Batılı kadınların harem ve Doğu konulu eserlerinin incelenmesi, kadınların kendi içinde farklılaşan anlayışını göstermekle birlikte, tıpkı seyahatname metinlerinde olduğu gibi bireysel yaşam öyküleri, sanatçıların Doğu'ya geliş nedenleri, dönemin koşulları, değişen seyyah tipolojisi, İngiltere'nin sömürgeleşme hareketleri gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini düşündürmektedir. Avrupa ülkelerinden Osmanlı topraklarına sınırlı sürelerde gelen gezginler ile orada uzun yıllar yerleşik bulunan, Doğulu yaşam biçimlerine olduğu kadar orada yaşayan hemcinsine “içeriden” bir gözle bakan kadınların yazılı ve görsel eserlerindeki farklı tepkiler, Oryantalizmin değişkenliğini göstermekte birlikte, Batılı kadınların harem gibi Oryantalist temaları farklı şekillerde yeniden işlediklerini ve sorguladıklarını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın başında yapılan varsayımlara ışık tutan bu karşılaştırmalar, değişkenlerin yalnız İngiliz kadınlar açısından değil, aynı zamanda tarihsel süreçte Osmanlı imgesinin değişimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde Avrupa ile yaşadığı siyasi gelişmeler, Doğu-Batı kadınları arasındaki yakınlaşmalar ve kültürel değiş-tokuş etrafında şekillenen patron-sanatçı ilişkileri gibi tarihsel koşullara bağlı olarak çeşitlilik gösterdiğini düşündürmektedir.

KAYNAKÇA

- A Fortified Town on a Hilltop (North side of the Acropolis, Athens). (t.y.). *Birminghammuseums.org* içinde. Erişim: 05 Şubat 2016, <https://www.birminghammuseums.org.uk/exploreart/items/1981P31/afortified-town-on-a-hilltop-north-side-of-the-acropolis-athens>
- Abu-Simbel. (t.y.). *Birminghammuseums.org* içinde. Erişim: 27 Haziran 2016, <https://www.birminghammuseums.org.uk/explore-art/items/1981P24/abu-simbel>
- Ackerman, G. M. (1991). *Le Orientalistes de L'école Britannique*. Paris: ACR Edition.
- Adam Mickiewicz Müzesi. (t.y.). Erişim: 14 Mayıs 2018, <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=IDM01&DistId=MRK>
- Ağırbaş, S. (2019a). *İngiliz Gezgin Mary Adalaide Walker'ın Eserlerinde Osmanlı Dünyası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi.
- Ağırbaş, S. (2019b). Batılı Kadın Seyyahların Anlatımlarında Osmanlı Kadını. *Akademik Hassasiyetler Sanat Tarihi Özel Sayısı*, 6, 195-222.
- Ahmet Cevdet Paşa. (1980). *Sultan Abdülhamid'e Arzlar (Ma'ruzat)*. (Y. Halaçoğlu, Haz.). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Akbulut, İ. (2014). 160. Yıldönümünde Kırım Savaşı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 208, 333-350. Erişim: 28 Kasım 2018, <https://core.ac.uk/download/pdf/47258214.pdf>
- Aksüt, A. K. (1955). Tarih Boyunca Türk-İngiliz Münasebetleri. *Resimli Tarih Mecmuası*, 71, 4205-4212.
- Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30,

53-72. Erişim: 29 Ekim 2019,
<https://dergipark.org.tr/pub/huefd/issue/41216/501952>

Alıcı, M. (2005). *İngiliz Puritanizm'inin Doğuşu ve Gelişimi (XVI-XVII. Yüzyıl)*. (Yayımlanmamış Yükek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Allom, T. ve Walsch, R. (1838). *Constantinople and the Scenery of the Seven Churches in Asia Minor*. London: Fischer and Son.

Altun, A. D. (2014). Cumhuriyet Öncesi Dönemde İzmir Hastanelerinin Mekansal Gelişimi. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 29 (2), 405-443. Erişim: 15 Mart 2018,
<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/58909>

Alù, G ve Hill, P. S. (2018). *The travelling eye: reading the visual in travel Narratives*. *Studies in Travel Writing*, 22, 1, s. 1-15, Erişim: 22 Haziran 2021,
<https://doi.org/10.1080/13645145.2018.1470073>

Amelia Edwards. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 20 Eylül 2020,
https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Amelia_Edwards&oldid=979892002

Amicis, E. (1986). *İstanbul* (Çev. Akyavaş, B.). Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Andıç, F. ve Andıç, S. (2002). *Kırım Savaşı Ali Paşa ve Paris Antlaşması*. İstanbul: Eren Yayınları.

Anne Margaretta Burr. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 22 Haziran 2021,
https://en.wikipedia.org/wiki/Anne-Margaretta_Burr

Anonim. (25 Ekim 2009). ALİF Art Osmanlı ve Karma Sanat Eserleri 25 Ekim 2009, Müzayede Kataloğu, İstanbul. Erişim: 25 Aralık 2020,
https://www.alifart.com/suluboya-resim-albumu_98437/

Armaoğlu, F. (1973). *Siyasi Tarih 1789-1960*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Armaoğlu, F. (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: TTK Yayınları.

Arslan, N. (1992). *Gravür ve Seyahatnamelerle İstanbul (18. Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları.

Arslan, N. (2000). Bir Gezgin Sanatçı Olarak William Henry Bartlett ve Doğu Dünyası. *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Uluslararası Sanatta Etkileşim Sempozyumu (25–27 Kasım 1998) Bildiriler içinde* (s. 42-48). Ankara: Türkiye İş Bankası.

Arslan, N. (2002). 19. Yüzyılda Yakındoğu'ya Giden İngiliz Kadın Sanatçılar. *Prof. Dr. Gönül Öney'e Armağan Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu (10-13 Ekim 2001) Bildiriler içinde* (s. 521-531). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Arslan, N. (2006). *Gravürlerde Yaşayan Osmanlı*. Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Arslan, A. D. (2018). Oryantalizm-Oksidentalizm Bağlamında Lady Mary Montagu ve Zeynep Hanım'ın Mektupları. (H.A. Başal, Y. Ulutürk ve M.N.K. Öner, Ed.) *Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik içinde* (s. 23-36). Ankara: Berikan Yayınevi

Atasever, G. (2009). *Doğu-Batı İlişkileri Bağlamında Oryantalizm*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi.

Atay, Ç. (1978). *Tarih İçinde İzmir*. İzmir: Tifset Basım ve Yayıncılık.

- Atıl, E. (1995). The Ottoman World in the Nineteenth Century. *Voyages and Visions Nineteenth-Century European Images of the Middle East from the Victoria and Albert Museum* içinde (s. 23-54). Washington: Smithsonian Institution.
- Aydın, D. (2012). *Avrupalı Savaş Muhabirlerinin Eserlerinde Kırım Savaşı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Badem, C. (2011). Amiral Adolphus Slade'in Osmanlı Donanmasındaki Hizmetleri ve Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Gözlemleri. *Türkiyat Mecmuası*, 21, 115-140.
- Badem, C. (2017). *Kırım Savaşı ve Osmanlılar (1853-1856)*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Baedeker, K. (1914/2015). *Constantinople Balkan States, Asia Minor* (Çev. Wild, M.). Archipelago, Cyprus, Leipzig: Red Scarr Press.
- Bağış, A. İ. (1985a). Tarihsel Gelişim. (A. İ. Bağış ve W. Hale Ed.) *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984* içinde (s. 15-20). Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.
- Bağış, A. İ. (1985b). III. George Döneminde İngiltere'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ekonomi Siyaseti 1760–1815. (A. İ. Bağış ve W. Hale Ed.) *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984* içinde (s. 43-52). Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.
- Balkır, S. ve Kuru, A. Ş. (2019). John Ruskin Hayatı ve Estetik, Eleştirel Teorileri. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3, 143-159. Erişim: 27 Kasım 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/813191>
- Barbara Bodichon. (t.y.). Erişim: 4 Ocak 2022, <https://www.florence-nightingale.co.uk/barbara-bodicon/>
- Barbara Leigh Smith-Bodichon. (t.y.). Erişim: 02 Nisan 2017,

https://www.antiques-atlas.com/antique/barbara_leigh_smith_bodichon_1827-1891_oil/as237a229

Barın Akman, F. (2011). *Batılı Seyyahların Gözüyle Osmanlı Kadını*. İstanbul: Etkileşim Yayınları.

Barnes, R. (1998). *The Pre-Raphaelites and Their World*. London: Tate Gallery Publishing.

Baykara, A. (2010). Sultanlar Şehri İstanbul. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 21 (1), 379-381.

Bayrak, O. (1999). *Resimli Osmanlı Tarihi Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi

Bayrak, O. (2004). *İzahlı İstanbul Sözlüğü*. İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları.

Bayrak, M. O. (2005a). Bergama. *İlk ve Orta Çağda Anadolu Tarihi Sözlüğü (M.Ö. 25000-M.S. 1453)*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Bayrak, M. O. (2005b). Hierapolis. *İlk ve Orta Çağda Anadolu Tarihi Sözlüğü (M.Ö. 25000-M.S. 1453)*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Bayrak, M. O. (2005c). Kadifekale. *İlk ve Orta Çağda Anadolu Tarihi Sözlüğü (M.Ö. 25000-M.S. 1453)*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Bayrak, M. O. (2005d). Sardes. *İlk ve Orta Çağda Anadolu Tarihi Sözlüğü (M.Ö. 25000-M.S.-1453)*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Bayrak, M. O. (2005e). Philadelphia. *İlk ve Orta Çağda Anadolu Tarihi Sözlüğü (M.Ö. 25000-M.S. 1453)*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Bayrak, M. O. (2005f). Thyatira. *İlk ve Orta Çağda Anadolu Tarihi Sözlüğü (M.Ö. 25000-M.S. 1453)*. İstanbul: Bir Harf Yayınları.

Beale, S. (1908). *Recollections of a Spinster Aunt*. London: Heineman.

Beaufort, E. (1874). *Egyptian Sepulchres and Syrian Shrines Including A Visit to Palmyra*. London: Macmillan and Co.

Beaulieu, J. ve Roberts, M. (Ed.). (2002). *Orientalism's Interlocutors: Painting, Architecture and Photography*. Durham, NC: Duke University Press.

Bendiner, K. P. (1979). *The Portrayal of the Middle East in British Painting 1835-1860*. (Unpublished Doctoral Thesis), Columbia University.

Benezit, E. (1976). Edward Augustus Inglefield. *Dictionnaire des Peintres Sculptures Dessinateurs et Graveurs* içinde (s. 716). Paris: Librairie Gründ.

Billur, D. (2020). İstanbul'da Bulaşıcı Hastalık Tarihinden Kesitler: Şahsiyetler, İmgeler ve Mekânlar Üzerinden Bir İnceleme. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (22), 218-237.

Birol, C. (2015). Lady Mary Montagu's Usage of a Rhetoric of Difference" and a "Rhetoric of Likeness" in Turkish Embassy Letters. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* (c. 39/2, s. 315-330). Erişim: 28 Haziran 2018, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cumusosbil/issue/4353/59534>

Blackwood, L. A. (1857). *Scutari, The Bosphorus and the Crimea I-II*. Ventnor: Isle of Wright.

Blackwood, L. A. (1881). *A Narrative of Personal Experiences & Impressions During a Residence on the Bosphorus Throughout the Crimean War*. London: Hatchard.

Bluett, A. (2015). *Striving after excellence: Victorian women and the fight for arts training International Women's Day series* (published 4 March 2015). Erişim: 15

Eylül 2018, <https://www.royalacademy.org.uk/article/striving-after-excellence-victorian>

Blunt, F. J. (1878). *Twenty Years' Residence Among the People of Turkey: Bulgarians, Greeks, Albanians, Turks and Armenians by A Consul's Daughter and Wife*, 2 vol. (Stanley Lane-Poole, Ed). Harper & Brothers: New York.

Broken Bits of Byzantium. (t.y.). *iae.org.tr* içinde. Erişim: 09 Eylül 2021, <https://blog.iae.org.tr/kutuphane/broken-bits-of-byzantium>

Bodichon, Barbara Leigh Smith. (t.y.). *orbis.library.yale.edu* içinde. Erişim: 02 Nisan 2017, <https://orbis.library.yale.edu/vwebv/holdingsInfo?bibId=3659107>

Bourne, H. E. (1915). *The Revolutionary Period in Europe 1763 to 1815*. London: Kessinger Publishing.

Bowman, G. (1990). *Review of the Orient Observed: Images of the Middle East from the Searight Collection*. Erişim: 25 Mayıs 2017, https://www.academia.edu/26010283/Review_of_The_Orient_observed_images_of_the_Middle_East_from_the_Searight_Collection?auto=download

Boyar, E. ve Fleet, K. (2017). *Osmanlı İstanbul'unun Toplumsal Tarihi* (Çev. Çağlayan, S.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Böke, P. (2009). İzmir Karantina Teşkilatının Kuruluşu ve Faaliyetleri (1840-1900). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8 (18), 137-159.

Bracebridge, S. (1836). *Notes Descriptive of a Panoramic Sketch of Athens by Mrs. Bracebridge taken May 1839*. London: W.H. Dalton

Brassey, A. (1880). *Sunshine and Storm in the East*. London: Longmans, Green & Co.

- Buluş, A. (2012). Ann Binns'in Türkiye Günlüğü'nden Seçmeler: Dindar Bir İngiliz Kadının Gözlemleri ve 19. Yüzyıl Osmanlı Sanayileşmesinden Manzaralar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 49-61.
- Bulut, Y. (2002). *Oryantalizmin Eleştirel Kısa Tarihi*. İstanbul: Yöneliş.
- Bulut, Y. (2007). Oryantalizm. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 33, s. 428-437). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi. Erişim: 3 Ocak 2019, <https://islamansiklopedisi.org.tr/oryantalizm>
- Bulut, Y. (2012). Orientalism'in Ardından. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (24), 1-57.
- Burchard, H. (1995). *The Orient Expressed*. Erişim: 25 Mayıs 2017, https://www.washingtonpost.com/archive/lifestyle/1995/10/20/theorientexpresse/d/870be4da-c6d1-4cc9-8d82303cae1fb8cd/?utm_term=.4db862b4341d
- Burian, O. (1951a). Türk-İngiliz Münasebetinin İlk Yılları. *Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi*, 9 (1-2), 1-17.
- Burian, O. (1951b). Türkiye Hakkında Dört İngiliz Seyahatnamesi. *Belleten*, 15 (57-60), 223-245.
- Burian, O. (1992). Türk Görüntüsünün Rönesans Dönemi İngiliz Edebiyatına Yansıması (Çev. İpek, Ç.). *Belleten*, 56 (215-217), 567-589.
- Burke, J. B. (1863). Mathias. *A Genealogical and Heraldic Dictionary of the Landed Gentry of Great Britain and Ireland* içinde (c.2, s. 992). London: Pall Mall.
- Butler, T. (1909). *From Sketch Book and Diary*. London: Burns & Oates.
- Butler, T. (1912). *Letters from Holy Land*. London: Adem & Charles Black.

- Casteras, S. P. (2017). With Palettes, Pencils, and Parasols: Victorian Women Artists Traverse the Empire. (J. Pomeroy, Ed.) *Intrepid Women* içinde (s. 10-25). London and New York: Routledge.
- Canatan, K. (2008). Avrupamerkezciliğin İcadı Olarak “Orta Doğu”. *Eski Yeni*, 9, 5-11. Erişim: 29 Ekim 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/485558>
- Cebelitarık. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 08 Haziran 2017, https://tr.wikipedia.org/wiki/Cebelitar%C4%B1k_Bo%C4%9Faz%C4%B1
- Celkan, G. (1991). 19. Yüzyılda Osmanlı Topraklarında Dolaşan Kadın Seyyahlar ve Eserlerindeki Türklerle İlgili İntibaları. *Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 5 (15), 825-845.
- Cezar, M. (1991). *XIX. Yüzyıl Beyoğlusu*. İstanbul: Akbank.
- Cezar, M. (1995). *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi I-II*. İstanbul: Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları.
- Cherry, D. (1993). *Painting Women: Victorian Women Artists*. London: Routledge Press.
- Cherry, D. (2000). *Beyond the Frame: Feminism and Visual Culture, Britain 1850-1900*. London: Routledge Press.
- Chiara Mayer. (t.y.). *britishmuseum.org* içinde. Erişim: 5 Haziran 2021, https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1981-U-434-
- Chung, R. (2011). *Lady Mary Wortley Montagu’s Turkish Embassy Letters: A Literary Critical Edition*. (Unpublished Doctoral Thesis). Chicago University.

- Clara Barthold Mayer. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 01 Eylül 2016, https://tr.wikipedia.org/wiki/Clara_Barthold_Mayer
- Claudon, F. (1999). *Romantizm Sanat Ansiklopedisi* (Çev. İnce, Ö. ve Usmanbaş, İ.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Clayton, E. C. C. (1876). *English Female Artists*. London: Tinsley Brothers.
- Cleary, M. ve Hughes, P. (2000). Harriet Martineau. *Dictionary of Unitarian & Universalist Biograph*. Erişim: 05 Haziran 2019, <https://uudb.org/articles/harrietmartineau.html>
- Clement, C. E. (1904). *Women in the Fine Arts, from the Seventh Century B. C. to the Twentieth Century A.D.* Erişim: 1 Temmuz 2010, www.gutenberg.org/files/12045
- Cleveland, C. L. W. (1914). *The Life And Letters Of Lady Hester Stanhope by her niece the Duchess of Cleveland*. London: John Murray. Erişim 30 Mayıs 2021, <https://archive.org/details/lifelettersoflad00clevuoft>
- Crabbe, J. (1981). An Artist Divided: A Forgotten Talent of Barbara Bodichon. *Apollo*, May, 113 (231), 311-313.
- Craven, L. E. (1789). *A Journey Through The Crimea to Constantinople in A Series of Letters Written in the Year*. London: G.G.J. and J. Robinson.
- Coşkun, Z. (2019). Oryantalizm, Edward Said ve Sanat Tarihinde Değişimler. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (2), 215-247. Erişim: 10 Ekim 2019, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/768424>
- Çakır, S. (1996). *Osmanlı Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.

- Çelik, Z. (1996). *19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul* (Çev. Deringil, S.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çelik, Z. (2004). *Şark'ın Sergilenişi* (Çev. Elhüseyni, N.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çırakman, A. (2002). Oryantalizmin Varsayımsal Temelleri: Fikri Sabit İmgelem ve Düşünce Tarihi. *Doğu-Batı*, 20, 181-199.
- Çırakman, A. (2007). Oryantalizmin Batısı ve Oryantalist Söylem. (L. Sunar, Ed.). *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu* (9-10 Aralık 2006) içinde (s. 105-118). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Çolak, S. (2010). Bir İngiliz Hanımefendisi'nin -Lady Montegu- Gözüyle Osmanlı Kadını. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (13), 386-403.
- Çoruhlu, Y. (1994). Mezarlıklar. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (c. 5, s. 442- 445). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Cüfüt kale (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 12 Mayıs 2021, <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87ufutkale>
- Çürük, C. (2011). Kuleli Askeri Lisesi. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 26, s. 355-356). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi. Erişim: 02 Eylül 2021, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kuleli-askeri-lisesi>
- Danyalasik. (24 Nisan, 2020). *Beiteddine (Beyteddin) Sarayı, Lübnan*. Erişim: 29 Kasım 2021). <https://danyalasik.wordpress.com/2020/04/24/beiteddine-beyteddin-sarayi-lubnan/>
- Daşçı, S. (2011). İzmir'e Gelen Kadın Gezginciler. *Sanat Tarihi Dergisi*, 20 (1), 1-37.

Dawson-Damer, M. G. E. (1841). *Diary of a tour in Greece, Turkey, Egypt and the Holy Land By the Hon. Mrs. G.L. Dawson Damer*. London: H. Colburn.

Denderah Tapınağı. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 18 Nisan 2017, https://tr.wikipedia.org/wiki/Dendarah_Tap%C4%B1na%C4%9F%C4%B1

Derin, S. (2017). *İngiliz Oryantalizmi ve Tasavvuf*. İstanbul: Küre Yayınları.

Dora, Y. (2016). *Resim Sanatında Kırım Savaşı*. (Yayımlanmamış Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi.

Dönmez, A. (2013). *Osmanlı-İngiliz İlişkileri: Diplomasi ve Reform (1833-1841)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi.

Dönmez, A. (2014). *Osmanlı Modernleşmesinde İngiliz Etkisi (Diplomasi ve Reform)*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Döşkaya, F. Ç. (2019). Esmé Scott- Stevenson ve Kıbrıs. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (1), 277-301.

Dunford, P. (1990). *A Biographical Dictionary of Women Artists in Europe and America Since 1850*. Cambridge: Harvester Wheatsheaf.

Ebel, K. (2005). Osmanlı Şehir Tarihinin Görsel Kaynakları (Çev. Özel, N. B.). *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3 (6), 487-515.

Ebu Simbel. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 12 Kasım 2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ebu_Simbel

Edfu. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 25 Nisan 2017, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Edfu>

Edith Arendup. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 06 Mayıs 2018, https://en.wikipedia.org/wiki/Edith_Arendup

Edith Arendup. (t.y.). *Wikivisually* içinde. Erişim: 06 Mayıs 2018, https://wikivisually.com/wiki/Edith_Arendup

Edith Courtauld. (t.y.). *National Gallery of Victoria* içinde. Erişim: 06 Mayıs 2018, <https://www.ngv.vic.gov.au/explore/collection/artist/904/>

Edward Augustus Inglefield. (t.y.). Erişim: 28 Nisan 2020, https://www.askart.com/auction_records/Edward_Augustus_Inglefield/11108685/Edward_Augustus_Inglefield.aspx

Edward King Tenison. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 6 Ocak 2021, https://en.wikipedia.org/wiki/Edward_King-Tenison

Ekim, Z. E. (2016a). Kavak İskeleyi-Lala Beşir Ağa Camii. *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, 12, 140-159. İstanbul: Oksijen Basım.

Ekim, Z. E. (2016b). Kavak İskeleyi Camii. *Derin Tarih*, 55, 104-105. İstanbul: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.

Eldem, E. (1993). Batılılaşma, Modernleşme ve Kozmopolitizm: 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başında İstanbul. (Z. Rona, Ed.) *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu* (17-18 Aralık 1992) içinde (s. 3-12). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Eldem, E. (2015). *Osman Hamdi Bey İzlenimler (1896-1885)*. İstanbul: P Kitaplığı.

Elizabeth Butler. (t.y.). *www.royalacademy.org* içinde. Erişim: 25 Mart 2019, <https://www.royalacademy.org.uk/art-artists/name/elizabeth-butler>

- Elizabeth Jerichau Baumann. (t.y.). *Wikimedia* içinde. Erişim: 31 Ocak 2022, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elisabeth_Jerichau_Baumann_En_tyrkisk_pibedreng,_Tschibuktschi.png
- Ellison, G. (2007). *An Englishwoman In A Turkish Harem*. New York: Georgias Press.
- Ellison, G. (2009). *İstanbul'da Bir Konak ve Yeni Kadınlar*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Emmeline Lott. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 19 Aralık 2020, https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Emmeline_Lott&oldid=884105042
- Eriha ve Lut Gölü. (29 Mayıs 2014). *filistinfilistin.wordpress.com* içinde. Erişim: 22 Haziran 2020, <https://filistinfilistin.wordpress.com/2007/05/29/eriha-ve-lut-golu/>
- Erkal, N. (2008). Londra Panoramalarında İstanbul Sergileri (I). *Toplumsal Tarih*, 170, 40-47.
- Ertuna, H. ve Ökse, N. (1975). *Tarihte Türk-İngiliz İlişkileri*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Evelyn de Morgan. (t.y.) *Wikipedia* içinde. Erişim: 19 Kasım 2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Evelyn_De_Morgan
- Eyice, S. (1994). Sokullu Mehmed Paşa Camii. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (c.7, s. 30-31). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.
- Eyice, S. (2007). Gertrude Lowthian Bell. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (c. 5, s. 422-423). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.
- Figes, O. (2012). *Kırım Son Haçlı Seferi* (Çev. Hüseyini, N.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Finn, E. A. (1886). *A Home in the Holy Land; A Tale Illustrating Customs and Incidents in Modern Jerusalem*, London.

Florence Nightingale Museum. (t.y.). Erişim: 21 Aralık 2021,
<https://www.florence-nightingale.co.uk/>

Fraser, H. (2003). *Gender and the Victorian Periodical*. Cambridge: Cambridge University Press.

Frawley, M. H. (2017). Borders and Bounderies, Perspectives and Place: Victorian Women's Travel Writing. (J. Pomeroy, Ed.) *Intrepid Women* (s. 27-38). London and New York: Routledge.

Foster, S. (1990). *Across New Worlds, Nineteenth Century Women Travellers and Their Writings*. Exeter. New York: Harvester Wheatsheaf.

Garnett, M.L. (1904). *Turkish Life in Town and Country*. New York: G.P. Putnam's Sons

Garnett, M.L. (1911). *Turkey of the Ottomans*. London: Sir Isaac Pitman & Sons Ltd.

Gautier, T. (1861). *Abécédaire du Salon de 1861* (E. Dentu, Ed.). Paris: Galerie Dorleans.

Germaner, S. (1991). Osmanlı İmparatorluğu'nun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları. *Tarih ve Toplum*, 16 (95), 33-40.

Germaner, S. ve İnankur, Z. (1989). *Oryantalizm ve Türkiye*. İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.

Germaner, S. ve İnankur, Z. (2002). *Oryantalistlerin İstanbulu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Germaner, S. ve İnankur, Z. (2006). 19. Yüzyılda Oryantalizm ve Türkiye. *Osmanlı Sarayı'nda Oryantalistler*. TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

Gertrude Bell. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 3 Aralık 2020, https://tr.wikipedia.org/wiki/Gertrude_Bell

Girgin, K. (1992). *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*. Ankara: TTK Basımevi.

Girton College. (t.y.). *Wikipedia* içinde. 24 Mart 2017, https://en.wikipedia.org/wiki/Girton_College,_Cambridge

Goldsworthy, V. (2006). The Balkans in Nineteenth-Century British Travel Writing. (T. Youngs, Ed.) *Travel Writing in the Nineteenth Century* (s. 19-35). London: Anthem Press.

Gordon, S. (2016). Travels with a Camera. (F. L. Müller ve H. Mehrkens, Ed.) *Sons and Heirs: Succession and Political Culture in Nineteenth-Century Europe* (s. 92-108). London: Palgrave Macmillan UK.

Gorkiewicz. (t.y.). Erişim: 15 Ekim 2016, <http://levantineheritage.com/testi67.htm>

Goodman, M. (1862). *Experiences of an English Sister of Mercy*. London: Smith Elder.

Governor of Gibraltar. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 25 Nisan 2017, https://en.wikipedia.org/wiki/Governor_of_Gibraltar

Goytisolo, J. (2004). *Osmanlı'nın İstanbul'u* (Çev. Işık, N. G.). İstanbul: YKY.

Görgün, H. (2011). Batıdaki Yayınların “Müslüman Kadın Algısına” Etkisi Üzerine Bazı Notlar. *Türkiye V. Dini Yayınlar Kongresi, (02-04 Aralık 2011)* içinde (s. 311-323). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

- Gray, S. (2009). Courtauld, Edith (1846-1934). *The Dictionary of British Women Artists* içinde (s. 80-81). Cambridge: The Lutterworth Press.
- Gül, Y. (1998). *Florence Nightingale'in Kırım Harbi Esnasında Hasta Bakımı ve Hastaneciliğe Getirdiği Yenilikler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Güneş, M. (2014). 19. Yüzyıl Osmanlı Tarihinin Ana Kaynakları: Buyruldu ve İlmühaber Defterlerinin Tahlili. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33 (56), 205-232.
- Haddad, M. (2001). *Halil Şerif Paşa, Bir İnsan, Bir Koleksiyon*. İstanbul: P Kitaplığı.
- Hamel, F. (1913). *Lady Hester Lucy Stanhope: A New Light on Her Life and Love Affairs*. London, New York, Toronto and Melbourne. Erişim: 29 Eylül 2020, <http://www.archive.org/details/cu31924028039307>.
- Hammond, A. (2010). Memoirs of Conflict: British Women Travellers in Balkans. *Studies in Travel Writing*, 14, 57-75.
- Harriet Martineau. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 12 Ekim 2020, https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Harriet_Martineau&oldid=983189386
- Hebron. (t.y.). *gezimanya.com* içinde Erişim: 08 Ağustos 2019, <https://gezimanya.com/filistin/hebron>
- Heffernan, T. (2011). Doğu'ya Seyahat Etmek Başörtüsü, Irk ve Uluslar. (Z. İnankur, R. Lewis ve M Roberts, Ed.) *Mekanın Poetikası, Mekanın Politikası Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi* Sergi Kataloğu içinde (s. 159-167). İstanbul: Pera Müzesi Yayını.

- Hentch, T. (1996). *Hayali Doğu: Batı'nın Akdenizli Doğu'ya Politik Bakışı* (Çev. Bora, A.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Herath, T. (2016). Women and Orientalism: 19th century Representations of the Harem by European Female Travellers and Ottoman Women. *Constellations*, 7 (1), 10, s. 31-40. <https://doi.org/10.29173/cons27054>
- Hirsch, P. (1998). *Barbara Leight Smith Bodichon: Feminist, Artist and Rebel*. London: Pimlico.
- Hobsbawn, J. E. (2003). *Devrim Çağı (1789-1848)* (Çev. Şener, B.S.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Hornby, E. B. (1863). *Constantinople During The Crimean War*. London: Richard Bentley.
- Hornby, E. B. (2007). *Kırım Savaşı Sırasında İstanbul* (Çev. Işık, K.). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Huxley, E. J. G. (1975). *Florence Nightingale*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Inge, K. E. (2010). What's Fantasy?: Henriette Browne and Mary Walker's New Interpretation and Representation of the Oriental Genre's Harem Interiors in the Nineteenth Century. (MA Thesis). West Virginia University.
- Işık, F. (2004). *Sultan Abdülmecid Dönemi'nde (1839-1861) Osmanlı İmparatorluğu'na Gelen İngiliz Ressamlar: Victoria & Albert Müzesi Searight Koleksiyonu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Işın, E. ve Pinguet, C. (2015). *Doğu'nun Merkezine Seyahat (1850-1950); Pierre de Gigord Koleksiyonu'ndan İstanbul'da Gezginlerin 100. Yılı Sergi Kataloğu*, İstanbul: İAE Yayınları.

- İğrek, M. (2011). *İki Mavinin Arasında Bir İstanbul*. Erişim: 12 Eylül 2019, <http://www.musaigrek.com/2011/05/iki-mavinin-arasnda-bir-istanbul.html>
- İlhan, P. (1998). *Gezginlerin Gözüyle İzmir, XVII. Yüzyıl*. İzmir: Akademi.
- İlhan, P. (2013). *Seyyahların Kenti İzmir: Batı Avrupalı Seyyahların Anlatımıyla XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kolonyal Bir Liman Kentinin Doğuşu, Türk Yurdu*, 102, (310), 119-131.
- İlyas, D. ve M. Uysal. (2015). İngiliz Kadın Seyyahlar Harvey ve Garnett'in Gözüyle Osmanlı Kadını. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3, 1-22.
- İnalcık H. ve Seyitdanlıoğlu, M. (2006). *Tanzimat; Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnankur, Z. (1997a). Oryantalizm. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* içinde (c.3, s. 1389-1391). İstanbul: Yapı Endüstri Merkez Yayınları.
- İnankur, Z. (1997b). Romantizm. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* içinde (c.3, s. 1574-1577). İstanbul: Yapı Endüstri Merkez Yayınları.
- İnankur, Z. (2011). Mary Adalaide Walker. İnankur, (R Lewis ve M. Roberts, Ed.). *Mekanın Poetikası, Mekanın Politikası Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi* Sergi Kataloğu içinde (s. 201-211). İstanbul: Pera Müzesi Yayını.
- İnankur, Z. (2014). Elçilerin Sanat Hamiliği. *Kesişen Dünyalar: Elçiler ve Ressamlar* Sergi Kataloğu (Haz. B. Kıbrıs) içinde (s. 42-53). İstanbul: Pera Müzesi Yayını.
- John Ruskin. (t.y.). *Encyclopædia Britannica Online*. Encyclopædia Britannica Inc., 2018. Erişim: 09 Ağustos 2018, <https://www.britannica.com/biography/John-Ruskin>

- Johnson, J. ve Greutzner, A. (1980). *The Dictionary of British Artists (1880-1940)*. An Antique Collectors Club Research Project, England: Antique Collectors Club.
- Jorga, N. (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1774-1912)*, (Çev. Epçel, N.). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Kabbani, R. (1993). *Avrupa'nın Doğu İmajı* (Çev. Tuncer, S.). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kabbani, R. (2008). Günümüzde Oryantalist Resim Üstüne. (N. Tromans, B. Kıbrıs ve G. Güngör Ed.). *Doğu'nun Cazibesi: Britanya Oryantalist Resmi*. Pera Müzesi Sergi Kataloğu içinde (s. 90-101). İstanbul: Pera Müzesi Yayını.
- Kadıoğlu, S. (2005). *20. Yüzyıl ve Kadın: Batı Ülkelerinde Kadın Hareketleri*. İstanbul: Gri Yayınları.
- Kalafatoğlu, P. (2009). *Yüzyıl Dönümü İstanbul Mimarlığı'nda Viktorya Tarzı Sayfiye Konutları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi. Erişim: 13 Kasım 2020, <http://hdl.handle.net/11527/3269>
- Kamberidou, I. (2015). The East in the Eyes of Western Women Travellers of the 18th and 19th Centuries: Solidarity and Understanding the East. *In Proceedings of the International Conference 'The East in the Eyes of the West'* (26-28 November 2013) içinde (s. 285-311). Kuwait University. Erişim: 3 Aralık 2020, kuwait_university_proceedings_2015.pdf
- Kamberidou, I. (2016). Interacting, Sharing and Bonding: 'Notes of Personal Experience' by Nineteenth-Century Women Travellers. *Gender, Place & Culture*, 23, 3, 381-397. DOI: 10.1080/0966369X.2015.1013451

Karabulut, A. (2017). İngiliz Seyyah Lady Elizabeth Craven'in Gözünden 1786 Tarihinde Kırım. *MUTAD*, 4 (2), s. 431-448. DOI: 10.16985/MTAD.2017233888.

Karacaahmet Mezarlığı. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 21 Aralık 2020, [url://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Karacaahmet_Mezarl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&oldid=24247282](http://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Karacaahmet_Mezarl%C4%B1%C4%9F%C4%B1&oldid=24247282).

Karal, E. Z. (1983). *Osmanlı Tarihi V. Cilt: Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*. Ankara: TTK Yayınları.

Karayaman, M. (2008). Kırım Harbi'nde Sağlık Hizmetleri (1853-1855). *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 59-75.

Kartın, C. (2016). XIX ve XX. Yüzyıl'da İngiliz Seyyahların Gözüyle Doğu. (Ç. Özdemir ve E. Yunus Tekinsoy, Ed.) *Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye*. Ankara: Türk Yurdu.

Kayıntı, A. (2017). İngiliz Edebiyatının Toplumsal Misyonu ve Sömürgecilik. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (13), 45-70.

Keser, N. (2013). Akademiler Çağının Ötekileri: Kadın Ressamlar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11, 77-84. Erişim: 13 Ekim 2019, https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/sobedergi/file/011/6_0.pdf

Kesişen Dünyalar. (t.y.). *peramuzesi.org* içinde Erişim: 01 Eylül 2016, <https://www.peramuzesi.org.tr/Sergi/Kesisen-Dunyalar/77>

Kılıçbay, M. A. (1985). Osmanlı Batılılaşması. *Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* içinde (c. 1, s. 147-152). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kocabıyık, O. (2015). *İzmir'in İngiliz Seyyahları*. İzmir: Etki Yayınevi.

Kocabıyık, O. (2018). *Bir İngiliz Hemşirenin İzmir Hatıraları*. İzmir: Etki Yayınları.

Kolodziejczyk, D. (2014). Komşuluktan Kardeşliğe: Osmanlı-Polonya ve Türkiye-Polonya Tarihi İlişkilerinden Birkaç Manzara. H. Topraktaş (Ed.). *600. Yılında Türkiye-Polonya İlişkileri Sempozyumu (5 Mart 2014) Bildiriler içinde* (s. 36-42). Ankara: T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü.

Koçu, R. E. (1939). *1786'da Türkiye*. Ankara: Sertel Matbaası.

Koloğlu, O. (1988). 1838 Osmanlı-İngiliz Ticaret Antlaşması ve Mısır Tehdidi. *Tarih ve Toplum*, 10 (60), 26-37.

Köse, M. ve Küçük, M. (2015). Oryantalizm ve “Öteki” Algısı. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*, 107-127.

Kurat, A. N. (1952). *Türk-İngiliz Münasebetlerine Kısa Bir Bakış (1553-1952)*. Ankara: TTK Basımevi.

Kurat, A. N. (1953). *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Enstitüsü Yayınları.

Kütükoğlu, M. (1985). 1838 Osmanlı-İngiliz Muahedesi. (A. İ. Bağış ve W. Hale, Ed.) *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü)* (s. 53-59). Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.

Kütükoğlu, M. (1992). Buyruldu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde* (c. 6, s. 478-479). İstanbul.

Kuehn, J. (2011). Visual Hybridity: Margaret Murray Cookesley's Orientalist Aestheticism. *Female Aestheticism*, 74, 169-196.
<http://journals.openedition.org/cve/1375>; <https://doi.org/10.4000/cve.1375>

- Lady Hester Stanhope. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 25 Ağustos 2016, <https://en.wikipedia.org/wiki/Viki/LadyHesterStanhope>
- Lady Strangford. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 20.11.2021, https://en.wikipedia.org/wiki/Lady_Strangford
- Lalumia, M. (1983). Lady Elizabeth Thompson Butler in the 1870s. *Woman's Art Journal*, 4 (1), 9–14. <https://doi.org/10.2307/1358095>
- Lalumia, M. P. (1984). *Realism and Anti Aristocratic Sentiment in Victorian Depiction of the Crimean War*. Ann Harbor, Michigan: UMI Research Press.
- Lane, E. W. (1973/1836). *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians. With a new introduction by Jon Manchip White*. New York: Dover Publications.
- Lewis, B. (2004). *Modern Türkiye'nin Doğuşu* (Çev. Kıratlı, M.). Ankara: TTK Basımevi.
- Lewis, R. (1993). 'Only Women Should Go to Turkey' Henriette Browne and women's orientalism. *Third Text*, 22, 53-64.
- Lewis, R. (1996). *Gendering Orientalism: Race, Femininity and Representation*. London and New York: Routledge.
- Lewis, R. (2005). "Oriental" Feminity as Cultural Commodity: Authorship, Authorship, Authority and Authenticity. (J. Hackforth Jones ve M. Roberts, Ed.) *Edges of Empire: Orientalism and Visual Culture* (s. 95-121). Australia: Blackwell Publishing.
- Lewis, R. (2006). *Oryantalizmi Yeniden Düşünmek: Kadınlar, Seyahat ve Osmanlı Haremi* (Çev. Aytemiz, B. U. ve Başlı, Ş.). İstanbul: Kapı Yayınları.

- Llewelyn, B. (1989). *The Orient Observed: Images of the Middle East from the Searight Collection*. London: Victoria & Albert Museum.
- Lovell, M. S. (1998). *A Rage to Live: A Biography of Richard and Isabel Burton*. New York: W.W. Norton & Company.
- Lott, E. (1866). *The English Governess in Egypt: Harem Life in Egypt and Constantinople*, London: Bentley.
- Louisa Tenison. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 30 Mart 2021, https://es.wikipedia.org/w/index.php?title=Louisa_Tenison&oldid=124696353
- Lucie, Lady Duff-Gordon. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 06 Haziran 2020, https://en.wikipedia.org/wiki/Lucie,_Lady_Duff-Gordon
- Lughod, L. A. (2001). "Orientalism" and Middle East Feminist Studies. *Feminist Studies*, 27 (1), 101-113. doi:10.2307/3178451
- Lockwood, A. (1997). *Voyagers Out of the Harem Within: British Women Travel Writers in the Middle East*. (Unpublished Doctoral Thesis). North Carolina Graduate School, Greensboro.
- Lowe, L. (1991). *Critical Terrains: French and British Orientalisms*. Cornell University Press.
- Macleod, S. D. (2017). Introduction: Women's Artistic Passages. (J. Pomeroy, Ed.) *Intrepid Women* (s. 1-9). London and New York: Routledge.
- Manley, D. (2001). In The Shadow of Florence Nightingale in Turkey. (B. Beeley, Ed.) *Turkish Area Studies Review (TASG) Bulletin of the Turkish Area Study Group* içinde (c. 17, s.14-18). University of Kent.

- Mansel, P. (2008). *Dünyanın Arzuladığı Şehir: Konstantiniyye 1453-1924* (Çev. Erol, Ş.). İstanbul: Everest Yayınları.
- Mansel, P. (2014). Dost Mu? Düşman Mı? II. Mehmed'den II. Wilhelm'e Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa. *Kesişen Dünyalar: Elçiler ve Ressamlar Sergi Kataloğu* (B. Kıbrıs, Haz.) içinde (s.42-53). İstanbul: Pera Müzesi Yayını.
- Mardin, Ş. (2002). Oryantalizmin Hasıraltı Ettikleri. *Doğu Batı*, 20, 111- 117.
- Mardin, Ş. (2007). Edward Said, Oryantalizm ve İslam Çalışmaları. (L. Sunar, Ed.) *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu* (9-10 Aralık 2006) içinde (s. 9-13). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Margaret Murray Cookesley. (t.y.). Erişim 15 Ekim 2021, <http://www.artnet.com/artists/margaret-murray-cookesley/2>
- Marianne North Gallery. (t.y.). Erişim: 05 Mart 2020, <https://www.kew.org/kew-gardens/whats-in-the-gardens/marianne-north-gallery>
- Marks, R. (2007). *The Origins of the Modern World: A Global And Ecological Narrative from the Fifteenth to the Twenty-first Century*. Oxford: Rowman & Littlefield Inc.
- Marmara, R. (2009). *Osmanlı Hoşgörüsünün Tanığı: Lape Hastanesi 1858-2008*. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Araştırma Yayınları.
- Marsh, J., Nunn, P. G., Manchester City Art Gallery., Birmingham City Museum and Art Gallery, & Southampton Art Gallery. (1997). *Pre-Raphaelite women artists: Barbara Leigh Smith Bodichon*. Manchester: Manchester City Art Galleries.

- Mayer, Luigi. (2019). *digitalcollection.nypl.org* içinde. Erişim: 12 Aralık 2021, https://digitalcollections.nypl.org/search/index?filters%5BnamePart_mtxt_s%5B%5D=Mayer%2C%20Luigi&keywords=&layout=false
- Mayers. (2014). *blog.peramuzesi.org* içinde. Erişim: 01 Eylül 2016, <http://blog.peramuzesi.org.tr/haftanin-eseri/mayers/>
- McDaniel, M. (2014). *Re-Presenting the Harem: Orientalist Female Artists and the 19th Century Ottoman Empire*. (Honors Thesis). Florida State University.
- McVicker, M. F. (2013). *Women Adventurers 1750-1900: A Biographical Dictionary, with Excerpts from Selected Travel Writings*. Mc Farland & Company.
- Melman, B. (1989). Desexualizing the Orient: The Harem in English Travel Writing by Women (1763-1914). *Mediterranean Historical Review*, 4 (2), 301-339. Erişim: 12 Haziran 2016, <http://dx.doi.org/10.1080/09518968908569575>
- Melman, B. (1992). *Women's Orients: English Women and The Middle East, 1718-1918*. London: The Macmillan Company.
- Meram, A. K. (1969). *Belgelerle Türk-İngiliz İlişkileri Tarihi*. İstanbul: Kitapçılık Ltd. Şti.
- Mesurier, H. (1856). *Ismeer or Smyrna and Its British Hospital in 1855*. London: James Madden.
- Mills, S. (1993). *Discourses of Difference: An Analysis of Women's Travel Writing and Colonialism*. London and New York: Routledge.
- Milward, R. (1991). *Triumph Over Tragedy: Life of Edith Arendrup (1846-1934)*. Merton Priory Press.

- Montagu, M. (t.y.). *Türkiye Mektupları* (Çev. Kurutluoğlu, A.). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Mosley, C. (2003). *Burke's Peerage, Baronetage and Knightage*. Stokesley: Burke's Peerage & Gentry.
- Murray, E. (1859). *Sixteen Years of an Artist's Life in Morocco, Spain, and the Canary Islands I-II*. London: Hurst & Blackett.
- Muscat, B. (2008). Brief history of the Lazzaretto (1). *Times of Malta*. 12 November 2012. Erişim: 01 Haziran 2017, <http://www.timesofmalta.com/articles/view/20081027/letters/brief-history-of-the-lazaretto1.230650>
- Mustafa Fazıl Paşa. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 30 Eylül 2020, https://tr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Faz%C4%B1l_Pa%C5%9Fa
- Müderrişoğlu, A. (2018). The Turks in the Eyes of a British Woman Traveller in 19th Century. *I. Uluslararası Türk Kültürü ve Tarihi Sempozyumu (19-21 Nisan 2018) Bildiriler* içinde (s. 445-451). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- Müderrişoğlu, A. (2019). İngiliz Seyyah Julia Pardoe'nun Gözünden Üsküdar. *X. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu (19-21 Ekim 2018) Bildiriler* içinde (c. 2, s.371-404). İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Müller, G. A. (2010). *On Dokuzuncu Asır Biterken İstanbul'un Saltanatlı Günleri* (Çev. Kara, H. B.). Dergah Yayınları: İstanbul.
- Nightingale, F. (1989). *Ever Yours, Selected Letters*. (M. ve B. Nergaard, Ed.). London: Vicinus.

- Nightingale, F. (1997). *Letters From the Crimea 1854-1856*. (S. M. Goldie, Ed.). New York: Mandolin.
- Nochlin, L. (1989). The Imaginary Orient. *The Politics of Vision: Essays on Nineteenth-Century Art and Society* (s. 33-59). New York: Harper & Row.
- Nunn, P. G. (1982). *The Mid-Victorian Woman Artists: 1850-1879*. (Unpublished PhD. Thesis). University College, London.
- Nunn, P. G. (1987). *Victorian Women Artists*. London: Women's Press.
- Oğuzhan Börekçi, Ü. A. (2013). XVIII. Yüzyıl Osmanlı Hayatına İlişkin Bir Kadın Seyyahın Tespitleri. *Türk Yurdu (Yabancı Seyahatnamelerde Türkiye Özel Sayısı)*, 33 (310), 190-197.
- Oğuzhan Börekçi, Ü. A. ve Işık, G. (2020). Bir Avrupalının Gözünden “Osmanlı’nın İstanbulu” ve Oryantalizm Eleştirisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (69). <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2020.3966>
- Öndeş, O. (1975). Karacaahmet Mezarlığı, *Hayat Tarih Mecmuası Mezarlıklar Özel Sayısı*, 1 (2), 42-46, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaası.
- Öndeş, O. (2007). Boğaziçi’nde bir Oryentalist: Amadeo Preziosi. *Antik & Dekor*, 101, 54-65, İstanbul.
- Örenç, A. F. (2012). 1827 Navarin Deniz Savaşı ve Osmanlı Donanması. *Tarih Dergisi*, 46, 37-84.
- Özcan, A. (2004). Kırım Savaşı’nda Üsküdar ve İngiliz Askerleri. *Üsküdar Sempozyumu (23-25 Mayıs 2003) Bildiriler içinde* (c. 1, s. 106-111). İstanbul: Üsküdar Belediyesi.

- Özcan, B. (2011). İngiliz Amiralî Sir Adolphus Slade'in Türkiye İzlenimleri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 10 (10), 29-51.
- Özendes, E. (1996). İmparatorluk Başkentinde 19. Yüzyıl Fotoğrafçılığı. *19. Yüzyıl İstanbul'unda Sanat Ortamı. Habitat II'ye Hazırlık Sempozyumu (14-15 Mart) Bildiriler içinde* (c. 1, s. 75-79). İstanbul: Sanat Tarihi Derneği Yayınları.
- Öztuncay, B. (2005). *Hatıra-i Uhuvvet Portre Fotoğraflarını Cazibesi: 1846-1950*. İstanbul: Aygaz.
- Öztuncay, B. (2013). *Robertson: Osmanlı Başkentinde Fotoğrafçı ve Baş Hakkak* (Çev. Işın, M. ve Bragner, R.). İstanbul: Vehbi Koç Vakfı.
- Palmer, A. (1987). *1853-1856 Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu* (Çev. Gaspıralı, M.). İstanbul: Sabah Kitapları.
- Pardoe, J. (1838). *The Beauties of the Bosphorus*. Londra: George Virtue.
- Pardoe, Julia. (21 Şubat 2019). [Oxford Dictionary of National Biography](https://www.oxforddnb.com/entry/10.1093/ref:odnb/21259) (online ed.). Oxford University Press. 2004. [doi:10.1093/ref:odnb/21259](https://www.oxforddnb.com/entry/10.1093/ref:odnb/21259).
- Peirce, L. (1993). *The Imperial Harem: Woman and Sovereignty in the Ottoman Empire*. New York and Oxford: Oxford UP.
- Petteys, C. (1985). *Dictionary of Women Artists: An International Dictionary of Women Artists Born Before 1900*. Boston: Hall.
- Pomeroy, J. (2017). "We Got Upon Our Elephant & Went Out After Subjects": Capturing the World in Watercolor. (J. Pomeroy Ed.) *Intrepid Women* (s. 39-50). London and New York: Routledge.

Poole, S. L. (1844). *The Englishwoman in Egypt: Letters from Cairo, written during a residence there in 1842, 3 & 4, with E.W. Lane Esq., Author of "The Modern Egyptians"*. London: Charles Knight & Co.

Poole, S. L. (1988). *Lord Stratford Canning'in Türkiye Anıları* (Çev. Yücel, C.). Ankara: Yurt Yayınları.

Purbrick, L. (2001). *The Great Exhibition of 1851: New Interdisciplinary Essays*. Manchester: Manchester University Press.

Püritenlik. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 30 Eylül 2020, <https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Püritenlik&oldid=25325404>

Ramsay, W. M. (1961). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* (Çev. Pektaş, M.). İstanbul: M.E.B. Basımevi.

Rasimoğlu, C. G. (2018). Tanzimat, Hayırseverlik ve Kadın: Filles de la Charité Rahibelerinin Osmanlı İmparatorluğu Topraklarına Gelişi ve İstanbul'daki İlk Yılları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (4), 603-619.

Rebeca West. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 22 Haziran 2021, https://en.wikipedia.org/wiki/Rebecca_West

Reynolds, J. (2007). *Seven Discourses on Art*. Middlesex: The Echo Library.

Rıfat, S. (2004). *Luigi Mayer'in Gravürleriyle Osmanlı Dünyasında Bir Yolculuk*. İstanbul: Koçbank Yayınları.

Richardson, R. (1977). *Nurse Sarah Anne*. London: John Murray.

- Riding, C. (2008). Gezinler ve Modeller: Oryantalist Portre. (N. Tromans, B. Kıbrıs ve G. Güngör, Ed.) *Doğu'nun Cazibesi: Britanya Oryantalist Resmi* içinde (s. 104-135). İstanbul: Pera Müzesi Yayını.
- Roberts, M. (2000). Strategic Inversions: Womens Harem Literature and the Politics of Looking. *Australian and New Zealand Journal of Art*, 1 (2), 31-41.
- Roberts, M. (2005). Cultural Crossings: Sartorial Adventures, Satiric Narratives, and the Question of Indigenous Agency in Nineteenth-Century Europe and the Near East. (J. Hackforth-Jones ve M. Roberts, Ed.) *Edges Of Empire: Orientalism and Visual Culture* (s. 70-95). Australia: Blackwell Publishing.
- Roberts, M. (2006). Harem Portraiture: Elisabeth Jerichau-Baumann and the Egyptian Princess Nazlı Hanım. (Cherry, D. & J. Helland, Ed.) *Local/Global: Women Artists in the Nineteenth Century* içinde (s. 77-98). Aldershot: Ashgate Publishing.
- Roberts, M. (2007). Karşıtlıklar: Said, Sanat Tarihi ve 19. Yüzyıl İstanbul'unda Osmanlı Kimliğini Yeniden Keşfetmek. (L. Sunar, Ed.) *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu (9-10 Aralık 2006)* içinde (s. 269-285). İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Roberts, M. (2011). Bugünden Geçmişe Sergileme: 1880'lerdeki İstanbul Sergilerinde Kültürler Arası Ağlar. (Z. İnankur, R. Lewis ve M. Roberts, Ed.) *Mekanın Poetikası, Mekanın Politikası Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi* içinde (s. 129-144). İstanbul: Pera Müzesi Yayını Sempozyum Dizisi 2.
- Roberts, M. (2016). *İstanbul Karşılaşmaları: Osmanlılar Oryantalistler ve 19. Yüzyıl Görsel Kültürü* (Çev. Rona, Z.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rolleston, G. (2010). *İzmir 1856* (Çev. Kocabaşoğlu, U.). İzmir: İzmir Ticaret Odası Kültür Sanat ve Tarih Yayınları.

- Rose Rayner. (t.y.). [www. dudleymall.co.uk](http://www.dudleymall.co.uk), Erişim: 07 Mayıs 2017, <http://www.dudleymall.co.uk/loclhist/rayner/rose.htm>
- Sadgrove, P. C. ve Durmuş, İ. (2003). Lane, Edward William. *TDV İşlam Ansiklopedisi* içinde (c. 27, s. 99-100). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İşlâm Araştırmaları Merkezi. Erişim: 3 Ocak 2019, <https://islamansiklopedisi.org.tr/lane-edward-william>
- Said, E. (1998). *Oryantalizm* (Çev. Uzel, N.). İstanbul: İrfan Yayımcılık.
- Said, E. (2000). *Oryantalizm Eleştirileri* (Çev. şahin, S.). İstanbul: İlbahar Yayınları.
- Said, E. (2003). *şarkiyatçılık* (Çev. Ünler, B.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). Kavak. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (c. 4, s. 496-497). İstanbul: Kùltür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını.
- Sarıca, C. (2014). *Çölün Ortasındaki Palmiyeler şehri: Eriha*. Erişim: 10 Ağustos 2019, <https://gezimanya.com/GeziNotlari/colun-ortasindaki-palmiyeler-sehri-eriha>
- Schiffer, R. (1999). *Oriental Panorama British Travellers in 19th Century Turkey*. Editions Rodopi B.V., Amsterdam-Atlanta-GA.
- Schnell, A. E. (2008). *Gertrude Bell: An Orientalist In Context*. (Unpublished Master of Arts Thesis). McGill University.
- Searight R. ve Scarce, J. (1981). *A Middle Eastern Journey Artists on Their Travels from the Collection of Rodney Searight*. London: Talbot Rice Art Centre.
- Searight, S. (1979). *The British in the Middle East*. London and The Hague: East-West Publications.

Searight, S. (2005). *Women Travellers in the Near East*. Oxford: Oxbow.

Searight, S. (2011). Searight Koleksiyonu. (Z. İnankur, R. Lewis ve M. Roberts, Ed.) *Mekanın Poetikası, Mekanın Politikası Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi* Sergi Kataloğu içinde (s. 77-88). İstanbul: Pera Müzesi Yayını

Selina Bracebridge. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 12 Aralık 2021, https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Selina_Bracebridge&oldid=1042987451

Selina Bracebridge. (t.y.). *National Portrait Gallery* içinde. Erişim: 25 Ağustos 2016, <http://www.npg.org.uk/collections/search/person/mp06120/selinabracebridge?search=sas&sText=selina>

Sevim, M. (2002a). *Gravürlerle Türkiye I-II: İstanbul*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Sevim, M. (2002b). *Gravürlerle Türkiye III-IV: Anadolu*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Sevim, M. (2002c). *Gravürlerle Türkiye V-VI: Giysiler, Portreler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*. Ankara: TTK Yayınları.

Sezer, H. (2003). Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat İzinleri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 33, s. 105-124.

Shanley, M. L. (1989). *Feminism, Marriage and the Law in Victorian England*. Princeton: Princeton University Press.

Shaw, W. (2011). Yüce ile Pitoresk Arasında. (Z. İnankur, R. Lewis ve M. Roberts, Ed.) *Mekanın Poetikası, Mekanın Politikası Osmanlı İstanbulu ve Britanya Oryantalizmi* Sergi Kataloğu içinde (s. 117-127). İstanbul: Pera Müzesi Yayını.

- Sinanlar, S. (2008). *Pera'da Resim Üretim Ortamı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Sinanlar Uslu, S. (2013). Bellek Oluşumuna Gazetelerin Katkısı: Osmanlı Kültür ve Sanat Dünyasına Işık Tutan Gazeteler. *Uluslararası Bellek ve Kültür Sempozyumu* (5-7 Eylül 2013) içinde (s. 143-155). Ankara: Bilkent Üniversitesi ve Kültür Araştırmaları Derneği. Erişim 27 Ocak 2020, https://www.academia.edu/5717226/_Bellek_olu%C5%9Fumuna_gazetelerin_katk%C4
- Sinanlar Uslu, S. (2015). Osmanlı Karma Grup Sergileri Özelinde Basın Kaynakları Işığında Sergi Düzenleme Adabının Gelişimi. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 24, 95-123. Erişim 30 Kasım 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusty/issue/16997/177602>
- Sinanlar Uslu, S. (2015a). Lord ve Lady Dufferin'in İstanbul Günleri 1882-1885. *OSARK Uluslararası Osmanlı Araştırmaları Kongresi* (14-17 Ekim 2015) içinde (s. 193-211). Sakarya Üniversitesi.
- Stratford Canning. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 19 Ocak 2020, https://tr.wikipedia.org/wiki/Stratford_Canning
- Skilliter, S. (1985). William Harborne: İlk İngiliz Elçisi 1583-1588. (A. İ. Bağış ve W. Hale, Ed.) *Türk-İngiliz İlişkileri 1583-1984 (400. Yıldönümü)* içinde (s. 21-31). Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.
- Slade, A. (1943). *Sir Adolphus Slade'in (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seferi*, (Çev. Seyfioğlu, A.R.), İstanbul: Askeri Deniz Matbaası.
- Slade, A. (2012). *Müşavir Paşa'nın Kırım Harbi Anıları* (Çev. Badem, C.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.

- Smith, C. W. (1951). *Florence Nightingale 1820-1910*. New York: Mc Graw-Hill Book Company. Erişim: 19 Nisan 2017, <https://ia800309.us.archive.org/15/items/florecenighting00wood/florecenighting00wood.pdf>
- Solnon, J. F. (2019). *Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa* (Çev. Berkday, A.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stevenson, J. (1993). Social Aspects of the Industrial Revolution. (P. O'Brien ve R. Quinault Ed.). *The Industrial Revolution and British Society* (s. 229-253). Cambridge: Cambridge University Press.
- Subaşı, T. (2016). Tanzimat Döneminde Osmanlı Kadını ve Moda. *Uluslararası Medeniyet ve Kadın Kongresi Bildiri Kitabı Halide Edip Adivar'ın Ölümünün 50. Yıl Dönümü Anısına* (20-22 Ekim 2014) içinde, (c. 1, s. 597-620). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları. Erişim: 5 Kasım 2019, https://www.academia.edu/31772248/Tanzimat_D%C3%B6neminde_Osmanl%C4%B1_Kad%C4%B1n%C4%B1_ve_Moda.
- Sunar, L. (2007). Şarkiyatçılığı Niçin Yeniden Tartışmalıyız? (L. Sunar, Ed.) *Uluslararası Oryantalizm Sempozyumu* (9-10 Aralık 2006) içinde (s. 27-53). İstanbul: İBB Kültür Müdürlüğü Yayınları. Erişim: 27 Kasım 2019, https://www.academia.edu/1839492/%C5%9Earkiyat%C3%A7%C4%B1%C4%B1%C4%9F%C4%B1Ni%C3%A7in_Yeniden_Tart%C4%B1%C5%9Fmal%C4%B1y%C4%B1z
- Şahin, G. (2007). *İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplum ve Türk İmajı*. İstanbul: Gökkuşbe.
- Şehsuvaroğlu, B. (1956). Kırım Harbi'nde İstanbul Hastaneleri. *Hayat Tarih Mecmuası*, 1, (2), s. 10, s. 26.

Taha, H. ve Hamamra, W. (t.y.). *Türkçe Filistin Rehberi*. (TİKA) Turizm ve Tarihi Eserler Bakanlığı. Erişim: 09 Eylül 2019, <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/T%C3%BCrkce%20Filistin%20Rehberi.pdf>

Taşdelen P. ve Koca, C. (2015). Viktorya Dönemi İngiltere’inde Kadın Bedeni Politikaları ve Kadınların Spora Katılımı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 32 (1), 205-214.

Taylor, F. M. (1856). *Eastern Hospitals and English Nurses; The Narrative of Twelve Months’ Experience in the Hospitals of Koulali and Scutari*. London: Hurst and Blackett Publishers.

Thebes Temple of Luxor From West Bank Nile. (t.y.). Erişim: 27 Haziran 2016, <https://www.birminghammuseums.org.uk/explore-art/items/1981P25/thebes-temple-of-luxor-from-west-bank-of-nile>

Thieme U. ve F. Becker. (1907). “Bartlett, William”, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Leipzig, II, s. 554.

Thomas Heaphy. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 20 Ağustos 2021 https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Heaphy

Thornton, L. (1983). *The Orientalists Painter Travellers 1828-1908*. Paris: ACR Edition.

Thornton, L. (1985). *Women as Portrayed in Orientalist Painting*. Paris: ACR Edition.

Terzioğlu, A. (1991). Kırım Harbi Esnasında Osmanlı Hastaneleri ve Dünya Hastaneciliğine Etkileri. *Tarih ve Toplum*, 15 (85), 59-75.

Timur, T. (1985). Osmanlı ve Batılılaşma. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi* içinde (c. 1, s. 139-146). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Treuherz, J. (1997). *Victorian Painting*. London and New York: Thames & Hudson.
- Tromans, N., Kıbrıs, B. ve Güngör, G. (2008). *Doğu'nun Cazibesi: Britanya Oryantalist Resmi*. İstanbul: Pera Müzesi Yayını.
- Tuncer, H. (2000). *19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Turhan, F. (2000). *The Other Empire: British Romantic Writings About the Ottoman Empire*. (Unpublished Doctoral Thesis). New York University.
- Turna, N. (2013). *19.yy. 'dan ve 20. yy. 'a Osmanlı Topraklarında Seyahat, Göç ve Asayiş Belgeleri: Mürûr Tezkereleri*. İstanbul: Kaknüs.
- Turna, N. (2019). Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat Varakaları ve Kadınlar. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 6 (14), 155-177. Erişim: 06 Şubat 2020, <https://www.researchgate.net/publication/331695796>
- Tutal, N. (2002). Edward Said'in Oryantalizmi Nasıl Okunuyor? *Doğu Batı*, 20, 117-137.
- Usherwood, P. ve Spencer-Smith, J. (1987). *Lady Butler: Battle Artist, 1846-1933*. London: National Army Museum.
- Uzak İzlenimler. (t.y.). Erişim: 01 Eylül 2016, <https://www.iae.org.tr/Sergi/Uzak-Izlenimler/154>
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Ünal, M. A. (2013). XVI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Avrupalı Seyyahlarda Türklere Karşı Nefret ve Hayranlık. *Türk Yurdu*, 310, 44-48.

Ünalp, R. (2013). İlklerin Savaşı: Kırım Savaşı (1853-1856). *Askeri Tarih Araştırmaları*, 22 (11), 1-15.

Valley of the Kings. (t.y.). *Ancient Egypt Online* içinde. Erişim: 18 Nisan 2017, <http://www.ancientegyptonline.co.uk/valley-of-the-kings.html>

Valley of the Kings. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 18 Nisan 2017, https://en.wikipedia.org/wiki/Valley_of_the_Kings

Vural, D. (1999). *Oryantalist Dönemde Avrupa'dan Türkiye'ye Gelen Yabancı Ressamlar ve Türk Resim Sanatına Etkileri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi.

Walker, M. A. (1866). *Brousse: Album historique*. Erişim: 21 Aralık, 2021, <https://tr.travelogues.gr/collection.php?view=462>

Walker, M. A. (1886). *Eastern Life and Scenery, with Excursions into Asia Minor, Mytilene, Crete, and Roumania I-II*. London: Chapman and Hall.

Walker, M. A. (1897). *Old Tracks and New Landmarks, Wayside Sketches in Crete, Macedonia, Mitylene, etc*. London: Bentley.

Wallach, J. (2004). *Çöl Kraliçesi: Gertrude Bell'in Olağanüstü Yaşamı* (Çev. Özgören, P.). İstanbul: Can Yayınları.

Wernecke, K. (2013). *Across The Empire: British Womens Travel Writing and Women's in the British Imperial Project During the Second Half of the Nineteenth Century*. (Unpublished Master's Thesis). Atlantic University.

William Howard Russell. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 08 Kasım 2021, https://en.wikipedia.org/wiki/William_Howard_Russell

William Simpson. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 19 Aralık 2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/William_Simpson#/media/Dosya:Balaklava_sick_2.jpg

William Simpson. (t.y.). Erişim: 19 Aralık 2021, https://www.msxlabs.org/forum/sanat-ww/383399-william_simpson.html#ixzz7F45wnX7c

William Turner. (t.y.). *Numiswiki* içinde. Erişim: 23 Nisan 2017, <http://www.forumancientcoins.com/numiswiki/view.asp?key=william%20turner>

Wojtczak, H. (2008). Barbara Leigh Smith Bodichon: The Hastings Connections. *Notable Sussex Women*. Padstow: Hastings Press. Erişim: 18 Mart 2017, <http://www.hastingspress.co.uk/history/blsb.html>

Yalçinkaya, M. A. (1998). Sir Robert Liston'un İstanbul Büyükelçiliği (1794-1795) ve Osmanlı Devleti Hakkındaki Görüşleri. (H. İncelik, N. Göyünç ve H. Lowry, Ed.) *Osmanlı Araştırmaları* içinde (c. 18, s. 187-216). İstanbul.

Yalçinkaya, M.A. (2008). Sir Roberts Ainslie'nin İstanbul Büyükelçiliği (1776-1794). (H. İncelik, N. Göyünç ve H. Lowry, Ed.) *Osmanlı Araştırmaları* içinde (c. 31, 127-159). Erişim: 19 Ocak 2020, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/oa/issue/10947/130854>

Yalçinkaya, M. A. (2014). İstanbul-Londra Arasında Karşılıklı Diplomasi: Sir Robert Ainslie ve Yusuf Agah Efendi Elçilikleri. *Kesişen Dünyalar: Elçiler ve Ressamlar Sergi Kataloğu* (B. Kıbrıs, Haz.) içinde (s.23-36). İstanbul: Pera Müzesi Yayını.

Yaşdağ, M. (2013). *Pre-Rafelit Dönemi Resimlerinde Sembolizm*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.

Yaşdağ, M. (2017). 19. Yüzyılın Sıradışı Sanat Hareketi: Pre-Raphaelite Kardeşliği ve Sembolizm. *Sanat Tarihi Dergisi*, 26, 171-185.

Yeats-Brown, F. (1920). *Caught by the Turks*. New York: The Macmillan Company.

Yeğenoğlu, M. (1996). Peçeli Fanteziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark. (F. Keyman, M. Mutman ve M. Yeğenoğlu, Ed.) *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark* içinde (s. 107-159). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeğenoğlu, M. (2003). *Sömürgeci Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*. İstanbul: Metis Yayınları.

Yenen, M. (1994). Julia Pardoe. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (c.6, s. 221-222). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Yenişehirlioğlu, F. (1993). Sanatta Osmanlı İmparatorluğu-Fransa Etkileşimi. (Z. Rona, Ed.) *Osman Hamdi Bey ve Dönemi Sempozyumu* (17-18 Aralık 1992) içinde (s. 57-68). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yenişehirlioğlu, F. (2011). 19. Yüzyılda Avrupalı Turistler ve Yeni Coğrafyalar: Panorama Resimleri. (Z. Yasa Yaman ve S. Bağcı, Ed.) *Gelenek, Kimlik, Bireşim: Kültürel Kesişmeler ve Sanat Günsel Renda'ya Armağan* (16-18 Kasım 2005) içinde (s. 253-258). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Yıldırım, N. (1994a). Askeri Hastaneler. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (c.1, s. 344-349). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Yıldırım, N. (1994b). Haydarpaşa Askeri Hastanesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (c. 4, s. 29). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

Yıldırım, N. (1994c). İngiliz Hastanesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi* içinde (c. 4, s. 173). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını.

- Yıldırım, N. (2015). İstanbul'da Sağlık Hayatı. *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, s. 92-137 (Ed. C. Yılmaz). İstanbul: İBB Kültür A.Ş.
- Yıldız, A. (2013). Türk Düşünce Tarihinde Oryantalizm Eleştirisinin Alımlanışı. *Folklor/Edebiyat*, 75, 221-236. Erişim: 19 Ocak 2021, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fe/issue/26040/274277>
- Yıldız, M. (2014). Türk Resmi Ziyafet Kültüründe Zirve: Fransa İmparatoriçesi Eejenie Onuruna Verilen Muhteşem Ziyafetler (1869). *Milli Folklor*, 26 (102), 124-137.
- Yıldız, N. (1992a). Türk-İngiliz İlişkileri Sürecinde İngiliz Sanat ve Sosyal Yaşamındaki Türk Etkileri. *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11, 41-48.
- Yıldız, N. (1992b). İngiliz Basını Arşiv Belgeleri Işığında Kırım Savaşı ile İlgili Bazı Sosyal Etkinlikler. *Tarih ve Toplum*, 18 (103), 24-29.
- Yıldız, N. (2002a). İngiliz Yaşamında Türk İmgesi ve Etkileri. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c.11, s. 921-933). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yıldız, N. (2002b). İngiliz Kültüründe Osmanlı Etkileri. *Türkler Ansiklopedisi* içinde (c. 15, s. 564-580). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Yılmaz, Ö. (2013). Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnamelerin Kaynak Değeri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 28 (2), 587-614.
- Young, M.A. (1854). *Our Camp in Turkey and the Way to It*. London: Richard Bentley.
- Yücekök, A. (1968). XIX. Yüzyıl Osmanlı-Ticaret Sözleşmeleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23 (1), 381-425.
- Yüksel, G. (1998). Florence Nightingale'in Kırım Harbi Esnasında Hasta Bakımı ve Hastaneciliğe Getirdiği Yenilikler. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.

- Zedekiah Mağarası. (t.y.). *Wikipedia* içinde. Erişim: 23 Nisan 2017, https://tr.wikipedia.org/wiki/Zedekiah_Ma%C4%9Faras%C4%B1
- Zeytinli, E. (2018). A British Merchant in Turkey: Freeman of the Levant Company and Consul, Donald Sandison at Bursa, 1795–1868. *Tarih Dergisi*, 68, 31-56.
- Zilfi, M.C. (2000). *Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları* (Çev. Alpay, N.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ziter, A. (2003). *The Orient on the Victorian Stage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zürcher, E. J. (2018). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Çev. Saner, Y.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zorgati, R. J. (2020). The Painter and the Princess: Constructing Feminism/Decentering Orientalism Between Copenhagen, İstanbul, Cairo and Tunis. *The Cultural History*, 9 (1), s. 46-71. Edinburg: Edinburg University Press. DOI:10.3366/cult.2020.0208

EK 1: SANATÇI BİYOGRAFİLERİ

1. Lady Alicia Blackwood (Lambart) (1818-1913)

İrlanda Vikontu George Frederick Augustus Lambart (1789–1828) ile ressam ve hemşire Sarah Coppin'in kızı olarak soylu bir aileden gelen Lady Alicia Lambart, 1849 yılında eşi James Stevenson Blackwood (1805-1882) ile evliliğinin ardından (Mosley, 2003), Kırım Savaşı'nda yaralı İngiliz askerlerine yardım amacıyla gönüllü olarak İstanbul'da bulunmuştur. Bu sırada Florence Nightingale'in yanında İngiliz askerlerine yönelik çeşitli yardım faaliyetlerinde görev alan Blackwood, aynı zamanda savaş mahkûmu askerlerin ailelerine yardım amacıyla Üsküdar'da Selimiye Kışlası yakınında kurulan sığınma evinin düzenlenmesi işinde görev almış, bu ikiliye bir süre sonra ressam Selina Bracebridge da katılmıştır (Smith, 1951, s. 120-121).

Blackwood, Nightingale'e adadığı seyahatnamesinde,¹⁹³ Inkerman Savaşı'nın ardından eşiyle, diğer hemşire ve rahibelerle birlikte gönüllü olarak çıktıkları İstanbul seyahatine dair ayrıntılara yer vermektedir. Anılarında, seyahatin sonunda Üsküdar'da kendilerine tahsis edilen eve yerleşmelerini, Nightingale önderliğindeki hemşire ve gönüllü kafilesinin, yaralı İngiliz askerlerinin ve onların ailelerine yönelik özveriyle yaptıkları yardımları aktaran yazar, yapılan bağışlarla gereken tüm ihtiyaçların karşılanmasına çalışıldığından ve Nightingale'in başarılı çalışmalarından söz etmektedir. Selimiye (Kışla) Hastanesi'nde yaşananları detaylı biçimde dile getiren; Alman lejyonunda çıkan kolera salgınından, doktor eşinin ilgilendiği ağır vakalardan, hastanelerde yaşanan olaylardan söz eden Blackwood, hastanelerdeki ilaç, su, gıda, hijyen gibi hayati ihtiyaçların temin edilmesindeki güçlükleri aktarmakta ve savaş zamanı İstanbul'un sağlık sistemine dair durumunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca, Nightingale ile birlikte, kentteki diğer yabancı (İsveçli ve Polonyalı) asker eşleri ve aileleri için bir sığınma evinin düzenlenmesi adına yapılan çalışmalara da yer veren Blackwood, bu sırada İngiliz büyükelçisinin eşi Lady Canning tarafından büyük bir ilgiyle karşılandığını ve kendisiyle birlikte çevre gezileri yaptığını da dile getirmektedir (Blackwood, 1881).

¹⁹³ Blackwood, A. (1881). *A Narrative of Personal Experiences During a Residence on the Bosphorus Throughout the Crimean War (1818-1913)*. London: Hatchard.

Sanatçının VAM Searight Koleksiyonu'nda iki ciltlik *Scutari, The Bosphorus and the Crimea*¹⁹⁴ albümü bulunmaktadır. Toplam yirmi bir litografin yer aldığı albümün ilk cildinde, Kırım'dan Karadeniz üzerinden İstanbul'a uzanan bir coğrafyadan; Odesa, Varna Balaklava, Sivastopol, Bahçesaray, Hansaray, İnkerman Vadisi gibi Kırım Savaşı'nda bir üs merkezi olan bölgelerdeki kale, karargah, hastane, kilise vb. yapılardan görünümeler bulunmakta, ayrıca Karadeniz'in çeşitli liman ve koylarından panoramik manzaralar ve antik kent görünümeleri yer almaktadır.

Albümün ikinci cildinde İstanbul'un Üsküdar, Selimiye, Beykoz, Tarabya gibi kıyı semtlerinden pitoresk Boğaz manzaralarının yanı sıra, Tarabya'daki Denizci Mezarlığı, Selimiye Kışlası, Üsküdar Askeri Hastanesi, Karacaahmet Mezarlığı,¹⁹⁵ Rumeli Hisarı gibi savaş zamanı başkentin önemli yapılarından görünümeler yer almaktadır. Bu ciltte yer alan Selimiye Kışla Hastanesi¹⁹⁶ (Barrack Hospital) litografinin, *Lavars* tarafından baskısı yapılan renkli kopyası FNM Koleksiyonu'nda bulunmaktadır.¹⁹⁷

2. Barbara Leigh-Smith Bodichon (1827-1891)

Eğitmen, gazeteci ve sanatçı kimliklerinin yanı sıra, bir feminist ve aktivist olarak çok yönlü bir kişiliğe sahip Barbara Leigh Smith Bodichon, Viktorya Dönemi İngiltere'sinin üst düzey sınıfa mensup figürlerinden biri olarak tarihteki yerini almıştır. Parlamento üyesi olan dedesi William Smith ve babası Benjamin Leigh Smith sayesinde aralarında politikacıların da yer aldığı seçkin ve entelektüel bir ortamda büyüyen Barbara'nın sanat çalışmaları çevresi tarafından da destek görmüş, sahip olduğu artistik yeteneğin yanı sıra, özverili çalışmaları dikkatlerden kaçmamıştır (Hirsch, 1998, s. 12).

¹⁹⁴ Kat. No. 1-21

¹⁹⁵ Osmanlı toplumunun yaşamından görünümeler içeren albümde, Karacaahmet mezarlığından bir kabir ziyareti sahnesine yer verilmiş olması, Müslüman Osmanlı toplumunun mezarlıklar ile kurduğu ilişki, ölü gömme adetleri, adak adama gibi geleneksel ve dini ritüellerini yansıtmaları bakımından ilginçtir. Bkz. Kat. No. 16

¹⁹⁶ Kat. No. 13

¹⁹⁷ FNM Env. No. 001. Müzede ayrıca Alicia Blackwood ile Florence Nightingale arasında yazılmış olan mektuplar da yer almaktadır (Florence Nightingale Museum, t.y.).

Yeteneğinin ortaya çıkmasında, babası ve dedesi tarafından desteklenen Barbara Smith, ünlü İngiliz ressam J. M. William Turner (1775-1851) ve William Holman Hunt (1827-1910) gibi ünlü ressamı atölyesinde ziyaret eden (Dunford, 1990, s. 37) ve David Cox, Thomas Girtin, Camille Corot gibi manzara ustalarının eserlerinden kopyalar üzerinde çalışarak sanat eğitimi alan sayılı kadınlardan biri olmuştur. Bodichon'un romantizm ve realizm akımlarının etkisinde gerçekleştirdiği eserleri, 1850-1851 yıllarında RA ve çeşitli galerilerde sergilemiştir (Ackerman, 1991, s. 32; Arslan, 2002, s. 526; Hirsch, 1998, s. 44; Nunn, 1982, s. 11).

Kırım Savaşı'nda İstanbul'da gönüllü başhemşire Florence Nightingale'in (1820-1910) kuzeni¹⁹⁸ olmasının yanı sıra, başta Mary Ann Evans (George Eliot)¹⁹⁹ olmak üzere dönemin ünlü edebiyatçılarıyla yakın dostluklar kuran Bodichon, sıra dışı,²⁰⁰ özgür ve asi kişiliğinin yanı sıra kadın hakları konusunda verdiği mücadeleyle toplumun ileri gelen kadın liderlerinden biri olmuştur. Sanat üretiminin çoğunlukla erkekler tarafından gerçekleştiği 19. yüzyıl Avrupa'sında, İngiltere'de kadın haklarının savunucusu olarak, feminist hareketinin öncülerinden biri olan Bodichon, toplumda cinsiyet eşitliği, kadınların eğitim, barınma, sağlık, hukuk ve diğer yasal konularda eşit koşullara sahip olması adına çalışan önemli kişiliklerden biri olmuştur (Ackerman, 1991, s. 32).

Sanatçının genç yaşlarından itibaren kendini kadınların eğitimine adanmış olmasının altında, yaşamı sırasında gün yüzüne çıkmamış bir taraf vardır; Derbyshire'lı bir değirmencinin kızı olan annesinin, babasıyla beş çocuk sahibi olmalarına rağmen hiç evlenmemiş olması Barbara'nın tüm yaşamını etkilemiştir. Yedi yaşındayken annesini kaybetmesinin ardından beşkardeşiyle Pelham Yetiştirme Yurdu'na yerleştirilen Bodichon, babasının Benjamin Leigh-Smith'in, Norwich Parlameto üyeliğine seçilmesi nedeniyle halası tarafından üst düzey bir ortamda yetiştirilmiş ve iyi bir eğitim almıştır. Aile,

¹⁹⁸ Barbara Bodichon, t.y.

¹⁹⁹ Gazeteci, yazar ve tercüman olarak çok yönlü bir entelektüel olan Mary Ann Evans (1819-1880), romanlarının yanı sıra, çeşitli gazete ve dergilerde yer alan politik içerikli makaleleriyle de tanınmaktadır. Düşünce dergisi *Westminster Review*'da editör yardımcılığı yapan Evans, yazın dünyasının erkeklerin tekelinde olduğu Viktorya döneminin baskıcı ortamında, "George Eliot" gibi çeşitli takma isimler kullanmak durumunda kalmıştır (Cherry, 2000; Hirsch, 1998, s. 44).

²⁰⁰ Sanatçı dış görünümü ve giyim tarzıyla -renkli şeritli kısa siyah botları, rahat yürüyebilmek için alttan dört parmak kestiği etekleri, mavi camlı gözlükleri, kısacık kesilmiş kızıl saçlarıyla- sıradışı bir kadın portresi çizmektedir (Hirsch, 1998, s.44).

yurtta geçirdikleri on yedi yılın sonunda, babasının görevi dolayısıyla bu kez Hastings'e yerleşmiş, Barbara burada halası Julia Smith ile birlikte kadınların lise eğitimi alabildikleri sayılı okullardan biri olan Bedford Koleji'ne giderek, sanatın yanı sıra hukuk ve ekonomi dersleri de almıştır. Bu sırada William Holman Hunt ve William Turner gibi ünlü İngiliz ressamlarıyla bir araya gelen Barbara, okuldaki resim derslerinin yanı sıra, özel suluboya dersleri alarak sanatını pekiştirme şansı bulmuştur. Bu sayede Londra'da çok sayıda sanat yarışmaları ve sergilere katılan sanatçı, kentin kültürel zenginliği içinde sanat çalışmalarını geliştirme olanağı bulmuş, 1863-1881 yılları arasında dördü Royal Academy olmak üzere 44 kez Londra sergilerinde yer almayı başarmıştır²⁰¹ (Dunford, 1990, s. 37; Hirsch, 1998, s. 13; Shanley, 1989; s. 30; Wojtczak, 2008).

Yakın arkadaşları Eliza Flower (1803-1846) ve Anna Mary Howitt (1824-1884) ile birlikte eşitlikçi feminist politikaların ve mücadelelerin içinde yer alan Barbara,²⁰² (Cherry, 1993, s. 28) İngiltere'de de sanat alanında en büyük otoritelerden biri olan RA'nin kadınlara açılması için sanatçılarla birlikte kamuoyu oluşturulmasına katkı sağlamıştır. Bu ayrımcılığın sonlandırılmasının ardından gelen ısrarlı talepler, yükseköğrenim veren sanat okullarının (Slade School of Art, Birmingham School of Art) açılmasını sağlamıştır (Ackerman, 1991, s. 32; Arslan, 2002, s. 522; Marsh vd., 1997, s. 12).

Elizabeth Parkes ile birlikte Belçika, Almanya ve Avusturya'ya seyahatler gerçekleştiren ikili, daha sonra İngiltere'de Paddington'da Barbara'nın babasından miras kalan binada bir ilkokul açma işini gerçekleştirmiş; uygun bir ücret karşılığında, öğrencilerin eğitim görmesine olanak tanıyan okul, paralı okullara alternatif bir örnek teşkil ederek on yıl boyunca varlığını sürdürmüştür. İkili aynı zamanda kurucularından oldukları *The English Woman's Journal*'da (1858) kadın hakları konusunda makalelerini yayınlamışlardır²⁰³ (Ackerman, 1991, s. 32).

²⁰¹ Barbara Leigh Smith Bodichon, t.y.

²⁰² Bodichon'un toplumun önde gelen aktivist sanatçılarından biri olarak kadın hakları mücadelesinde ön planda yer almasında, babasının yirmi bir yaşına bastığında kendisine sağladığı maddi destek de önemli olmuştur (Ackerman, 1991, s. 32; Wojtczak, 2008).

²⁰³ *A Brief Summary in Plain Language of the Most Important Laws Concerning Women* (1854, Londra) ve *Reasons for the Enfranchisement of Women* (1860'lar, Londra) bunlardan bazılarıdır. Bodichon'un 1854 yılında yirmi yedi yaşında yazdığı makale, kadın hakları mücadelesindeki hukuki altyapının oluşturulmasında önemli olmuştur (Ackerman, 1991, s. 32).

1860'larda Emily Davies gibi feminist arkadaşlarıyla birlikte, *Society of the Employment of the Women* ve *Englishwoman's Review* gibi oluşumlarda kadınların eğitim hakkı için mücadele veren Bodichon, ilk olarak kadınların üniversite eğitimlerinin önünü açmak; özellikle de Oxford ya da Cambridge'a giriş sınavlarına alınmaları ve öğrenci olabilmeleri için çalışmıştır. 1862'de Davies ile birlikte bir komite kurarak 1865 yılında *Trinity College Mezunları*'nın ve buradan mezun olan İngiliz sporcu Henry Tomkinson'ın yardımıyla doksan bir kadının Cambridge sınavlarına katılmasını sağlamıştır.

Kız kardeşinin rahatsızlığı üzerine tüm ailesiyle birlikte 1856-1857 kışında Cezayir'e giden Bodichon, ilk kez gittiği Doğu coğrafyasında, doğayla iç içe bir yaşam sürmüş, bu sırada vakit buldukça atıyla dağlarda uzun süren gezintilere çıkmıştır. İngiltere'deki yakın dostu Mary Ann Evans'a yazdığı mektuplarında, Cezayir'den oldukça etkilendiğini belirten Bodichon, bu sırada bölgede sıtma hastalığı üzerine çalışan ve köleliğe karşı mücadelede önemli isimlerden biri olan Fransız diplomat Dr. Eugene Bodichon (1810-1885) ile tanışarak 1857'de evlenmiştir (Ackerman, 1991, s. 34; Johnson ve Greutzner, 1980).

Bodichon evliliği sonrası 40'lı yaşlarında, uzun dönemler halinde Cezayir'de yaşamış ve bölgede gerçekleştirdiği 300'e yakın deseninden 150'sini 1856, 1859, 1861 ve 1864'te *Society of Female Artist* (Kadın Sanatçılar Cemiyeti) ve *Pall Mall Gallery*'de sergilemiştir.²⁰⁴ Bu sayede *Whitelands College* (1841) ve *Girton College* (eski adıyla *College for Women at Benslow House*) (1869) gibi kadınlara yönelik ilk enstitülerin açılmasına destek sağlamıştır (Ackerman, 1991, s. 32; Arslan, 2002, s. 526; Crabbe, 1981, s. 311; Girton College, t.y; Hirsch 1998; Johnson ve Greutzner, 1980).

Fransız sömürgesi Cezayir'de yaşadıklarından derinden etkilenen Bodichon, feminist düşüncelerinin etkisiyle Batılı erkeklerin Doğulu kadına yükledikleri oryantalist bakış açısından son derece rahatsız olmuş, çağdaşlarının veya kendinden öncekilerin

²⁰⁴ Bodichon'un bu dönemde gerçekleştirdiği Cezayir ve Britanya, Sussex ve Cornwall görünümünün birçoğu figür içermeyen salt manzaralardır. Sanatçı bu eserlerinde genellikle ışığın ve gökyüzünün karada ve denizde oluşturduğu yansımalar üzerinde yoğunlaşmış, ışık-gölge oyunları ile çeşitli manzaralar üretmiştir (Dunford, 1990, s. 37).

resimlerindeki basmakalıp oryantalist görünümlere ve tek taraflı bakış açısına duyduğu tepkiyi resimlerine yansıtmış, bölgenin güzelliklerini öne çıkaran manzaraları konu edinmiştir. Ona göre Cezayirli müslüman kadını, Batılıların hayali harem kadınının aksine, sanatçının atölyesine ziyarete gelen, evinde ağırladığı, sosyal ilişkiler geliştirdiği dostları olarak Batılı hemcinslerinden farksızdır. Bodichon'un Doğu kadınına olan objektif bakış açısı sonraki yıllarda kimi feminist sanatçılar üzerinde etkili olmuş, yüzyıllardır erotik kadınları, köleleri, pasif ve geri kalmışlığıyla ön plana çıkarılan Doğu'ya karşı yapılan Oryantalist tutuma karşı bir tavır ortaya koymuşlardır (Aslan, 2002, s. 527; Hirsch, 1998, s. 138). Bu isimlerden biri 1870 yılında Cezayir'de Bodichon ile tanışan İngiliz gezi ressamı Lady Dunbar'dır (Ackermann, 1991, s. 317).

VAM Searight Koleksiyonu'nda *Cezayir* konulu suluboya eseri²⁰⁵ bulunan Barbara Bodichon'un, George Eliot ile olan mektupları ve çizimleri, *Yale University Beinecke Rare Books and Manuscript Library*'de bulunan George Eliot ve George Henry Lewes Koleksiyonu'nda yer almaktadır (Bodichon, t.y.).

3. Selina Bracebridge (1800'ler-1874)

1800 yılı civarında Hampshire'da doğduğu düşünülen Selina Bracebridge, genç yaşlarında mimari detayları canlı figürlerle birlikte yansıtan köy manzaralarında uzman ressam Samuel Prout'un (1783-1852) başarılı öğrencilerinden biri olmuş ve hocasının resim tekniğinden etkilenmiş, Avrupa'da gittiği farklı yerleri kayıt altına almıştır. Yunan hayranlığıyla bilinen Dr. Charles Holte Bracebridge (1799-1872) ile evliliği sonrası, 1825 yılında İtalya ve Almanya, 1830'lu yıllarda Yunanistan'a seyahat ettiği ve bu sırada Atina'da bulunduğu bilinmektedir. *London Benevolent Repository Comittee* üyesi olan sanatçının, dernek yararına satışa çıkardığı Atina Panoraması eseri²⁰⁶ olasılıkla bu seyahat sırasında gerçekleştirdiği sahnelerden biridir (Searight Kataloğu).

²⁰⁵ Bkz. Kat. No. 22

²⁰⁶ Eser, Ocak 2017'de VAM National Library de görülmüştür. Sanatçının Atina Panoraması eserinin bir diğer örneği FNM'da bulunmaktadır (Florence Nightingale Museum, t.y.). Bkz. Görsel 21.

1840 yılında İskoçya'ya giden Bracebridge çifti, 1847-1848 kışında Roma'ya, ardından 1849-1850 yıllarında Nightingale ile Mısır, Balkanlar ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerine seyahatler gerçekleştirmiştir. Bracebridge çifti, 1854 yılında Kırım Savaşı'nın başlaması üzerine Paris ve Marsilya üzerinden İstanbul'a giden Nightingale ve hemşire ekibine katılmıştır. Huxley (1975, s. 75-76), seyahatnamelere dayanarak geminin Üsküdar'a yaklaştığı sırada, Selimiye Kışlasının dört yanında uzun kuleleriyle büyük boyutlu, hantal haliyle hastane olduğuna inanmakta güçlük çeken gemi kafilesinden, kışlada kendilerine tahsis edilmiş yerleri gördüklerinde düştükleri dehşetten ve ekibin İstanbul'a yerleşmeleri sırasında karşılaştıkları zorluklardan söz etmektedir. Smith (1951), Nightingale ile Bracebridge çiftinin yakın dostluğuna değinmekte, Alicia Blackwood'la birlikte Kışla hastanesinde ve yakınında yaralı İngiliz asker ve aileleri için oluşturulan sığınma evinin yapımında kendisine yardımcı olduklarını belirtmektedir. İstanbul'da dokuz ay kaldığı boyunca yaralılara yönelik yardım çalışmalarında özveriyle çalışan Bracebridge çifti, ayrıca Nightingale'in Berlin yakınındaki Kaiserwerth'te hemşirelik alanında öncü bir kuruluşa görev almasında aracı olmuşlardır (Manley, 2001, s. 14-18).

Alicia Blackwood (1881, s. 18, 20-21) seyahatnamesinde²⁰⁷ Bracebridge çiftinin hemşirelik sistemini yürütmek için büyük çaba sarf eden Florence Nightingale'e verdikleri destek ve özverili hayırseverliği dile getirmekte, ayrıca Selina Bracebridge'ın 1878-1880 yıllarında İstanbul'da kurduğu Sanat Okulu'nda (Sunday School) çeşitli etkinlikler ve sergiler gerçekleştirdiğinden söz etmektedir. Bracebridge çiftinin Nightingale ile olan yakın dostluğu, Sultan Abdülmecid döneminde Osmanlı topraklarına gelen İngiliz ressam Jerry Barrett'in (1824-1906) NPG'de yer alan *Mission of Mercy: Florence Nightingale Receiving the Wounded at Scutari* eserindeki portrelerde izlenebilmektedir.²⁰⁸ Eserin bir eskizi ve Samuel Bellin tarafından gravürlen (1857) ve Thomas Agnew & Sons Ltd. tarafından basılan (1858) bir örneği de aynı müze koleksiyonunda yer almaktadır.

²⁰⁷ Blackwood, A. (1881). *A Narrative of Personal Experiences & Impressions During a Residence on the Bosphorus Throughout the Crimean War*. London: Hatchard.

²⁰⁸ Bkz. Görsel 22-23.

Sanatçının Searight Koleksiyonu'nda üç adet İstanbul manzarasını içeren yirmi sayfalık *Constantinople* albümü²⁰⁹ ve yetmiş dört sayfalık *Palestine (1833)* albümü²¹⁰ bulunmaktadır. VAM PDP Koleksiyonu'nda Bracebridge'a atfedilen *Sardis* (Sart), *Pergamum* (Bergama), *Philadelphia* (Alaşehir), *Laodicea* (Denizli), *Thyatira* (Akhisar), *Smyrna from Mount Pagus by Moon Light* (Ay ışığında Kadıfekale'den İzmir), *Theatre at Hierapolis* (Pamukkale'de Tiyatro), *Pergamum* (Bergama), *Constantinople from the top of the Golden Horn* (Haliç Tepelerinden İstanbul), *Constantinople from Galata* (Galata'dan İstanbul) ve *Constantinople from above Scutari* (Üsküdar Sırtlarından İstanbul) başlıklı Türkiye görünümüleri bulunmaktadır.²¹¹

Bu eserler bize sanatçının Anadolu'daki Yedi Kilise ve çevresi ile ilgili eserler gerçekleştirdiğini, Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunduğu iki farklı süre içinde (1830'lar ve 1850'ler) İstanbul ve İzmir (Sart, Bergama), Manisa (Alaşehir, Akhisar), Denizli (Pamukkale) gibi yerleşimleri de ziyaret ettiğini göstermektedir. Bracebridge'in ayrıca Birmingham Müzesi'nde *A Fortified Town On a Hilltop (North Side of the Acropolis, Athens)*, *Thebes* ve *Abu Simbel* başlıklı üç eseri bulunmaktadır²¹² (Abu-Simbel, t.y.; Temple of Luxor From West Bank Nile, t.y.; A Fortified Town on a Hilltop, t.y.).

4. Alice Wanda Evelyn Gorkiewicz

Kırım Savaşı sırasında İngilizlerle birlikte Ruslara karşı savaşan çok sayıda Polonyalı²¹³ askerden biri olarak Kont Marcel T. Habdank de Gorkiewicz'in kızı olarak Evelyn

²⁰⁹ Kat. No. 24-26

²¹⁰ 1833 tarihli 74 sayfalık albümde beş harita, iki mimari çizim, otuz altı manzara ve dört gravür yer almaktadır. Yeşil deri ciltli albümün ön kapağında, etiket üzerinde mürekkepli el yazısıyla "*Palestine, 1833*" kaydedilmiştir. Suluboya, karakalem, mürekkep, beyaz boya gibi çeşitli teknikler içeren resimler gri veya mavi kağıt üzerine yapılmıştır. İki sayfası eksik olan albümün ilk ve son sayfaları hariç, diğer tümünde yer isimleri kaydedilmiş olup, bir kısmı tarihlidir (Searight Kataloğu). Bkz. Kat. No. 51-90

²¹¹ Kat. No. 37-50

²¹² Kat. No. 194-195-196

²¹³ Polonya Devleti'nin 1795 yılındaki çöküşünün ardından, Osmanlı'ya sığınan çok sayıda Polonyalı, Osmanlı modernleşmesinde katkıda bulunarak, mühendislik, doktorluk, subaylık gibi birçok sahada görev almıştır. Kırım Savaşı sırasında Polonyalı askerler de Osmanlı ordusunda Türklerle birlikte mücadele etmiştir (Kolodziejczyk, 2014, s. 40; Akdemir, 2014, s. 154). 1855 yılında İstanbul'a gelen ve tüm yaşamını burada geçiren önemli Polonyalı şair Adam Mickiewicz bunlardan biridir. Savaş sırasında Polonya kuvvetlerini örgütlemek, Polonyalıların Türkiye'deki yerini güçlendirmek ve iki ülke arasında ilişkileri sağlamlaştırmak amacıyla İstanbul'a gelen şairin hayatını geçirdiği ev, günümüzde Adam Mickiewicz Müzesi olarak sanatçının çok sayıda özel eşyasına da ev sahipliği yapmaktadır. Bkz. Adam Mickiewicz Müzesi, t.y.

Gorkiewicz, 19. yüzyılda savaş nedeniyle Osmanlı'ya gelen kadınlardan biridir. Polonyalı Osmanlı Paşası Sadık Paşa'nın (Michal Tchaikovsky) askerleri arasında görev alan Gorkiewicz, savaş sonrasında ailesiyle ilk olarak İstanbul'a, ardından İzmir yakınlarındaki Aziziye (Çamlık'a) yerleşmiştir. Bu ailenin sekiz çocuğundan biri olan Alice Wanda Evelyn Gorkiewicz, İstanbul'da yaşayan ve çocuğu olmayan teyzesi Alice Whitaker ve eniştesi Edgar tarafından evlatlık alınmıştır.²¹⁴

Savaş sırasında asker mahkûmlarına yardımlarıyla bilinen Evelyn, askerlerden birkaçına sürgünden kaçmalarında yardımcı olmuş, bu askerlerden biri olan Robert Paul, ikinci kez İstanbul'a geldiği sırada Evelyn ile evlenmiş ve çiftin Roy Paul isimli bir oğulları olmuştur. Sanatçının sürgünden kaçmasına yardım ettiği bir diğer isim olan Francis Yeats-Brown (1886-1944) ise, savaş sonrası kaleme aldığı *Caught by the Turks*²¹⁵ isimli kitabında Evelyn'e yer vermiştir (Gorkiewicz, t.y.). Gorkiewicz'in VAM Searight Koleksiyonu'nda *İstanbul* ve *Haliç* konulu iki suluboya eseri bulunmaktadır.²¹⁶

5. Charlotte Inglefield (öl. 1901)

Britanyalı amatör suluboya sanatçılarından biri olan Charlotte Inglefield hakkındaki bilgiler sınırlı olmakla birlikte, Searight Koleksiyonu Kataloğu'nda İngiliz donanmasında görevli deniz ressamı ve bilim adamı Amiral Sir Edward Augustus Inglefield'in²¹⁷ (1820-1894) kardeşiyle evli olduğu ve 1855 yılı civarında Karadeniz'de bulunan gemilerden birinde bulunmuş olabileceği belirtilmektedir.

Sanatçının Searight Koleksiyonu'nda bulunan *Eastern Sketches*²¹⁸ başlıklı bir suluboya albümü bulunmaktadır. 37.8 x 27 cm. boyutlarında, kırk iki sayfada toplam kırk dokuz resmin yer aldığı albüm 1855-1857 yılları arasına tarihlenmektedir. Albümün kapak

²¹⁴ Görsel 25.

²¹⁵ Yeats-Brown, F. (1920). *Caught by the Turks*. New York: The Macmillan Company.

²¹⁶ Kat. No. 91-92

²¹⁷ 1850-1871 yılları arasında RA ve Royal Birmingham Society of Artists'de eserlerini sergilediği bilinen Edward Augustus Inglefield, (1820-1894) deniz resimleri ve donanma savaşı sahneleriyle tanınan sanatçılardan biridir (Benezit, 1976, s. 716). Sanatçının İngiliz ve Fransız donanmaların yer aldığı *The Battle of La Vuelta De Obligado, 20th November 1845* eseri, 2006 yılında Bonhams müzayede evinde satışa çıkarılmıştır (Edward Augustus Inglefield, t.y.).

²¹⁸ Kat. No. 1-49

sayfasının iç kısmında sanatçının el yazısı ve imzası, arka kapağındaki etiket üzerinde *Eastern Sketches* başlığı bulunmaktadır. Çoğunlukla İstanbul, Tunus ve Kartaca görünümleri ve yerel kıyafetler içinde çeşitli milletlerden figürlerin yer aldığı albümde, resimlerin altlarında el yazısıyla açıklamalara yer verilmiştir (Searight Kataloğu).

Söz konusu albümde bulunan Üsküdar ve çevresine ilişkin (Selimiye Kışlası, Hastane, İngiliz Mezarlığı) resimleri, sanatçının Kırım Savaşı sırasında ailesiyle birlikte İstanbul'a gelen ve burada çeşitli yardım faaliyetlerinde görev alan kadınlardan biri olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca, katalogda yer alan bilgilere göre, albümde yer alan *Rapids of the Bosphorus* (Boğaz Akıntıları) başlıklı eserindeki²¹⁹ figürler sanatçının kendisi, eşi (S.H.S. Inglefield) ve oğlu Loftus'dur. Ayrıca *The Moor and the Turk* (Fas ve Türk) resminde²²⁰ imzanın A.A.H Inglefield şeklinde olması nedeniyle bu iki resmin farklı bir sanatçıya veya Inglefield'in aile bireylerinden birine de ait olabileceği düşünülmektedir. (Searight Kataloğu).

Inglefield Kuzey Afrika ve Doğu'ya yaptığı seyahatlerde, burada karşılaştığı çeşitli kişiliklerin, çeşitli mesleklerden figürlerin etnik özelliklerinin görüldüğü detaylı eskizlerini yapmıştır. Bezemelerle süslü kumaşlar ve mücevherleler içinde Tunuslu Yahudi Kızı, peştamallar içinde hamamdan dönen Mağribi Kadınları, Fes Ustaları, Paşalar, Türkler, Afrikalı çocuklar, Bedevi Arap kadınları, Faslı köpek bekçileri, Afrikalı yerliler gibi görünümler sanatçının albümünde izlenebilmektedir.²²¹ Pomeroy (2017, s. 43-44), Inglefield'in Kuzey Afrika'nın zengin etnik kültürü ile pitoresk görünümlerinden ilhamla gerçekleştirdiği eserlerinin İngilizlerin Osmanlı'ya dair görsel talep ve beklentiye yönelik yapıldığını düşünmektedir. Doğu imajına olan ihtiyacı karşılayan eserlerin Doğuyu ötekileştiren Oryantalist imajlara hayranlık duyan Batılı bir anlayışın yansıması olarak ele alan Pomeroy, bunların aynı zamanda İngiliz emperyalizminin izlerini taşıdığını belirtmektedir. Eserlerinde bölgenin atmosferini ve görsel zenginliğini yansıtan Inglefield, İngiltere'ye döndükten sonra bu görünümlerden kopyalar üretebilmek adına, eskizlerinin altına kendi el yazısıyla notlar almayı da ihmal etmemiştir.

²¹⁹ Kat. No. 106

²²⁰ Kat. No. 120

²²¹ Kat. No. 93-140

6. Lady Jane Evelyn Lindsay (1862-1948)

Kont Lord Lindsay Alexander William'ın en küçük kızı olan Britanyalı (Harrington Kontesi) amatör ressam Evelyn Lindsay, Floransa'da güzel sanatlar eğitimini tamamlamasının ardından, orduda görevli ağabeyi Lord James Ludovic ile birlikte 1836-37 yıllarında Mısır, Filistin ve Kutsal Topraklara seyahat etmiştir. *Letters on Egypt, Edom and the Holy Land* (1879) isimli iki ciltlik seyahatnamesi bulunan Lindsay'ın Searight Koleksiyonu'nda yer alan eserlerinin²²² konulara bakıldığında General Kitchener'in Sudan'ı istilas sırasında Mısır'daki İngiliz ordularının hazırlıklarına tanıklık ettiği izlenmektedir.

7. Maria Harriett (Rawstorne) Mathias

Britanyalı amatör sanatçı Maria Rawstorne hakkında bilgiler sınırlı olmakla birlikte, 1823 yılında James Mathias ile evliliği sonrası, eşi ve onun ağabeyi "Eddy" (Edward Mathias) ile birlikte 1856-1857'de İtalya üzerinden Mısır, Suriye, Filistin ve Lübnan'ı da kapsayan bir Doğu gezisine çıktığı düşünülmektedir (Burke, 1863, s. 992; Searight Kataloğu).

Searight Koleksiyonu'nda 1856-1857 yıllarına tarihlenen, on adet suluboya eseri²²³ bulunan sanatçının ele aldığı konular genellikle seyahati sırasında bulunduğu Mısır, Lübnan, Suriye, Beyrut, İzmir gibi Doğu bölgelerinden manzaralardır. Sanatçının bu albümüne ait olduğu düşünülen *Smyrna* eserinin (SD 637), sol alt köşesinde el yazısıyla "Smryna, 1857" kaydedilmesi, Mathias'ın 1857 Temmuz'unda İzmir'de bulunduğunu ve İzmir Limanı'ndan Avrupa'ya dönmüş olabileceğini düşündürmektedir (Daşçı, 2011, s. 30; Searight Kataloğu).

Sanatçının eserlerinden bazıları, 1995 yılında VAM'da düzenlenen *The Orient Observed: Images of the Middle East from the Searight Collection* başlıklı sergide yer almıştır. Llewelyn (1989, s. 61), kaleme aldığı sergi kataloğunda, sergide yer alan eserlerin çoğunun, İngiliz kadınların amatör çalışmaları olduğunu ve bunların oryantalist

²²² Kat. No. 141-144

²²³ Kat. No. 145-154

eserlerden ziyade Doğu gezileri boyunca yapılmış topografik suluboyalar olarak, oryantal kültüre duyulan ilgiden çok, turistik manzara ve yerel figürlere duyulan bir heves olarak değerlendirmektedir. Llewelyn ayrıca Searight Koleksiyonu'nda yer alan amatör çalışmaların tıpkı Maria Mathias'ın suluboyaları gibi Batılı gözüyle yapılmış pitoresk manzaralar olduklarını da ifade etmektedir.

Washington Post gazetesinde sergi dolayısıyla çıkan bir haberde müze müdürü Charles Newton'ın ifadeleri yer almaktadır (Burchard, 1995). Maria Mathias gibi amatör bir sanatçının bile nitelikli bir eğitimden geçmesinin önemine dikkat çeken Newton, koleksiyonda hakkında fazla bilginin olmadığı sanatçılar tarafından itina ile yapılan göz alıcı bu tip eserlerin, tarihe gömülü bir dünyanın eşsiz kayıtları niteliği taşıdığından söz etmiştir. Glen Bowman (1990, s. 247-248) sergide yer alan amatör gezginlerin eserlerin, Orta Doğu'nun Batılılarca yorumlanma sürecini ve tarihini yansıtan kayıtlar olduğunu ifade etmiştir.

8. Clara (Barthold) Mayer (1790-1800'ler)

İsviçre asıllı olduğu düşünülen manzara sanatçısı Clara Barthold Mayer, 1776-1794 yıllarında İstanbul'daki İngiltere Büyükelçisi Sir Robert Ainslie'nin²²⁴ maiyetinde tercüman olan babasının görevi dolayısıyla İstanbul'da bulunmuştur. Sir Robert Ainslie ile birlikte kente gelen suluboya ressamı Luigi Mayer²²⁵ ile evlenen sanatçı, eşiyle birlikte çok sayıda esere imza atmış, yaşamı boyunca sanat dünyasının içinde yer almıştır (Searight Kataloğu).

²²⁴ Köklü bir İskoç aileden geldiği bilinen Sir Robert Ainslie, 1776 yılında İngiltere'nin Osmanlı elçisi olarak İstanbul'a gelir. İki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi yönünde başarılı politikalar izleyen ve uzun süreli elçilik dönemi boyunca, bozulan ikili ilişkileri yeniden düzenleyen Ainslie, izlediği doğru politikalar ve çalışmalarıyla İngiliz hükümetinin de takdirini kazanmıştır. Kültür-sanat ve antikiteye olan hayranlığıyla, görevi sırasında Osmanlı ve Bizans eserlerinden oluşan bir koleksiyon oluşturan Ainslie, maiyetinde görev alan İtalyan ressam Luigi Mayer'e Doğu konulu eserler yaptırmıştır (Yalçınkaya, 2014, s. 24-33).

²²⁵ 1750'li yıllarda Almanya'da doğan ve sanat eğitimini İtalya'da tamamlayan Luigi Mayer, aydınlanma felsefesinin de etkisiyle antik uygarlıkları resmetmiş, ardından Sir Robert Ainslie ile birlikte İstanbul'a gelerek Anadolu'daki arkeolojik gezilerine eşlik ederek resimlemiştir. Ainslie'nin görev süresinin sona ermesinin ardından eşi Clara Mayer ile İngiltere'ye dönen Mayer, burada Doğu konulu resim çalışmalarını sürdürmüş, bu çalışmalarını Mısır (1801), Filistin (1802) ve Osmanlı toprakları (1803) olarak üç ayrı ciltte bir araya getirmiştir. Sanatçının eserleri NYPL tarafından dijital ortama aktarılmıştır (Mayer, 2019). Bkz. Rıfat, 2004.

Çiftin eserlerinde İstanbul'un çeşitli manzaraları, giderek modernleşen ve çehresi değişen kentin pitoresk görünüşleri ve gündelik yaşam detayları gerçekçi bir biçimde resmedilmiştir (İğrek, 2011; Clara Barthold Mayer, t.y.; Mayers, t.y.). Sanatçı 1794 yılında eşiyle birlikte İngiltere'ye dönmesinin ardından, çok sayıda litografi ve baskı kopyaları yapılan Doğu manzaralarını sergilemiştir. 1803 yılında eşinin vefatının ardından, 1804 yılında Luigi Mayer'in yarım kalan Doğu manzaraları albümünü tek ciltlik bir gravür albümü olarak yayımlamıştır (Searight Kataloğu).

VAM'da yaptığımız araştırmalarda sanatçının 1794 tarihli üç adet gravürün yer aldığı *View of the City of Constantinople* (İstanbul Görünüşleri) (SP 373-374-375) adlı gravür albümü görülmüştür. Her üç gravür de, sanatçının resimlerinden yapılmış olup, resimlerin asıllarının, eşiyle birlikte Londra'ya döndüğü 1794 yılını sonrası basıldığı bilinmektedir. Sanatçının burada görülen bir diğer eseri,²²⁶ *Entrance to the Port of Constantinople* (İstanbul Limanına Giriş) başlıklı suluboyadır. Bu resim, sanatçının deseninden yapılan gravürün²²⁷ bir başka örneğidir (Searight Arşivi).

Sanatçının diğer koleksiyonlarda yer alan eserleri arasında, BM Koleksiyonu'nda 1780'lere tarihlenen *Okmeydanı*,²²⁸ Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu'nda 18. yüzyılın sonlarına tarihlenen *Çanakkale-Abydos Burnu İstanbul Boğazı'na Giriş, İstanbul Boğazı'nın Tarabya'dan Karadeniz'e Girişine Kadar Görünümü, Padişahın Saltanat Kayığı ile Haliç Tersane Önünden Geçiş, Padişahın Saltanat Kayığı Üsküdar Önlerinde, Hünkar İskeleyi'nden İstanbul Boğazı, Dolmabahçe'den Boğaz Görünümü, İstanbul ve Limanı'nın Kız Kulesi'nden Görünümü, Beylerbeyi Sırtlarından İstanbul Boğazı'nın Görünümü, Üsküdar Sırtlarından Bulgurlu'dan Görünüm* eserleri yer almaktadır²²⁹ (Clara Mayer, t.y.). Koleksiyondaki eserler, İAE'de düzenlenen *Uzak İzlenimler: Clara ve Luigi Mayer'in Resimlerinde 18. Yüzyıl İstanbullu* sergisinde (2011)

²²⁶ Kat. No. 158. Bu resmin bir kopyası J.W.Eddy tarafından gravür haline getirilmiş, J. Harris tarafından 1794 yılında yayınlanmıştır. Bir diğer kopyası, Clara Barthold imzalı 9 adet İstanbul ve Boğaz görünümü ile (yalnız biri Clara Mayer imzalı) Haziran 1979'da sanat pazarında satılmıştır (Searight Kataloğu).

²²⁷ Kat. No. 156

²²⁸ Kat. No. 235. İlk olarak Sir Roberts Ainslie'nin koleksiyonunda bulunan eser, ardından BM Prints & Drawings Koleksiyonu'na alınmıştır (Chiara Mayer, t.y.).

²²⁹ Kat. No. 226-234

yer almıştır.²³⁰ Sanatçının İstanbul manzaralarından bir diğeri, 2013 yılında Pera Müzesi'nde düzenlenen *Kesişen Dünyalar: Elçiler ve Ressamlar* sergisinde de yer almıştır.²³¹

9. Lady Louisa (Mary Anne Anson) Tenison (1819-1882)

Lichfield kontunun kızı olarak soylu ve varlıklı bir ailede dünyaya gelen İngiliz yazar, ressam ve gezgin Lady Tenison, üst düzey eğitim almış, tarih ve arkeoloji meraklısı bir fotoğraf sanatçısıdır. 1838'de evlendiği eşi İrlandalı politikacı ve fotoğrafçı Edward King Tenison (1805-1878) ile yaptığı antik kent turlarının ardından (Edward King Tenison, t.y.), 1843 yılında Ortadoğu, Mısır, Suriye ve Filistin topraklarına bir seyahat gerçekleştirmiş, seyahate ilişkin görünümelerini *Sketches In The East* (1846) başlıklı litograf albümünde yayımlamıştır.

1850-1852 yılları arasında İspanya'da Endülüs ve Kastilla bölgelerini ziyaret eden Tenison çifti, İngiltere'ye dönmelerinin ardından bu geziye dair kayıtlarını *Castilla y Andalucia* (1853) başlığıyla kaleme almıştır. Gezi sırasında Tenison'lar tarafından fotoğraflanan sayısız anıt eser, gezi sonrası bir araya getirilerek İngiltere'nin ilk turistik fotoğraf albümü olarak tarihe geçmiştir. Bu çalışma ile dikkatleri çeken Tenison'un hocalarından biri; gezgin Richard Ford, *Athenaum* dergisinde sanatçının başarılı çalışmasına övgü dolu bir yazı kaleme almıştır (Louisa Tenison, t.y.).

VAM Searight Koleksiyonu'nda yirmi dokuz litografiden oluşan 1846 tarihli *Sketches in The East*²³² albümü bulunan Tenison'ın, aynı koleksiyonda 1843-1846 tarihli dört suluboya eseri yer almaktadır.²³³ Litografilerde Filistin, Kutsal Topraklar, Beytüllahim, Kudüs, Mısır bölgelerinden, piramitler, Paşa konakları, manastırlar, çöller, sokaklar, doğa görünimleri ve antik kent manzaraları yer almaktadır (Searight Kataloğu).

²³⁰ Eserler, Nina Joukowsky Köprülü tarafından Suna ve İnan Kırac Vakfı Resim Koleksiyonu'na bağışlanmıştır (Uzak İzlenimler, t.y.).

²³¹ Sergide sanatçının *Padişahın Saltanat Kayığı Üsküdar Önlerinde* tablosu sergilenmiştir. Sergiye ilişkin bilgi için bkz: Kıbrıs, 2014; *Kesişen Dünyalar*, t.y. Kat. No. 232

²³² Kat. No. 159-187

²³³ Kat. No. 188-191

10. Mary Anne W. (Mansfield) Turner (1797-1891)

1811-1816 yıllarında İstanbul'da elçilik görevinde bulunan yazar ve diplomat William Turner²³⁴ (1792-1867) ile 1824 yılında yaptığı evliliği sonrası İstanbul'a gelmiştir. 1824-1828/9 yılları arasında yeniden elçilik göreviyle İstanbul'a atanan eşiyle beraber kentte bir süre yaşadığı bilinen sanatçının, VAM Searight Koleksiyonu'nda *İstanbul* konulu iki suluboya eseri bulunmaktadır.²³⁵



²³⁴ Sir William Turner, antikiteye ilgi duyan bir diplomat olarak, 1812 yılında Rusya-Osmanlı arasında barış antlaşmasını güvenceye almak için görevlendirilen İngiliz büyükelçisi Sir Robert Liston'un kadrosunda görevli olarak Osmanlı topraklarına gelmiştir. Yunan hayranı olduğu bilinen Turner'ın burada kaldığı beş yıl süresince yazmış olduğu *Journal of a Tour in the Levant* adlı üç ciltlik kitabında Yunan ve Türk geleneklerinden etkilendiği anlaşılmaktadır. Turner'ın Osmanlı topraklarında görev yaptığı dönem içerisinde edindiği sikke ve mühür koleksiyonu, zengin içeriği nedeniyle İngiliz hükümetince koruma altına alınmıştır (William Turner, t.y.).

²³⁵ Kat. No. 193-194

EK 2: 19. YÜZYILDA OSMANLI TOPRAKLARINA GELDİĞİ DÜŞÜNÜLEN İNGİLİZ KADINLAR

19. yüzyılda çok sayıda İngiliz'in Osmanlı topraklarından geçtiği veya belirli bir süre konakladığı biliniyor olsa da, kadınların buradaki etkinliği hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Çalışma kapsamında mercek altına alınan VAM Searight Koleksiyonu'nda eserleri bulunan isimlerin dışında, bu dönemde Osmanlı dünyası ve Doğu coğrafyası ile ilişkisi olan diğer İngiliz kadınlar özelinde ulaşılabilen bilgiler, dönemin atmosferi ve anlayışının yanı sıra Batılı kadın seyyah tipolojisini yansıtmaları açısından önem taşımaktadır. Bu bölümde isimleri geçen sanatçıların diğer koleksiyonlarda bulunan eserleri ayrı birer katalog verisi olarak Katalog-2'de bir araya getirilmiş, farklı dönemlere ve ekollere ait eserler üzerinden Osmanlı dünyasının yansımalarına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

1. Edith Mary Courtauld Arendrup (1846-1934)

1846 yılında Essex'te varlıklı bir tekstilci olan Courtauld'ların kızı olarak dünyaya gelen Edith Courtauld,²³⁶ genç yaşlarından itibaren resme ilgi duyan ve henüz 13 yaşındayken ilk yağlıboya eseriyle dikkatleri çeken sanatçılardan biridir. İlk olarak Rose Bonheur'ın (1822-1899) eserlerinden kopyalar yapan Edith'in, ailesi tarafından kadınların eğitime verilen önem sanatçının kariyerinde etkili olmuştur. Kızlarının resim yeteneğini fark eden ailesinin sağladığı imkanlar ve destek sayesinde, South Kensington National Art Training School'daki çalışmalarıyla deneyim kazanan sanatçı, yaşadığı zorluklar nedeniyle yarıda bırakmak durumunda kaldığı eğitimin ardından, İngiliz ressam John Ruskin'in (1819-1900) *Modern Painters* kitabından yaptığı kopyalarla doğa görünimleri üzerine yoğunlaşmıştır.

İlk büyük boyutlu manzara resmi *Canal Scenery Near Strasbourg* Londra'da British and Foreign Artists Gallery'de sergilenen sanatçı, aynı yıl Royal Academy'e *Twilight* eseriyle kabul edilerek kendini göstermeyi başarmıştır. Avrupa'da çeşitli müze ve galerilerde eserlerini sergilenen, özellikle Paris ve Milano'da adından söz ettirmeyi başaran

²³⁶ Edith Courtauld Arendrup hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Milward, 1991.

Courtauld, ilk kez 1865 yılı sonunda British Institution'daki bir sergiye katılmıştır. Aynı yıl kariyerinde bir dönüm noktası olan *Dawn: The Death of Moses on Mount Pisgah* isimli büyük boyutlu tuval resmini gerçekleştiren ressam, manzara ressamı olan eniştesi George Hearing'in atölyesinde çalıştığı sırada, Royal Academy'den Mr. Herbert ile tanışarak tavsiyeler alma şansını yakalamıştır (Gray, 2009, s. 81).

1870'de ağabeyinin ölümünün ardından yerleştiği Londra'da *Memories of the First Palm Sunday*²³⁷ eserini gerçekleştiren sanatçı, 1872 yılında çıktığı Mısır Orta Doğu, Filistin, Lübnan seyahati sırasında tanıştığı Danimarkalı asker Adolph Arendrup'la (1834-1875) evlenmiş, oğlu Axel ve iki üvey kızıyla eşinin ölümüne Mısır'da yaşamıştır. 1875 yılında Londra'ya yerleşen ve hayatının sonuna dek geleneklere bağlı koyu bir Katolik olarak dini konulu eserler ve çeşitli çalışmalar gerçekleştiren Arendrup, Wimbledon'ın önemli dini figürlerinden biri olarak 1934 yılında yaşamını yitirmiştir²³⁸ (Ackerman, 1991, s. 314-315; Arendrup, t.y; Gray, 2009a, s. 80-81). Sanatçının Doğu konulu eserleri hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2. Gertrude Lowthian Bell (1868-1926)

İngiltere Durham Country'de varlıklı bir ailede dünyaya gelen Gertrude Bell, üç yaşında annesini kaybetmesi üzerine babası Thomas ve oyun yazarı eşi Florence Oliffe tarafından yetiştirilmiştir. Londra'da Queen's College'daki ilk ve orta öğrenimi sonrası Oxford University'de arkeoloji ve tarih bölümünü birincilikle tamamlayan Bell, iki kez çıktığı dünya turlarında (1897-1898 ve 1902-1903) sayısız bölgede bulunmuş sıra dışı kadınlardan biridir. İngiliz kadın gezginleri arasında en çok tanınan ve dikkat çeken isimlerden biri olan Bell'in Doğu macerası, eniştesi Sir Frank Lascelles'in elçilik görevi dolayısıyla 1892 yılı boyunca kaldığı Tahran'da başlamıştır.

²³⁷ Tuval üzerine yağlıboya, 840 x160,5 cm, 1871, (p. 303.4-1) National Gallery of Victoria, Melbourne. (Edith Courtauld, t.y.)

²³⁸ Ebeveynlerinin erken yaşta ölümünün ardından, genç yaşta kaybettiği ağabeyi, sanatçı üzerinde son derece dramatik bir iz bırakmış ve yetiştiği Uniter aile yapısına rağmen, yaşamını koyu bir Katolik olarak sürdürmesinde etkili olmuştur. Sanatçı, 1877'de evinin bir bölümünü Katolik şapeline çevirmiş, 1887'de Sacred House Kilise'nin finansmanını sağlamıştır (Edith Arendrup, t.y.).

1893-1899 yılları arasında çıktığı Avrupa seyahatlerinin ardından, 1899'da Kudüs ve Suriye'ye giden Bell, 1902-1903'te Hindistan, Cava, Burma, Çin, Japonya ve Amerika'yı dolaşmış, gezilerini çöl insanların yaşıntı ve duygularını dile getirdiği *The Desert and the Sown* (London, 1907) kitabında aktarmıştır. 1905 yılında Filistin ve Suriye gezisinde, Antakya ve İskenderun üzerinden Anadolu topraklarına gelen seyyah, Payas'tan Konya'ya kadar uzanan bir bölgede antik Hristiyan yapıları araştırmış, Binbir kilise ve Konya Meram kiliselerini incelemiştir. 1907 yılında İzmir, Manisa, Miletos, ve Isparta'dan İç Anadolu'ya gelen ve Ortaçağ tarihi uzmanı Sir W. M. Ramsay ile buluşarak buradaki ören yerlerinde kazılar yapan Bell, bu sırada *The Thousand and One Churches* (Binbirkilise) (London, 1909) adlı resimli kitaba da katkı sağlamıştır (Bell, t.y.; Eyice, 2007, s. 422-423; Turna, 2019, s. 168).

Bağdat, Musul, Cizre, Diyarbakır, Harput, Malatya, Darende, Tomarza, Kayseri, Ereğli'den Konya'ya kadar yolculuğunu *Amurath to Amurath* (London, 1911, 1924) başlıklı kitabında anlatan seyyah, bu sırada İngiliz istihbarat ajanı T. E. Lawrence ile tanışmıştır. 1915 yılının Ekim ayında Lawrence ile birlikte Osmanlı idaresine karşı Arap ayaklanmasını hazırlayanlar arasında Kahire'ye gönderilen Bell, I. Dünya Savaşı (1914-1918) sonrası Orta Doğu'nun sınırlarının çizilmesinde en etkili kişilerden biri olarak Kahire Konferansı'na katılmış, İngiltere'nin bölgedeki hegemonyasının kurulmasındaki önemli aktörlerden biri olmuştur. BM Orta Doğu Koleksiyonu'nun oluşmasındaki en etkili isim olan Bell'in zengin kütüphanesi, günlükleri, gezi notları fotoğrafları ve tüm arşivi ölümünün ardından King's College'a bağışlanmış, yazdığı mektuplar iki ayrı eserde; *The Letters of G. Bell I-II* ve *The Earlier Letters of G. Bell* bir araya getirilmiştir (Eyice, 2007, s. 422-423; Turna, 2019, s. 168).

3. Anne-Margetta Burr (Scobell Higford) (1817-1892)

İngiltere'de çeşitli yardım kuruluşlarınca düzenlenen sergilere katılım gösteren suluboya ressamlarından biri olarak tanınan Burr, Norfolk Dükü Daniel Higford Davall Burr (1811-1885) ile 1839 yılında yaptığı evlilik sonrası, eşiyle birlikte Doğu seyahatine çıkmıştır. 1844 yılında gerçekleşen bu seyahat sırasında çiftin Kutsal Topraklar, Mısır, Suriye, Osmanlı, Balkanlar ve civarını ziyaret ettiği bilinmektedir. Seyahatlerini kaleme aldığı

Sketches in Spain, The Holy Land, Egypt, Turkey, and Greece (1841) eserinde, Doğu'nun çeşitli bölgelerinden görünümlere de yer veren sanatçının Sultan Abdülmecid döneminde İstanbul'da olduğu düşünülmektedir (Germaner ve İnankur, 2002, s. 314).

İngiliz politikacı ve arkeolog Austen Henry Layard'a Mısır ve Türkiye seyahatlerinde eşlik eden sanatçı, gerçekleştirdiği suluboya eserlerinde son derece canlı renklere ve ayrıntılı tasvirlerle yer vermiştir. Sanatçının desenlerinden Mısır, Kudüs, İstanbul ve Atina'dan çeşitli Doğu görünümleri içeren on dört litografin yer aldığı albüm, 1840 yılında Londra'da basılmıştır. Çeşitli yardım derneklerinde eserlerini sergileyen ve 1859-1882 yılları arasında *Society of Women Artists* üyesi olan Burr, 1855 yılında eşinin ölümünün ardından Venedik'e yerleşerek hayatının sonuna dek burada yaşamıştır (Anne Margaretta Burr, t.y.).

4. Lady Elizabeth Thompson Butler (1846-)

İngiltere'nin varlıklı ve entelektüel ailelerinden birine mensup Lady Elizabeth Thompson²³⁹, küçük yaşlarından itibaren sanat eğitiminde desteklenen, özel hocalardan resim ve müzik dersleri alan ayrıcalıklı sanatçılardan biridir. Sanata ve tarihe meraklı ailesiyle çıktığı Avrupa gezilerinde sanat eserlerinin kopyalarını eskizler halinde resmeden genç sanatçı, yeteneğinin keşfedilmesiyle on altı yaşında South Kensington Female School of Art'ta sanat eğitimine başlamış ve hocalarının takdirini kazanmıştır. Eğitimini 1869 yılında Floransa Güzel Sanatlar Akademisi'nde sürdüren sanatçı, anatomi bilgisini geliştirdiği Guiseppe Belluci'nin (1827-1882) öğrencisi olmuştur. Bu sırada Floransa Müzeleri'ndeki resim heykel örneklerinden çalışmalar gerçekleştiren ve Paris'teki Fransız modern sanatçıların eserlerini görme şansı yakalayan sanatçı, ünlü Oryantalist ressam Jean Leon Gerome ile tanışmasının ardından Doğu konulu eserlere ilgi duymaya başlamıştır (Lalumia, 1983, s. 9; Usherwood ve Spencer-Smith, 1987, s. 19-22).

Savaşın içinde bizzat bulunmamış olsa da, hayatı boyunca gerçekleştirdiği dini ve askeri konulu resimleriyle izleyicide hayranlık uyandıran ve savaşın anlamını sorgulayan

²³⁹ Sanatçı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Wynne, 2019.

gerçekçi ve dramatik özellikleriyle kitlelerin dikkatini çeken Thompson, Kırım Savaşı'nı yansıtan *Calling the Roll After an Engagement*²⁴⁰ eserleriyle kısa sürede ülkenin ulusal kahramanı haline gelmiştir. 1874'de RA'nın geleneksel yılsonu sergisinde yer alan ve kahramanlıktan ziyade, savaşan yaralı askerlerin insani yönleriyle, çektikleri acıları en çarpıcı ve gerçekçi biçimde yansıtan eser, izleyiciler ve eleştirmenlerin büyük beğeni ve takdirini kazanmış, kamuoyunda büyük ses getirmiştir.²⁴¹ Manchester kökenli bir sanayici Charles Galloway'ın siparişi olmasına rağmen Kraliçe tarafından satın alınan eseriyle dönemin en popüler sanatçılardan biri haline gelen Butler, aynı zamanda RA üyesi olma şansı yakalayan ilk kadın sanatçılardan biri olmuştur²⁴² (Lalumia, 1983, s. 9; Usherwood ve Spencer-Smith, 1987, s. 19-22).

İngiliz askerinin hücum sonrası geri çekilme anını, kazanılan zaferin coşkusundan ziyade, askerlerin ümitsizliği içinde gösteren *The Return from Inkerman*²⁴³ ve *Balaklava*²⁴⁴ sanatçının Kırım Savaşı'nı konu alan diğer eserleridir. Lady Butler ilk kez 1877 yılında Binbaşı William Frances Butler (1838-1910) ile yaptığı evlilik sonrası; eşinin 1884-1886'da Sudan ve 1890-1891'de Mısır görevleri sırasında Doğu topraklarına gitmiştir. Bu sırada edindiği izlenimlerini *Letters from Holy Land* başlıklı seyahatnamesinde²⁴⁵ kaleme alan sanatçının bir diğer eseri eskizlerinin yer aldığı *From Sketch Book and Diary* başlıklı yayındır²⁴⁶ (Dora, 2016, s.66- 67; Lalumia, 1983; s. 9-14; 1984, s. 50; Usherwood ve Spencer-Smith, 1987, s. 19-2. 2).

²⁴⁰ Kat. No. 199

²⁴¹ Morning Post Gazetesi'nde eser hakkında "Bu resmin gücü gerçek olmasındadır. Ölümün zalim detayları ve keder unutulmamış. Güzel bir resim yapmak için katı gerçekleri gizleme teşebbüsünde bulunulmamış" yorumuna yer verilmiştir (Dora, 2016, s. 66). Daily Telegraph Gazetesi de "sanatçının kendini en yetkinler arasında bile kanıtlamış olduğu" yorumuna yer vermiştir (Lalumia, 1984).

²⁴² Elizabeth Butler, t.y.

²⁴³ Kat. No. 197

²⁴⁴ Kat. No. 198

²⁴⁵ 1877'deki evliliği sonrası, 1890-91 yılları arası gittiği Mısır ve Kutsal Topraklar'daki izlenimlerini, annesi Christiana Thompson'a aktardığı mektuplarında bu topraklarda geçirdiği uzun sürelerin hayatının en renkli ve etkileyici deneyimi olduğunu dile getiren Butler'ın, Doğu izlenimlerinin bir araya geldiği seyahatnamesi için bkz. Butler, 1912.

²⁴⁶ Kitapta sanatçının Mısır, Fas, Güney Afrika ve İtalya'da gerçekleştirdiği seyahatlerine dair izlenimleri, çeşitli eskizleri ve 16 adet renkli eseri yer almaktadır. Bkz. Butler, 1909.

5. Margaret Murray Cookesley (1844-1927)

İngiltere Dorset doğumlu Margaret Murray Cookesley, Belçika ve Londra South Kensington'da aldığı resim eğitimlerinin ardından, Pre-Rafaelit akımının etkisindeki eserleriyle RA'de sergilenen isimlerden biridir. Hakkındaki bilgiler sınırlı olmakla birlikte, sanatçının 1890'larda Mısır topraklarına seyahat ettiği ve İstanbul'da Osmanlı Sarayı ile yakın bir ilişki içinde olduğu bilinmektedir (Kuehn, 2011, s. 69-170; Germaner ve İnankur, 2002, s. 314). Ackerman (1991, s. 317), sanatçının Doğu konulu resimleri arasında, büyük ihtimalle bir İngiliz elçisinin siparişi üzerine gerçekleştirdiği padişah portresi olduğunu belirtmektedir.

Cookesley'in Sultan tarafından hanedan üyelerinin portreleri için siparişler aldığını ancak bunların bir nedenle gerçekleşemediğini belirten Kuehn'in (2011, s. 169-196), Clement'ten (1904) aktardığı bilgiye göre, İstanbul ziyareti sırasında Sultan'ın oğlunu resmetme şansını kaçıran sanatçının bu sırada gerçekleştirdiği bir diğer çalışması Sultan tarafından beğenilmiş ve Şerefiye (Şefahat) Nişanı ile ödüllendirilmiştir. Sanatçının Doğu konulu eserlerinin, John William Waterhouse (1849-1917) ve John Frederic Lewis (1808-1876) gibi İngiliz oryantalistlerine oranla son derece gerçekçi, belgeleyici özellikleri olduğu belirten Kuehn (2011), harem tasvirlerinde hayali fantezilerden arınmış, yalın ve gerçekçi tasvirlerin kadın merkezli ön feminist geleneğin izleri olarak değerlendirmektedir.

Cookesley'in RA dahil olmak üzere, diğer müze ulusal koleksiyonlarında yer almadığı görülen eserleri, sıklıkla Sotheby's ve Christie's gibi müzayede evlerinin kataloglarında karşımıza çıkmakta²⁴⁷ ve kendine has özellikleriyle birçok açıdan Oryantalizmin basmakalıp Doğu imgelerinin ve izlerinin okunduğu özellikler taşımaktadır.

²⁴⁷ Sanatçının, müzayedelerde yer alan Doğu konulu eserleri için bkz. Margaret Murray Cookesley, t.y.

6. Mary Georgiana Dawson-Damer (Seymour) (1798-1848)

Soylu bir İngiliz ailesinden gelen Mary Dawson-Damer'ın albay eşi Kont George Lionel Dawson-Damer (1788-1856) ile birlikte 1 Ekim 1839'da İtalya'dan başlayarak Yunanistan üzerinden Türkiye, Mısır ve Kutsal Topraklara seyahat ettiği bilinmektedir. Dawson-Damer bu yolculuğu sonrası kaleme aldığı *Diary of a Tour in Greece, Turkey, Egypt and the Holy Land*²⁴⁸ başlıklı iki ciltlik seyahatnamesinin önsözünde, eserde yer alan gravürlerin gezi sırasında kendilerine eşlik eden Mösyö Chacaton'a²⁴⁹ ait olduğunu belirtmektedir (Daşçı, 2011, s.13).

7. Eliza Mary Hamilton (1807-1851)

Viktorya döneminin İrlandalı kadın şairi Eliza Mary Hamilton, Dublin yakınlarında Dunsink'te eğitilmiş bir ailenin kızı olarak dünyaya gelmiştir. İrlanda Kraliyet astronomu olan erkek kardeşi Sir William Rowan Hamilton aracılığıyla Wordsworth, Coleridge gibi edebiyatçılarla tanışması, şiirleriyle tanınan Hamilton'ın kariyeri için önemli bir gelişme olmuştur. Son derece dindar olan Hamilton'ın, 1835-1837 yılları arasında iki arkadaşı ile birlikte Yakın Doğu gezisine çıkarak Malta, İzmir ve İstanbul da bulunduğu bilinmektedir²⁵⁰ (Daşçı, 2011, s. 4-5).

8. Henrietta Le Mesurier (1808-1901)

Kırım Savaşı sırasında kız kardeşi Charlotte Le Mesurier ile İzmir'e geldiği ve İngiliz Hastanesi'nde görev yaptığı bilinen hemşire Henrietta Le Mesurier, *Ismeer, Smyrna and Its British Hospital in 1855* başlıklı seyahatnamesinde döneme tanıklık eden anılarına yer vermektedir. 3 Mart 1855 tarihinde Marsilya limanından kalkan Sinai gemisi ile "Levant'ın kraliçe kenti İzmir"e geldiğini ve diğer hemşirelerle birlikte Hotel d'Orient'e yerleştiklerini aktaran Mesurier (1856), hastaneye beş dakika mesafede bir evin kendilerine tahsis edildiğinden söz etmektedir. Göreve başladıklarında üç katlı İngiliz

²⁴⁸ Bkz. Dawson-Damer, 1841.

²⁴⁹ Doğu konulu resimleri ile ünlü Fransız sanatçı Jean Nicholas Henri de Chacaton'dur (1813-1886) (Daşçı, 2011, s. 13).

²⁵⁰ Eliza Hamilton'un şiirleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Daşçı, 2011.

Hastanesi'nde, 800-1000 arasında hasta ve yaralı bulunduğunu, gönüllü personelin tüm çabalarına rağmen ölümlerin oldukça sık yaşandığı belirten Mesurier, görev sırasında hastalıktan hayatını kaybeden hemşirelerin Protestan mezarlığına gömüldüğünü belirtmektedir. Mesurier ayrıca evleri, camileri, servileri ve tüm doğal güzellikleriyle İzmir'in kozmopolit yapısına özgü görsel zenginliğe, Arnavut, Rum ve Türklerin kıyafetlerindeki çeşitliliğe, kentin cadde ve çarşılarındaki renkliliğe de metinlerinde yer vermektedir (Daşçı, 2011, s.22-25; Mesurier, 1856, s. 137-138, 229).

Seyahatnamenin kapak sayfasında, daha önce karantina hastanesi olarak kullanılan 1855 tarihli *İngiliz Sivil Hastanesi* (Sarıkışla), sol iç kapak sayfasında *Yahudi Mezarlığından Smyrna*, ayrıca hastane personelinin giysileriyle yansıtan bir görünüm yer almaktadır²⁵¹ (Daşçı, 2011, s. 22).

9. Elizabeth Murray (1815-1882)

Thomas Heaphy'nin²⁵² (1775-1835) kızı olarak İngiltere'de dünyaya gelen Elizabeth Murray, gençlik yıllarında özel resim dersleri alan isimlerden biridir. 1835 yılında babasının ölümünün ardından, Kraliçe'nin Malta, Cebelitarık ve Fas bölgelerinden resim siparişleri üzerine uzun süren bir Doğu gezisine çıktığı bilinen sanatçı, seyahatinin ardından gittiği Fas'ta İngiliz elçisi Henry Johnson Murray ile evlenmiştir. Sanatçının, Lord Stratford Canning'in İstanbul'daki elçiliği sırasında (1842-1857) İstanbul'a geldiği ve bu sırada haremden çeşitli sahneleri resmettiği düşünülmektedir (Ackermann, 1991, s. 327).

New Watercolor Society üyelerinden olan Murray'ın eserlerinin büyük çoğunluğu RA'de sergilenmiştir. Hayatının çoğunu tek başına çıktığı seyahatleriyle geçirdiği bilinen sanatçı, Fransa, İspanya, Fas, Cezayir, Tunus, İtalya, İsveç, Yunanistan ve Osmanlı topraklarında kaleme aldığı seyahatnamesinde²⁵³ Doğu bölgelerindeki deneyimlerine ve Mağribi kadınlarla kurduğu yakın ilişkilere yer vermiştir.

²⁵¹ Görsel 3, 24, 30.

²⁵² Bilgi için bkz. Heaphy, t.y.

²⁵³ Bkz. Murray, 1859.

10. Lady Hester Stanhope

Britanyalı maceraperest ve gezgin Lady Hester Londra’da aristokrat bir çevreden gelen, çarpıcı dış görünüşü, uzun boylu, alımlı görüntüsü, kıvrak zekası ve renkli kişiliğiyle, İngiltere’nin ileri gelen kadınlarından biridir. Stanhope, erkek kardeşinin bir savaşta kaybetmesi sonrası uzun soluklu bir Doğu seyahatine çıkmış, yardımcısı Bayan Williams, uşağı ve doktoru Thomas Meryon ile birlikte Atina’dan sonra İstanbul’a ve Bursa’ya, daha sonra Mısır’a seyahat etmiştir (Turhan, 2000, s. 272).

1810 yılında başladığı deniz seyahatinin ardından bir daha İngiltere’ye hiç dönmeyen ve yaşamının son yirmi yılında Suriye topraklarında Dar Djoun bölgesinde yaşamış olan gezgin, Suriye çölünü geçme cesareti gösteren ilk Avrupalı kadın olmanın yanı sıra Ortadoğu’daki tartışmalı politik meselelere girmekten çekinmemiş sıra dışı bir isimdir. 1815 yılında Mar Elias manastırında rastladığı Latince elyazmasındaki bilgilerden hareketle, tarihe ilk modern kazı olarak geçen Aşkelon arkeolojik kazısını yapılması konusunda Osmanlı Sarayı’nı ikna eden araştırmacının Ortaçağ Latin/İtalyan dokümanlarına dair yaptığı çalışmalar, tarihi belgelerin arkeolojik kaynak olarak kullanıldığı en erken örnek olarak değerlendirilmektedir (Lady Hester Stanhope, t.y.).

19. yüzyılda Ortadoğu’da seyahat eden gezginler içinde en dikkat çeken isimlerden biri olan Stanhope, Lübnan Dağı’nda Dürziler olarak bilinen yerel Arap kabilesinin hükümdarları, yerel paşalar ve Mısır Paşası Mehmet Ali’nin de dahil olduğu yerel kişilerle kurduğu yakın ilişkilerle bölgenin siyasi meselelerine dahil olan gezgin, ilerleyen yıllarda çıkan iç savaşlar süresince evini mülteci kampı, köylüler veya siyasi sığınmacılar için hastane olarak kullanmaktan çekinmemiştir (Turhan, 2000, s. 273). Burada yaşadığı 20 yıldan fazla süre içinde, kadın kimliğine rağmen büyük saygınlık ve prestij kazandıran Stanhope, hakkındaki hikayelerin artmasıyla ikinci bir Şehrazat ya da Kraliçe Zenobia gibi efsaneleşen bir kişiliğe bürünmüştür algılanmasına yol açmıştır (Turhan, 2000, s. 291). “Ortadoğu’nun kraliçesi”, “Arapların vahşi tanrıçası” “Kahin Lady”, “Çöl Kraliçesi” gibi lakaplarıyla ün sahibi olan Stanhope’un *Memoirs of Lady Hester Stanhope* ve *Travels of Lady Hester Stanhope* başlıklı seyahatnameleri kesintili aralıklarla otuz yıl süren seyahatleri boyunca kendisine eşlik eden Dr. Charles Meryon

tarafından kaleme alınmış ve ölümünün ardından yayımlanmıştır. Burada yer alan resimler de yine Dr. Meryon tarafından gerçekleştirilmiştir (Hamel, 1913).

11. Mary Adelaide (Curtis) Walker (1820-1905)

1820’de Londra’da dokuz çocuklu bir ailenin ilk kızı olarak dünyaya gelen Mary Adalaide’in Doğu topraklarındaki uzun soluklu yaşamı, erkek kardeşi Charles George Curtis’in, 1855 yılında misyoner bir dernek olan Society for the Propagation of the Gospel in Foreign Part aracılığıyla Ortaköy Kilisesi’nde görevlendirilmesi nedeniyle İstanbul’a gelmesiyle başlamıştır. Seyahati öncesinde, İngiltere’deki sanat okullarında eğitimini tamamlayan Walker, başkentte kırk yılı aşkın uzun bir süre boyunca (1856-1904) yaşamış, bu sırada kentin ileri gelenleriyle yakın ilişkiler geliştiren ve Osmanlı kültür-sanat ortamı içinde kendine önemli yer edinmiş İngiliz sanatçılardan biri olmuştur. 1862’de Pera cemaati üyelerinden Robert Walker’la evlenen sanatçı, 1905 yılında ciddi bir hastalığın ardından Dover’da vefat etmiştir (Ağırbaş, 2019a, s. 55-56; İnankur, 2011, s. 202-204).

İngiliz cemiyet haberlerinde nadiren adı geçen, Müslüman Osmanlı başkentinde profesyonel anlamda ilk Batılı kadın ressamlardan biri olması nedeniyle de ayrıcalıklı bir konumda olan Adalaide Walker’ın, Pera’daki atölyesinde yaptığı çalışmalarının yanı sıra, resim eğitimleri vererek geçimini sağdığı bilinmektedir. Sanatçının ölüm ilanında “Konstantinopolis’teki İngiliz kolonisinin duayeni” olarak anılması, İstanbul’daki etkinliğini göstermesi açısından dikkat çekicidir (İnankur, 2011, s. 202-204).

Mustafa Reşit Paşa’nın konağında; ikinci eşi Adile Hanım’ın, Sultan Abdülmecid’in kızı Fatma Sultan’ın ve gözdesi Sefiraz Hanım’ın (Germaner ve İnankur, 2002, s. 177), yanı sıra, yüksek rütbeli bir subayın eşi ve çocuklarının portrelerini de gerçekleştirdiği bilinen Walker, kentin ileri gelenleriyle yakın ilişkiler geliştiren ve Osmanlı kültür-sanat ortamı içinde kendine önemli yer edinmiş İngiliz sanatçılardan biridir. Walker, aynı zamanda İngiliz Büyükelçiliği’nde görevli Anglikan rahip George Washington’ın önderliğinde, kentteki diğer İngilizlerin katılımıyla 1880 ve 1881 yıllarında gerçekleştirilen *ABC Club*

(Elifba Kulübü) Sergilerinde eserleriyle yer almıştır (Roberts, 2011, s. 130; 2016, s. 170-177).

Osmanlı'ya büyük hizmetlerinden ötürü diğer yabancılardan ayrı tutulan Walker, 1870-1872 yıllarında Dar-ül Muallimat'a (Kız Öğretmen Okulu) resim hocası olarak atanmış, British Mechanics and Literary Institute olarak anılan İngiliz enstitüsünde çizim dersleri vermiştir (İnankur, 2011, s. 206-207). Serviçen Hanım'ın yanı sıra, 1879-1880 yıllarında İngiliz Büyükelçisi Henry Layard'ın eşi Enid Layard'a resim dersleri veren sanatçı Pera'da Tercüman Sokak'taki özel atölyesinde çalışmalarını sürdürmüştür. Walker'ın, saray ve çevresiyle kurduğu bağlar, devleti temsil eden bir İngiliz sanatçı haline gelmesinde etkili olmuş, Sultan Abdülaziz Portresi eseriyle katıldığı 1867 Uluslararası Paris Fuarı, Sultanın bizzat sergiyi ziyaret etmesiyle daha da önem kazanmıştır (Roberts, 2011, s. 132; Roberts, 2016, s. 180).

Sanatçının günümüze gelen eskizleri arasında en erken tarihli örnekler Charles G. Curtis tarafından kaleme alınan Broken Bits of Byzantium'da²⁵⁴ (1869) bulunan tarihi kalıntılara dair litografilerdir. Bizans döneminde İstanbul'una ait tarihi kalıntıların erken tarihli görüntülerini içeren eser, çoğu günümüze ulaşmamış yapılara dair bir arşiv belgesi ve kentin geçmişine ışık tutan önemli kayıtlar olarak değerlendirilmektedir. Lady Emelia Bithynia Hornby'nin seyahatnamesinde Walker'a ait beş adet harem tasvirinin yer almaktadır. Osmanlı harem yaşantısını yansıtan mangal başında nargile ve çubuk keyfi, ibrik ve leğenle el yıkama, misafir uğurlama gibi günlük sahnelerin yer aldığı eserler, Fransız oryantalizminde görmeye alışkın olduğumuz erotik, basmakalıp ve edilgen harem görünümünün aksine, gözleme dayalı, objektif ve belgeleyici bir yaklaşım içindedir. Walker'ın bu eserleri, İngiliz resminin Doğu konulu resimlerde görülen geleneksel muhafazakâr anlayışını korumakta, bu açıdan Hornby'nin fantazilerle dolu, gerçek dışı harem tasvirleriyle çelişkili bir bütün oluşturmaktadır (Ağırbaş, 2019a, s. 455; İnankur, 2011, s. 201-202).

Walker, Doğu'da yaşadığı uzun süre boyunca İstanbul, Balkanlar ve Anadolu'da geziler yapmış, bu bölgelere dair izlenimlerini, eskizlerinin de yer aldığı seyahatnamelerinde bir

²⁵⁴ Görsel 26-27.

araya getirmiştir. İstanbul’u iyi bilen bir yabancı olarak yabancıların yanlış izlenimlerden yakınan Walker, eserinde Pera’nın modern görüntüsü içinde, daha ziyade çadır yaşamına uygun kıyafetler içinde dolaşan gezginlerin tuhaflığını dile getirir. Boğaz’ı sıklıkla vapurla geçen, ziyaretçilere İstanbul kıyılarının zarif güzelliğinin vapurdan izlemelerini ve “hareketli panorama” olarak tanımladığı görsel atmosferi görmelerini tavsiye eder yazar, reformlarıyla tanınan Ahmet Vefik Paşa’nın bu kıyılardaki yalısının modernliğinden ve okurla paylaştığı zengin kütüphanesinden de söz eder. Osmanlı’nın içinde bulunduğu çöküş durumu için “yitirilmiş fırsatlar ülkesi” tanımlaması yapan Walker, kentin geleneksel ile modern arasındaki karşıtlığını dile getirmiş, zamansız bir Doğu kenti yerine kozmopolit ve modern öğelerle tarihi güzellikleri bir arada vurgulamıştır. Başkent İstanbul’un Boğaz kıyılarında oluşan Avrupai yaşama ve kültürel gelişmelere yer veren Walker’ın İstanbul’da üst düzey yönetici eşleriyle kurduğu yakın ilişkiler de, sanatçının kısa süreliğine kente gelen yabancı gezginlerden farklı olarak, bölgeyle bütünleşen ve topluma içerden bakan bir yaklaşım içinde olmasında etkili olmuştur. (Roberts, 2016, s. 187-189).

Walker’ın Doğu’yu ele alma biçimi bakımından son derece gözlemci, objektif ve gerçekçi olduğu görülen eserlerinde, harem yaşamı dönemin sıra dışı örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. O’na göre harem yaşantısına ait bilgiler, evlerin bizzat içinde yaşanılmadan ve yakından gözlemlenmeden yazılamaz, bu nedenle erkek yazarların hareme dair yazıları gerçekleri yansıtmamaktadır. Harem hakkında yorum yapabilmek için, oradaki yaşantıya bizzat tanık olunması ve yakından gözlemlenmesi gerektiği belirten sanatçı, Doğu metinlerine dair geçmiş edebiyat örneklerinin tek taraflı, gerçeklikten uzak, basmakalıp Oryantalist ifadeler taşıdığını ifade etmiştir. Walker (1886, II, s. 38), Doğu’yu anlamak için bu fantezi dolu hayallerden uzaklaşılarak bakılmasını, Doğulu kadının gündelik yaşantısının, Batılı hemcinsinden bir farkı olmadığını dile getirmiştir. Sanatçı, yazılarında sergilediği bakış açısını, resimlerine de yansıtmıştır. Sanatçının günümüze gelen harem sahnelerinde Doğu kadınları, pastel tonlardaki gündelik giysileri içinde, yalın ve abartısız bir harem iç mekanında aşırı duygulardan, erotizmden ve cinsellikten uzak, ancak pasif/edilgen bir role indirgenmeden gerçekçi bir yorumla resmedilmiştir.

12. Mary Anne Postans Young (1811-1897)

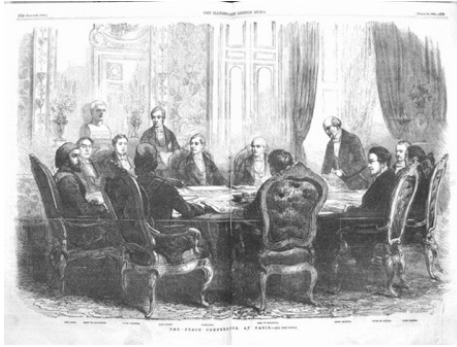
Doğu Hindistan Kumpanyası'nda askeri hizmette bulunan eşi teğmen Thomas Postans ile birlikte 1840-1845 yılları arasında Hindistan'da ve Pakistan'da görev yapmış olan İngiliz yazar ve ressam Mary Anne Young hakkındaki biyografik bilgiler oldukça sınırlıdır. Sanatçının Doğu'daki deneyimlerine ve eskizlerine yer verdiği seyahatnamelerinden²⁵⁵ biri olan *Our Camp In Turkey and the Way to It*²⁵⁶ başlıklı eseri için hazırlamış olduğu ve Kırım Savaşı sırasında bu bölgede olduğunu gösteren yirmi altı resim, Kırım Savaşı'nın çıkması nedeniyle eserin ilk baskısında yer alamamıştır. Günümüzde Australian War Memorial'da bulunan yirmi altı suluboyanın konuları İstanbul ve Balkan topraklarından Kırım Savaşı'nın izlerinin okunabildiği Boğaziçi, Tarabya, Çanakkale Boğazı, Gelibolu, İzmir ve Malta bölgelerinden sanatçının el yazısıyla eserin yeri ve tarihinin yer aldığı görünümüdür.²⁵⁷

²⁵⁵ Young'ın Doğu seyahatlerine ilişkin dört seyahatnamesi bulunmaktadır: *Cutch of Random Sketches of Western India*, London: Smith, Elder & Co, 1839; *Western Indian* 1838, (v. I-II), London: Saunders and Otley, 1839; *Our Camp in Turkey and the Way to It*, London: Richard Bentley, 1854; *The Moslem Noble*, London: Saunders and Otley, 1857.

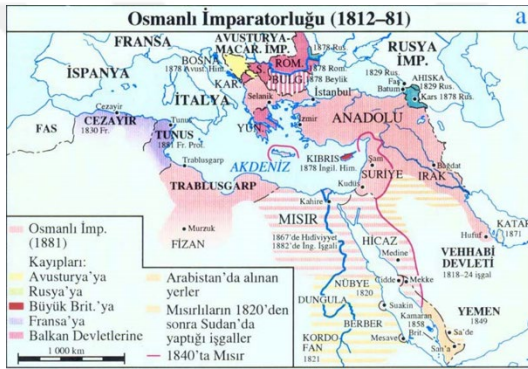
²⁵⁶ Young, M. (1854). *Our Camp in Turkey and the Way to It*. London: Richard Bentley. Marsilya'dan kalkan bir Fransız gemisiyle önce İstanbul'a, ardından İzmir'e gittiği bilinen Young, kitabında İstanbul'a gitme konusundaki isteğini "rüyalarını gerçekleştirmek mümkün olsa, tek ihtiyacı olan şeyin bir halı üzerinde otururken kendini Sarayburnu'nda bulmak" sözleriyle aktarmakta ve gittiği bölgelerden izlenimlerine yer vermektedir (Daşçı, 2011, s.21).

²⁵⁷ Kat. No. 200-225

EK 3: GÖRSELLER



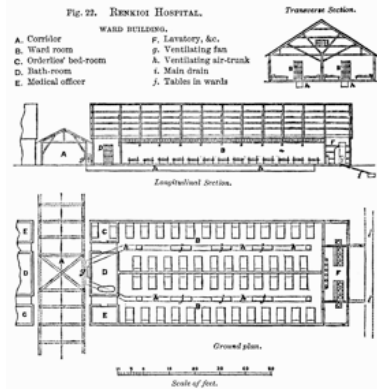
Görsel 1: W. Thomas, *Paris Barış Konferansı*, 1856, gravür.



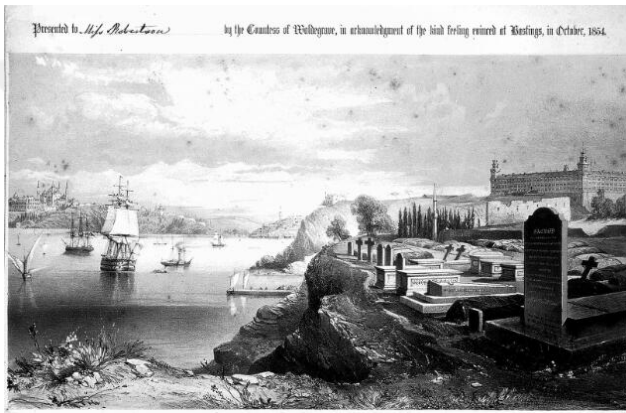
Görsel 2: 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu sınırlarını gösteren harita.



Görsel 3: Henrietta Le Mesurier, *İzmir (Smyrna) İngiliz Hastanesi*. Ismeer or Smyrna And Its British Hospital in 1855 kapak resmi.



Görsel 4: Isambard Kingdom Brunel, *Renkioi Hastanesi planı*.



Görsel 5: J. Needham, *The British Hospital and Military Cemetery at Scutari*.



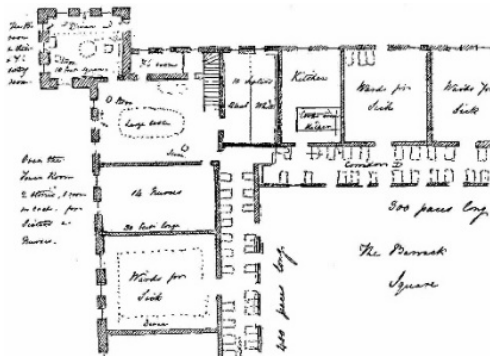
Görsel 6: Jerry Barrett, *Queen Victoria Visiting Soldiers Wounded in the Crimean War*, 1856, tuval üzr. yağlıboya, 14.2 x 21.3 cm, National Portrait Gallery.



Görsel 7: Joseph Austin Benwell, *Florence Nightingale in the Military Hospital at Scutari*, 1856, National Army Museum.



Görsel 8: Jerry Barrett, *Portrait of Florence Nightingale*, karakalem, kalem ve mürekkep ve suluboya, 1856, National Portrait Gallery.



Görsel 9: *Nurses Tower*; Kırım Savaşı sırasında Selimiye Kışlası'nda İngilizlere tahsis edilen kuleden düzenlemeleri gösteren plan.



Görsel 10: Kırım Harbi sırasında Üsküdar'da İngiliz Ordusu'na Tahsis Edilen Hastane ve Değişen Sokak İsimlerini Gösteren Harita.



Görsel 11: Constantine Guys, *Üsküdar'da Mezarlığın Cebelitarık Piskoposu Tarafından Kutsanması*, kalem, mürekkep, suluboya, 18.4x42.9 cm, ILN, 9 Haziran 1855.



Görsel 12: Constantine Guys, *Hafif Süvari Tugayı'nın Taarruzu, Balaklava*, 1855, kağıt üzr. kalem, mürekkep suluboya, 32 x 39 cm, Özel Kol.



Görsel 13: Constantin Guys, *Hafif Süvari Tugayı'nın Taarruzu, Balaklava*, ILN, 18 Kasım 1854.



Görsel 14: William Simpson, *The Embarkation of Sick Persons at the Harbor in Balaklava*, 24 Nisan 1855.



Görsel 15: William Simpson, *Hastane ve Üsküdar'da Mezarlık*, taşbaskı, 56 x 34 cm, VAM PDP Kol.



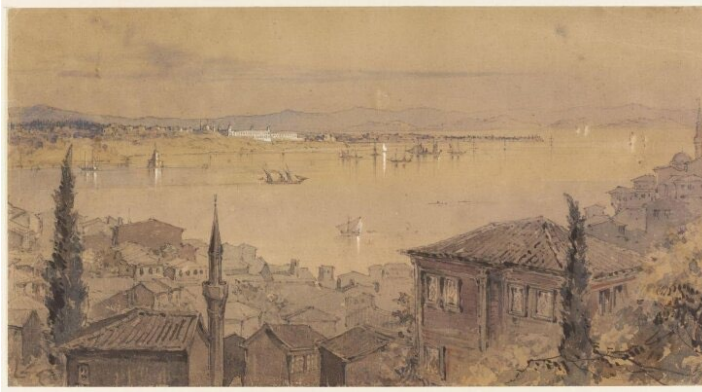
Görsel 16: William Simpson, *Plan of Sebastopol*, Sketches Made During the Campaign of 1854-55 in the Crimea, Circassia and Constantinople, 58 x 44.4 cm, tuval üzr. suluboya, VAM PDP Kol.



Görsel 17: Emily Anne Beaufort Strangford'un katkılarıyla kurulan Bulgaristan Batak Hastanesi'nden, 1877.



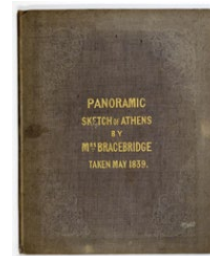
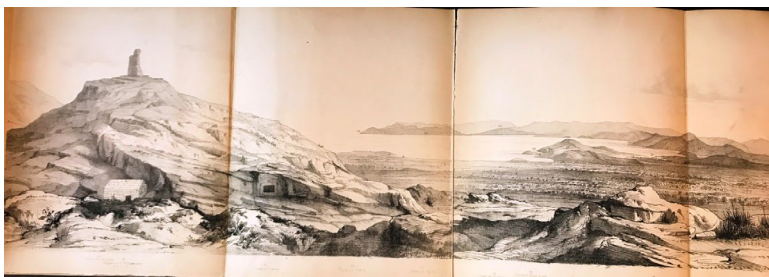
Görsel 18: Amadeo Preziosi, *The Bosphorus with the Allied Fleets at Anchor*, 1854, kağıt üzr. suluboya, 28.9 x 36.3 cm, VAM Searight Kol. SD 825.



Görsel 19: Amadeo Preziosi, *The Bosphorus, from Pera, looking towards Scutari*, 1855-1860, kağıt üzr. suluboya, 18.5 x 34.3 cm, VAM Searight Kol. SD 827



Görsel 20: Amadeo Preziosi, *The Cemetery of Crimean Heroes, Scutari*, 1865, kağıt üzr. karışık teknik, VAM Searight Kol. SD 828



Görsel 21: Selina Bracebridge, *Notes Descriptive of a Panoramic Sketch of Athens, taken may, 1839: Sold in aid of the Funds of the London Benevolent Repository*. London: W.H. Dalton. *Atina Panoraması*, 26.5 x 27.1 cm, VAM National Library.



Görsel 22: Jerry Barrett, *The Mission of Mercy; Florence Nightingale receiving the wounded at Scutari*, 1857, tuval üzr. yağlıboya, 141 x 212 cm, National Portrait Gallery.



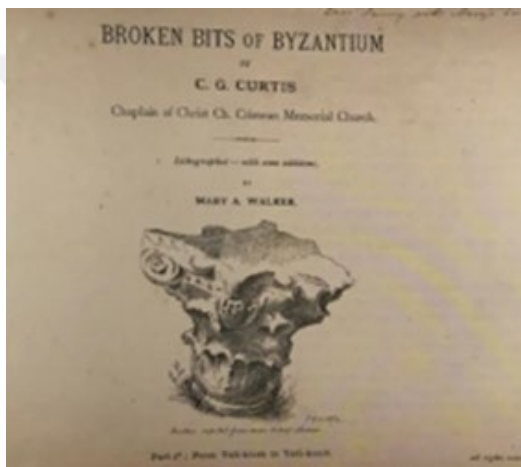
Görsel 23: Samuel Bellin, *The Mission of Mercy; Florence Nightingale receiving the wounded at Scutari*, gravür, 1858 (1857), 60.9 x 93.6 cm. (Thomas Agnew & Sons Ltd), National Portrait Gallery.



Görsel 24: Henrietta Le Mesurier, İngiliz Hastanesi'nden Hastane Kıyafeti (İzmir), *Ismeer or Smyrna And Its British Hospital in 1855*'ten, s.90.



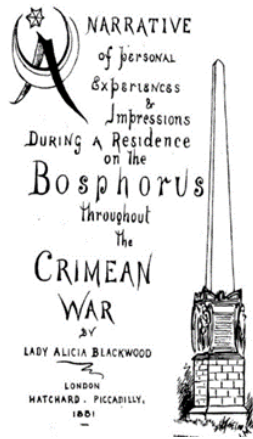
Görsel 25: *Gorkiewicz Ailesi*, <http://levantininheritage.com/testi67.htm>



Görsel 26: C.G. Curtis ve M. A. Walker tarafından hazırlanan *Broken Bits of Byzantium*, 1861, London.



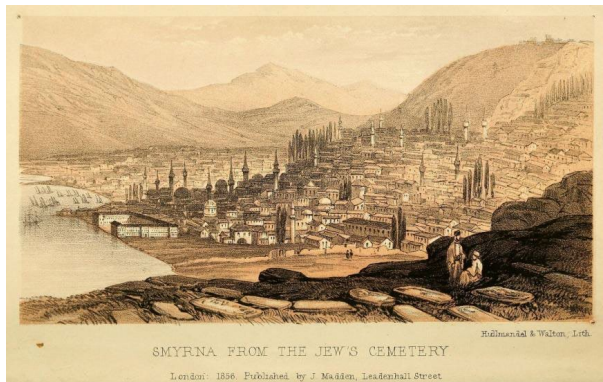
Görsel 27: C.G. Curtis ve M. A. Walker tarafından hazırlanan *Broken Bits of Byzantium*, 1861, London.



Görsel 28: Blackwood, 1881, *A Narrative of Personal Experiences & Impressions During a Residence on the Bosphorus Throughout the Crimean War*'dan kapak sayfası.



Görsel 29: Nil nehri üzerinde yer alan 6 tarihi akanak noktası.



Görsel 30: Henrietta Le Mesurier, Yahudi Mezarlığından Smyrna, Ismeer or Smyrna And Its British Hospital in 1855'ten (Daşçı, 2011, s. 23).



Görsel 31: Henry Aston Barker, Galata Kulesi'nden İstanbul'un Panoramik Görünüşü
İstanbul, 1830, kağıt üzr. suluboya, 53.1 x 91 cm. Deniz Müzesi Resim Koleksiyonu, DB1958.



Görsel 32: William Purser, *A Muslim Funeral*, 16.7 x 24.7 cm, BM Prints & Drawings
Kol, kağıt üzr. suluboya, British Museum.



Görsel 33: William Page, *Armenian Woman*, 1810 sonrası, karakalem ve suluboya, 33.9
x 25.5 cm, VAM Searight Kol. SD 739.



Görsel 34: William Page, *A Turkish Lady in Walking Dress*, 1828 öncesi, karakalem ve suluboya, 37 x 26.2 cm, VAM Searight Kol. SD 732.



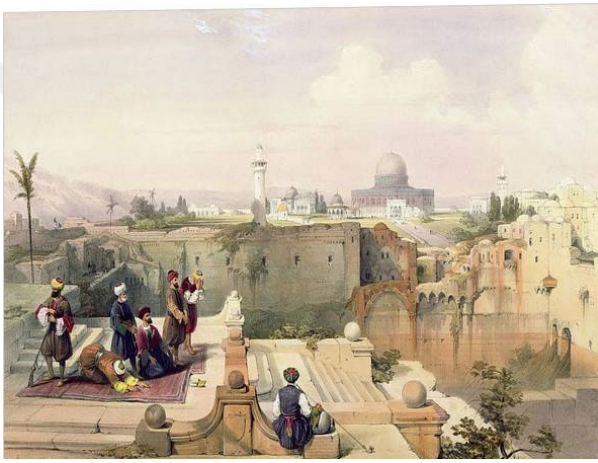
Görsel 35: W. H. Bartlett, *Üsküdar Karacaahmet Mezarlığı*, gravür.



Görsel 36: C. F. Stanfield, *Sardis (Sard)*, 1834-1835, karakalem, suluboya ve guvaş, 23.3 x 35.3 cm, VAM Searight Kol. SD 1000.



Görsel 37: Mr. Maude, *Sardis (Sard)*, 1830-1835 civarı, VAM Searight Kol. SP 639.



Görsel 38: David Roberts, *The Mosque of Omar and Dome of the Rock, Jerusalem*, 1839, 13.8 x 20.8 cm.



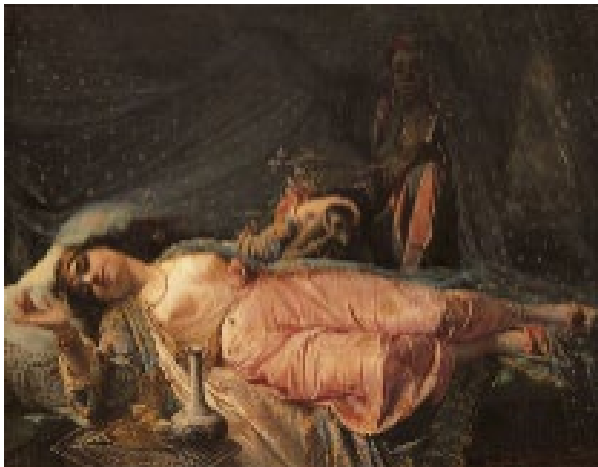
Görsel 39: Luigi Mayer, *Okmeydanı*, 18. yy. sonları, Suna ve İnan Kırâç Vakfı Kol.



Görsel 40: Henriette (Sophie) Bouteiller Browne, *The Arrival in the Harem at Constantinople*, tuval üzr. yağlıboya, 86 x 114 cm, Özel Kol.



Görsel 41: Henriette (Sophie) Bouteiller Browne, *Une Joueuse de Flûte*, 1861, tuval üzr. yağlıboya, Bibliothèque Nationale de France, Paris.



Görsel 42: Elisabeth Jerichau Baumann, *Prenses Nazlı Hanım*, 1875, tuval üzr. yağlıboya, Özel Kol.



Görsel 43: P. Sébah, *Princess Nazlı Hanım*, tarihsiz, Özel Kol.



Görsel 44: *Ahmed Rıza Bey ve Prens Nazlı Hanım*, Paris, 1896 civ.



Görsel 45: Margaret Murray Cookesley, *Smoking the Pipe*, 1893, tuval üzr. yağlıboya.



Görsel 46: Margaret Murray Cookesley, *Entertainment in the Harem*, 1894, tuval üzr. yağlıboya, Sotheby's.



Görsel 47: Auguste Renoir, *Odalisque*, 1870, tuval üzr. yağlıboya, 69.2 x 122.6 cm, National Gallery of Art, Washington DC.



Görsel 48: 19. yüzyılda İngiltere'nin sömürge coğrafyalarını gösteren harita.



Görsel 49: M. A. Walker, *Washing Hands*. Lady E. Hornby'nin *Constantinople during the Crimean War* (Londra: Richard Bentley, 1863, s. 321) kitabından.



Görsel 50: M. A. Walker, Lady E. Hornby'nin *Constantinople during the Crimean War* (Londra: Richard Bentley), 1863, başlıksız illüstrasyon.



Görsel 51: M. A. Walker, *Haremde Kadınlar*, Lady E. Hornby'nin *Constantinople during the Crimean War* (Londra: Richard Bentley, 1863, s. 244) kitabından.



Görsel 52: Henriette (Sophie) Bouteiller Browne, *Dancers in an Arab Courtyard*, sol altta 'Htte Browne' imzalı, karakalem ve mürekkep, 30.3 x 41.6 cm.



Görsel 53: Elisabeth Jerichau Baumann, *An Egyptian Fellaah Woman with her Baby*, 1872, tuval üzr. yağlıboya, 98.5 x 129.2 cm, National Gallery of Denmark.



Görsel 54: Elisabeth Jerichau Baumann, *An Egyptian Pot Seller at Gizeh*, 1876-1878, tuval üzr. yağlıboya, 92 x 114 cm, National Gallery of Denmark.



Görsel 55: Elisabeth Jerichau Baumann, *A Turkish Boy Responsible For Pipe Cleaning* (*Tschibuktschi; Çubukçu*), 1869-1881, tuval üzr. yağlıboya, 62 x50 cm, Özel Kol.



Görsel 56: Margaret Murray Cookesley, *Negotiation in the Souk*, 1887, Christie's, London.



Görsel 57: William Page, *Constantinople*, 1830'lar, kağıt üzr. karakalem ve sulandırılmış kahverengi mürekkep, 16.4 x 25 cm, VAM Searight Kol.



Görsel 58: James Skene, *Constantinople from Pera*, 1858, kağıt üzerine suluboya, 30.4 x 48.4 cm, SD 980, VAM Searight Kol.



Görsel 59: William Page, *View of Büyükdere and the Bosphorus*, 1828-1840 civ, tuval üzr. suluboya, 20.8 x 28.8 cm, VAM Searight Kol.



Görsel 60: William Simpson, *The Aqueduct, Ephesus (Efes)*, 1877, tuval üzr. suluboya, 26 x 33.9 cm, SD 974, VAM Searight Kol.

EK 4: TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU										
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA Tarih: 14/12/2021										
Tez Başlığı: 19. Yüzyılda İngiliz Kadın Ressamların Gözünden Osmanlı Dünyası: VAM Searight Koleksiyonu Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam: 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.										
<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 30%;">Adı Soyadı:</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;">ZEKİYE REYHAN ASLAN</td> </tr> <tr> <td>Öğrenci No:</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;">N09241174</td> </tr> <tr> <td>Anabilim Dalı:</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;">SANAT TARİHİ ABD.</td> </tr> <tr> <td>Programı:</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;">SANAT TARİHİ-DOKTORA</td> </tr> <tr> <td>Statüsü:</td> <td style="border-bottom: 1px solid black;"> ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora </td> </tr> </table>	Adı Soyadı:	ZEKİYE REYHAN ASLAN	Öğrenci No:	N09241174	Anabilim Dalı:	SANAT TARİHİ ABD.	Programı:	SANAT TARİHİ-DOKTORA	Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora
Adı Soyadı:	ZEKİYE REYHAN ASLAN									
Öğrenci No:	N09241174									
Anabilim Dalı:	SANAT TARİHİ ABD.									
Programı:	SANAT TARİHİ-DOKTORA									
Statüsü:	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora									
<u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u> Doç. Dr. A. Pelin Şahin TEKİNALP _____										
Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr										

EK 5: ORJİNALLİK RAPORU

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

14/12/2021

Tez Başlığı: 19. Yüzyılda İngiliz Kadın Ressamların Gözünden Osmanlı Dünyası: VAM Searight Koleksiyonu

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 119 sayfalık kısmına ilişkin, 14/12/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☒ Alıntılar hariç
- 4- ☐ Alıntılar dâhil
- 5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı: ZEKİYE REYHAN ASLAN

Öğrenci No: N09241174

Anabilim Dalı: SANAT TARİHİ ANA BİLİM DALI

Programı:

Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. A. Pelin Şahin TEKİNALP